

Járhat ő is iskolába!

Nyertes pályázóink tapasztalatai
a fejlesztő iskolai oktatás elindításáról
(2005–2006)

Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

Járhat ő is iskolába!

Nyertes pályázóink tapasztalatai a fejlesztő iskolai oktatás elindításáról (2005-2006)

Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány
Budapest, 2008

Szakmai lektor: dr. Márkus Eszter

© 2008, Apáti Éva, Bicsákné Némethy Terézia, Fényes Eszter, Gulyás Edina, Győri Zsófia, Hadházi Judit, dr. Hompoth Emese, Horváth Róbert, Jakabfi Zoltán, dr. Kádár Györgyné, Kanaliczné Beleznai Csilla, Koncz Nikolett, Kovácsné Varga Judit, Máténé Homoki Tünde, Polgár Dóra, Purzsás Viktória, Rajczi Bernadett, Stummer Mara

© 2008, Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

A kiadvány megjelenését a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatta.

SZOCIÁLIS ÉS MUNKAÜGYI MINISZTERIUM

ISBN: 978-963-87899-4-5

Kiadja a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány.
Felelős kiadó: Tóth Egon

Nyomdai előkészítés: Aula.info
Nyomdai munkák: Budai Hi.Top Kft.

Tartalom

Előszó	5
I. Intézmények	7
Egyszer lett, hol nem volt iskola (Máténé Homoki Tünde – Jakabfi Zoltán)	9
Az Aranyhíd Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény létrejötte és működése (Horváth Róbert – Purzsás Viktória – Polgár Dóra)	23
Fejlesztő iskolai tapasztalatok Győrben (Rajczi Bernadett)	39
Nyitott Ház (Bicsákné Némethy Terézia)	53
Iskolakoncepció: a „fejlesztő osztály”-tól a fejlesztő iskolai oktatásig (Stummer Mara).....	67
A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek oktatására szerveződött fejlesztő iskola tapasztalatairól (Görbediné Boncza Katalin)	78
Fejlesztő iskolai oktatás Egerben (dr. Hompoth Emese – Apáti Éva)	87
Napsugár (Lengyel Ágnes – Kanaliczné Belezna Csilla)	106
Fejlesztő iskola létrejötte az Immánuel Otthonban (Győri Zsófia)	112
A fejlesztő iskolai oktatás tapasztalatai (dr. Kálmán Zsófia)	116
A fejlesztő iskolai oktatás modellje a MACI Alapítványban (Kovácsné Varga Judit)	121
II. Fejlesztési területek	127
Alternatív és augmentatív kommunikáció (Koncz Nikoletta)	129
Beszédfejlesztés (Koncz Nikoletta)	134
Beszédfejlesztés-óra vázlata (Miseta Adrienn)	138
Észlelés–érzékelés (dr. Kádár Györgyné)	141
A fejlesztő iskolai oktatásban részesülő gyermekek mozgásnevelése (Csek Tamásné – Dévai Gabriella – Juhász Melinda – Varga Lászlóné)	161
Mozgásnevelés-óra vázlata (Csek Tamásné – Juhász Melinda)	172
Fejlesztő gondozás a „Napsugárban” (Barabás Istvánné – Halász Jánosné – Kávéné Szabó Rita – Németh Mónika – Spilák Károlyné – Oláhne Bursics Krisztina)	178
Érzelmi és szociális nevelés (Gulyás Edina)	184

Megismerő tevékenység (Koncz Nikoletta)	192
A kreativitás fejlesztése, esztétikai nevelés (dr. Kádár Györgyné)	201
Drámapedagógiai módszerek a fejlesztő iskolában (Fényes Eszter)	211
Zenepedagógia eszközök a fejlesztő iskolában (Hadházi Judit)	223
III. Kiegészítő terápiák	225
Egyéb fejlesztő eljárások (Horváth Róbert – Purzsás Viktória – Polgár Dóra)	227
Terápiák (Kovácsné Varga Judit)	231
Szakirodalmi ajánló (dr. Márkus Eszter)	235

Előszó

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának eddigi tapasztalatairól szóló kiadványunk célja egyfelől az oktatási forma, másfelől a már meglévő intézményi gyakorlatok bemutatása. Fontosnak tartjuk, hogy bemutassuk a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány jogelődje által a 2005-ös és a 2006-os évben támogatott kezdeményezéseket, és ezzel az adott intézmények munkájának megismerésére ösztönözzük az olvasót.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásában ez idáig szerzett tapasztalatok megismerése a szakma, a közigazgatás, a fenntartók és a szülők számára egyaránt aktuális, hiszen a közoktatásról szóló törvény a 30/A, és a 125. §-a is kimondja, hogy 2010. szeptember 1-től a fejlesztő iskolai oktatási forma megszervezése kötelező ellátási feladattá válik. Sokszor tapasztaljuk, hogy ezen új oktatási forma bevezetését még sokan bizonytalanul várják, fenntartással fogadják.

Az elkészült kiadvány a teljesség igénye nélkül szól a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának eddigi tapasztalatairól ezzel is segítve ennek az oktatási formának a megismerését, elterjedését. A kötetben azok az intézmények fogalmazták meg gondolataikat, akik közalapítványunk pályázatai segítségével indították el ezt az oktatási formát. Az ő jó gyakorlataikat, eddigi tapasztalataikat, bocsátjuk most közre.

Bízunk benne, hogy az Olvasó keresni fogja a kapcsolatot az itt megszólaló intézményekkel, így megindulhat a szakmai tapasztalatsere.

Mindenképpen köszönet illeti a könyvben megszólaló innovatív intézményeket, amelyek a szakmai kihívásokra tettekkel válaszolva bátorságukról is tanúbizonyságot tettek a megkezdett magas színvonalú, következetes, új irányt és szemléletet képviselő úttörő munkájukkal.

Tóth Egon
az FSZK kuratóriumának elnöke

I. Intézmények

Egyszer lett, hol nem volt iskola...

Kozmutza Flóra Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola,
Diákotthon és Gyermekotthon, Hódmezővásárhely

A furcsa cím alapján azt gondolhatnánk, hogy valami mese kezdődik most, a mesék közül is az, amit úgy szoktak hívni: csalimese. Ha még azt is hozzágondoljuk, hogy ezek a sorok olyan iskolák születéséről szólnak, amelyeket súlyosan-halmazottan sérült gyermekek hoztak létre, bizony erősödhet ez az érzésünk.

Pedig ez a kis történet ennek éppen az ellenkezője szeretne lenni: olyan dolgokról szól, amelyek szinte mesébe illőek, mégsincs bennük sem csalás, sem ámítás. Mesébe illőek – egy olyan világban mindenképpen, ahol a fenti adottságokkal élő gyermekek és családjuk a legalapvetőbb emberi tevékenységeket is csak komoly nehézségek árán képesek elvégezni, a valóságosnál sokkal valóságosabban élve a hétköznapokat. Ott, ahol a szülők – sokszor az anya egyedül – a többszörös magárahagyatottságot éli át napról napra a gyermekében megszemélyesült Gonddal.

Hogy miről szól ez a „mese”? Nos „egyszer lett, hol nem volt” egy olyan iskola, ahová napi rendszerességgel, iskolai keretek között, felkészült segítők, módszerek, eszközök birtokában járhatnak azok a gyermekek is, aki súlyos értelmi, mozgás-, beszédakadályozottságuk miatt eddig még a gyógypedagógiai oktatásból is kiszorultak, vagy abból legfeljebb csak morzsákat csipegethettek. És hogyan történt a varázslat? Hát jól figyeljenek!

A tündér ellibbent, s csak szállt, szállt, amíg meg nem látott egy hatalmas fát...

Többcélú gyógypedagógiai intézményünk 1951/1952 óta áll a Csongrád megyében élő, értelmileg sérült gyermekek szolgálatában. Fenntartónk a Csongrád Megyei Önkormányzat. Megyénk átlagos nagyságú, területe 4,3 ezer km², 60 településében 420 ezer lakos él. A leginkább városiasodott megye a Dél-Alföldön. A lakosság 72,3%-a a megye 8 városában él. Település- és gazdaság szerkezetében meghatározó a két megyei jogú város, Szeged és Hódmezővásárhely. A községek átlagos lélekszáma 2 240 fő, több mint másfélszerese az országos átlagnak.

Intézményünkben értelmükben akadályozott – középsúlyos értelmi fogyatékos – gyermekek oktatását, nevelését, rehabilitációját látjuk el a gyógypedagógiai óvodától a készségfejlesztő speciális szakiskoláig. A vidéki tanulókat diákotthonunkban helyezük el. Teljes körű ellátást nyújtunk gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek számára is. Lakásotthonaink 2005 novemberében nyitották meg kapuikat.

Tanulólétszámunk évek óta 155-160 fő között alakul, munkatársaink száma 108 fő. Az intézmény több, különböző korú épületben, három telephelyen működik.

Szerény épületkörülményeink ellenére elhivatott gyógypedagógiai szakmai közösségünk folyamatosan keresi az új, hatékony módszereket, eljárásokat szakterületünk megújítására. Névadónk, Kozmutza Flóra munkásságának szemléletét követve az innováció elsődleges iránya: nyitás a súlyosabb állapotú, a legelesettebb gyermekek felé.

Aktívan részt veszünk a gyógypedagógus-hallgatók gyakorlati felkészítésében is. Gyógypedagógusaink, illetve egyéb pedagógiai végzettségű nevelőink, a nevelőmunkát segítő gyógypedagógiai asszisztensek, gyermekfelügyelők és dajkák lelkesen, nagy szeretettel és empátiával végzik a nevelő, oktató, fejlesztő munkát.

Legfőbb törekvésünk, hogy feltárjuk és kibontakoztassuk a sajátos nevelési igényű gyermekekben rejlő egyéni képességeket minél nagyobb önállóságuk, felnőttkori szocializációjuk, integrációjuk érdekében.

Intézményünk a pedagógiai programunkban megfogalmazott célok megvalósítása érdekében az óvodai nevelés, az iskolai oktatás-nevelés-(re-)habilitáció keretében és azon kívül *széles körű gyógypedagógiai szolgáltatásokat kínál:*

Terápiás lehetőségek a komplex személyiségfejlesztés érdekében:

- gyógypedagógiai lovaglás;
- vízhez szoktatás, terápiás célú úszásoktatás (Hódmezővásárhely Városi Strandfürdőben);
- logopédia, beszédhabilitáció;
- gyógytestnevelés, konduktív mozgásnevelés, alapozó terápia;
- hitoktatás lehetőségének biztosítása;
- erdei iskolai programok, nyári táboroztatás, kirándulások.

Különleges gondozás keretében:

- korai fejlesztés, gyógypedagógiai tanácsadás;
- tanköteles korú gyermekek fejlesztő felkészítése (korábban képzési kötelezettség teljesítése);
- ambuláns ellátással, mikrobuszos gyermekszállítással.

A készségfejlesztő speciális szakiskolás tanulók felnőttkori munkába állásának elősegítése érdekében:

- munkahelyi gyakorlat program integráltan, normál munkahelyeken;
- kerti, konyhai, ház körüli munkák, dísz tárgykészítés, kézi szövés belső tanműhelyeinkben.

A tehetséggondozás jegyében:

- művészeti nevelés (színjátás, néptánc, kézművesség, zínkottás hangszeres zene);
- szakkörök (mese-, báb-, aerobic, számítógépes szakkör, zöld szakkör, sportkörök).

Körberepülte, majd pedig megpihent a fán...

A fejlesztő iskolai oktatás előzményei

Intézményünkben – a vidéki nagyvárosok közül az elsők között – hoztuk létre a korai gondozás, valamint a súlyosan halmozottan fogyatékos, a mindennapos iskoláztatásból kiszoruló tanköteles korú gyermekek fejlesztésének feltételeit, a jelenlegi Csongrád Megyei Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság elődjével együttműködve.

- 1990 óta – tehát a korai fejlesztés és fejlesztő felkészítés jogi szabályozását megelőzve – látjuk el a Hódmezővásárhely és vonzáskörzetében élő, korai fejlesztésben vagy fejlesztő felkészítésben részesülő gyermekeket.
- 1990-ben a Közoktatás-fejlesztési Alap (továbbiakban: KÖFA) pályázatának keretében e célból került sor az első speciális, fejlesztő eszközkészlet beszerzésre és gyógypedagógusaink továbbképzésére a különleges gondozás területén (Tunyogi Erzsébet-féle játékterápia témakörben).
- 1991/1992-ben szintén egy KÖFA-pályázat adott lehetőséget arra, hogy munkacsoportunk a korai fejlesztéssel és a súlyosan-halmozottan fogyatékos, tanköteles korú gyermekekkel foglalkozó humán szakemberek (nevelés-oktatás, egészségügy, családsegítők) és szülők számára felkészítő tanfolyamot szervezzen intézményünkben (előadók: Dévény Anna – DSGM terápia, Lakatos Katalin – HRG terápia, Tunyogi Erzsébet – játékterápia, Borbély Sjoukje – speciális bölcsődék témában).
- 1993-ban további KÖFA-pályázat keretében a különleges gondozás feladatra intézményi pedagógiai programot dolgozott ki a munkacsoportunk.
- Az 1993/1994-es tanévben módszertani segédanyagot és ehhez zenei hanganyagot, valamint a foglalkozásokat bemutató videofilmeket állítottunk össze a fejlesztő pedagógusok, segítők és a szülők számára.
- 1994-ben iskolánk alapító okiratába bekerült a korai fejlesztés és fejlesztő felkészítés megvalósításában való közreműködés.
- Az elmúlt másfél évtizedben több sikeres pályázattal gazdag fejlesztő eszköztárat hoztunk létre a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek szakemberű ellátása érdekében (támogatói: Fogyatékos Gyermekekért Közalapítvány, Csongrád Megyei Közoktatási Közalapítvány).

- A szülők és a szakemberek kötetlen találkozása érdekében 1998-tól több tanévben is szerveztünk szülőklub programsorozatot.
- 2004 decemberében a Csongrád Megyei Közgyűlés határozott arról, hogy a különleges gondozásban az ellátási körzetünk Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas. Így saját feladatként – már nem csupán közreműködőként – saját költségvetésből finanszírozhattuk a különleges gondozást.
- 2005. november és 2006. március között kimunkáltuk iskolánk fejlesztő iskolai oktatási projektjét.
- 2006. júniusban társszervezőként Hódmezővásárhelyen adtunk otthont a MAGYE XXXIV. Országos szakmai konferenciájának, amely már napirendjére tűzte a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának témakörét.

„De jó lenne, ha egyik ága az égig érne!” – gondolta a tündér, s elindult, hogy megkérje a Fák Urát

A fenntartót nem volt könnyű meggyőzni nagy ívű terveink megvalósíthatóságáról: valós igényeken alapuló, határozott és kitartó érvelést kívánt. A fenntartó legfőbb ellenérve az volt, hogy a jogszabályban előírt kötelező feladatellátás határideje, 2010. szeptember 1., még sok időt enged a felkészülésre.

Érvelésünk szakmai alapját Lányiné Dr. Engelmayer Ágnes (1996) előremutató gondolatára építettük:

„Az értelmi akadályozottsággal élő népességben belül ma még elkülönített a halmozottan és súlyosan sérültek csoportja. Az ő befogadásuk a többi gyermek, elsősorban az értelmileg akadályozott tanulók világába a jövő integrációs törekvéseit jelenti.”

A másik tényező – és valljuk be őszintén, a fenntartó szempontjából a döntés kulcs-tényezője – a finanszírozás kérdése volt, amelyben legfőbb érvünk a Fogyatékos Gyermekekért Közalapítvány aktuális pályázata volt: terveink ugyanis teljes mértékben illeszkedtek az FGyK 2006. évi *Súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő iskolai oktatásának támogatása* pályázati programjához.

Kezdeményezésünk a Csongrád Megyei Önkormányzatnál a probléma iránt érzékeny, nyitott fülekre talált: az önkormányzat munkatársai segítő hozzáállással, hatékonyan működtek közre az alapító okiratunk kiegészítését eredményező közgyűlési határozat előkészítésében.

A közgyűlés a fejlesztő iskolai oktatás 2006. szeptember 1-jei beindítását azonban a pályázat eredményétől tette függővé, de támogató szándékát megerősítette azzal, hogy a fejlesztő iskolai oktatás épületének felújítására 5 millió Ft fenntartói támogatásról is határozott.

A tündér arra gondolt, még meg kell győznie a fa többi ágát is...

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek jelenléte intézményünkben részben a különleges gondozás miatt, részben a középsúlyos értelmi fogyatékos tanuló-csoportjainkban való – hallgatólagos – befogadása miatt természetes jelenség volt korábban is. A fejlesztő felkészítésben foglalkoztatott gyermekeket és családjaikat korábban is igyekeztünk bevonni az iskola rendezvényeibe, a róluk való gondoskodás, az együttműködés nem csupán az előírt (és finanszírozott) fejlesztő órákra korlátozódott.

Innovatív folyamatokra nyitott és fogékony nevelőtestületünk különösebb meggyőzőségi praktikák nélkül egyöntetűen elfogadta és támogatta a fejlesztő iskolai oktatás koncepcióját.

A tündér végül a varázslók segítségét kérte

A fejlesztő iskolai oktatási program „lelkét”, mozgatórugóját egy munkacsoport kialakítása jelentette; projektvezetőnek a korai fejlesztést 1990 óta koordináló, már nyugdíjas gyógypedagógust kértük fel, megbízással. Személyében láttunk garanciát arra, hogy a különleges gondozásban megszerzett csaknem két évtizedes gyógypedagógiai tapasztalata, az irányításával összeállított korábbi pedagógiai program a fejlesztő iskolai oktatás stabil szakmai alapja lehet iskolánkban.

A csoportvezető gyógypedagógus kiválasztása már nehezebb kérdésnek bizonyult, mert dinamikus és innovatív tantestületünkben több alkalmas munkatárs is számításba jöhetett. A döntés előkészítésénél elsősorban egy kiegyensúlyozott személyiségű, személyes kompetenciákban (pedagógiai optimizmus, kreativitás, kooperativitás, türelem, elfogadás, nyitottság, zenei képzettség és nem utolsósorban jó humorérzék) gazdag gyógypedagógus személye körvonalazódott. Fontos szempont volt még, hogy legyen érzékeny és elkötelezett a súlyosan fogyatékos gyermekek, a velük való foglalkozás iránt.

A felkérés a kiválasztott gyógypedagógust is nehéz döntési helyzetbe hozta: egyrészt a fejlesztő iskolai oktatás újdonsága, másrészt a korábbi, már jól begyakorolt munkakörének átadása alapos mérlegelést kívánt. Iskolánkban az évtizedes gyakorlat szerint – ha csak lehetséges – csoportvezetőként egy pedagógus kísér végig egy-egy csoportot az iskolába lépéstől a szakiskola befejezéséig. Ő ekkor már hat tanéve foglalkozott értelmileg akadályozott tanulókból álló csoportjával.

Konduktorunk korszerű metodikai tudással bíró fiatal szakember, akit izgalmas, különleges kihívásként motivált a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek mindennapos mozgásnevelésének és egyéni mozgás-habilitációjának szakmai irányítása.

A nevelőmunkát segítők kiválasztásánál a megfelelő szakképzettség mellett a rátermettséget, az elkötelezettséget és az egyéni motivációt vizsgáltuk. A véletlen úgy hozta, hogy a gyógypedagógiai asszisztens munkatársunk gyakorlott, képezett gyógymasszőr is, amit természetesen hatékonyan be tudunk építeni a gyermekek mozgásállapotának javításába.

A személyi feltételek kialakításánál az 14/1994. MKM rendelet 1. sz. mellékletét vetjük alapul, de ezt már a kezdetektől kiegészítettük.

Személyi feltételek 2006. szeptember 1-jén				
Munkakör	Végzettség és szakképzettség	Feladat	Álláshely (fő)	Feladat heti óraszám
projekt-vezető	gyógypedagógiai tanár (oligofrénpedagógia, logopédia)	a projekt szakmai és operatív irányítása	állományba nem tartozó, külső megbízott	10
gyógypedagógus	gyógypedagógiai tanár (értelmileg akadályozottak pedagógiája szakirány) hitoktató	komplex gyógypedagógiai fejlesztés	1	15
konduktor	konduktor-tanítónő	mozgásfejlesztés	0,4	5
nevelő-tanár	óvodapedagógus, gyógypedagógiai asszisztens	délutáni foglalkoztatás	0,5	12
gyógypedagógiai asszisztens	gyógypedagógiai asszisztens, gyógymasszőr	a fejlesztőmunka közvetlen segítése, közreműködés; gyermekfelügyelet; kísérés	0,5	20
gyermek-felügyelő	gyógypedagógiai asszisztens	gondozás, kísérés, a fejlesztőmunka segítése	1	40
gondozó-dajka	csecsemőápoló és -gondozó	gondozás, ápolás; gyermekfelügyelet	1	40

A fejlesztő munkacsoport 2007. novemberétől ének-zene pedagógussal bővült, aki a délutáni, szabadidős foglalkozás keretében heti 2 órában látta el feladatát.

Az új feladatokhoz új munkaköri leírásokat készítettünk, illetve átdolgoztuk a korábbiakat.

További állandó közreműködők		
Munkakör	Feladat	Álláshely (fő)
gyermekgyógyász szakorvos	egészségügyi feladatok szakmai irányítása, koordinálása, tanácsadás	0,5
ápolónő	az iskolaorvos munkájának segítése, gyógyszeradagolás	3
gyermekvédelmi felelős	szociális háttér feltérképezése, családsegítés	0,5
gépkocsivezető	gyermekszállítás	0,5

A team felkészülése

2006 nyarán megkezdődött az új feladatra való intenzív szakmai felkészülés; ez a „tanulás” azóta is folyamatosan tart. Megvalósult formái:

- tanfolyam, pedagógus-továbbképzés:
 - BLISS – Augmentatív és alternatív kommunikáció, 30 órás (1 fő),
 - Kézenfogva Alapítvány – Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek és felnőttek egész életüket átfogó gyógypedagógiai kísérése, 120 órás (1 fő);
- önképzés:
 - nyomtatott és elektronikusan elérhető szakirodalom tanulmányozása,
 - belső csoporttréning,
 - konferenciák:
 - Budapest, ELTE BGGYFK, 2006. november 2. (6 fő),
 - Nyitott ház Óvoda, Általános Iskola, Fejlesztő Iskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, 2007. április 24. (3 fő),
 - Budapest, ELTE BGGYFK, 2007. december 2. (6 fő).

A programban részt vevő személyek finanszírozása iskolánkban:

- részben az FGYSK pályázati forrásból (a projektvezető megbízási díja),
- részben engedélyezett álláshelybővítéssel (1 fő nevelőmunkát segítő állás-hely),
- részben intézményen belüli munkaerő-, illetve feladatátcsoportosítással (gyógypedagógus, konduktor, további nevelőmunkát segítő és állandó közreműködők).

Előteremtették a varázslathoz szükséges szereket

Intézményünkben a korai fejlesztés és a fejlesztő felkészítés feladatainak ellátására korábban az ún. „szolgálati lakás” helyiségei – 2 fejlesztőszoba kis fürdőszobával, szülői-nevelői mellékhelyiséggel és egy tükrös mozgásfejlesztő terem – álltak rendelkezésre. Az itt található szobák alapterülete kicsi, ezért feladatainkat zsúfolt

körülmények között, sok többlet szervezőmunkával oldottuk meg (eszközök ki-be pakolása, a foglalkoztató termek folytonos átrendezése). Az épületrészbe mobil rámpán lehetett akadálymentesen bejutni.

A 2004/2005-ös tanév végén Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata a körzet gyermeklétszámának jelentős csökkenése miatt bezárta iskolánk telekszomszédságában működő, kétszobás tagóvodáját. A város és fenntartónk között létrejött ingatlancsere eredményeként 2005 októberében fenntartónk birtokába került a székhelyünkkel szomszédos telken fekvő óvodaépület két nagy alapterületű foglalkoztató teremmel és egyéb kiszolgáló helyiségekkel, vizesblokkal.

A Csongrád Megyei Önkormányzat gyógypedagógiai intézményünk használatába adta az épületet azzal, hogy 2006 nyarán felújítja.

A közgyűlés a 2006. évi költségvetésről szóló rendeletében 5 millió Ft felújítási keretet hagyott jóvá a működtetéshez szükséges minimumfeltételek kialakításához.

A sikeres pályázati és a fenntartói támogatási forrásokból a fejlesztő iskola feltételeit ebben az épületben teremtettük meg, melynek előnyei:

- közvetlen átjárhatóság az iskola székhelyén működő többi épülethez;
- a gyermekszállító jármű behajthat az épület elé;
- a zöld terület, a füvesített park mérete megkétszereződött;
- az étkeztetést sikerült helyben megoldani: saját konyhát üzemeltetünk, ahol az orvosilag előírt diétás vagy pépesített étrendet is el tudjuk készíteni a fejlesztő iskolai tanulók számára.

A megvalósult körülmények:

- akadálymentes környezet (akadálymentes bejutás és az épület belső átalakítása, kapaszkodók, korlátrendszer stb.);
- az épületbe vezető új, szilárd járdaburkolat;
- tágas, természetes fényű, világos csoportszoba és foglalkoztató terem, mely mobil térválasztókkal kisebb terekké is alakítható;
- két kisebb, egyéni, illetve kiscsoportos foglalkoztató szoba tükörfallal;
- fogadótér–öltözőtér ruhás-, cipőszekrényekkel;
- akadálymentes mosdó, toalett (több méretben);
- akadálymentes vizesblokk tusolóval, pelenkázó asztallal;

- mozgásterápiás terem mozgás- és konduktív fejlesztésre;
- szülői fogadó, illetve nevelői szoba, mely esetmegbeszélésre is alkalmas;
- teakonyha szekrénnel, mosogatóval, hűtőszekrénnel, mikrosütővel;
- a kerekes székek tárolására alkalmas folyosószakasz.

Egyéb tárgyi feltételek

A fejlesztő iskolai oktatás megvalósításához szükség volt:

- általános és speciális berendezésekre és fejlesztőeszközökre;
- gyógyászati segédeszközökre (ortopéd szakorvos rendelőjével);
- speciális eszközökre (pl. az egyéni igényekhez adaptált speciális evőeszközök, speciális székek támasztóval, egyszemélyes és állítható tanulóasztalok, mobil állítható tábla, pelenkázó);
- a termek biztonságos és esztétikus belső kialakítására;
- a gyermekszállítás rendjének kialakítására (intézményünk mikrobuszán, állandó gépkocsivezetővel és a nevelőmunkát segítő kísérővel minden tanítási napon az iskolába szállítjuk, majd haza az ezt igénylő gyermekeket).

A mozgásfejlesztéshez rendelkezésre állnak:

- a Bobath-, illetve Ayres-terápia eszközei;
- a konduktív mozgásnevelés eszközei;
- bordásfal, szivacszőnyegek, labdafürdő stb.;
- gyógyászati és korrekciós eszközök.

A kommunikáció fejlesztésének tárgyi feltételei:

- alternatív kommunikációs eszközök;
- augmentatív kommunikációs eszközök, képek, piktogramok.

Az önkiszolgálást segítik:

- tányér, csúszásgátlók, nyelek, fogók, etetőkanál;
- kapaszkodóval felszerelt asztal;
- könyöktartó;
- kapaszkodóval felszerelt toalett stb.

Percepció-motoros fejlesztéshez szükség volt:

- hangszerekre, egyéb hangkeltő eszközökre;
- az érzékeléshez, észleléshez ingerkeltő eszközökre.

Kompenzáló technikák alkalmazásához rendelkezésre állnak:

- ceruzafogók, fejpálca, könyöktartó;
- számítógép stb.

A szabadidős tevékenységeket segítik:

- kreatív anyagok;
- audiovizuális eszközök.

A varázslat sikerült: égi madarak és csodalények raktak fészket az égbe nyúló ágon...

A leendő tanulók korai fejlesztése vagy fejlesztő felkészítése korábban is iskolánk keretei között zajlott, ezért a családokkal, szülőkkel már szoros együttműködésben álltunk. 2006 tavaszán a fejlesztő iskolai oktatás iránti kérdőíves igényfelmérés szinte csupán adminisztratív teendőnek bizonyult, amikor a már évek óta vágyott ellátási formát (a mindennapos iskolába járást) szándéknyilatkozat aláírásával pecsételhettk meg. Az első tanévben, 2006. szeptemberben a jogszabályi korlátok miatt a 10 év fölötti gondozottak sajnos még kirekesztődtek, amit az érintett szülők nagyon nehezen tudtak elfogadni.

A szülők szándéka azonban ekkor még némi hitetlenséggel párosult. Érdeemes lett volna megörökíteni néhány élethelyzetet, arckifejezést. Azt persze tökéletesen értették, hogy itt egy új közoktatási szolgáltatás születésének lehetünk tanúi, de a gyakorlati megvalósulással kapcsolatban lelkükben még ott volt a kétely és a szülői aggodalom. Hogyan tudják majd az itt dolgozó, pedagógiára kihegyezett segítők az iskolás létből adódó dolgokat összhangba hozni azokkal a különleges igényekkel,

melyek sokkal inkább a gondozás területét érintik? És ami a legfontosabb: hogyan viselik majd az otthoni „remeteélethez” szokott kis diákok a mindennapos kötöttséget, feladathelyzeteket, a sorstársak jelenlétét, a hozzájuk való alkalmazkodást?

A szülői szándéknyilatkozatokat személyes beszélgetések keretében vettük át, hogy a felvetődött kérdéseket is megválaszolhassuk, és közösen találjunk megoldást.

Azonnal tisztázódott, hogy a mindennapos foglalkoztatás hihetetlen öröm és előrelépés, de a heti 20 órára, a délelőttökre korlátozódó iskolai időkeret nem teszi lehetővé az édesanyák munkába állását, ami a családi élet normalizálásának alapvető eleme lenne.

Mindenképpen tisztelet illeti meg ezeket a szülőket, akik föladvá a „járt utat a járatlanért el ne hagyj!” elvet, vállalták az új életforma kockázatát is... Az első közös tanévnyitó ünnepély talán mindannyiunk számára felejthetetlen élmény maradt.

Attól a naptól kezdve „fiókáik” ezen a fán kezdték el tanulni a repülést

Pedagógiai dokumentumok, a fejlesztő iskolai oktatás tartalmi szabályozása

A pedagógiai dokumentumok alapja a 2/2005. OM-rendelet 2006. évi kiegészítése, amely részletesen kimunkálta a súlyosan-halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatásának irányelveit.

Ez a dokumentum dr. Márkus Eszter, Verdes Tamás és munkacsoportjuk évtizedes munkájának köszönhetően olyan részletességgel és módszertani kidolgozottsággal bír, hogy ezt csak a helyi lehetőségekkel, adottságokkal kell kiegészíteni: erre alapozva jól működő fejlesztő iskolai programot lehet kimunkálni.

A Fejlesztő iskolai (re-)habilitációs pedagógiai program

Intézményünk – mint minden iskola – már rendelkezett Pedagógiai programmal, amit kiegészítettünk a Fejlesztő iskolai oktatás (re-)habilitációs pedagógiai programjával.

Ebben határoztuk meg a fejlesztő iskolai oktatás

- célcsoportját,
- célját,
- alapelveit,
- fejlesztési területeit és feladatait,
- a csoportos és egyéni rehabilitációs foglalkozások időkeretét,
- a fejlesztő iskolások értékelésének módjait,
- személyi és tárgyi feltételeit,
- a szülői kapcsolattartás módjait,
- valamint az erre épülő további pedagógiai dokumentumokat: (fél-)éves terv (fejlesztőprogram), hetirend, napirend, kiegészítő napirend (a külső helyszínekre), egyéni fejlesztési tervek.

Hivatkozás

Lányiné Engelmayer Ágnes (szerk.) (1996): *A súlyos és halmozott fogyatékos-sággal élő gyermekek fejlesztése, a képzési kötelezettség teljesítése*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Az Aranyhíd Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény létrejötté és működése

Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ, Szombathely

Az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény létrejöttét a 2003. évi LXI. törvény, a Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosítása tette lehetővé.

Ebben megfogalmazták egy új típusú módszertani intézmény létrehozásának feltételeit, lehetőséget teremtve a felmerülő igények kielégítésére, az adódó feladatok megoldására. A törvény 33. § (12) bekezdése szerint: „Egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény, egységes konduktív pedagógiai módszertani intézmény hozható létre a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók többi gyermekkel, tanulóval együtt történő nevelésének, oktatásának segítése céljából. Az egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény – céljaival összhangban – elláthatja az e törvény 34. §-a a), b), e), g) és h) pontjában felsorolt pedagógiai szakszolgálat feladatait, az utazószakember-hálózat működtetését, az e törvény 36. §-a (2) bekezdésének b), e) és g) pontjában felsorolt pedagógiai–szakmai szolgáltatás feladatait, továbbá az intézmény keretén belül óvodai, általános iskolai feladatot ellátó intézményegység működhet.”

Az új intézmény létrehozásával megteremtődött annak a lehetősége, hogy születtől a munkába állásig, az önálló vagy részben önálló életkezdésig egy intézmény oldja meg a közoktatási ellátást. Ugyancsak ez az intézmény vállalja a többségi iskolákban, óvodákban tanuló fogyatékos gyermekek integrált nevelésének segítségét.

2004. augusztus 1-jén a Szombathely Megye Jogú Város Közgyűlésének határozata értelmében két jogelőd intézmény jogutódként létrejött az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola és Speciális Szakiskola.

Az intézmény címe: 9700 Szombathely, Dózsa György u. 6. Az iskola fenntartója: Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata. Az intézmény vezetője Horváth Róbert lett, aki a jogelőd Korai Fejlesztő Központ és Micimackó Óvoda igazgatója volt.

Földrajzi elhelyezkedés, tárgyi adottságok

Az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ két épületben működik, jó tárgyi feltételek között. Az intézmény részt vesz a fejlesztésre, eszközbővítésre kiírt valamennyi pályázaton. 2006-ban a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány pályázatán nyert összegből bővült fejlesztő helyiségekkel az iskola. Jelenleg a Nyugat-Dunántúli Regionális Operatív Program keretén belül leadott pályázat elbírálására vár az intézmény; ha sikeres lesz a pályázat, az iskola, a székhely intézmény lifttel bővíthet, így akadálymentessé válik az épület. A Zonta Alapítvány célja az intézmény támogatása: azért jött létre, hogy támogassa az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ Korai Fejlesztő és Micimackó Óvoda részlegét, segítse eszközbeszerzését, tárgyi feltételeinek bővítését. Az iskolai tagozat támogatására 2006-ban került bejegyzésre egy magánadományozó alaptőkéjével a Napház Alapítvány.

A székhely intézmény (az iskola) a centrumhoz közel, a város oktatási-kulturális negyedében fekszik. Megközelíthetősége optimális: a városi buszpályaudvartól alig 800 m-re található. Ez fontos, mivel magas a vidéki tanulók aránya. Az utca forgalmas, de az iskola egy nagy udvaron, a forgalomtól távol, a Perint patak partján áll.

Az iskola épületéhez nagy terület tartozik játszóudvarral, jelentős nagyságú zöld területtel. Hatalmas fák, bokrok, füvesített rész biztosítja a tanulók számára az egészséges, tiszta levegőt, a napi testmozgás és a szabad játék helyszínét. Az elhelyezkedésben előny, hogy közel esik a város azon térsége, melyben sok a szociális bérlakás, így a gyermekek jelentős része közelről jár be az iskolába.

Az oktatás–nevelés szolgálatában álló, speciálisan felszerelt helyiségek jelzik, hogy az intézményben sajátos feladatok ellátása folyik. A különböző készségek fejlesztésére két logopédiaterem, Ayres-terápiás eszközöket befogadó terem, szövőterem, kerámiaműhely, tankonyha, számítástechnika-terem áll rendelkezésünkre. A mozgáskészségek fejlesztésére, a mozgáskultúra kialakítására, erősítésére a megfelelően

felszerelt tornaterem, a szabadban játszódvar biztosít teret, ahol a mozgáskorlátozott gyermekek két eszközt is használhatnak. A sportpálya és a salakos futópálya is segíti a tanulók egészségés testi és lelki fejlődését.

A tanórán kívüli tevékenységek szintén fontos nevelési színterek. A gyermekek és a nevelőtestület tagjai számára könnyen hozzáférhető az iskolai könyvtár, amely ugyan szerény kötettszámmal rendelkezik, de az oktató–nevelő munkához szükséges alapműveket, dokumentumokat megtalálhatjuk a polcain. Egy HEFOP-pályázatból külön pedagógiai szakkönyvtár létesült.

A tagintézmény a főúttól távol, parkos környezetben, a Pázmány Péter körúton található. A vasútállomás körülbelül 15 perc, a buszmegálló 3 perc járásra esik az intézménytől. Mellette nagy parkoló található, mely a főleg gépkocsival közlekedő szülők számára biztosít jó megközelítési lehetőséget. Ez az intézményegység is jó tárgyi feltételekkel bír: csoportszobák, egyéni fejlesztők, torna- és gyógytornatermek, gyógyúszó medence is rendelkezésre áll.

A mozgáskorlátozott gyermekeket jelenleg saját mikrobuszuk szállítja az intézménybe reggel, délután pedig haza.

Az intézmény feladatai

Intézményünk egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény, melynek egységei: óvodai tagozat, pedagógiai szakszolgálat, iskolai tagozat. Alapító okiratunk szerint feladatunk a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók ellátása a közoktatási törvény előírásai szerint. Az intézmény a Szervezeti és Működési Szabályzat, a hatályos közoktatási törvény és jogszabályok, valamint a saját maga által kidolgozott és Szombathely Megye Jogú Város Önkormányzata által elfogadott pedagógiai programok alapján működik.

Az intézmény Korai Fejlesztő Központjában és Micimackó Óvodájában a 0–7 éves életkorú testi, érzékszervi, értelmi, beszéd- és halmozottan sérült gyermekek fejlesztését végezzük óvodai csoportokban, illetve ambuláns ellátás keretében. Arra törekszünk, hogy egy helyben, egy időben többfajta ellátási formát és lehetőleg minél szélesebb körű terápiát biztosítsunk a rászorulóknak. Intézményünkben a 3–7 éves gyermekek számára 4 óvodai csoport működik 36 férőhellyel. A *Bagoly* csoport

konduktív pedagógiai módszert alkalmazó, mozgáskorlátozott gyerekeket ellátó csoport, a *Tigris* csoport beszédjavító óvodai csoport, a *Malacka* és a *Zsebibaba* értelmileg akadályozott és halmozottan fogyatékos gyermekeket ellátó csoportok.

Az óvodai csoportokban a gyermekek részt vesznek Ayres-terápián, hidroterápiás rehabilitációs gimnasztikai foglalkozásokon, állatasszisztált terápián, gyógylovagoltatáson, zene- és művészetterápián, tibeti hangmasszázs terápián, igény szerint hitoktatáson. Szükség esetén a rászoruló gyermekeket saját mikrobuszunkkal szállítjuk az óvodába.

Ambuláns keretek között – heti 2-3 fejlesztő foglalkozáson – végezzük a 0–3 éves kisgyermek korai fejlesztését, illetve a 3–7 éves, valamely területen számottevő fejlődési elmaradást mutató gyermekek speciális megsegítését, fejlesztését. Az ambulancián egyéni, esetenként kiscsoportos formában folyik a fejlesztés, egyénre szabott fejlesztési tervek alapján. Az ambuláns ellátásban a következő fejlesztő eljárásokat alkalmazzuk:

- konduktív pedagógia,
- gyógytorna,
- Ayres-terápia,
- alapozó terápia,
- hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika (HRG),
- gyógypedagógiai fejlesztés,
- logopédiai ellátás súlyos beszédhibások számára,
- játékterápia halmozottan fogyatékos gyermekek számára.

A pedagógiai szakszolgálat a 0–5 éves gyermekek korai fejlesztését és a többségi óvodába járó középsúlyos és súlyos fejlődési elmaradással küzdő gyermekek szakszerű fejlesztését látja el. Keretében működik a városi logopédiai hálózat 9 logopédussal (a 2007/2008-as tanévben a logopédiai státusok száma 3 fővel emelkedett). A fejlesztés egyéni, a gyermek igényeihez igazodik, gyakorisága heti 2-3 foglalkozás (igény szerint a szülő jelenlétében).

Az iskolai tagozaton a tanulásban akadályozott gyermekek számára nyolc évfolyamon folyik a tanítás. Legfontosabb feladatunknak tekintjük a gyermekek alapkészségeinek kialakítását, fejlesztését, általános műveltségük megalapozását, a munkavégzéshez, a továbbtanuláshoz, az önműveléshez, a társadalmi együttéléshez szükséges alapvető képességeik kialakítását.

A 8. évfolyam sikeres befejezése után tanulóinknak lehetőségük van a továbbtanulásra. A jobb képességű tanulókat – egyéni felkészítés, rásegítés után – néhány középiskola is szívesen fogadja.

Intézményünkben a középfokú oktatás speciális szakiskolában történik, elsősorban szombathelyi és városkörnyéki, eltérő tantervű általános iskolában 8. osztályt végzett tanulók számára. Célja az Országos Képzési Jegyzékben rögzített, államilag elismert szakképesítés megszerzése, valamint az életkezdéshez, munkába álláshoz szükséges készségek elsajátítására, egyszerű betanított munkafolyamatok elvégzésére való felkészítés a szakképesítés feltételeit teljesíteni nem tudó tanulók számára. Jelenleg dísznövénytermelő, virágkötő és sütőipari munkások képzése folyik. A képzési kínálat bővítésénél szem előtt tartjuk a nyílt munkaerőpiac igényeit és a város szakképző intézményei által biztosított lehetőségeket.

Az értelmileg akadályozott tanulókat 8 évfolyamon összevont csoportokban oktatjuk szakképzett gyógypedagógusok vezetésével. Munkájukat a csoportokban állandóan jelen levő gyógypedagógiai asszisztensek segítik, akik aktívan részt vesznek az egyéni és kiscsoportos fejlesztésekben. Legfőbb célkitűzés, hogy kommunikációs és szociális készségeiket, pszichés funkcióikat és mozgásállapotukat olyan szintre fejlesszük, hogy a társadalom által elfogadott normák szerint, ugyanakkor saját lehetőségeiket is megvalósítva kiegyensúlyozott életet tudjanak élni családi környezetük segítségével. Az értelmileg akadályozottak általános iskolai tagozatának elvégzése után tanulóink a speciális készségfejlesztő szakiskolai tagozaton folytatják tanulmányaikat. A képzés 4 éves.

A 9-10. évfolyam célja, feladata a szakképzés előkészítése. Ezek az évfolyamok az általános műveltségi és praktikus ismeretek mellett felkészítik a tanulókat a gyakorlati évfolyamokra. A 11-12. évfolyamon jelenleg két szakma elméleti és gyakorlati képzését vezetjük be (felmenő rendszerben): papíripari bedolgozó, kereskedelmi árufeltöltő.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek korai fejlesztését, óvodai ellátását intézményünk már több mint tíz éve végzi (az óvodából kikerülve ezek a gyermekek korábban nem kerülhettek be az iskolai oktatásba).

A fejlesztő iskolai oktatás a szombathelyi Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központban

A fejlesztő iskolai oktatás története Szombathelyen

A 2005/2006-os tanévben kísérleti jelleggel megkezdődött két súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek heti 20 órás iskolarendszerű fejlesztése a szombathelyi Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központban. Ezt a közoktatási törvény 2006-tól megengedi, 2010-től pedig kötelezővé teszi. A 2006/2007-es tanévben ez a szám 3 főre emelkedett, jelenleg 7 tanuló vesz részt a képzésben (5 gyermek fejlesztő iskolás, 2 gyermek értelmileg akadályozott és mozgáskorlátozott). Értelmileg akadályozottá váló nyilvánításukat az indokolta, hogy felvételükkor már betöltötték 10. életévüket, így az akkori törvényi szabályozás szerint nem részesülhettek fejlesztő iskolai ellátásban.

A fejlesztő iskolai oktatás 6 fős csoportokban, intézményi rehabilitációs pedagógiai program alapján egyéni fejlesztési tervekkel szervezhető.

Intézményünkben a tevékenységet nem külön csoportban, hanem integráltan szervezzük. A gyermekek valamelyik fejlesztő csoport tevékenységébe kapcsolódnak be; jelenleg mind a négy, értelmileg akadályozott tanuló számára működtetett csoportban van integrált fejlesztő iskolás tanuló. Egyénre szabott napi és heti terv alapján egyéni és csoportos fejlesztésben vesznek részt.

A fejlesztés fő elemei:

- mozgásfejlesztés (gyógytorna, gyógymasszázs, HRG, tangentor);
- önkiszolgálás;
- kommunikáció (augmentatív kommunikáció, jel- és gesztusnyelv, Bliss-nyelv elemei);
- bazális stimuláció (Fröhlich-féle bázisterápia);
- kiegészítő terápiák (állatasszisztált terápia, gyógylovaglás, tibeti hangmasszázs).

A tanulók az intézménybe a szülő saját autójával, az intézmény kisbuszával, illetve a kőszegi és a sárvári támogató szolgálat kisbuszával érkeznek. A saját csoportjuk mellett egyéni fejlettségük alapján más csoportok munkájába is bekapcsolódnak,

például a tanulásban akadályozottak tagozatán anyanyelvi, matematikaórákon. A fejlesztő iskolai oktatásban osztályfokba sorolás, érdemjeggyel történő értékelés nincs. Az éves teljesítményt szóvegesen értékeljük.

A fejlesztést speciális képzettségű szakemberek végzik (részletesen a későbbiekben ismertetjük). A gyermekeket gyógypedagógiai asszisztensek személyi segítőként támogatják.

A fejlesztő iskolai oktatás rehabilitációs pedagógiai programja

Az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ fejlesztő iskolai oktatásának rehabilitációs pedagógiai programját a Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon Halmozottan Fogyatékos Gyermekeket Oktató, Nevelő, Mozgásfejlesztő Tagozat (Csillagház) pedagógiai programja és a Halmozottan sérült, súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek nevelése és fejlesztése című szöveggyűjtemény (Márkus, 1996) alapján készült. A program a súlyosan-halmozottan fogyatékos, tanköteles korú gyermekeknek nyújt iskolai keretek között fejlesztési lehetőséget. A fejlesztés a terápiás programban meghatározott feladatok, fő fejlesztési területek alapján egyéni fejlesztési terv szerint történik.

Fejlesztésük nem külön csoportban, hanem – az értelmileg akadályozott tanulók számára létrehozott fejlesztő – csoportokba integrálva történik. Értékelésük szóveges, mely a gyermek önmagához mért fejlődését rögzíti.

A bekerülés feltételei: A fejlesztő iskolai oktatásba a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján kerülhet a gyermek. A tanulók legtöbb esetben intézményünk óvodájából kerülnek hozzánk, de igény esetén máshonnan érkező gyermeket is felvesszünk.

A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő tanulók a személyre szabott fejlesztés hatására olyan szintre jutnak, hogy a többi tanulóval együtt is oktathatók bizonyos területeken.

A tanulói jogviszony megszűnése: A fejlesztő iskolai oktatásból a gyermekek csak szakértői bizottsági javaslatra vagy szülői kérésre kerülhetnek más intézménybe. A tanulói jogviszony egyéb esetekben, a közoktatási törvényben meghatározott tan-kötelezettségi korhatár elérésével szűnik meg.

Célok: A fejlesztő iskolai oktatás olyan fejlesztést nyújt, mely törekszik képessé tenni a tanulókat a szűkebb és tágabb környezetük egyre bővülő megismerésére, saját életük, mindennapi élményeik megélésére és az ezekben való egyre tevékenyebb részvételre. Lehetőséget teremt egyre bővülő társas kapcsolatok kialakítására és fenntartására, ennek eredményeként az életminőség javítására.

Feladatok:

- A családban már kialakított szokások, jelzések, megszerzett képességek, elsajátított tudásanyag feltérképezése és az iskolai életbe való beépítése és fejlesztése.
- A súlyosan-halmozottan fogyatékos tanulók épen maradt funkcióira alapozva a sérült funkciók fejlesztése, egyéni lehetőségek szerint a kidolgozott fejlesztési program, egyéni fejlesztési tervek alapján.
- Elemi szintű ismeretek elsajátítása szűkebb és tágabb környezetük jelenségeiről.
- A kommunikáció egyénenként változó lehetőségeinek feltérképezése, a tanulók állandó ösztönzése a számukra lehetséges önkifejezési módok tudatos alkalmazására, gyakorlására.
- A tanulók mozgásállapotának lehetőség szerinti javítása, a meglévő funkciók állandó fejlesztése, az önállóan kivitelezhető mozgások adta lehetőségek folyamatos kihasználása.
- A szociális készségek, társas kapcsolatok, elemi magatartási formák megismertetése.
- A szabadidős és játéktevékenységben való aktív részvétel elősegítése.
- Szoros kapcsolattartás a szülőkkel a tanulók eredményes fejlesztése a szülő-gyermek kapcsolat segítése érdekében.

Alapelvek:

- A fejlesztés minden esetben játékosan, konkrét tapasztalatok, valóságghű szemléltetés útján történjen.
- Az egyéni adottságok figyelembevétele, ennek megfelelően:
 - egyéni fejlesztési terv biztosítása
 - egyéni foglalkozások keretében,
 - csoportban differenciáltan.
- Tanulásszervezési alapelv: a különböző fejlesztést végző pedagógusok száma a lehető legkevesebb legyen, mivel a személyes kötődések és a szoros team-munka fokozzák az eredményességet.
- Ugyancsak tanulásszervezési alapelv, egyben az eredményesség feltétele, hogy a csoportos foglalkozások időtartama alatt az optimális fejlesztéshez szükséges számú pedagógus és asszisztens biztosítása elengedhetetlen (legalább 2 fő). Bizonyos esetekben (mozgásnevelés, étkezések, kirándulások) ennél több, akár a tanulók létszámával megegyező felnőtt szükséges.
- A team-munka rendszeres és hatékony legyen. Ennek segítésére igénybe kell venni a diagnosztikai team és a pszichológus segítségét.
- A szülővel való kapcsolattartás lehetőleg napi kapcsolatot, állandó információcserét jelentsen.

Tanulásszervezés

A kognitív funkciók, a kommunikáció és a beszéd fejlesztése, az esztétikai, az érzelmi és a szociális nevelés, a mozgásnevelés mind-mind megjelenik a foglalkozásokon. Ezek a területek átszövik a gyermekek egész napját: fejlesztésük az egyéni és a csoportos foglalkozások alatt is zajlik. Egy-egy foglalkozáson általában több terület célzott fejlesztése is történik, így ezek nem választhatók külön, szerves egységbe fonódnak.

A fejlesztési területek és foglalkozások keresztkapcsolatai

	Szűkebb és tágabb környezet	Reggeli és bűcsűkör	Játék és szórakozás	Mozgásnevelés	Testi higiénia
Kognitív funkciók fejlesztése	×	×	×	×	×
Érzékelés, észlelés fejlesztése	×	×	×	×	×
Beszédfejlesztés	×	×	×	×	×
Kommunikáció	×	×	×	×	×
Esztétikai nevelés	×	×	×		
Érzelmi és szociális nevelés	×	×	×	×	×
Mozgásfejlesztés	×	×	×	×	×

A „szűkebb és tágabb környezet”, a „reggeli és bűcsűkör”, illetve a „játék és szórakozás” foglalkozás a csoport napirendjébe illesztve, integráltan zajlik. Mindhárom foglalkozáson fejlesztjük a kognitív funkciókat (pl. ének-zene, mondóka, vers hallgatása közben a darabok kezdetének és végének felismerése; rész–egész viszony megértése, általánosítás; emlékezés a korábbi élményekre, tapasztalatokra), az érzékelés–észlelést (pl. tárgyak, személyek tartós fixálása; személyek hangjának felismerése; különféle anyagok tapintása; illatok megnevezése; testérzékelés, testtérkép; test érzékelés–észlelés; idő érzékelése) és a beszédet (pl. mindennapi tevékenységekhez szükséges fogalmak, meghatározások megismerése tevékenység közben).

A testi higiénia személyes kontaktushoz kötött – általában ugyanaz a személy végzi (gyógypedagógiai asszisztens), közben kihasználja a beszédfejlesztés, az augmentatív kommunikáció, a mozgásfejlesztés és az érzékelés–észlelés területein szerzett tapasztalatokat.

Az augmentatív kommunikáció egyéni foglalkozáson valósul meg, a gyermek képességeihez mért megfelelő kommunikációs eszközök kiválasztásával. Átszövi a napi tevékenységeket, a csoport tevékenységét, a tanórákat, a szabadidős tevékenységet és az otthoni életet.

A mozgásnevelés egyéni fejlesztés keretein belül történik, építve a kognitív funkciók, az érzékelés–észlelés, az augmentatív kommunikáció és a beszédfejlesztés területein már megszerzett tudásra.

Az esztétikai, az érzelmi és szociális nevelés egész nap, folyamatosan zajlik.

A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő gyermekek napirendje

A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő gyermekek – az értelmileg akadályozottak számára létrehozott csoportokban – integráltan tanulnak. Az intézmény korábbi tapasztalatai (főleg korai fejlesztés és óvodai ellátás) azt mutatják, hogy az értelmileg akadályozott tanulók kifejezetten jó hatással vannak a súlyosan-halmozottan fogyatékosok gyermekekre (nyüzsgésük, kedvességük, nyitottságuk).

A gyermekek reggel 8 óra és fél 9 között érkeznek meg az iskolába; van, akit szülei hoznak, van olyan, akit segítő szolgálat vagy az iskola busza szállít az intézménybe. Folyamatosan érkeznek a gyermekek a csoportjukba, érkezés után az asszisztensek közreműködésével (egyik gyermek sem önálló) gondozási tevékenységek zajlanak (átöltöztetés, tisztába tétel). Fél 9-kor kezdődik a tízórai, melyre a fejlesztő iskolai tanulók csoportjukkal együtt érkeznek. Az étkezés mindig a megszokott helyen és a megszokott segítőkkel történik: egy-egy gyermeket általában ugyanaz az asszisztens eteti, így ők már nagyon jól ismerik az egyéni szokásokat. A tízórai szünet 15 perces, de szükség esetén hosszabb időt is igénybe vehet; fő szempont a nyugodt étkezés.

Ezután a gyermekek saját csoportjukba mennek, és bekapcsolódnak a csoport tevékenységébe. Az értelmileg akadályozott tanulók csoportjában nincsenek a klasszikus értelemben vett 45 perces órák, de megpróbálnak igazodni az iskola csengetési rendjéhez. A csoporttal együtt részt vesznek a kutyás és lovas terápián, a gyógypedagógus az asszisztensek segítségével igyekszik minél jobban bevonni őket (az értelmileg akadályozott tanulók számára kidolgozott tanterv alapján haladó) csoport tanóráiba, szabadidős tevékenységébe. A fejlesztő iskolások a csoporttól függetlenül vesznek részt az egyéni fejlesztésen. Ha a csoport vagy tagozat kirándulni, színházba megy, illetve egyéb iskolán kívüli szabadidős programban vesz részt, a fejlesztő iskolai tanulók is a csoporttal tartanak (ebben segítik őket az asszisztensek,

illetve csoporttársaik, ugyanis az intézmény nevelési szempontjai alapján már fiatal életkorban is bekapcsolódik a többi tanuló a segítségbe (pl. tolják a kerekesszékeket, odaviszik a szükséges eszközöket).

Fél 12-től lehet ebédelni, az időpont azonban természetesen a csoport órarendjétől függ. A fejlesztő iskolások az asszisztensek segítségével a csoporttal közösen étkeznek.

A gyermekek különböző időpontokban hagyják el az intézményt, néhányan ebéd, néhányan a napközis foglalkozás után. Akik maradnak, a fejlesztő csoportok számára létrehozott napközis foglalkozáson vesznek részt, és délutáni órarendjükben is szerepelnek fejlesztések, egyéni foglalkozások. A napközis foglalkozás csendes pihenővel kezdődik és uzsonnával ér véget. Az asszisztensek délután és napközben is folyamatosan végzik az ellátási feladatokat; ha szükséges, a pedagógus is bekapcsolódik ebbe a munkába (ha például betegség miatt emberhiány lép fel). Az asszisztensek feladatkörébe tartozik az is, hogy a gyógypedagógusok irányítása alapján kényelmesebbé, tartalmasabbá tegyék a fejlesztő iskolás tanuló életét (pl. kiveszik őket a kerekesszékből, lehetőséget adva más testhelyzetben történő tapasztalatszerzésre; énekelnek, mondókáznak nekik).

Az egyik fejlesztő iskolás tanuló a tanulásban akadályozottak 3. osztályának néhány óráját látogatja. Ilyen jellegű integrációt tervezünk több tanuló bevonásával is.

A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő szakemberek és feladataik

A fejlesztő iskolások nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő szakemberek a következők: gyógypedagógusok, gyógytornász, gyógypedagógiai asszisztensek, fizioterápiás asszisztens.

A gyógypedagógusok feladata: a csoportvezető gyógypedagógus (értelmileg akadályozottak pedagógiája, tanulásban akadályozottak pedagógiája vagy oligofrénpedagógia szakos; elvégezte a Kézenfogva Alapítvány által szervezett „Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek és felnőttek egész életét átfordító gyógypedagógiai kísérése” 120 órás akkreditált tanfolyamot) segíti az integrációt, a csoport életébe, tanulásába, nevelésébe való minél hatékonyabb bevonást. A mozgásfejlesztés, illetve a segédeszközök használatának tanítása, a gyermek ültetésének,

a tanórán és egyéb foglalkozásokon történő pozicionálásának kialakítása összehangolt team-munkában a szomatopedagógus, illetve a gyógytornász feladata. A szomatopedagógus feladata még a bazális stimuláció és az általános fejlesztés is (értelmi–kognitív funkciók fejlesztése). Az augmentatív kommunikációt végző gyógypedagógus szurdopedagógia szakos, és részt vett a Dr. Kálmán Zsófia által vezetett „Augmentatív és alternatív kommunikáció” tanfolyamon. A masszázs a gyógytornász feladata. A tibeti hangmasszázszt a „Peter Hess-féle hangmasszázs” tanfolyamot végzett gyógypedagógus vezeti. Az állatasszisztált terápiákat erre képzett szakemberek vezetik, akiknek kutyái megfelelő vizsgával rendelkeznek. A gyermekek Balogunyomba, az Unicornis Lovasterápia- és Lovasközpontba járnak lovasterápiára. A lovak vezetésére külön tanfolyamot szervezett a lovasközpont vezetője, így az a gyógypedagógusunk, illetve gyógypedagógiai asszisztensünk, aki részt vett ezen a tanfolyamon, vezetheti a lovat a foglalkozásokon. A gyógypedagógiai asszisztensek feladatai: gondozás (pelenkázás, etetés), a gyermek közlekedésének segítése, a gyógypedagógus által javasolt tevékenységek elvégzése, mint például a foglalkozások szünetében éneklés a gyermekekkel, séta az udvaron, a gyermekek kivétele a kerekesszékből szivacsra a gyógypedagógus, gyógytornász által meghatározott módon; a gyermek fejlettségi szintjének megfelelő játékok játszása (pl. fogás–elengedés gyakorlása szomatopedagógus instrukciói alapján; gyurmázás, kirakójátékok, képeskönyv-nézegetés).

A fizioterápiás asszisztens feladata a tangentorkád működtetése és az elektroterápiás kezelés végzése (szigorúan szakorvosi javaslatra).

Kapcsolattartás a szülőkkal

A kapcsolattartás lehetőség szerint mindennapos. Ha a szülő elfoglaltsága, munkája ezt nem teszi lehetővé, akkor az üzenőfüzet segítségével tartjuk a kapcsolatot. Az üzenőfüzetbe a csoportban dolgozó gyógypedagógiai asszisztens írja be a gyermek gondozásával, ellátásával kapcsolatos információkat. Ezek közé tartozik, hogy evett, ivott-e a gyermek, mit és mennyit, megkapta-e a gyógyszerét, volt-e széklete, vizelete, hányszor és mennyi. Bejegyzésre kerül, hogy milyen volt a gyermek közérzete, tapasztalt-e valami rendkívülit a gyermeknél (sírás, hőemelkedés stb.). Praktikus közlések is beírásra kerülnek (pl. küldjék be az iskolába az ortopéd cipőt vagy kézsínt, mert szükség van rá a fejlesztéshez). Mindig beírásra kerül, ha a csoport életében történt valami rendkívüli, vagy készülnek valahová (pl. kirándulni, bábszínházba). A gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógusok, gyógytornászok is ebbe a

füzetbe írják be tapasztalataikat, a gyermek fejlődésével kapcsolatos információkat (pl.: „A gyermek ma a *Ha én cica volnék...* kezdetű dal után kimondta a cica szót, többször meg is ismételte” vagy „A gyermeknek ma állítógép lett beállítva, ebben töltött 5 percet, és közben ügyesen manipulált a játékokkal az állítógép asztalán”). Ebben a füzetben üzen vissza a szülő is, hétvége után általában hosszabban, míg hét közben pár mondatban írják le, mi történt otthon a gyermekkel (pl.: „Ma Kristóf nagyon nyugtalan volt, rosszul aludt, hétvégén Kőszegen voltunk kirándulni, szombaton családi napon voltunk, Kristóf lábán seb van, melyet akkor szerzett, amikor kivettem a fürdőkádból. Kérem, amíg nem gyógyul be a seb, ne vigyék vízbe gyermekemet.”).

Az üzenőfüzet azért fontos számunkra, mert a fejlesztő iskolai csoport tanulói nem tudják elmondani, mikor mi történt velük, a szülő és a szakemberek számára tehát nagyon fontos információkat tartalmazhatnak ezek a bejegyzések. Az intézményben szülőcsoport is működik. Nyitott intézmény vagyunk, a szakemberek bármikor szívesen állnak a szülők rendelkezésére.

A szülői elégedettség mérése

A 2007/2008-as tanévben 5 gyermek vesz részt az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Intézmény fejlesztő iskolai nevelésében, oktatásában. 2 gyermek mozgáskorlátozott és értelmileg akadályozott státust kapott, de iskolai fejlesztésük szorosan kapcsolódik a fejlesztő iskolai oktatáshoz. A 7 gyermek szüleinek körében végeztünk kérdőíves felmérést, melynek célja az volt, hogy megismerjük a szülők véleményét gyermekük nevelésével, oktatásával, fejlesztésével kapcsolatban (6 kérdőívet kaptunk vissza).

A kérdőív első két kérdése általános információkat tartalmazott (életkor, nem, diagnózis és az, hogy mikor diagnosztizálták a gyermeket). A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy miután diagnosztizálták a gyermeket, kitől kaptak segítséget a szülők. Egy esetben nem kaptam választ, egy szülő jelölte meg a Korai Fejlesztő Központ és Micimackó Óvodát (Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ egyik tagintézménye), két kérdőíven szerepelt a család, egy esetben az orvosi segítség, egy alkalommal pedig az orvos és a család együtt. A válaszokból látszik, hogy legtöbb esetben a családra számíthattak a szülők.

A negyedik kérdés azt firtatta, hogy a gyermekek részesültek-e korai fejlesztésben; kivétel nélkül igennel válaszoltak a megkérdezettek. Minden gyermek az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központban (illetve a jogelőd tagintézményben, a Korai Fejlesztő Központ és Micimackó Óvodában) részesült korai fejlesztésben.

Az ötödik kérdés arra vonatkozott, hogy a szülők kaptak-e tájékoztatást arról, hogy gyermeküknek milyen lehetőségei vannak az óvoda befejezése után. Minden szülő igennel válaszolt.

A hatodik kérdésre, hogy kitől kapták a tájékoztatást, egy esetben neurológus orvost, 5 esetben pedig Horváth Róbert igazgatót (az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ, korábban a jogelőd Korai Fejlesztő Központ és Micimackó Óvoda vezetőjét) nevezték meg.

A hetedik kérdés arra vonatkozott, hogy megfelelőnek tartják-e gyermekük számára a fejlesztő iskolai oktatást. Egy esetben nem kaptam választ, négy szülő „igen”, míg egy szülő a „legmegfelelőbbnek” választ adta. Egy megkérdezett kiegészítette választát egy mondattal: *„Igen, nagyon hasznosnak tartom, látszik a gyermekem, hogy jól tesz neki, hogy közösségben lehet”*.

Az „Elégedett-e az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központban megvalósuló fejlesztő iskolai oktatással?” kérdésre öt esetben „igen”, egy esetben „maximálisan” választ kaptam, egy szülő kiegészítette választát egy mondattal: *„Igen, nagyon elégedett vagyok; minden pedagógus és segítő – akivel találkoztam – nagyon segítőkész, érdeklődő és együttműködő”*.

A tizedik kérdés arra vonatkozott, hogy tudják-e, milyen típusú fejlesztő foglalkozásokon vesz részt gyermekük. Mindenki igennel válaszolt. A tizedik kérdés b) pontjában arra kértem őket, sorolják fel a foglalkozásokat. A gyógytornát, szomatopedagógiát, augmentatív kommunikációs fejlesztést, masszázst, kutyaterápiát, tangenteros kezelést jelölték meg legtöbben.

A tizenegyedik kérdésben arra voltunk kíváncsiak, hogy részesül-e a gyermek az iskolán kívül fejlesztésben. Egy tanuló gyógytornában, gyógymasszázsban és logopédiai kezelésben, egy gyermek a budapesti Bliss Alapítvány fejlesztésében, kettő gyógytornában, másik kettő pedig semmilyen iskolán kívüli fejlesztésben nem részesül.

A tizenkettedik kérdés az volt, hogy kapnak-e tájékoztatást az intézményben a gyerekekről. Erre is minden megkérdezett igennel válaszolt. A tizenkettedik kérdés a) pontjára – nevezetesen: kitől kapják a tájékoztatást –, a gyermekkel foglalkozó gyógypedagógust, gyógytornászt jelölték meg legtöbbször, míg két kérdőívben a gyógypedagógiai asszisztenseket is megjelölték. A kérdés b) pontja a tájékoztatás gyakoriságára vonatkozott: mind a hat kérdőívben a „naponta” válasz szerepelt.

A tizenharmadik kérdésben javaslatokat vártunk az intézményünkben megvalósuló fejlesztő iskolai oktatással kapcsolatban. Három esetben nem volt javaslat, három esetben a következő válaszokat kaptam: „Az oktatással nincs, a kisegítő személyzet számát ismét emelni kéne”; „Jó lenne egy lift, vagy ha a kutyaterápia a földszinten lenne”; „Csak így tovább ezen a helyes úton, hisz a sérült gyermek nem kevesebb, csak más, mint a többi. Én úgy látom, hogy ebben az intézményben mindenki azon dolgozik, hogy gyermekeinknek – bármilyen különbözőek is –, a lehető legjobb színvonalú oktatást és ellátást nyújtsák. Köszönet érte”.

A kérdőíves válaszok a szülők elégedettségét tükrözték. Jó volt szembesülni azzal, hogy a szülők nemcsak ismerik, de elégedettek is a munkánkkal, tudják, mi történik a gyermekükkel, és a gyermekekkel foglalkozó szakemberekkel személyes kapcsolatban vannak.

Pozitívként értékelhető az is, hogy a legtöbb szülő (a múltban is) mindig számíthatott az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központra, vezetőjére, dolgozóira, bármikor bizalommal fordulhattak hozzájuk. A szülők biztonságos fejlesztő környezetben tudhatják gyermeküket, és ez számukra igazi megnyugvás.

Hivatkozás

Márkus Eszter (szerk.) (1996): *Halmazottan sérült, súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek nevelése, fejlesztése*. BGGYTF, Budapest.

Fejlesztő iskolai tapasztalatok Győrben

Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Intézmény, Győr

Az intézmény közelmúltja

A győri Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Intézmény több évtizedes múltra tekint vissza, hiszen 1977-ben nyitotta meg kapuit, akkor még mint foglalkoztató iskola és nevelőotthon. Mostanra azonban intézményünk már az óvodai neveléstől egészen a speciális készségfejlesztő szakiskolai ellátásig segíti a megyében élő értelmileg akadályozott gyermekeket, fiatalokat. 2006 őszétől elindult a fejlesztő iskolai oktatás, 2007 szeptemberétől pedig egy óvodai és egy iskolai „autista csoport” is segíti a pervazív fejlődési zavarral küzdő gyermekek szakszerű fejlesztését.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek, fiatalok pedagógiai megsegítése azonban már 1992-ben megkezdődött, és egészen 2006 szeptemberéig terápiás fejlesztő csoportként működött a budapesti Mozgásjavító Általános Iskola Csillagház tagozata pedagógiai programja alapján. Ez idő alatt az intézménynek egy csoport elhelyezésére volt lehetősége, ugyan nem a legmegfelelőbb körülmények között, de annál nagyobb lelkesedéssel, kitartással és minőségi szakmai munkával látták el a környékről érkező, speciális segítséget igénylő gyermekeket. A csoport létszáma általában 6-7 fő között mozgott, ellátásukért egy gyógypedagógus, egy gyógypedagógiai asszisztens és egy gyermekfelügyelő felelt. A helyben végzett gyógypedagógiai fejlesztés mellett a gyermekek rendszeresen jártak úszni, lovagolni. Azóta igazi kis felnőttekké „serdültek”, néhányuk már más intézményben vagy a családjá körében él. Közülük hárman azonban az egyik fejlesztő iskolai csoport „magját” alkotják, az úgynevezett „nagycsoportot”.

A fejlesztő iskolai oktatás bevezetése

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2006. január 1-jén érvénybe lépett módosítása (30/A §) értelmében:

„A súlyos és halmozottan fogyatékos gyermek annak a tanítási évnek az első napjától, amelyben a hatodik életévét betölti, a fejlesztő felkészítés keretei között a tankötelezettségét teljesíti (a továbbiakban: fejlesztő iskolai oktatás).” ... „A fejlesztő iskolai oktatásban rehabilitációs pedagógiai programot és annak alapján egyéni fejlesztési terveket készítenek.” ... „A fejlesztő iskolai oktatást a Súlyos és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatása irányelvének alkalmazásával kell megszervezni, oly módon, hogy a heti fejlesztő foglalkozások száma elérje a húsz órát.”

Ez a törvényi háttér. Az én tisztem azonban az, hogy megláttassam a gyógypedagógus szemével, kicsit talán szubjektívebb oldalról, hogy Győrben miért is került bevezetésre a fejlesztő iskolai oktatás.

Az értelmi akadályozott gyermekek, fiatalok körén belül még ma is sokszor elkülönítve beszélünk a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek csoportjáról.

Sokáig ők voltak a fogyatékos populációban a leginkább elhanyagoltak, emberi szükségleteiket, kommunikációs igényeiket nem ismerték fel, képezhetetlennek tartották őket. Több külföldi országban azonban már néhány évtizede kifejlődött a velük foglalkozó gyógypedagógiai részdiszciplína, érdekvédelmük kiépült, életfeltételeik jelentősen javultak. Hazánkban mindez most van kialakulóban. Az ő befogadásuk a többi gyermek, de mindenekelőtt az értelmileg akadályozottak világába a jövő integrációs törekvéseit szolgálja.

Iskolánkban, ahol nyolc éve dolgozom gyógypedagógusként, a közelmúltban megépült pavilon ennek az igyekezetnek az eredménye. Kialakítása rendkívül fontos volt, hiszen tapasztalataink is azt mutatják, hogy sajnos megyénkben is egyre több a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek. Fejlesztésüket heti három órában a Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ, néhány éve egy alapítványi támogatással működő, elsősorban korai fejlesztéssel foglalkozó intézmény, valamint a soproni, mai nevén Fogyatékos Gyermekek Otthona látta el.

Véleményem szerint a felénk való „nyitás” az olyan jellegű gyógypedagógiai intézmények feladata is, mint a mi iskolánk. Az alapvető szakmai célkitűzés pedig, ahogy a közoktatási törvény 10. paragrafusának egy része is mondja, hogy a súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermeknek is joga, hogy képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön akkor is, ha állapotának, személyes adottságának megfelelő megkülönböztetett ellátásra van szüksége. Legfőképpen ezért épült meg a győri fejlesztő iskola is...

Együttműködés a fenntartóval

A Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat mint fenntartó „Középtávú közoktatási fejlesztési koncepció”-jában már megfogalmazódott, hogy a megyénkben élő súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekek ellátása nem megoldott. Intézményünk igazgatója ezt tartotta a legfontosabb kapaszkodónak a pályázat benyújtásakor. Mindez azt is mutatja, hogy fenntartónk eleve érzékeny volt a témára, hiszen hivatalos dokumentumában is szerepeltette a változtatás szükségességét.

A pályázati kiírás követelményeinek megfelelően megyei önkormányzatunk a rájuk vonatkozó önrész kifizetése mellett a hosszabb távú működtetés érdekében arról tett nyilatkozatot, hogy ezt az intézményi részt hosszú távon fenntartja.

„A fenntartó az építkezés támogatásán, valamint az épületrész berendezésekkel és fejlesztési eszközökkel történő felszerelésén túl vállalja a hosszú távú működtetés biztosítását.”

(Részlet a Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlésének alelnöke által írt támogató nyilatkozatból)

A koncepció elfogadtatása a munkatársakkal

Többcélú gyógypedagógiai intézményünk dolgozói hosszú évek óta megfelelő és pozitív fogadókészséggel reagálnak a munkahelyükkel kapcsolatos fejlesztésekre. A fejlesztési elképzeléseket követő szakmai viták, az elkészült koncepciók, így legutóbb a fejlesztő iskola létrejöttével kapcsolatos elképzelések is empatikus és lelkes fogadtatásra találtak iskolánkban.

Tantestületünk közössége jó elméleti tudással és gyakorlati érzékkel bír. Működik az egymás közötti párbeszéd, kapcsolattartás, így folyamatosan értesülünk a szakmánkat érintő reformokról, változásokról. Kollégáim az elavult és változtatásra, megújulásra érett rendszer frissítésére, fejlesztésére szavaztak. Véleményük szerint figyelemmel kell kísérni a gyógypedagógia folyamatos fejlődését, változásait. A „nyitás” pozitív lépések sorozatát jelenti, mely új lehetőségeket teremt. Nagyon lényeges körülmény az is, hogy a szolgáltatások folyamatos bővülése enyhíti az intézmény létével kapcsolatos bizonytalanságot. Az intézmények megszűnése, a pályaelhagyók magas száma és az egzisztenciánkat érintő többi probléma szakmai szintű együttes gondolkodásra készítet valamennyiünket. Fontos és megkerülhetetlen törekvés napjainkban olyan fejlesztő iskolák létrehozása, amelyekben a szolgáltatások az ott dolgozóknak szakmai kihívást jelentenek, a rászoruló gyermekeknek pedig igazi segítséget. Nem mellékes az sem, hogy a szülők lehetőséget kapnak arra, hogy visszatérjenek a munkaerőpiacra, ami jelentős támogatás a számukra. A fejlesztő iskola Magyarországon új, frissen bevezetett lehetőség, amely minden érintett számára egyfajta továbblépést jelent. Mindezért feltételezhető, hogy valamennyi, a szakmája iránt elkötelezett gyógypedagógus a koncepció elfogadása mellett voksol, ahogy ez intézményünkben is történt.

A programban részt vevő szakemberek kiválasztása

Az egyik csoportban dolgozó gyógypedagógus a korábban már említett terápiás fejlesztő csoport vezetője hosszú évek óta. Segítői szintén a csoportban dolgoztak, így a „nagycsoport” indulása a megfelelő személyi feltételekkel már adott volt.

Nagyobb feladatot jelentett a „kiscsoport” beindítása. A csoportvezető gyógypedagógus kiválasztásához az iskolavezetés belső pályázatot írt ki, mely lehetővé tette a terület iránt érdeklődő kollégák számára, hogy gondolataikat, terveiket részletesebben bemutathassák, megkönnyítve a vezetőség döntését. A tantestületből négyen éltünk ezzel a lehetőséggel, majd egy szakmai megbeszélést követően hozta meg iskolánk igazgatója a döntést. A segítők személye ugyanígy nagy körültekintést igényelt. Elsősorban olyan gyermekfelügyelőt kerestünk, akinek egészségügyi végzettsége is van, valamint szívesen venne részt ilyen jellegű munkában. Sikerral jártunk, a csoport négy gyermekkel megalakult; egy gyógypedagógus és egy gyermekfelügyelő segítette őket. A létszám azonban gyorsan hat főre emelkedett, így hamarosan újabb gyermekfelügyelő is bekapcsolódott a munkába.

Azóta kisebb változások történtek ugyan, de mindkét csoportban egy gyógypedagógus és a két segítő állandóan jelen van.

Természetesen ez még nem a teljes létszám. Munkánkban rendkívüli szerepe van az iskola gyógytornászának, konduktorának, logopédusának, valamint egy zenei nevelést végző gyógypedagógus kolléganőnek. Az ő személyük tulajdonképpen már adott volt, hiszen a fejlesztő iskola beindulása előtt is intézményünk dolgozói voltak. Ezenkívül heti rendszerességgel jár hozzánk egy szurdopedagógus, aki a csoport hallássérült gyermekeinek egyéni fejlesztését végzi egy-egy órában.

A tárgyi feltételek megteremtése

A pályázaton nyert összegek mellett nagyfokú anyagi segítséget kaptunk a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzattól, ami nélkül fejlesztő iskolánk nem állna ilyen felszereltségi szinten sem a speciális berendezések, sem a munkánkat segítő eszközök tekintetében.

A tárgyi feltételek megteremtéséhez rendelkezésre álló forrás pontos összege csak az épület és a berendezés elkészülte után vált ismertté. A berendezés kivitelezésénél az akadálymentes környezet volt az elsőszámú szempont, így a bútorok megtervezéséhez meg kellett várnunk, hogy helyükre kerüljenek a megfelelő méretű ajtók és a speciális fürdőszobai segédeszközök. Egyedi méretű szekrények, polcok készíttetését tartottuk a legmegfelelőbb megoldásnak. Ez, valamint a speciális asztalok és a hozzájuk tartozó székek jelentették a legnagyobb kiadást. Az utóbbiak elkészítésével és szállításával egy speciális bútorokat készítő céget bízunk meg, a leszállított termékekkel nagyon elégedettek vagyunk. A maradék pénzt lakástextíliákra és nem utolsó sorban fejlesztő eszközökre költöttük.

Természetesen folyamatosan adunk be különböző pályázatokat; legutóbb a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat pályázatán, valamint az Aranyág által kiírt állandó pályázaton nyertünk – előbbbitől a zenei fejlesztést és a bazális stimulációt segítő műszaki berendezéseket, utóbbitól fejlesztő eszközökre szánt nagyobb pénzüsszeget. Esetenként magánszemélyek is támogatnak minket, amiért ezúton is szeretném kifejezni köszönetünket.

A gyógyászati segédeszközök beszerzéséért gyógytornászunk a felelős. Gyermekünk közgyógy-ellátási igazolvánnyal meghatározott időközönként térítésmentesen jutnak ezekhez az eszközökhöz. Ilyen jellegű termékek beszerzésére magánúton is módunk van, hiszen városunktól 10 km-re Norvégiából származó, alig használt eszközöket is be lehet szerezni. Ez a lehetőség elsősorban a szülők számára előnyös.

A leendő tanulók felkutatásának módszerei, előzetes szülői igényfelmérés

A leendő tanulók felkutatásánál és a szülői igényfelmérésnél nagyon fontos dolognak tartom a megfelelő intézményi együttműködést, hiszen akkor tudunk hiteles képet alkotni a megyében fellelhető, bármilyen fogyatékossgal élő gyermekek létszámáról, összetételéről.

Esetünkben a városunkban működő Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ segítette és segíti most is a munkát. Egyrészt, mivel végeznek korai fejlesztést, jelzik, ha egy súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek eléri az öt éves kort, mert akkor hozzánk, az úgynevezett iskola-előkészítő évfolyamon már felvételt nyerhet. Másrészt ők készítik el a szakértői véleményt is, melyben szerepel, hogy a gyermeknek fejlesztő iskolai oktatásban kell részesülnie. Azok a gyermekek, akik már betöltötték az ötödik életévüket, az iskola-előkészítő évfolyamra kapnak javaslatot, melyet egy év múlva kontrollvizsgálatnak kell követnie.

Kapcsolatban vagyunk még a győri Petz Aladár Megyei Kórház Neonatális Intenzív Centrumával is; tőlük is kapunk jelzést, ha felmerül a gyanú, hogy sérült újszülött, koraszülött baba született. Ez azért fontos, mert a szülők talán könnyebben élik meg ezt a nehéz időszakot, ha tisztában vannak a lehetőségekkel, és érzik, hogy nincsenek egyedül a problémájukkal.

A Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ által javasolt gyermekek szülei tudják, és élnek is a lehetőséggel, hogy intézményünk ajtaja folyamatosan nyitva áll előttük. Szeretettel fogadjuk őket és gyermeküket, hogy tapasztalatokat szerezzenek a nálunk folyó munkáról, és találkozzanak a csoportokban dolgozó szakemberekkel. Így már tudjuk például, hogy a következő tanév őszétől két öt éves lánygyermekkel fog gazdagodni fejlesztő iskolánk „kiscsoportja”.

A szakmai program

A rehabilitációs pedagógiai program elkészítésében kiemelkedő segítséget nyújtott a Dombainé Esztergomi Anna által szerkesztett *Segédlet súlyosan-halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatásának megtervezéséhez* (kézirat). A program elkészítésénél ezt a munkát tekintettem alapnak; emellett figyelembe vettem és bele is szerkesztettem az irányelvek – a képzési kötelezettségről szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet módosítása – bizonyos részeit, természetesen szem előtt tartva a helyi adottságokat.

A szakmai program, az írott anyag, a szakmai munka megtervezése és kivitelezése szempontjából egyaránt hasznos volt számomra, hogy az iskolavezetés lehetőséget adott egy, a Kézenfogva Alapítvány által szervezett, *Súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermeke és felnőttek egész életét átfordító gyógypedagógiai kísérése* című 120 órás pedagógus-továbbképzés elvégzésére, ahol számos fontos, a mindennapi munkámban is hasznosítható információ birtokába juthattam.

A heti ütemtervek a Rehabilitációs pedagógiai programban szereplő célok, feladatok alapján, a gyermekek életkorát és állapotát figyelembe véve készülnek, meghatározott témakörökre, tananyagra építve.

Napi munkánk menetét órarendünk határozza meg. Jelenleg kétféle órarenddel dolgozom; az egyik a tanórák beosztását mutatja, a másik valamivel részletesebb: jelöli, hogy mely tanórákon melyik gyermek vesz részt egyéni fejlesztésben, gyógytornán, konduktív terápián, logopédián vagy a hallássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógus (szurdopedagógus) által végzett egyéni fejlesztésen.

	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK
1.	Testi higiénia, reggeli kör	Testi higiénia, reggeli kör	Testi higiénia, reggeli kör	Testi higiénia, reggeli kör	Testi higiénia, reggeli kör
2.	Mozgásnevelés	Játék és szórakozás	Szűkebb és tágabb környezet	Mozgásnevelés	Szűkebb és tágabb környezet
3.	Szűkebb és tágabb környezet	Mozgásnevelés	Mozgásnevelés	Szűkebb és tágabb környezet	Mozgásnevelés
4.	Játék és szórakozás	Szűkebb és tágabb környezet	Játék és szórakozás	Játék és szórakozás	Játék és szórakozás
	Testi higiénia – Ebéd	Testi higiénia – Ebéd	Testi higiénia – Ebéd	Testi higiénia – Ebéd	Testi higiénia – Ebéd
	Pihenőidő – gyermekfelügyelet	Pihenőidő – gyermekfelügyelet	Pihenőidő – gyermekfelügyelet	Pihenőidő – gyermekfelügyelet	Pihenőidő – gyermekfelügyelet

Ahogy az előzőekben is látható, a gyermekek a heti húsz óra fejlesztést a délelőtti folyamán megkapják. Növendékeink azonban a délután egy részét is iskolánkban tölthetik, felügyeletüket gyermekfelügyelők látják el, nyitvatartási időnk reggel fél 8-tól délután fél 4-ig tart. Ezt elsősorban azért tartjuk célravezetőnek, mert így az édesanyáknak nagyobb a lehetőségük munkába állni, akár teljes állásban is.

Az egyéni fejlesztési terveket általában egy évre vonatkozóan készíti el a csoportvezető gyógypedagógus a szülő által kitöltött kérdőív, megfigyeléseink, vizsgálataink és a szakvélemények alapján. Ha már több éve hozzánk jár a gyermek, nagy segítséget ad az előző évben készített fejlesztési terv is. Mindig tartalmazza a személyi adatokat, a diagnózist, esetenként lényegre törően a jelen állapotot, a távlati tervet, a fejlesztési célokat és feladatokat.

A fejlesztés területei:

- kommunikáció,
- önkiszolgálás,
- szociális fejlődés,
- bazális stimuláció,
- a nagymozgás és a finommozgás fejlesztése,
- kognitív funkciók fejlesztése,
- önálló játék.

A tervezéskor mindig figyelembe kell venni a fejlesztés területeinek sorrendjét, a gyermek elé kitűzött reális célokat, az ezek eléréséhez szükséges módszereket és eszközöket, valamint az együttműködési készséget.

Mindennapi munkánk előkészítésében, a fejlesztési tervek elkészítésében fontos szerepük van még az egyes diagnosztikai eljárásoknak is. Csoportomban az ötéves gyermekeknél a Fröchlich-féle fejlődésdiagnosztikát, az iskolaköteles kor elérése után pedig a TARC-módszert alkalmazom. A felvételük időpontja általában minden tanév vége, valamint az iskolába kerülés ideje. Ez utóbbi kiegészül egy, a vizsgálat-felvételt megelőzően kitöltetett szülői kérdőívvel is.

Fejlesztő iskolánkban a gyógypedagógiai megsegítés alapját a Franziska Schäffer által kidolgozott AST-koncepció adja, mely elsődleges és másodlagos tartalmakra épülve szervezi meg tanulóink heti- és napirendjét.

Kiegészítő terápiás eljárásként alkalmazzuk a bazális stimulációt, a gyógymasszázst (a csoportban dolgozó felnőttek közül ketten végzett gyógymasszőrök) és a hidromasszázst. Valamint reményeink szerint a következő tanévtől kezdődően heti rendszerességgel gyógylovasláson vehetnek részt gyermekeink.

Adminisztráció, dokumentáció, értékelés

A fejlesztő iskolai oktatás megkezdése óta talán az adminisztráció és a dokumentáció okozza számomra a legtöbb problémát. A napi adminisztráció alapját a naplórás, az éves adminisztrációt pedig a félévi, a tanév végi értékelések, a gyermekek egyéni értékelése, a bizonyítvány elkészítése jelenti.

Naplónkat az óvodai dokumentum módosításával alakítottam ki: a foglalkozások nevét kicseréltem a nálunk alkalmazottakkal, a végére tűztem egy, a hiányzások rögzítését szolgáló hivatalos nyomtatványt, értelemszerűen javítottam a fedőlapot és – ahol kellett – a megnevezéseket. A következőképpen rögzítjük a heti munkát:

..... hét, dátum: tanítási napok:

	TÉMAKÖR	TEVÉKENYSÉGEK TARTALMA	ALÁÍRÁS
REGGELI KÖR			
SZŰKEBB ÉS TÁGABB KÖRNYEZETÜNK			
MOZGÁSNEVELÉS			
JÁTÉK ÉS SZÓRAKOZÁS			

Megjegyzés:

.....

A félévi és tanév végi értékelést a rehabilitációs pedagógiai program alapján elkészített heti ütemterv céljaival, feladataival összhangban a csoport egészére vonatkozóan készítettem el. Tanév végén egyéni értékelést is kaptak a gyermekek, mely az egyéni fejlesztési tervek alapján készült. Bizonyítványnak a Dombainé Esztergomi Anna által szerkesztett segédletben javasolt iskolalátogatási bizonyítványt használtam.

Történtek már kezdeményezések, így a közeljövőben minden bizonnyal egységes adminisztráció fogja segíteni a munkánkat.

A fejlesztő iskolai oktatás szépségei, nehézségei és még megoldatlan kérdései

A legnagyobb eredménynek alapvetően a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek iskolarendszerbe való bekerülését tartom. Azáltal, hogy reggeltől délutánig itt lehetnek, szüleik munkát vállalhatnak, ami jó hatással van a családi mentálhigiéneré, és erősíti az egzisztenciális biztonságot.

Eredménynek tekintem azt is, hogy *MI* is itt lehetünk. Azokra a gyógypedagógusokra gondolok elsősorban, akik már hosszú évek óta szívügyüknek tekintik a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek helyzetének javítását; akik régóta elfogadhatatlannak tartják, hogy a korai fejlesztést követően nekik nincs joguk iskolába járni; akik elkötelezettek szakmánk ezen, talán legspeciálisabb területe iránt.

A lehetőséget tehát megkaptuk, sokat beszélünk a témáról, konferenciákon, továbbképzéseken vehetünk részt, lezártuk az első, „kísérleti” tanévet, és azt gondolom, hogy mindennek eredményeként egyre magabiztosabban, tájékozottabban, némi gyakorlattal a hátunk mögött állhatunk ezen a képzeletbeli „katedrán”.

A gyermekek team-munkában, szakemberek általi, sokrétű fejlesztése hozzájárul ahhoz, hogy adottságaikat, lehetőségeiket maximálisan kihasználva megfelelő eredményeket érjünk el. Igyekszünk a szülőknek is segítséget nyújtani, hogy a gyermek a lehetőségekhez mérten minél szociálisabb legyen. Mindehhez nagy segítséget nyújt, hogy terveink, berendezéseink, eszközeink újak, korszerűek, így módunk van arra, hogy növendékeinket speciális módon ösztönözzük arra, hogy képesek legyenek elérni korai tanulási lehetőségeik optimumát.

Beszélnünk kell azonban a nehézségekről, a jelenleg még megoldatlan kérdésekről is, melyek nehezíthetik munkánkat. Ezekből is sok van, de úgy látom, hogy nagy részük a fejlesztő iskolai rendszer folyamatos beindulásával és folyamatos differenciálódásával megoldhatóvá válhat. Mindenekelőtt aggasztó, egyben persze a jövő lehetősége is, hogy már most több gyermek vár felvételre, mint amennyi férőhely jelenleg rendelkezésünkre áll. A fejlesztési és gondozási feladatok ellátásához folyamatosan biztosítani kell a megfelelően képzett és fizikailag, mentálisan kellő affinitással rendelkező stábot. A mi intézményünket is érintő megszorító intézkedések, az állandó vagy részleges emberhiány a fejlesztő munka optimális ellátását veszélyezteti.

Munkánk gyakorlati oldalát tekintve a legnagyobb problémát az egységes adminisztráció hiánya okozza. Hiányzik egy minden szempontból megfelelő haladási és mulasztási napló, bizonyítvány, és hiányoznak a – többek között az utóbbi alapjául szolgáló – szöveges értékeléshez szükséges támpontok.

Törekszünk arra is, hogy minél jobb kapcsolatot alakítsunk ki azokkal az intézményekkel, intézményrészekkel, amelyekkel bármilyen formában is, de együttműködünk. E törekvés rendkívül újszerű, ezért természetesen a megoldás sem megy gördülékenyen. Kiemelkedő fontosságát azonban több intézményben jól működő minta is mutatja, így mi is sokat dolgozunk a sikeres együttműködés érdekében.

Tervek a minőségbiztosításra, az eredmények terjesztésére, a tevékenység bővítésére

Intézményünkben 2003 óta egy csoport foglalkozik a minőségbiztosítás irányításával; a team kidolgozta a minden intézményi egységre vonatkozó iskolai minőségirányítási programot. Ez a program a Szervezeti és Működési Szabályzattal, Pedagógiai Programunkkal összhangban meghatározza intézményünk működési rendjét.

- A szülőkkel és a fenntartóval igyekszünk partneri viszonyt fenntartani.
- A minőségbiztosítási eljárás során célzottan vizsgáljuk valamennyi résztvevő véleményét (fenntartó, intézményvezetés, dolgozók, tanulók, szülők). Mivel a kommunikációban akadályozott tanulók véleményét közvetlenül nem tudjuk megkérdezni, az ő helyzetükről a velük foglalkozó gyógypedagógust kérdezzük meg.
- A minőségirányítási folyamat során, de még a fejlesztő iskolai oktatás elindulása előtt kiderült, hogy a dolgozók szükségesnek tartják az iskola profilját ilyen módon bővíteni. Többen motiváltak az újfajta feladatok ellátására, és ezt szakmai kihívásnak tekintik.
- A megfelelő igényfelmérés, a dolgozók jövőképe, a városban jelentkező szülői igények, a fenntartó pozitív hozzáállása és az intézményi menedzsment tudatos szervezésének egyik lépéseként 2006-ban létrejött a fejlesztő iskolai tagozat.

Az eredmények terjesztésére nagyon jó alkalmat kínálnak a témához kapcsolódó konferenciák, szakmai beszélgetések. Kaptunk már lehetőséget a bemutatkozásra, legutóbb Sopronban, a közeljövőben pedig Zalaegerszegen várnak minket tapaszt-

talatcserére. Őszi nevelési értekezletünk is a témával volt kapcsolatos; Márkus Eszter segítségével sikerült rávilágítanunk a fejlesztő iskolai oktatás fontosságára. Így nemcsak országos szinten, de a szűkebb környezetünkben is lehetőséget kaptunk a bemutatkozásra.

Kérdéseimmel bizalommal fordulhatok mind az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karának a témában illetékes szakembereihez, mind a már működő fejlesztő iskolákban dolgozó kollégákhoz. Fenntartónkkal folyamatos az iskolavezetés kapcsolata, állandó beszámolók segítik tájékoztatásukat az intézmény valamennyi tagozatáról.

Gyermekeink is kapnak lehetőséget a bemutatkozásra az iskolán belül és kívül is. A legnagyobb hatást tette rám, a közelmúltban megrendezett, integrált zenei fesztivál, ahol lehetőséget kaptunk egy rövid műsorszám bemutatására, és joggal éreztük, hogy „mi is ugyanolyanok vagyunk, mint a többi gyermek”.

Tevékenységünk bővítése érdekében folyamatosan tervezünk. Egyre több súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekről szerünk tudomást, így egy újabb pavilon létesítése is reális elképzelésnek tűnhet.

Munkánk gyakorlati oldalát tekintve nagyon szeretnénk gyógylovaglásra járni (erre kaptunk már ígéretet, reméljük, a következő tanév őszétől élhetünk a lehetőséggel), szeretnénk kibővíteni terápiás eljárásaink sorát, gondolok itt például elsősorban az állatasszisztált terápiára, és milyen jó lenne, ha épülne az intézmény számára egy tanmedence. Intézményünk akadálymentesítéséhez egy lift építésére kaptunk ígéretet, mely segítené egyes tanulóink integrálását egy-egy iskolai csoportba.

Hirtelen rengeteg gondolat eszembe ötlük, hogy mit lehetne még... De azt gondolom, hogy amink van, azzal jelenleg teljes mértékben elégedettnek kell lennünk. S ha kapunk újfajta, munkánkat pozitív irányban elmozdító lehetőségeket, természetesen élni fogunk velük.

Felhasznált irodalom

- Dombainé Esztergomi Anna: *Segédlet súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő iskolai oktatásának megtervezéséhez*. Kézirat.
- Lányiné Engelmayer Ágnes: *Halmozott fogyatékosok; halmozottan fogyatékosok – szócikkek*. In: Mesterházi Zs. (szerk.): *Gyógypedagógiai lexikon*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar. Budapest, 2001. 83., 108–111., 137-138.
- Márkus Eszter (szerk.): *Halmozottan sérült, súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek nevelése, fejlesztése*. BGGYTF. Budapest, 1996.
- Schäffer, F. (ford. és szerk.: Márkus E.): *Munka – szórakozás – fejlesztés. Konceptió súlyosan és halmozottan akadályozott emberek és segítőik életének és munkájának alakításához*. BGGYTF. Budapest, 1998.

Nyitott Ház

Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet, Zalaegerszeg

Előzmények

Az intézmény múltja

Az 1990-ben épült zalaegerszegi – akkori nevén – Gyógypedagógiai Fejlesztő, Tanácsadó és Továbbképzési Központ szolgáltatásainak sokszínűsége, az igényekhez való rugalmas alkalmazkodás, az itt dolgozó gyógypedagógusok újjító kedve és jó csapatmunkája folytán még ma is egyedi intézmény a közoktatás rendszerében.

A központ indulásakor rendelkezésre állt egy új, erre a célra készült épület. A kollégák kiválasztása nem volt nehéz, szinte vonzotta a frissdiplomás, kreatív, fiatal gyógypedagógusokat. Aki más, már működő iskolából jött, az is élvezte azt a kihívást, amit az új intézmény elindítása jelentett. Sok mindent akkor kellett kialakítani, megszervezni olyan ellátási formákat, melyekre az idáig Magyarországon még nem volt példa. Azt mondhatjuk tehát, hogy nem volt kialakult vezetési struktúra, nem voltak hagyományok, csak egy lelkes csapat, mely elkötelezte magát a gyógypedagógia ügyének. Mindenki tanult, dolgozott, szervezett és közvetítette a külvilág felé a másság elfogadásának szellemiségét.

Az intézmény elemző, koncepciózus terv alapján épült, hiszen a kezdetektől számos olyan ellátási formára is lehetőséget teremtett, melyeket az akkori közoktatási törvény (1985. I. törvény) még nem tett kötelezővé, az 1993. LXXIX. törvény a közoktatásról viszont már igen. Az alapelv az volt, hogy minden sérült, akadályozott, fogyatékos gyermeknek meg kell kapnia a különleges gondozást, azoknak is, aki valamilyen kimaradt az addigi gyógypedagógiai vagy többségi ellátórendszerből. A központ további specialitása, hogy a szolgáltatások struktúrája, a zalai kistélepléses szerkezethez igazított szervezeti rendje és a feladatellátás körzeti-térségi szintű

kiterjedtsége egyedi. Az intézmény eredeti neve minden szolgáltatási formára utalt: a gyógypedagógiai nevelő, oktató tevékenységre, a gyógypedagógiai szakszolgálatokra és a gyógypedagógiai szakmai szolgáltatásra. A mai teljes név a törvényi előírásoknak megfelelően 2007-től: Nyitott ház Óvoda, Általános Iskola, Fejlesztő Iskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság. Az intézmény mai célja is a rehabilitáció, mely egyet jelent a teljes társadalmi integrációval. Ennek alapja és feltétele az emberi méltóság megőrzését szolgáló, a lehetőség szerinti önrendelkező életvitel: ezt szolgálja a gyógypedagógiai nevelő-oktató, a gyógypedagógiai szakszolgáltató és a gyógypedagógiai szakmai szolgáltató munka.

Az intézmény feladatrendszere a megalakulás óta eltelt 18 év alatt az aktuális igényekhez igazodva többször módosult. Az intézmény szerkezete 2008-ban:

- Fejlesztő óvoda 1.
Szakszolgálat: logopédia
Szakmai szolgáltatás: szaktanácsadás
Kiegészítő terápia: hippoterápia
- Fejlesztő óvoda 2.
Szakszolgálat: korai fejlesztés
Szakmai szolgáltatás: pedagógiai tájékoztatás
Kiegészítő terápia: hidroterápia
- Fejlesztő iskolai oktatás, autista gyermekek csoportja
Szakszolgálat: fejlesztő felkészítés
Szakmai szolgáltatás: továbbképzések szervezése
Kiegészítő terápia: gyógytorna
- Fejlesztő iskolai oktatás, mozgássérült gyermekek csoportja
Szakszolgálat: tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság
Szakmai szolgáltatás: fogyatékos tanulók megyei tanulmányi versenyének szervezése
Kiegészítő terápia: Katona-féle neurorehabilitációs tréning (neuroterápia)

- Halmozottan fogyatékos gyermekek magántanulói csoportja
Szakszolgálat: konduktív pedagógia
Szakmai szolgáltatás: Fejlesztő Pedagógusok Szakmai Műhelye
Kiegészítő terápia: BEMER

A korai fejlesztés előzményei

A Gyógypedagógiai Központ létrehozása óta (1990) Zala megyében az akadályozott fejlődésmentű kisgyermek korai fejlesztése előzetes szűrésekre alapozottan, szervezett formában történik az intézmény tevékenységének keretében.

A Zala megyei kórház neurohabilitációs szakrendelésével együttműködve a központ korai fejlesztéssel foglalkozó gyógypedagógiai tanárai már a fogyatékoság felismerésében, diagnosztizálásában is közreműködnek. Ezt a két kollégát a megyei kórház alkalmazza a szűrés és diagnosztika ellátására, melynek helyszíne a kórház szakrendelője. A „felderítésbe” a védőnői hálózatot is igyekszünk bevonni.

Az előzetes szűrés rendszerének köszönhetően a korai fejlesztésre szoruló csecsemők, kisgyermek ellátása a megyében gyakorlatilag teljes körű. A szűrés lényege: a megyei kórház szülészeti osztályán a szülési sérült vagy különböző fejlődési rendellenességgel született (genetikai ártalmak, örökletes tényezők, feltételezhető intrauterin károsodások stb.) újszülötteket biztos diagnózis esetén azonnal, rizikófaktorként számításba jöhető ártalmak esetén pedig az első életévig elvégzett kontrollvizsgálatok eredménye alapján a vizsgálatokat végző team a Nyitott Ház korai fejlesztésére irányítja további gondozás céljából. Ezt követően ambulánsan zajlik az érintett csecsemők, kisgyermek sokoldalú gyógypedagógiai megsegítése.

A korai fejlesztést egyéni vagy kiscsoportos formában végezzük; a terápia a diagnózisra alapozott egyéni fejlesztési tervre épül. A terápiában figyelmet kap:

- a járulékos károsodások kialakulásának megakadályozása;
- az érzékelés-, észlelésfejlesztés a gyermek szomatikus, vesztibuláris, taktilis, akusztikus, vizuális, valamint szag- és ízingerlése útján;
- a szülők korrekt felvilágosítása a gyermekük állapotáról;
- perspektívák felvázolása a család számára (intézménylátogatások szervezése, felvilágosítás a szociális juttatásokról, érdekvédelmi szövetségekről);
- szülőcsoport működtetése, rendezvények szervezése;
- nyári tábor szervezése a családoknak.

A fentiekből is kitűnhet, hogy a Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet által nyújtott kora fejlesztés az akadályozott fejlődésmentű gyermekek fejlesztésén túl magában foglalja a szülők, családok gondozását is. Hogy a szülő igazán partner legyen, segítséget igényel; ennek egyik módja, hogy lehetőséget kap minden foglalkozáson való részvételre. (A hidroterápiás programban mindig részt vesz a szülő.)

A korai fejlesztésben részesített gyermekek és családjuk jobb életminőségének biztosítása érdekében 1998-ban létrejött – ugyancsak szülői és pedagógusi kezdeményezésre – a Remény Gyermekei Alapítvány. Az alapítványi források – szponzori támogatások, adományok, 1%, rendezvények – révén sok olyan eszköz került az intézmény birtokába, melyeket költségvetési forrásból nem tudott volna beszerezni.

A képzési kötelezettség a múltban

Az 1993. évi Köznevelési törvény életbelépésével nyílt először lehetőség arra hazánkban, hogy a súlyosan-halmozottan fogyatékos, tanköteles korú gyermekek a köznevelési rendszerében kapják meg azt az állapotukhoz igazított egyéni terápiát, amely biztosítja számukra a fejlődés lehetőségét, az oktatási szférába történő bevonást.

Zala megyében a Gyógypedagógiai Központ koordinálásával kezdődött meg 1994-ben a felkészülés a teljes körű, előzetes szűrésen és diagnózison alapuló szolgáltatási rendszer kialakítására. Az ellátás megszervezésében az első dilemma a súlyosan-halmozottan fogyatékos 5–18 éves gyermekek felderítésének mikéntje volt.

Az igények felmérése a megyei védőnői hálózat közreműködésével történt. A tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság elvégezte valamennyi, a védőnői hálózat segítségével felkutatott, illetve egészségügyi gyermekotthonokban élő gyermek szakvizsgálatát. A vizsgálatok eredményeinek ismeretében kezdődhetett meg a gyermekek tényleges ellátásának megszervezése. Akkor mintegy 100 gyermek került az intézmény látóterébe.

A munkába bevonni kívánt szakemberek nem csak a Gyógypedagógiai Központ szakemberei voltak: a munkatársakat a megye valamennyi gyógypedagógiai intézményének felkeresésével, személyes beszélgetések során kérték fel. El kellett ugyanakkor fogadni, hogy a feladatellátásra vállalkozó pedagógusok, védőnők, gyógypedagógia asszisztensek, gyógytornászok nincsenek felkészülve a feladatra, sem

szakmai-metodikai, sem pszichés vonatkozásban. E helyzetet könnyítette a központ által szervezett tanfolyamsorozat. A képzési kötelezettek ellátásához elméleti és gyakorlati ismereteket szerezhettek, illetve eljárási technikákat sajátíthattak el. Készült egy terápiás szakgyűjtemény is, amely a napi ellátásban jelentett gyakorlati segítséget. Kidolgoztunk egy olyan szupervíziós formát is, melynek keretében konkrét időpontokban gyógypedagógus, konduktor, pszichiáter, pszichológus, gyermek-neurológus szakorvos segítségét vehették igénybe a szakemberek.

A napi munka regisztrálására a magunk által kidolgozott naplóban történt. A gyermekek állapotának, állapotváltozásának elemzésére egy értékelő lap szolgált. Évente két alkalommal közös értékelő-elemző tanácskozást tartottunk az ellátásban közreműködő szakemberekkel.

A gyermekek fejlesztése elsősorban egyéni keretben történt, melynek színtere a Gyógypedagógiai Központ épülete, illetve a megye két egészségügyi gyermekotthona volt, de sok gyermekkel foglalkoztunk otthon is.

A tapasztalatok nyomán az ellátás egyre komplexebbé vált: a gyermekek fejlesztésére irányuló tevékenység kiegészült bizonyos önként vállalt családsegítői szolgáltatásokkal (támogatásért való közbenjárás, felvilágosítás a családokat illető ellátásokról, ügyintézés stb.).

A fejlesztő óvodai ellátás előzményei

A Nyitott ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet fejlesztő óvodai csoportjában halmozottan fogyatékos gyermekek sokoldalú foglalkoztatása történik. Valamennyi gyermeknél vezető tünet az értelmi akadályozottság, és csaknem valamennyiük esetében jellemző a különböző súlyosságú – akár az önálló helyváltoztatást is akadályozó szintű – mozgáskorlátozottság, a beszédfejlődés különböző fokú zavarai, valamint esetenként az érzékszervi károsodások. A gyermekek felvételénél nincs fejlettségi kritérium, nincs pedagógiai elvárás (önkiszolgálás szintje, szobatisztaság, az önálló helyváltoztatás képessége stb.).

Az óvodai nevelésben kiemelt jelentőséggel bír az értelmi akadályozottsághoz, valamint a legkülönbélebb típusú és súlyosságú társuló és járulékos funkciózavarokhoz igazodó, sérülésspecifikus terápiák, módszerek, technikák csoportos és egyéni helyzetben történő alkalmazása. A gyermekek fejlesztése átvett program alapján valósul

meg („Add a kezed”, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Gyakorló Óvodája, Budapest), mely azonban az alkalmazás folyamatában – tekintettel a fentebb vázolt értelmileg súlyosan akadályozott és mozgáskorlátozott csoportra – helyenként módosítást igényelt.

Az óvodai nevelés célja és tartalma a gyermekek sokoldalú, de az egyéni fejlődési ütemet is szem előtt tartó fejlesztése. Mindenképpen kiemelt figyelem irányul

- az önkiszolgálási szint fejlesztésére,
- a mozgásfejlesztésre,
- az anyanyelvi nevelésre, illetve a kommunikáció fejlesztésére,
- a játékra nevelésre, az énekes-verses játékokra való figyelésre, azok utánzására.

A Nyitott ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézet óvodájába járó gyermekek állapotának ismeretében magától értetődő szükségszerűség a fentebb vázolt célirányos fejlesztő eljárások mellett különféle, ún. kiegészítő terápiák alkalmazása is. A gyógytorna különösen fontos. A központi idegrendszer sérülése következtében mozgáskorlátozott gyermekek esetében nélkülözhetetlen a konduktív pedagógiai eljárásokkal történő korrekció. Nagy jelentősége van az egyéni és a csoportos fejlesztésben a hidroterápiának is.

A tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság munkája

A Zala megyei önkormányzat a kezdetektől a mi intézményünk keretén belül biztosítja a Zala Megyei Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság működésének feltételeit. A bizottság a vonatkozó jogszabályok alapján működik a vizsgálatok célcsoportját és tartalmát illetően. A vizsgálati létszámok folyamatos emelkedést mutatnak; ennek okát jelen dolgozat nem kívánja vizsgálni. Ezzel kapcsolatban azonban feltevésünk, hogy minden rászoruló gyermek, tanuló vizsgálata megtörténik Zala megyében, és a korai életkorban diagnózissal rendelkező, különleges gondozást igénylő gyermekek megkaphatják a nekik járó szolgáltatásokat.

A szakértői vizsgálatok zökkenőmentes működése elsősorban a bizottság szakembereinek érdeme: rendszeres tájékoztató előadásokat, továbbképzéseket tartanak a társintézmények, többségi óvodák, iskolák, egészségügyi intézmények szakemberei számára. Tájékoztató anyagot juttatnak el az önkormányzatok jegyzőinek is.

A házon belüli együttműködésnek sok pozitív hozadéka van. A különböző intézményegységek és a bizottság szakemberei napi kapcsolatban vannak egymással. A diagnosztikába bekapcsolódnak az adott területen dolgozó intézményi szakemberek is. A bizottság megtalálja a sajátos nevelési igényű gyermeket, pontos diagnózist ad, az intézmény pedig ellátást tud rendelni mellé. Ez hosszú fejlődési folyamat eredménye, hiszen a hiányzó képzési, szakszolgálati formák a megjelenő igények nyomán kerültek épültek be az intézmény szerkezetébe.

A szakmai innováció

A Nyitott ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézetben dolgozó szakemberek nagy része több diplomával és számos akkreditált továbbképzéssel rendelkezik.

Az intézményben dolgozók végzettsége 2008-ban:

A) Alapvégzettségek:

- oligofrénpedagógia,
- pszichopedagógia,
- szomatopedagógia,
- szurdopedagógia,
- logopédia,
- konduktor,
- tanító,
- általános orvos,
- óvónő,
- gyógytornász.

B) Másoddiplomák:

- közoktatás-vezető,
- csecsemő- és gyermekgyógyászat,
- gyermek-neurológia,
- neurológia,
- rehabilitációs úszásoktató,
- speciális pedagógia szakos tanár,

- pedagógia szakos tanár,
- tanulásban akadályozottak pedagógiája szakos tanár,
- igazságügyi szociális tanácsadó,
- egészségfejlesztő-mentálhigiénikus,
- értelmileg akadályozottak pedagógiája szakos tanár,
- szociálpedagógus.

Akkreditált képzések

A) Általános képzések:

- Számítógép-felhasználói tanfolyam
- Minőségirányítási alapismeretek
- Pedagógiai szakszolgálatok minőségfejlesztése
- Kistérségi közoktatási feladatellátás szervezése
- Komplex vizsgálati eljárás, pedagógiai, gyógypedagógiai diagnosztikai tanácsadás a pedagógiai szakszolgálatoknál
- ECDL
- Interaktív tábla módszertana

B) Szakmai képzések:

- Bobath-kurzus
- Terápiás lovasoktató
- Szenzomotoros fejlesztés
- Diszkalkulia terápia
- Diszlexia terápia
- Síndelar vizsgáló eljárás és terápia
- Autizmus Diagnosztikus Obszervációs Séma
- A matematikatanulás zavarai
- Integráltan nevelt, oktatott fogyatékos gyermekek beilleszkedését segítő nevelési eljárások
- Beszédpercepció diagnosztika és terápia
- Gyógypedagógiai pszichodiagnosztika
- GOH-GMP diagnosztika
- A gyermek-rehabilitáció fejlődépszichiátriai alapjai
- Agyi lebenyek sajátosságai

- Autizmussal élő gyermekek szociális és kommunikációs készségeinek fejlesztése
- Gyógymasszáz
- Komplex dadogásterápia
- Logopédiai diagnosztika
- Augmentatív és alternatív kommunikáció, kommunikáció Bliss-nyelven
- Jelnyelv- és kommunikációs tanfolyam, siketek jelnyelve
- Súlyosan halmozottan sérült gyermekek pedagógiai megsegítése
- Hallássérült gyermek korai fejlesztése
- Ayres-terápia
- A súlyos fokban értelmi fogyatékos tanulók tanítási folyamatának tervezése és megvalósítása

A felsorolt végzettségekből látható, hogy a Nyitott ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézetben dolgozó szakemberek készen állnak tudásuk folyamatos frissítésére, új dolgok megtanulására, ezek gyakorlati alkalmazására. A változó ellátási formák nem megtorpanásra készítik a munkatársakat, hanem új kihívást jelentenek a számukra. A tudásanyag más szerkezetben történő mobilizálása záloga a magas szintű szakmaiságnak. A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek, tanulók ellátása tipikusan ilyen feladat.

A fejlesztő iskolai oktatás bevezetése mint az előrelépés lehetséges formája

Az ellátás hiányosságai, szülői elvárások

A korai fejlesztésben és a fejlesztő óvodai ellátásban részt vevő gyermekek szülei magas színvonalú szakmai ellátást ismertek meg és szoktak meg. A gyermek további fejlesztéséről a Zala Megyei Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság dönt a szülők bevonásával. A bizottság az intézmény részeként minden fontos adat birtokában tud mérlegelni az egyes gyermek sorsáról. Azokban az esetekben, amikor az integrált nevelés nem jöhet szóba, sem más szegregált zalai intézmény, a fejlesztő felkészítés felkínálása az egyetlen járható út. Az óvodai ellátás után ez nagy törést jelent, hiszen a heti 20, esetenként 40 órás ellátás helyett heti 3-5 órában kaphatna ellátást a gyermek.

Az intézményünkben valaha működő korrekciós osztályt felváltotta egy ún. fejlesztő osztály. Ebben az osztályban azoknak a tanulóknak a sorsát próbáltuk „orvosolni”, akiket halmozott funkciózavaraik, fogyatékoságuk miatt semmilyen iskola nem vállalt. Ez az osztály a 2000/2001-es tanévben indult 5 fővel. A létszám közben 9 főre emelkedett.

Nehezen kezelhető helyzet volt, hiszen sem tantervben, sem szervezésben nem lehetett egységes osztályt létrehozni, az életkort tekintve is nagy volt a szórás. Hogy a törvényi előírásoknak és a bejáró gyermekek szüleinek is eleget tegyünk, ezek a tanulók magántanulói jogviszonyban teljesítették tankötelezettségüket. A mozgáskorlátozott és autizmussal élő, halmozottan fogyatékos gyermekek ebben a kényszerből választott törvényi keretben teljesítették tankötelezettségüket.

Stratégiai döntések

A közoktatási törvény által felkínált lehetőséget mérlegelve, a 2006/2007-es tanévben kezdhettük el az életkorban megfelelő gyermekeknek a fejlesztő iskolai oktatás beindítását; ekkorra már megjelent a közoktatási törvény 30/A §-a.

2006 tavaszán tehát döntött az intézmény vezetése a fejlesztő iskolai oktatás bevezetéséről. Ehhez kapóra jött a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány (FGYK) pályázata, ahol a fejlesztő iskolai oktatás támogatására lehetett pályázni. A pályázati kérdőívben feltett kérdések tulajdonképpen végigvezettek bennünket azokon a lépéseken, amelyeket meg kellett tennünk ahhoz, hogy a törvény betűjének és szellemének megfelelően megteremtjük a feltételeket.

A megoldás

A megoldást a közoktatási törvényben megjelent fejlesztő iskolai oktatási forma és az FGYK pályázata kínálta. A háttérben már a szülői igények korábban kirajzolódtak, és 3 évre előre ismertük a potenciális fejlesztő iskolai tanulókat. Tehát a pályázat időszakában már tudtuk, hogy az első évben 8, a második évben 11, a harmadik évben 13 gyermek mindenképpen ide készül.

A fenntartó az intézmény létrehozása óta (1990) fontosnak tartotta, hogy egyetlen gyermek se maradjon ki az ellátásból. Nem volt nehéz meggyőzni tehát az önkormányzat illetékes döntéshozóit, hogy megtegyék a pályázathoz szükséges szándéknyilatkozatot. Ezt követte az alapító okirat módosítása.

2006 tavasza és nyara a készülődés jegyében telt. A kollégák, akik várományosai voltak az osztályfőnökségnek, végig részt vettek az előkészületekben, sőt már dolgoztak a Pedagógiai Program vonatkozó részén: készítették a helyi tantervet és az azzal kapcsolatos dokumentációkat.

A készülődés másik vonala a pályázathoz kapcsolódó akadálymentesítés és eszközbeszerzés volt. Egy intézményvezető a legritkább esetben jártas az építkezésben, különösen nem annak szakmérnöki tudást igénylő részleteiben. Az egész nyár ráment arra, hogy a legkevesebb pénzből a legkorszerűbb megoldásokat hozzuk ki. Eközben elfelejtettünk építési engedélyt kérni... Szerencsére kiderült utólag, hogy az itt zajló munka nem olyan nagyságrendű, hogy engedélyköteles legyen.

A végigdolgozott nyár után akadálymentes bejárattal, akadálymentes mosdóval, speciális bútorokkal felszerelt intézmény várta a nyolc első csoportos gyermeket. A két osztályfőnök és segítők pedig nagy izgalommal néztek az új feladat elé.

A fejlesztő iskolai oktatás mai helyzete

Eredmények

A legnagyobb fegyvertény az, hogy egyáltalán létezik Zalaegerszegen fejlesztő iskolai oktatás. Két csoportban fogadunk ilyen gyermekeket. Egyik csoportban a vezető tünet az autizmus, a másikban a mozgáskorlátozottság. Mindkét csoportban értelmileg akadályozott, sok esetben nem beszélő gyermekek vannak.

A csoportba járó gyermekek 80%-a nem zalaegerszegi, ezért nagyon fontos, hogy az őket személyautóval szállító szülők a társadalombiztosítás révén erre térítést kapnak.

Az itt dolgozó kollégák folyamatosan képzik magukat, az intézményvezetés a továbbképzési terveiben sokat áldoz erre a területre. A könyvtári állomány fejlesztésénél különös gondot fordítunk a szakterület korszerű irodalmának gyűjtésére.

A szükséges eszközök beszerzésének nagy lendületet adott a költségvetési törvény 5. számú mellékletében (2006. évi CXXVII. tv. 5. melléklet 18.) adott lehetőség, melyet a 16/2007 (III. 14.) OKM rendelet szabályoz. Fenntartónk szakmai és informatikai fejlesztések támogatására pályázhatott, aminek eredményeképpen összesen 31 millió forint értékben jutottunk speciális bútorokhoz, speciális perifériákkal ellátott számítógépekhez, interaktív táblához és betegemelőkhöz. Az eszközök nagy része a fejlesztő iskolai csoportokba került.

Feszítő gondok

Amilyen örömmel tölt el bennünket a fejlődés ezen a területen, olyan szorongás is van bennünk a folytatás miatt. A 2006 őszén elindított két csoportunk kényelmesen elfért a rendelkezésre álló két teremben, az átcsoportosított szakemberek és segítők el tudták látni a feladatot.

A 2008/2009-es tanévben 13 gyermeket kellene ellátnunk. A teremszám és a segítők létszáma azonban nem emelkedett, viszont három csoportra kellene osztanunk a gyermekeket: 5 gyermek kerülne az autista csoportba, 4 gyermek a régi mozgáskorlátozott csoportba, 4 főt pedig az új gyermekek csoportjába szeretnénk beosztani. Ezt azonban nem tudjuk megtenni. Két új tanulót kellene most tavasszal felvennünk: egy autista és egy mozgáskorlátozott kislányt. Az autista gyermek 5. lesz az eddigi csoportban, neki még tudunk helyet szorítani, de a segítők száma ott sem lesz több. A mozgáskorlátozott kislányt azonban már fizikai képtelenség betenni a jelenlegi 7 gyermek mellé nyolcadiknak, egyszerűen nincs annyi hely a teremben. A Nyitott ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézetben sajnos nincs olyan terem, ahol a csoportbontást meg tudnánk oldani. Ha helyre lenne is ötletünk, a segítők száma már 7 gyermekhez is kevés, nyolccal nem bírnának el. Ennek oka, hogy minden gyermeket etetni, mozgatni kell, mert erre önállóan egyikük sem képes. Jelenleg az ebédeltetéshez a Máltai Szeretetszolgálat egy segítőtje és egy önkéntes munkája kapcsolható be. További segítségre itt sem számíthatunk.

A közoktatás finanszírozásának változása folytán az önkormányzat a tavalyi öszszegnél gyermekenként körülbelül 100 000 Ft-tal kap kevesebbet. Minden fejlesztő iskolai oktatásban részesülő tanuló mellé még 800 000 Ft-ot kell a fenntartónak tenni. Ez jelenleg nem ösztönöz egy fenntartót sem arra, hogy felvállaljon egy még nem kötelező feladatot.

Az utazási költségtérítés a szülők hátrányára változott: nem ismeri el a kísérőt, csak kilométerenként 21 Ft-ot fizet. Ez sajnos nem elég a gépkocsi üzemeltetésére, a heti öt naphól így kettőt a szülőnek kell fizetni. Ez azt eredményezheti, hogy a heti 20 óras szolgáltatást esetleg nem tudják majd teljes egészében igénybe venni.

A szemlélet

Talán az intézmény múltjáról elmondottakból is látszik, hogy az intézményvezetés minden probléma ellenére sem kívánja feladni a fejlesztő iskolai oktatást. A fent vázolt nehézségekre pályázati lehetőségek kihasználásával szeretnénk reagálni. Az intézmény építészeti bővítését szeretnénk előkészíteni városunk és fenntartónk, a Zala Megyei Közgyűlés együttműködésével. Az előző építkezés tanulságait levonva már szakszerűbben látnánk hozzá a munkához. Az együttműködésben joggal bízunk, hiszen Zalaegerszeg városa nem tervezi, hogy elviszi tőlünk a fejlesztő iskolai oktatásban részesülő tanulóit, elismeri, hogy szakmailag itt vannak a legjobb helyen, így inkább hozzájárul a fenntartás költségeihez. Mindkét önkormányzat szemlélete példaértékű a fogyatékos gyermekek, tanulók esélyegyenlőségének biztosításában.

Rendelkezésre álló eszközeinkkel szívesen publikáljuk az általunk elért eredményeket és a megélt nehézségekkel kapcsolatos élményeinket. E tárgykörben 2007. április 24-én országos konferenciát szerveztünk „A fejlesztő iskolai oktatás gyakorlati megközelítésből” címmel. A szakmai konferencián 100 fő vett részt az ország minden tájáról. A minőségbiztosítás szellemében készült, kétoldalas elégedettségmérési kérdőívünket 32-en adták vissza kitöltve, ebből 24 hallgató minősítette a konferenciát kiválónak. Idézetek a megjegyzések rovatokból: *„Jól szervezett volt a konferencia, nagy élmény volt az iskolalátogatás, gratulálok a csapatmunkához! Köszönjük szépen ezt a nagyon színvonalas napot. Jó érzés és biztató látni, hogy ilyen komoly műhelymunka folyik itt, távol Budapesttől. Igazán megérte hajnali 3-kor elindulni otthonról. Azon túl, hogy teljesen az intézmény dolgozói adták az előadókat és a szervezőket is, szerintem újdonság volt, hogy nemcsak gyógypedagógusok, gyógytornászok és konduktorok adtak elő, hanem gyógypedagógiai asszisztensek is, akik a területen dolgoznak.”*

A továbbiakban is célunk konferenciát szervezni, más konferenciákon előadni ebben a tárgykörben, és élni a publikálás adta lehetőségekkel. Fontosnak tartjuk a nem szakmai sajtóban való megjelenést a társadalom szemléletének formálása miatt. Keressük az együttműködést a társszakmákkal, a segítő szolgálatokkal, a hozzánk járó gyermekek családjainak megsegítése céljából.

Szívesen segítjük a fejlesztő iskolai oktatás bevezetésénél tartó más intézményeket, önkormányzatokat tanáccsal; az a célunk, hogy a közoktatásban vagy az egészségügyben elérhető legyen ez szolgáltatás a megye, illetve a régió minden területéről. Az országos fórumokon jelezni kívánjuk a törvényhozóknak és más döntési helyzetben lévő politikusoknak, hogy a 2006-os törvénymódosítás után nem történhet meg, hogy ez a terület elsikkad, és a kezdeti lendület után magukra maradnak azok a családok, szakemberek, akik már elindultak ezen az úton.

Miért fontos nekünk a fejlesztő iskolai oktatás?

- A 18 éve fennálló intézményben mindig is fontos volt, hogy olyan ellátási formákat kezdeményezzünk, ami a többi ellátásból és intézményből kimaradó fogyatékos gyermekeknek is megoldást kínál.
- A fejlesztő felkészítést is előbb kezdtük el, mint ahogy az kötelező lett volna. Az ellátás tartalmi részének kidolgozása mellett a rászoruló gyermekeket is nekünk kellett megtalálni.
- A korai fejlesztésben és óvodai ellátásban részesülő gyermekeink folyamatos fejlesztését nem szeretnénk volna megtörni.
- A tankötelezettség tantervi szintjeibe be nem illeszhető, halmozottan sérült tanítványainknak heti 3 vagy 5 óránál több fejlesztést szeretnénk nyújtani.
- A feladat tartalmi kidolgozása a korábbi szakszolgálati vagy nevelési-oktatási formában már megtörtént, ezt csak némi finomítás után más rendszerbe kellett szervezni.
- Az esélyegyenlőségi és a minőségbiztosítási programunkban erre kötelezettséget vállaltunk.
- A szülők munkavállalása így nem tűnik lehetetlennek.
- Végül, de utolsósorban szeretünk új, saját megoldásokat alkalmazni a törvényi kereteken belül.

Iskolakoncepció: a „fejlesztő osztály”-tól a fejlesztő iskolai oktatásig

Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Zalaegerszeg

A jövő tervezésének szempontjai

Szakmai szempontok

- A fejlesztő osztályban tanuló 9 fő oktatása-nevelése, kiegészítő terápiákban való részesítése az egyedi jegyek meghatározottsága okán a meglévő felépítésben nem volt folytatható.
- Az intézmény alapító okiratában foglalt kritérium is kényszerítő tényezőt jelentett: „*A halmozottan fogyatékos – mozgásukban is gátolt – tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése a 4. osztály végéig, de legfeljebb 12 éves korig*” tart.
- Ígéretes oktatási struktúrát kínált a Köznevelési törvény 30/A §-a (hatályos: 2006. január 1-től) a hasonló állapotú gyermekeknek, neve: *fejlesztő iskolai oktatás*.
- A Nyitott Ház Módszertani Intézmény távlati terveiben szerepel az iskolaszervezés törvény által biztosított modellje.

Indoklás:

- a) A Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény megközelíthetősége, épülete, eszközellátottsága, szakemberei szaktudása alkalmassá teszik az intézményt a feladat ellátására.

b) A többcélú kistérségi társulások feladatvállalása, a szegregált oktatás hagyományos rendje és az integráció térhódítása mellett mindig lesznek olyan családok, melyek gyermekük pedagógiai kísérését illetően kizárólag egyetlen lehetőséggel élhetnek, a fenti intézmény szolgáltatásaival.

A szülők szempontjai

- A bizonytalanságnál csak a bizonyosság rosszabb, és fordítva – tartják a szülők, akik ezzel a lélekállapottal kezdték meg, kísérték és fejezték be az utóbbi tanéveket.
- Félelmük alapja az volt, hogy nem tudták, tanköteles gyermeküknek meddig lesz biztosítva a korosztály számára természetes iskolarendszerű oktatás.
- Halmozottan fogyatékos gyermekek és szüleik esetében iskolában lenni annyit tesz, mint napi 4–8, heti 20–40 órában kiszakadni a család otthonából. A gyermekeknek változatosságot, hozzáértő kezek gondoskodását jelenti, a szülőknek a terhek csökkenését, egy lélegzetvételnyi szabadságot.
- A szülők egyre határozottabban adnak hangot igényeiknek, joggal méltatlankodnak a méltánytalansággal szemben, remélve, hogy az éveken át kapott valódi segítség továbbra is rendelkezésükre áll.

A fenntartó döntése

- A szülői megkeresések során a fenntartó képviselője a legjobb megoldás lehetőségét szolgáló iskolakoncepció támogatására adott garanciát.
- A fenntartó határozott, hosszabb távon érvényes elképzelés kimunkálására ösztönözte az intézményt, hogy a szülői igények, a gyermekek lehetőségei és a sajátos nevelésű igényű gyermekek intézményes oktatásának-nevelésének kérdésköre valamennyi iskolahasználó számára megnyugtatóan rendeződjön.
- A fenntartó 2006 tavaszán vállalta, hogy az intézmény alapító okiratába az ellátandó feladatok közé felveszi a fejlesztő iskolai oktatást.

Lépések a fejlesztő iskolai oktatás feltételeinek megteremtése felé

A fejlesztő iskolai oktatás feltételeinek egy része adott volt az intézményben, mivel szakemberei 1990 óta látnak el különböző életkorú és fogyatékosági típusba tartozó gyermekeket. A feltételek másik része viszont korszerűsítést, illetve szakmai megújulást követelt.

A fejlesztés területei

1. Szaktudás

A munkatársak már bizonyították szakmai műveltségüket az adott célcsoport nevelése-oktatása terén. Pedagógiai attitűdjük kiváló alapot szolgáltatott a helyi pedagógiai program kidolgozására. Két szakember a rendelkezésre álló segédanyagok birtokában megalkotta a „diagnózis-specifikus” programokat; az egyik mozgásukban és értelmükben is súlyosan fogyatékos gyermekek részére készült, a másik autisztikus gyermekek számára. A szaktudás frissítése, naprakész ismerete a minőségi munkavégzés alapkövetelménye, ezért ennek szorgalmazása elsőrendű vezetői feladat.

2. Szakszemélyzet

A fejlesztő iskolai oktatásban közreműködő gyógypedagógiai tanárok, konduktor végzettségű szakemberek, terapeuta szemléletű segítők; ugyanez az elvárás a pedagógiai munkát segítő alkalmazottakkal szemben is. Természetesen nem hagyható figyelmen kívül a segítők hozzáállása, rátermettsége, alkalmassága. Az intézmény az előkészület időszakában két gyógypedagógiai asszisztenst delegált a Kézenfogva Alapítvány „Súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életének kísérése” című továbbképzésére.

3. Épületrészek akadálymentesítése

A Nyitott Ház épületébe való bejutás több családnak nehézséget jelentett. Az 1990 szeptemberétől működő intézmény bejárata modernizálásra szorult, hasonlóképpen sürgető volt a vizesblokkok átalakítása is. Az ok kézenfekvő: az intézmény növendékeinek életkorbeli megoszlása és pszichomotoros állapotuk ép fejlődésmenettől való eltérése, vagyis fogyatékoságuk súlyosságának foka jelentősen megváltozott.

4. Eszközök, berendezések

Súlyosan-halmozottan fogyatékos személyekkel speciális bútorzat és oktató eszközök nélkül foglalkozni szinte lehetetlen. A korai fejlesztés, az óvodai nevelés és a korábbi iskoláztatás tapasztalatai alapján sor került a beiskolázott gyermekekre adaptált bútor- és eszköztár megtervezésére, kiválasztására.

5. Szülők

Az érintett gyermekek szüleit tájékoztattuk a közoktatási törvény változásáról, a fejlesztő iskolai oktatás lehetőségéről. Valamennyien egyértelműen pozitívan reagáltak.

6. Fejlesztő iskolai oktatás

A Nyitott Ház felelős szakemberei kihagyhatatlan lépésnek tekintették a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány pályázati felhívásának elfogadását, bár a törvény adta lehetőség szerint, pályázati támogatás nélkül is tervezték a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek rendszeres közoktatási ellátásának bevezetését. A pályázatot 2006. március 31-én nyújtották be.

A pályázat tartalmi elemei

A pályázatban az alábbi tételekre kért támogatást a pályázatíró:

1. akadálymentes épületrész kialakítása, átalakítás (bejárat, vizesblokk);
2. fejlesztő eszközök beszerzése (számítógép: alapkészlet speciális kiegészítők és programok fogadására, képességfejlesztő játékok 52 tételben);
3. berendezések vásárlása (szivattyú a hidroterápiás medencéhez, egyedi méretvétel és szükséglet szerint legyártott bútorok, asztalok, székek);
4. képzésen, tanfolyamon való részvétel;
5. személyi jellegű kiadások.

Az alapos tervezőmunka megkönnyítette a projekt kivitelezését, ugyanis lépésről lépésre, lényeges változtatás nélkül valósult meg a pályázott program.

Eredmények:

1. A pályázati kiírásban feltüntetett maximális 7 millió forint vissza nem térítendő támogatás elnyerése.
2. A 2006/2007-es tanévben a fejlesztő iskolai oktatás beindítása 4-4 fővel, két diagnózis-specifikus „homogén” csoportban.
3. A pedagógiai kísérés támogatása az
 - autista sérültek osztályában didaktikus játékokkal,
 - a fejlődésmentükben súlyosan akadályozott növendékek osztályában speciális bútorzattal,
 - mindkettőben számítógéppel és a hidroterápiás medence üzemelését biztosító szivattyúval.
4. A pedagógiai munka színvonalát emelte
 - két gyógypedagógiai asszisztens beiskolázása,
 - a helyi pedagógiai programok kidolgozása,
 - az ellátásban részt vevő szakemberek belső továbbképzése,
 - plusz vállalásként országos szakmai konferencia szervezése helyben,
 - bemutatkozás a MAGYE 2007. évi konferenciáján Nyírbátorban.
5. A bejárat rekonstrukciója, a vizesblokkok akadálymentesítése valamennyi intézményhasználó számára hasznosnak bizonyult.
6. A fejlesztő felkészítésben részesülő növendékek száma 2006/2007-ben 64 fő volt. A fejlesztő iskolai oktatásban alkalmazott terápiák, fejlesztő módszerek és preferált eszközök újragondolása a heti 3-5 tanóránban foglalkoztatott tanulók ellátását is szakszerűbbé tette.

A tárgyi feltételek megteremtése

A tárgyi eszközök beszerzésénél a növendékek súlyos, halmozott fogyatékosága alapvető tény. A mozgásbeli fejlődés vagy az akadémikus készségek elsajátításának organikus akadályozottsága, összességében a képességstruktúra egyedi megjelenései jelentősen módosítják az iskolarendszerű oktatásban eddig alkalmazott eszközök használatát. Természetesen vannak használható eszközök, de többségében új felszereltséget kíván a bevezetni kívánt oktatási forma. Ezek a tárgyi eszközök gyakran szolgáltatásokhoz kapcsolódnak és alternatív vagy kiegészítő terápiaként gazdagítják a pedagógiai programot. Érzékeltetésül néhány példa:

1. Hidroterápia

Az intézmény 1998-ban bővült egy 6×3×0,5-1,1 m-es vízmélységű medencével. A hidroterápia rehabilitációs, regresszív, ugyanakkor preventív, habilitációs szemléletű módszer, amely a meglévő mozgásfunkciók gyakorlását tűzi célul. Nem úszni tanít, hanem a víz mint közeg kedvező tulajdonságait kihasználva biztosít inger-, indíték- és élménygazdag környezetet. Eszközellátottsága a szakember kreativitásán múlik.

2. Hippoterápia (gyógylovaglás)

A gyermek komplex fejlesztését képviselő megsegítési mód. Különösen a tartási, mozgási rendellenességek megfékezésében és a kompenzatorikus mozgásminták kialakításában van nagy szerepe. A kötelező felszerelés beszerzése a „lovarda” felelőssége.

3. BEMER 3000

A BEMER terápia speciális pulzáló mágnessterápia, mely sejtszinten hat, és a betegségek okaiból indul ki. Hatásmechanizmusa tudományosan igazolt.

4. CHI-MAXX készülék

A gép a teljes test ritmikus és harmonikus mozgását eredményezi, hasonlóan egy hal úszás közbeni mozgásához. A lengőmozgás által a test izomzata a lábaktól egészen a fej tetejéig ellazul. A CHI=életenergia, erő áramlását mindenki érzi, aki ráfekszik a készülékre: amikor kikapcsolják, jóleső bizsergés formájában árad szét az egész testben. Ez a megnövekedett oxigénellátásnak köszönhető, amely az ellazító, ringó mozgás eredménye.

5. Különböző masszázszülések

A görgős vagy vibrációs masszázszélményt nyújtó készülékek különösen a nehezen mozgatható, testméretük és mozgásállapotuk okán a terapeuták fizikai erejét fokozottan igénylő gyermekek mozgásterápiájában használatosak.

6. LIFE MAT (hőmatrac)

A hőhatásra alapozó készülék segíti a vérkeringést, fokozza az anyagcserét, betegségmegelőző hatással bír. Ezenkívül a vörös föld a szervezettel érintkezve, elpusztítja a szervezet belsejében lévő káros baktériumokat, és a Föld erejét átadva helyreállítja a szervezet egészségét.

7. Sóterápia (sólámpák és egyéb eszközök)

Az élménynyújtáson kívül élettani hatása is meghatározó.

8. Babzsák fotelek

A babzsák vagy más néven „amőba” fotelbútorok a tér minden irányából körbeölelik a benne helyet foglaló gyermeket. A fotel alakjának változékonysága, sokfélesége segít a különféle pozitúrák, testhelyzetek felvételében és megtartásában. Korrekciós, stabil, ugyanakkor mégis kényelmes ülést tesz lehetővé az önálló helyváltoztatásra képtelen személyek számára.

A Nyitott Ház az azonos székhelyen működő „Remény Gyermekei” Alapítvány Agyszerült Gyermekekért támogatásával vásárolta meg a fenti eszközöket. Felsorolásukat azért tartottuk fontosnak, mert a fejlesztő iskolai oktatásra vállalkozó intézmények előbb-utóbb beszerzésükre „kényszerülnek”. A tapasztalat azt mutatja, hogy előbb az alapfelszereléshez (megfelelő helyiség, bútorzat és didaktikus eszközkészlet) szükséges anyagi forrást kell megtalálni, de a pedagógiai munkát támogató alternatív és kiegészítő lehetőségek megteremtése is elkerülhetetlen. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy ezek pedagógiai programba illesztése nem szoríthatja háttérbe a klasszikus gyógypedagógiai oktatás-nevelést.

A pályázati program megvalósításának tapasztalatai

A közalapítvány jóvoltából 7 millió forinttal gazdálkodhatott az intézmény. A pályázati programban az épületrész akadálymentesítése is szerepelt; a támogatási összeg tetemes részét ez emésztette fel. A mögöttünk lévő csaknem két teljes tanév igazolta, hogy helyesen döntöttünk a tartalmi elemekről. Megítélésünk szerint a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekekről való gondoskodás alapvetően akadálymentesített intézményi környezetben, jól képzett segítőkkel (szaktanárok és

asszisztencia), valamint adekvát berendezés és eszközkészlet felhasználásával lehetséges. Örömkre szolgált a pályázati támogatás, azonban ma már természetesnek tűnik az átalakított térben való „közlekedés”, ugyanígy az eszközbővülés nyomán kiszélesedett terápiás beavatkozások sokszínűsége is. A fejlesztés nemcsak a közvetlen pedagógiai munka célja, hanem az intézmény működtetésének motívuma is. Új terveket szövünk, megújított minőségre törekszünk. A gyermekek jövőbeli korrekt, rendszeres közoktatási ellátásához láthatólag elkerülhetetlen az intézménybővítés. Pályázati kiírások közt tallózunk, támogatókat keresünk. Bízunk abban, hogy a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány újabb pályázati felhívást tesz közzé a témakörben. Egyrészt azért, mert a gyermekek életkorának előrehaladtával (6–23 év!) párhuzamosan változnak a bútorzat és az eszközellátottság iránti igények, szükségletek. Másrészt azért, mert az esélyegyenlőség biztosítása csak egymásra épülő és folyamatosan építkező infrastrukturális és társadalmi környezetben válhat eredményessé.

A fejlesztő iskolai oktatás fenntarthatósága

2006 tavaszán a Nyitott Ház egy ún. iskolakoncepciót dolgozott ki, mely dokumentum az aktuális helyzetelemzésre támaszkodva sorol fel szempontokat a jövő tervezéséhez. Összegzésképpen elmondható, hogy Zala megyében az elsők között és szinte az egyetlen nagy tapasztalattal bíró intézményben ez az oktatási forma válik a nevelési-oktatási intézményegység fő profiljává. A gondozott gyermekekhez rendelt életút vázlata egyértelműen kirajzolja, hogy a 2006/2007-es tanévben 8 fővel induló fejlesztő iskolai oktatás növendékeinek száma emelkedik. A 2007/2008-as tanévben 3 fővel bővült a rendszeres közoktatási ellátásban részesülők száma, 2008 szeptemberétől újabb két fő várja a tankötelezettség megkezdését. Meg kell jegyezni, hogy az intézmény igazgatótanácsa a beiskolázásnál a felnövekvő korosztály fejlesztő iskolai oktatásban való részvételét támogatja. A Közoktatási törvény ugyan feloldotta az életkori megkötést, de az iskolaépület „szűkössége” mindössze a vázolt osztályok működtetését teszi lehetővé. A 2008/2009-es tanévben igény szerint, belső átszervezéssel a harmadik osztály elindítására is sor kerülhet. A tanulók közül többen zalaegerszegi lakosok, így a heti 20 órát biztosító fejlesztés nemcsak a gyermekek, de a szülők számára is ideális oktatási forma.

A fejlesztő iskolai oktatás azáltal is fenntartható, hogy a gyógypedagógiai tanácsadást, korai fejlesztést és gondozást követően, az intézményben működő óvodai nevelés után azonos helyszínen egy harmadik típusú oktatási formában folytatódhat a fejlesztés.

Iskoláskorban a minimális 3 óra fejlesztő felkészítő foglalkozást ma már méltatlannak tartják a szülők és a szakemberek. Ha nincs méltó folytatás, a közvetlen környezet az iskoláskor előtti életszakaszban végzett fejlesztést kárba vesztett befektetésnek tartja. Az iskolarendszerű ellátás mellett boldogan voksolnak azok az anyák és apák, akiknek gyermeke ily módon beiskolázható. A törvényi változás egyrészt életrendjük szervezésében jelent kedvező fordulatot, másrészt biztonságban tudhatják gyermeküket – az intézmény szolgáltatásait tekintve – a megszületéstől, felvételtől egészen a 23. életév betöltéséig.

Jó néhány évig egyedül a Nyitott Ház Módszertani Intézmény szervezte a Zala megyében élő fejlesztő felkészítést igénylő gyermekek ellátását. Az EGYMI-vé alakult gyógypedagógiai intézmények közül ez idáig a megyében kettő (a Szivárvány Fejlesztő Központ, Nevelési Tanácsadó, Nagykanizsa és a Móricz Zsigmond Általános Iskola, Diákotthon, Speciális Szakiskola és Gyermekeotthon, Lenti) vállalta fel a szakszolgálatot. Fejlesztő iskolai oktatást az utóbbi intézmény folytat. A Nyitott Ház Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény a 2007/2008-as tanévben a fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő 11 növendék mellett 53 fő fejlesztő felkészítéséről gondoskodik. A gyermekek egy része fogyatékosok ápoló-gondozó otthonában él (28 fő), más része családban nevelkedik (25 fő). A szóban forgó intézménnyel azonos fenntartójú ápoló-gondozó otthonokban (ZMÖ Integrált Szociális Intézménye Fogyatékkal Élők V. számú Telephelye – Zalaegerszeg, ZMÖ Fogyatékosok Rehabilitációs Intézete és Otthona Muraszemenyén található tagintézménye, telephelye) élő gyermekek ma még helyben részesülnek a számukra előírt ellátásban, ám nem elképzelhetetlen, hogy a jövőben a Nyitott Ház „bejáró” tanulói legyenek. A létszámadat bizonyítja, hogy az intézmény munkatársai elhivatottak a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiai kísérésére.

Az új program „egy töről fakad” a – már a 90-es években is modellértékű nevelési-oktatási struktúrát képviselő – intézmény eddigi tevékenységterületeivel. A Nyitott Ház ma is jó példát kíván nyújtani használói körének, partnereinek.

Szülői visszajelzések a 2006/2007-es tanév végén

Szülőként nagyon örültünk az osztály indításának, mert bizonytalan volt, hogy hova jár iskolába gyermekünk, ha egyáltalán mehet. Napi 100 km-t teszünk meg, de mégsem kell a sokkal távolabb lévő Bubapestre hordanunk a gyermeket. Lelkes, jó nevelőik vannak. Kis közösség az övék, ezért személyre szabott foglalkoztatás történik. Gyermekünk szívesen „jár” iskolába. Ezt abból is látjuk, hogy még hétvégén is készül. Összeségében azt írhatom, hogy jól döntöttünk, amikor 2006 tavaszán a fejlesztő iskolai oktatást választottuk.

Csak pozitívan nyilatkozhatok. Nagyon szeret „járni”. A tanárok elmondása alapján jól beilleszkedett. Elfogadta a korábban nem ismert nevelőket is.

Szerintünk jól működik az osztály. Az oktatásban résztvevőkhöz, nevelőkhöz mind a fejlesztéssel kapcsolatos, mind egyéb problémáinkkal is fordulhatunk. Gördülékeny, kedvező hozzáállással telt el a tanév. Úgy látom, szívesen „jönnek” a gyerekek. Remélem, a továbbiakban is tudjuk így, közösen segíteni gyermekeink fejlődését.

Kristóf izgalommal és örömmel „jön” mindennap. Hosszú távra nyújt megoldást számunkra a fejlesztő iskolai oktatás. Nagyon elégedett vagyok mindennel.

Örömmel értesültünk arról az intézményi kezdeményezésről, hogy Linda szeptembertől igénybe veheti az iskolai ellátást. Nagyon szeret iskolába járni, minden reggel boldogan indul otthonról, és várja a napi foglalkozásokat. A tanév nagyon sok pozitív változást hozott fejlődésében. Sokkal nyitottabb, elfogadja az idegeneket, kezelhetőbb, több mindent megért. A foglalkozásokat is megfelelőnek tartom (minden gyerekkel az értelmi szintje szerint foglalkoznak). A nevelők felkészültek. Így tovább – ezt kívánom!

A magam részéről nagyon örülök, hogy Dominik fiam megkapta ezt a lehetőséget. Az autista fejlesztők munkájával elégedett vagyok. Rajtunk, azaz a szűk családon kívül itt, az intézményben érzem legnagyobb biztonságban kisfiamat. Az sem mellékes, hogy Dominik is jól érzi magát az iskolában. Ez a tény egy szülő számára megnyugvást jelent, mert egy autista kisgyermek bizony nem mindenhol érzi jól magát.

A reakcióiból vettük észre, hogy szeret az autista osztályba járni, mert nem beszél. Megszokta már a csoportot, de vannak napok, amikor inkább egyedül lenne. Bízunk abban, hogy fejlődik az iskolában, és otthon is jobban le tudjuk kötni majd a figyelmét, és változik a finommozgása, a beszéde.

Milán mindig örömmel jön az intézménybe, használ neki a foglalkozás, foglalkoztatás. Szerintem sokat fejlődött, bár gyakori megbetegedései miatt sokat hiányzunk. Főként a tornatermi foglalkozások válnak javára. Észrevehetően ügyesebb, rendezettebb mozgású lett.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek oktatására szerveződött fejlesztő iskola tapasztalatairól

Békés Megyei Fogyatékosok Ápoló-gondozó Otthona, Békéscsaba

„A legszebb napok nem azok, amikor valami váratlan, szokatlan, nagy dolog történik, hanem amikor apró örömök érnek sorozatban, mint a zsinegről pergő gyöngyszemek.”
(Anne of Avonlea)

Az intézet története

Az 1978-ban létesült Békés Megyei Fogyatékosok Ápoló-gondozó Otthona egészségügyi gyermekotthonnak épült az akkori szakmai szabályok szerint és építészeti megoldásokkal. Az intézmény történetében nyomon követhetők a fogyatékos személyek ellátásában az eltelt 30 évben végbement szakmai, törvényi és társadalmi változások.

Az időközben teljesen benépesült intézetben a gyermekek sokféle szükséglete jelentkezett a mindennapi élet során. A különböző életkorú, testi, értelmi, szociális fejlettségű, egészségi állapotú, más-más szokásokkal és magatartással rendelkező gyermekek mellé a gondozók mellett pedagógusok, gyógypedagógusok foglalkoztatására is szükség lett. Ennek eredményeképpen 1981-ben már 40 kisgyermek részesült egyéni vagy kiscsoportos óvodai foglalkozásokban, és az országban úttörőként 39 súlyosan értelmi fogyatékos fiatal számára munkafoglalkozás szerveződött. Ettől az időtől kezdve a megfelelő szakemberek alkalmazásával arra törekedtünk, hogy eleinte egyre több, majd végül valamennyi lakó részesüljön az állapotának megfelelő fejlesztésben, foglalkoztatásban.

A nyolcvanas évek közepétől folyamatosan bővültek a *fejlesztő foglalkozások*:

- 1986-ban fogyatékosok napközi otthona, 1989-ben pedig rehabilitációs óvoda létesült az intézet működtetésében.
- 1990-ben gyógytorna, mozgásterápia bevezetésére került sor.
- 1994-től új elemként a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek komplex terápiájában különböző módszerek és eljárások ötvözésével személyre szabott programokat alakítottunk ki. 1996-tól a lakók egy része rehabilitációs célszervezettel állt munkaviszonyban.
- 1997-ben konduktív pedagógiai módszerek, hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika és zeneterápia került bevezetésre.
- 1999-ben szurdopedagógiai és mentálhigiénés ellátást vezettünk be.
- 2000-ben címzett állami támogatással és Békés Megye Önkormányzata hozzájárulásával elkezdődött az intézet rekonstrukciója és modernizálása, melynek során lakhatási körülményeiben, infrastruktúrájában és szakmai tartalmában megújult intézmény kezdte meg működését 2002 őszén.

A jelenlegi, integrált intézményben a következő ellátási formák működnek:

- ápoló-gondozó otthon 143 férőhelyen, kiskorú és nagykorú fogyatékosok részére, négy gondozási egységben, négyágyas, fürdőszobás lakrészekben;
- ápoló-gondozó célú lakóotthon 12 férőhelyen;
- rehabilitációs részleg 25 férőhelyen, 13 férőhelyen tréninglakásokban (1-2-3 ágyas, fürdőszobás, teakonyhás lakrészek), 12 férőhelyen lakóotthoni elhelyezéssel;
- nappali ellátás 40 férőhelyen;
- különleges gyermekotthon 12 férőhelyen (gyermekvédelmi szakellátás);
- járóbeteg-szakellátás (gyógytorna, fizio- és mozgásterápia);
- szociális foglalkoztatás 121 fő, ebből 23 fő megállapodás alapján a Nyújtás Segítő Kezred Alapítvány dísznövénykertészetében.

Terápiás fejlesztő csoportok szervezése

Az intézményben dolgozó szakemberek már 2002-ben létrehozták a terápiás fejlesztő csoportokat a bentlakásos részlegeken élő, fejlesztő felkészítésben részt vevő gyermekek ellátására. A közösség kialakításánál fontos szempont volt, hogy csoport-

tos foglalkozás keretében fejleszthessük őket, ezért azok a kisgyermekkoruktól korai fejlesztésben részesülő és egy lakótérben élő gyerekek kerültek ebbe a csoportba, akik már hozzászoktak egymás szokásaihoz, jelzéseikhez.

Fejlesztésük a gyógypedagógiai óvodai neveléshez hasonlóan, annak pozitív hatásrendszerére támaszkodva történt. Célkitűzéseink és feladataink is hasonlóak voltak az óvodai foglalkoztatás programjához. Szorosan összefüggő feladatokat végeztünk, így a gondozás, nevelés és oktatás egységes folyamatában oldottuk meg a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi nevelést. Hétköznaponként heti 20 órában külön csoportszobában két gyógypedagógus irányításával zajlott a fejlesztés. A gyermekek állapotához, fejlettségi szintjéhez igazított egyéni fejlesztési programok, illetve rövid távú tervek alapján végeztük a gyermekek komplex terápiás fejlesztését. Az egyénre szabott programokban hangsúlyos szerepet kaptak a szocializációval, ezen belül az önkiszolgálással, kommunikációval, továbbá a mozgással összefüggő játékos gyakorlási módok és a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlődéséhez nélkülözhetetlen speciális terápiák.

A fejlesztés alapelve olyan feltételrendszer biztosítása, amely a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek esetében figyelembe veszi a tünetek változatosságát, a speciális szükségleteket, az egyéni teherbíró képességet. A fejlesztés egyéni, kiscsoportos és csoportos formában történik a gyermekek sajátos fejlődési ritmusához alkalmazkodó lépésekben. A fejlesztő munka legfőbb jellemzője a team-munka.

Célunk:

- a gyermekek harmonikus fejlődésének elősegítése, az életkori, egyéni sajátosságok figyelembevételével, az akadályozottság jellege, mértéke szerint;
- a megfelelő fejlesztés, terápia biztosításával a sérülésből adódó következmények enyhítése;
- az ép vagy kevésbé sérült funkciókra támaszkodva, azok differenciált fejlesztésével a kompenzációs lehetőségek bővítése;
- a károsodott funkciók helyreállítása a lehetséges mértékben;
- kialakítani az önállóságra való törekvést, az együttműködést.

Kiemelt feladataink:

- alapmozgások kialakítása, fejlesztése;
- manipuláció fejlesztése;

- kommunikációs készség kialakítása, elősegítése;
- alapvető önkiszolgálási teendők kialakítása;
- értelmi fejlesztés;
- érzelmi nevelés;
- zenei nevelés;
- egészséges életmód kialakítása;
- önállóság, önkiszolgálás fejlesztése.

Színesebb világ: a súlyosan-halmozottan sérült gyermekek fejlesztő felkészítő ellátásában

Az alábbiakban bemutatjuk a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány által 2005-ben támogatott projektünket.

A projekt indokoltsága

Békés megyében 2001-ben a megye teljes népességének mintegy 9%-a – az országos 5,7%-nál jóval nagyobb aránya –, közel 37 ezer ember élt valamilyen fogyatékossgal, számuk az országosnak a 6,4%-át adta. A megyei szociális szolgáltatás-tervezési koncepció adatai alapján a fogyatékos személyek bentlakásos ellátása 10 telephelyen 774 férőhelyen történik.

Intézményünk vegyes profilú módszertani intézményként működik Békés megyében. Fő feladatunk az ápoló-gondozó otthoni ellátás, mely Békés megye területéről fogadja az iskolai oktatásban részt venni nem tudó, értelmileg súlyosan és legsúlyosabban akadályozott, valamint halmozottan fogyatékos gyermekeket, 130 férőhellyel. A megyében egyedüli bentlakásos intézményként látjuk el a kiskorú súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeket, a megyei önkormányzat intézményeként. Intézményünk egészségügyi gyermekotthonként már 1978 óta fogadja az értelmileg súlyosan és legsúlyosabban akadályozott, valamint halmozottan fogyatékos gyermekeket, fiatalokat, felnőtteket. Az intézmény már kezdetektől fogva szakított a hagyományos, inkább ápolásra épülő kórházi szemlélettel, és kialakította a fejlesztés, foglalkoztatás feltételeit, melyek az idő során folyamatosan bővültek. A gondozási egységekből egyre több fejlesztő helyiség lett kialakítva, egyre több pedagógust tudtunk alkalmazni, egyéni és kiscsoportos fejlesztő foglalkozásokat

szervezni még a törvényi szabályozást megelőzően. Intézményünkben a súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekek ellátása az Ápoló-gondozó Otthon, valamint a Fogyatékosok Nappali Intézménye részlegekben valósul meg.

A fejlesztő felkészítésben részt vevő gyermekeink közül 36 fő súlyosan-halmazottan fogyatékos. A súlyos, legsúlyosabb fokú értelmi akadályozottság leginkább mozgáskorlátozottsággal társul, néhány esetben más a társuló probléma: vakság, siketség.

Célcsoportunk ellátása során a szakemberek és a szülők is számos problémába ütköztek. A közoktatási törvény módosítása alapelveként írja elő a képességekhez, adottságokhoz mért legmegfelelőbb fejlesztést, amit viszont a törvény által előírt alacsony óraszám nem biztosít. További problémát jelent, hogy a szociális intézmények működését szabályozó 1/2000-es rendelet szerinti előírt szakemberlétszám nem elegendő az igény és a szükséglet szerinti fejlesztés biztosításához. A közoktatási törvény a feladat előírásán túlmenően nem rendelkezik a feladatot végző pedagógusok, gyógypedagógusok egyéb jogait illetően (pedagógusigazolvány, óraszám stb.), akik inkább oktatási intézményekben helyezkednek el, 21 kötelező órással. Akik intézményünkben ezt a feladatot végzik, szerencsénkre elhivatott, jó szakemberek, akik képzik magukat, újabb és újabb terápiákat ismernek meg annak érdekében, hogy többet tudjanak segíteni. Módszertani intézményként is elő kell járnunk az új módszerek, modellek kidolgozásában, melyben szakembereink közreműködnek. 2003-ban intézményünk fennállásának 25. évében kiadványt jelentettünk meg habilitációs, rehabilitációs munkánkról.

A projekt

1. A fejlesztés területei, dokumentációja, kapcsolat a szülővel

Az *egyéni fejlesztési tervek* elkészítése a törvényi előírásoknak megfelelően a tanév rendjéhez igazodva szeptemberben történik, mikor az adott gyermeket ellátó szakember-team együtt meghatározza az éves feladatokat. Egyeztetett időpont szerint a szülővel személyesen beszéljük meg terveinket, ők kiegészíthetik azt, majd ezután kerül sor az egyéni fejlesztési terv véglegesítésére. A fejlesztés területeinek meghatározása sérülésspecifikus, az adott gyermek szükségleteire alapozott. A terv elkészítését követően a szakemberek csoportbeosztást, órarendet készítenek; ez a fejlesztést egyéni szinten bemutató központi órarend táblára kerül, melyet központi elhelyezéséből adódóan mindenki (szülő, fejlesztő szakember, gondozó stb.)

megismerhet. Egy gyermek több szakember által biztosított, többféle fejlesztésben is részesül. A fejlesztés menetét a haladási naplóban rögzítjük. Júniusban a szakember-team értékeli a fejlődés menetét, ezt írásban rögzíti. A Günzburg-féle S/PAC teszt segítségével folyamatosan, évente mérjük a gyermekek képességeit a kommunikáció, az önkiszolgálás, szociális alkalmazkodás, foglalatosság területein.

A fejlesztés, a dokumentáció teljes rendszere az ISO 9001: 2000 minőségirányítási rendszer szabványa szerint kidolgozott folyamatszabályozás alapján történik.

2. Alkalmazott módszerek

A módszerek széles tárházát alkalmazzuk:

- Facilitációs technikák a Bobath-módszer szerint: svájci fizioterapeuta személyes instrukciói és éves kontroll-látogatása során elsajátított módszerünk, mely nagyon hatékony.
- Hidroterápiás Rehabilitációs Gimnasztika: rendelkezünk medencével, munkatársaink elvégezték a tanfolyamot. A terápiás hatások mellett kiemelendő az élménynyújtás.
- Tangentoros kezelések segítik a megfelelőbb izomtónus kialakítását.
- Bazális stimuláció, mely jó lehetőséget nyújt a halmozottan sérült gyermekek számára, egyben alapot fejlesztő gondozási célunk megvalósításához.
- Snoezelen terápia, mely a fény, a hang, az illat stimuláló, ugyanakkor lazító hatásaira épít.
- Kommunikációfejlesztés: Bliss-nyelv, augmentatív kommunikáció.
- Zeneterápia: nagy létszámú csoportokban vesznek részt a gyermekek.
- Etetésterápia: szintén svájci szakembertől megismert módszer, mely a megfelelő technika segítségével elősegíti a táplálkozásban az akaratlagosság, az önállóság növelését, a kóros reflexek kiküszöbölését.

3. A fejlesztésben részt vevő szakemberek

6 fő gyógypedagógus (ebből 1 fő szomatopedagógus, 1 fő szomatopedagógus hallgató, 1 fő logopédus), 1 fő óvodapedagógus, gyógymasszőr, 1 fő tanító, 2 fő gyógypedagógiai asszisztens, 1 fő mentálhigiénés asszisztens. OEP-ellátás keretein belül: 1 fő óvodapedagógus, fizioterápiás asszisztens, 2 fő gyógytornász.

A pedagógiai munkát rendszeres rendeléssel gyermekorvos, gyermekpszichiáter, konzultációs lehetőséggel gyermek-neurológus, orthopéd szakorvos segíti.

A fejlesztéseket segítő, koordináló szakemberek: rehabilitációs csoportvezető pedagógus: oligofrénpedagógia–szurdopedagógia szakos gyógypedagógiai tanári végzettséggel; a nappali ellátás vezetője: értelmileg akadályozottak pedagógiája szakos gyógypedagógus.

4. Kapcsolattartás a szülőkkel

- Egyéni fejlesztési tervek kidolgozásakor;
- éves szülői értekezlet és nyílt nap;
- látogatói napló bevezetése az észrevételek megtételére;
- hozzátartozói elégedettségi kérdőívek felvétele évente, az eredmények beépítése a munkatervbe.

5. Tárgyi feltételek

Különálló egységben fejlesztő helyiségek, Snoezelen terápiás szoba, HRG medence hidroterápiás blokkal (tangentoros kádemelővel, vizesblokkok), tornaterem szenzoros mozgásfejlesztéshez, Bobath-labdák, a bazális stimuláció eszközei, hangszerek, hangkeltő játékeszközök, optimális testhelyzetet biztosító gyopárpárnák, terápiás székek, hevederek, matrac stb.

6. Célcsoport

A fogyatékosok ápoló-gondozó otthonában ellátott 36 fő súlyosan-halmozottan fogyatékos, fejlesztő felkészítésben részt vevő gyermek, közülük 7 fő a Fogyatékosok Nappali Intézményében ellátott gyermekünk.

7. Célunk

Új ellátási koncepció kialakítása a súlyosan-halmozottan fogyatékos, fejlesztő felkészítésben részt vevő gyermekeink számára, mely a szükséglet szerinti ellátásra, a szemléletformálásra, a komplexitásra építve valósul meg.

8. Indokoltság

A szükségletek szerinti ellátás: Mindennapi tapasztalatunk, illetve mint gyógypedagógus szakemberek is tudjuk, hogy többre van szükségük a gyermekeknek, mint amit a lehetőségek biztosítanak. A heti három, illetve öt óra még a kevésbé sérült gyermekek számára is kevés, hát még azok számára, akik a legapróbb eredményt is hatalmas erőfeszítések árán érhetik csak el. A törvényi szabályozás nem biztosított megfelelő feltételeket ahhoz, hogy célcsoportunk tagjai megkapják az őket megillető ellátást, joghézag volt tapasztalható a feladat, a szakemberek, a feltételek vonatkozásában.

Szemléletformálás: A gondozó személyzet szemléletformálása új ellátási koncepciónk lényegi eleme. Az alacsony szakemberlétszám következtében egy gondozónak 10-12 gyermeket kell ellátnia: ilyen feltételek között nagyon nagy motiváció és elhivatottság szükséges ahhoz, hogy megvalósuljon a fejlesztő gondozás, és a gyermek a gondoskodás mellé sok-sok ingert, megnyugtató vagy inspiráló élményt kapjon. Célunk, hogy terjedjen el intézményünkben ez a fejlesztő gondozási szemlélet, melyre persze akad több személy példája, de ez kevés: általános szemléletté kell válnia.

Komplexitás: A rehabilitációs csoport fejlesztését végző szakemberei sokféle terápiát ismernek, alkalmaznak. Egy gyermek esetében csak töredékét tudják biztosítani a szükségesnek, az egyének fejlesztéshez, oktatáshoz való hozzáférése tehát csak részleges. Célunk, hogy a célcsoportot megsegítő terápiák, módszerek esetében ne a szűkös lehetőség szabjon határt, hanem az egyének a meglévőkből többet, többfélét és újat is kaphassanak. Mindezeket oly módon, hogy kiegészítve egymást, ha lehet, egymásra építve, komplex módon fejtsék ki fejlesztő hatásukat.

Egy gyermek ellátása közben nem választható szét az oktatás, a fejlesztés, a nevelés, a gondozás, a terápia. Csak együtt, egységesen érvényesül igazán jótékony hatásuk.

A fentiek alapján talán nem kérdéses a projekt szükségessége, indokoltsága. Számkra, szakemberek számára azért is fontos jelen pályázati program megjelenése, a probléma felvetése, mert ugyanakkor elmondható, hogy a célcsoport helyzete mint probléma nemigen merül fel. A szülők, szakemberek érdekérvényesítő ereje kevés hozzá, a célcsoport pedig a leghátrányosabb helyzetben ezt nem tudja megtenni.

Fejlesztési elképzeléseink kapcsolódnak a *Békés megyei közoktatási fejlesztési tervben* megfogalmazott célokhoz, mely megállapítja, hogy nem teljes a lefedettség ezen az ellátási területen, illetve előirányozza a szakszolgálatot végző intézmények kapacitásának, szakember-összetételének növelését, az ellátás fejlesztését.

Céljaink elérése érdekében, célcsoportunk szükségleteit figyelembe véve, az alábbi szempontoknak kell elsősorban érvényesülniük:

- emberi alapszükségletek kielégítése;
- a dologi világhoz való nagyobb hozzáférés biztosítása szűkebb és tágabb környezetünkben egyaránt;
- kommunikációs korlátok leküzdése;
- kölcsönös szociális interakciók biztosítása.

*

Elkezdett munkánk még nem teljesezhetett ki, mivel a fenntartó 2007-ben nem járult hozzá, hogy intézményünkben a fejlesztő iskolai ellátás megvalósuljon. Békés megyében az intézményi integrációkat követően a Harruckern János Közoktatási Intézmény kapta a fejlesztő iskola szervezésének feladatát.

Szakmai törekvéseink azonban nem torpantak meg, mivel szakembereink több éves tapasztalata alapján meg tudjuk mutatni eredményeinket, be tudjuk bizonyítani, hogy minden gyermeknek joga van az iskolai ellátásra akár családban, akár ápológondozó otthonban, akár különleges gyermekotthonban él.

Fejlesztő iskolai oktatás Egerben

Heves Megyei Önkormányzat Gyermekotthona és Fogyatékosok Otthona, Eger

Intézményünkről

Vegyes profilú intézményünk egy csecsemőotthon és egy egészségügyi gyermekotthon kezdetben szakmai, majd területi integrációját követően nyerte el mai formáját.

Az alapítás

A Fogyatékosok Otthona – Állami Egészségügyi Gyermekotthon néven 1966. december 6-án nyitotta meg kapuit: a kialakított 200 férőhelyre 250 többnyire enyhe értelmi fogyatékos, magatartászavaros és mozgássérült gyermeket vettek fel az ország egész területéről. A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek aránya csupán 10% volt, messze alulmaradt a vártnál. Az intézmény a város szélén, az egy évvel korábban átadott Gyermekváros szomszédságában épült fel.

Különleges Gyermekotthon – Heves Megyei Tanács VB. Csecsemőotthona néven 1962-ben kezdte meg működését 82 férőhellyel.

Kezdetben mindkét intézményben nőtt a férőhelyek száma; ez a csecsemőotthon esetében épületbővítéssel is járt. Ám az intézetben elhelyezett gyermekek számának csökkenése következtében a férőhelyek száma is csökkent, aminek következtében 1993-ban egy telephelyre került a két intézmény.

Az eltelt 40-45 évben a fenntartó és az intézmények a jogszabályi változásokat követve több névváltozáson is átestek, és változott az ellátottak összetétele is: a csecsemőrésztartóan és jelentős számban voltak jelen a sérült csecsemők-kisdedek, a fogyatékosok részlegén pedig az otthonban ellátott gyermekek számának csökkenésével egyre nagyobb arányt képviseltek felnőtté vált lakóink.

Jelenleg a különleges gyermekotthoni részlegén 16 férőhelyen látunk el koruk vagy állapotuk miatt különleges ellátást igénylő gyermekeket, egy anyás férőhelyen egy édesanyát tudunk fogadni 0–3 éves korú gyermekével/gyermekeivel. A fogyatékosotthoni részlegén 148+12 lakóotthoni férőhelyen látunk el középsúlyos értelmi fogyatékos, halmozottan, súlyosan fogyatékos gyermekeket, fiatalokat (gyermek–felnőtt arány: 50-50%). 10 férőhelyen nappali intézményt működtetünk.

Alapfeladatainkon túl az ellátás profiljába illő, kiegészítő tevékenységeket is végzünk:

- közoktatási feladatokat: korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést, fejlesztő iskolai oktatást, magántanulók oktatását;
- foglalkoztatást: terápiás és készségfejlesztő foglalkoztatást, munka-rehabilitációs foglalkoztatást;
- szabadidő-szervezést;
- járóbeteg-szakellátást (konduktív terápiát heti 40, nem szakorvosi órában).

A foglalkoztatás alakulása

Kezdetben manuális műhelyfoglalkoztatás folyt az intézményben (fa-, papír-, textil-, bőrmunkák, agyagformázás, gipszöntés, fa- és linóleummetszés, rajzolás, festés, madáretetés) – mindig akadt egy-két ügyes kezű gondozó, aki a tehetséges vagy érdeklődő gyermekeket bevonta az alkotás rejtelseibe. Emellett a gyermekek segítő jellegű munkát is végeztek (takarítás, az udvar rendben tartása, kertészkedés).

1968-ban egyik gondozónk behozta saját szövőállványát, ezzel megindult a szövés az intézetben. Később az Eger környéki és távolabbi üzemek szocialista brigádjai állványokat készítettek, majd 1973-ban egy dunántúli háziipari szövetkezet állványait szerezték meg (10 db).

1974-ben az ERDÉRT Vállalat szocialista brigádja megépítette a ma is álló faházat, melyben végleges helyet kapott a szövöde.

2005 jelentős év volt számunkra: ekkor írja ki pályázatát a Szociális Minisztérium az intézményekben történő munkafoglalkoztatás kialakítására, aminek következtében 2006-ban beindulhatott a munka-rehabilitációs foglalkoztatás 5 területen egy újonnan kialakított kerámia- és kosárfonó műhelyben, a már működő szövödében, a takarítás és a kertészet területén. Ma 22 főt foglalkoztatunk az intézményben, 4 fiatal jár ki a városba védett munkahelyre.

Szabadidő-szervezés, fejlesztési feladatok az intézmény falain kívül

A szabadidő-szervezés elsősorban a pedagógusok feladata volt. Rendszeresek voltak a kirándulások, a bábszínház- és állatkert-látogatások, séták, melyek során a gyermekek rengeteg élményt, tapasztalatot szerezhettek az intézmény falain kívüli életről.

Az oktatás

A fejlesztési feladatok kezdetben a gondozónő munkakörébe tartoztak, egy pedagógusunk módszert, programot adott, és kontrollálta a munkát. A Gyermekváros pedagógusai jártak át oktatni az otthonba.

Az Állandó Áttelepítő Bizottság határozta meg, melyik gyermek milyen oktatási formában részesüljön. Ennek következtében a pszichológiai-pedagógiai alapvizsgálat két csoportba osztotta a gyermekeket: a jobb képességű gyermekek iskolába jártak, a fejleszhető gyermekekkel kiscsoportban vagy egyénileg foglalkoztak. 1986-ban megalakult a mentálhigiénés csoport, és már 5 pedagógus dolgozott az intézményben.

1987-től 30 gyermeket fogadó ambulanciát működtettünk egy konduktorral, majd 1988-ban megalakult a napközi otthonos ellátást is biztosító, mozgássérülteket ellátó konduktív pedagógiai részleg 40 férőhellyel. Az igényeket a gyermek-ideggondozóval mérték fel. Az ambulanciával párhuzamosan indult be a napközi otthonos

ellátás, ahova az egri gyermekeket az intézmény mikrobuszával szállítjuk (2005-től a szállítás költségeit az egyre nehezedő költségvetési helyzetben intézményünk felvállalni már nem tudja).

1993-ban a Csecsemőotthon beköltözése után a konduktív részleg átkerült a jelenlegi szárnyba, ambulanciaként működött tovább, miközben folytatódott a napközi otthonos ellátás is.

Kezdetben többségében enyhe vagy közepsúlyos értelmi fogyatékos, valamint magatartászavaros, egy osztályon Heine-Medine betegségben és progresszív izomsorvadásban szenvedő gyermekeket gondoztunk.

Időközben a gyermekbénulásos gyermekek kinőtték az intézményt. Az enyhe értelmi fogyatékos gyermekek kollégiumba vagy a magatartászavaros gyermekekkel együtt gyermekotthonokba kerültek, a mi gyermekeink egyre súlyosabb fogyatékossgal, halmozott sérülésekkel érkeztek az intézménybe. Így pedagógiai segítségük is egyre speciálisabb felkészülést igényelt. Az 1993. évi közoktatási törvény megjelenését követően az ambulancia működtetésével is elsősorban konduktoraink és gyógypedagógusaink végezték a korai fejlesztést, a konduktív nevelést, emellett fejlesztő pedagógusok és óvodapedagógusok látták el a fejlesztő felkészítést és a gyermekkorból lassan kinövő fiatalok fejlesztését, foglalkoztatását.

Az egyéni és kiscsoportos fejlesztés színteréül egy, a volt szolgálati lakásokból kialakított óvodarészleg szolgált (1994-től 2006 végéig), melynek berendezését, felszerelését 1999-ben pályázat segítségével sikerült felújítani; jelenleg itt működik a fejlesztő iskolai oktatásnak helyet adó egyik csoportszoba.

Tanköteles gyermekeink az intézménnyel szemben található gyógypedagógiai iskolába jártak át, ám az iskola nem fogadta a súlyos magatartászavaros értelmi fogyatékos, a nem szobatiszta, valamint a mozgáskorlátozott tanköteles korú gyermekeinket, így az ő oktatásuk magántanulói státusban is intézményünk feladata volt. Oktatásukat szükségleteiknek megfelelően gyógypedagógus, konduktor látta el, később csatlakozott hozzájuk egy általános iskolai tanár. Az utóbbi két évben ezen a téren elmozdulás tapasztalható: a két intézmény együttműködése következtében magántanulóink is egyre több időt töltenek az iskolában, és az óvoda újbóli beindításával egy-két gyermekünk a 2007/2008-as tanévtől már ott kezdhetette fejlesztő felkészítését.

Súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeink a korai fejlesztést követően fejlesztő felkészítésben vettek részt, és nem csupán a számukra előírt heti 3-5 órában. Fejlesztésük a konduktív részlegben három konduktorral (közülük egy gyógypedagógus végzettséggel is rendelkezik), egy szomatopedagógussal és két gyógypedagógiai asszisztenssel, valamint a fekvőosztály foglalkoztatóiban egy szomatopedagógus vezetésével, fejlesztőpedagógus és gyógypedagógiai asszisztens közreműködésével folyt.

A korai fejlesztési, fejlesztő felkészítési feladatokat intézményünk az 1993. évi Köznevelési törvény és végrehajtási rendeletei megjelenésétől már felvállalja és biztosítja.

A konduktív részlegben folyó munka elsősorban a konduktív nevelésen alapult, a fekvőosztályon pedig a gyógypedagógiai alapelvekre építettünk: 1997-ben a fejlesztésben megjelent az Ayres-terápia, majd 2002-től, egy modellkísérletben való részvételt követően az AST koncepcióra épültek a fejlesztési folyamatok.

Fejlesztő eszközeink elsősorban a mozgás- és érzékszervi fejlesztést szolgálták, ezek kiegészítőjeként épült ki és került átadásra 2004-ben a Snoezelen-szoba. Emellett természetesen megtalálhatók a kognitív fejlesztés eszközei is. A fejlesztő eszközök egy részét pályázatokon elnyert pénzből vásároltuk, másik részét kollégáink készítették és készítik folyamatosan.

A pályázat

2005-ben a Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány pályázatot írt ki súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek rendszeres közoktatási ellátásának támogatására. Első körös pályázóként egy tanterem kialakítására és két 10 fős csoportban történő fejlesztésre nyújtottuk be programunkat egyik lelkes fiatal szomatopedagógusunk kezdeményezésére. Pályázatunk címe „Az AST koncepció a súlyosan-halmozottan sérült gyermekek közoktatásában” volt.

Részletek a pályázati beszámolóból

A szakmai program: A súlyosan halmozottan fogyatékos gyermekek közoktatási feladatainak ellátásában 2002 óta alkalmazzuk az AST koncepciót. A pályázat célja volt, hogy a módszert minél szélesebb körben kiterjesszük és alkalmazzuk. Legfon-

tosabb pedagógiai célkitűzésünk: „élni tanulni”, ami azt jelenti számunkra, hogy a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek megtanulja a saját életét legátfogóbban megélni és uralni. A koncepció szélesebb körű alkalmazása érdekében egy tanterem kialakítása, berendezése volt a célunk, ahol napi rendszerességgel 8-10 gyermek heti 15 órában vehet részt fejlesztésben. A hatékonyabb munkához 1 fő gyógypedagógiai asszisztensi állás bővítésére került sor, emellett szükségesnek ítéltünk egy, a gyerekekkel foglalkozó gondozónők számára szemléletformáló, gyakorlati alapon nyugvó továbbképzés megszervezését is.

A szakmai munkát 2005 szeptemberében indítottuk el az intézmény „fekvő osztályán”, ahol az AST koncepció elvei szerint két foglalkoztatóban dolgoztunk. Az egyik csoportban 8 képzési kötelezett gyermek fejlesztését láttuk el heti 15 órában. Ez a csoport 2006. szeptember 1-jétől a felújított foglalkoztató helyiségben folytatta a munkát.

Az osztályon lévő másik foglalkoztatóban 36 súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek és fiatal fejlesztése zajlott heti 7 órában. A fejlesztési folyamat szorosan illeszkedett a napirendbe; ez lehetővé tette a gyors információcserét és a problémamegoldást. A fejlesztő tevékenység gyógypedagógus irányításával, mentálhigiénés munkatárs és gyógypedagógiai asszisztens bevonásával történt. 2005 szeptemberétől napi 2 órában gyógymasszőr és gyógytornász is foglalkozott a gyermekekkel. A gyógymasszőr 2006 áprilisától főállásban tevékenykedett.

A kezdő csoport összetételében novemberben változás történt, mert az egyik kislányt édesanyja végleg hazavitte, így a helyére másik gyermek került. A csoportba járó gyermekek állapotában, viselkedésében rövid időn belül pozitív változásokat tapasztaltunk, elsősorban a társas kapcsolatok, a kommunikáció és az érzelmek kifejezése terén. A csoport tevékenységének megszervezésére hetirend, napirend és tanmenet készült.

A tanév elején a csoport tagjairól TARC tesztet vettünk fel, és a fejlesztési tervekben szereplő információkat használtuk a munka tervezéséhez. Ezek alapján az egyéni igényeket könnyebben figyelembe tudtuk venni, alaposabb volt a differenciálás. 2006 januárjában felülvizsgáltuk a fejlesztési terveket, és ennek alapján terveztük meg a munkát a második félévre. A tanév végén minden gyerekről részletes jellemzés készült, amely a 2006/2007-es tanév tervezésének kiindulópontja volt.

2006. januártól egy gyógypedagógiai asszisztens, júliustól egy konduktor is csatlakozott a csoport munkájához.

A nyári hónapokban elsősorban a szabadidős tevékenységekre helyeződött a hangsúly. Szabadidős programok szervezésével, kirándulásokkal igyekeztünk színesíteni a gyermekek életét (látogatás a nyíregyházi vadsparkban, bográcsozás, nyársalás, póni lovaglás, nyaralás a Velencei-tónál).

A beruházás: Lepusztult műhelyépületeinkből két pályázaton nyert támogatásból egy tantermet, egy mozgáskorlátozottak számára kialakított vécét, egy akadálymentesített feljárót (közoktatási pályázat) és egy kerámia-, illetve kosárfonó műhelyt alakítottunk ki (a Szociális Minisztérium foglalkoztatási pályázata). A tanterembe bútort és fejlesztő eszközöket vásároltunk.

Képzés, továbbképzés: A Kézenfogva Alapítvány „Súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életének kísérése” tanfolyamán a pályázatban vállalt 7 fővel szemben 28 fő részvételét biztosítottuk.

Mindeközben módosult a közoktatási és a költségvetési törvény, ami lehetővé tette számunkra is a fejlesztő iskolai oktatás beindítását a 2006/2007-es tanévtől.

A fejlesztő iskolai oktatás beindítása

A pályázati program megvalósításában részt vevő szakemberek lelkesedése kihatott az egész házra, a program szakmai részét vezető gyógypedagógus szakmai tekintélye, hitelessége bizonyult kellően motiváló erőnek, és biztosított garanciát az esetlegesen kétkedők számára is.

A jogszabályi változások következtében megkezdtük az egyeztetéseket a gyógypedagógiai szakszolgálattal, a fenntartóval, és támogatásukkal benyújtottuk alapító okiratunk, majd a többi szabályzat módosítását, szakértői véleményeztetés után pedig pedagógiai programunkat. Az alapidokumentumok módosításának elfogadtatását megelőzően felmértük az intézményünkben élő és a nappali ellátás keretén belül fejlesztő felkészítésben részesülő gyermekek számát (6–10 éves korosztály), illetve azokat, akik konduktív terápiában részesültek, és akik számára szeptembertől várható volt a fejlesztő felkészítésben való részvétel javaslata.

Felmértük, hogy az előíráshoz képest milyen szakemberekkel rendelkezünk és számoltunk is: megnéztük a fejlesztő felkészítés és fejlesztő iskolai normatíva közötti különbséget, így a normatívakülönbség terhére végre tudtuk hajtani azt a létszámbővítést, melyre szükség volt a négy fejlesztő iskolai csoport beindításához: egy csoport az újonnan kialakított tanteremben, három a már működő konduktív részlegben kezdte meg a munkát.

A 2007/2008-as tanévben a korábbi számítási elvek alapján beindítottuk ötödik csoportunkat, az előző tanévhez hasonlóan újabb háromfős (egy gyógypedagógus-konduktor, egy gyógypedagógiai asszisztens és egy ápoló-gondozó) létszámbővítéssel.

Közoktatási feladataink ellátása a fejlesztő iskolai oktatás beindítását megelőzően

Az intézményben két, feladatokban és szervezésben elkülönült csoport működött:

- a mentálhigiénés csoport, mely elsősorban az intézményben lakó gyermekek és fiatalok, a fekvő osztály lakóinak egyéni és kiscsoportos fejlesztését, foglalkoztatását, magántanulók oktatását, felnőtt lakóink terápiás foglalkoztatását végezte, és szabadidő-szervezési feladatokat látott el;
- a konduktív csoport, melynek tagjai elsősorban a mozgásfejlődésükben elmaradt gyermekek fejlesztését (ők mind halmozottan, súlyosan-halmozottan sérültek), korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést, magántanulók oktatását végezték, a konduktív ambulanciát működtették. Kirándulásokat, rendezvényeket elsősorban az általuk fejlesztett gyermekek számára szerveztek.

A négy, később öt csoportban végzett fejlesztő iskolai oktatás beindítását követően át kellett gondolnunk a házban tevékenykedő pedagógusok, az őket segítő szakemberek feladatait, azok megosztását. A következőket kellett figyelembe vennünk:

- A csecsemőrésszel is egyre több sérült gyermeket gondozunk, akiknek szükségük van korai fejlesztésre – az itt tevékenykedő egészséges csecsemők, kisdetek fejlesztésére felkészült fejlesztő pedagógus házi-továbbképzésben részesült, korai fejlesztő tevékenységét konduktor, gyógypedagógus segíti.

- Tekintettel arra, hogy a két csoport tevékenysége több területen is átfedést mutatott, célszerűnek látszott őket közös irányítás alá vonni, és amennyire lehetett, szétválasztani feladataikat, a közös feladatoknál pedig jobban összehangolni a munkát. Így a mentálhigiénés részleg egy közoktatási, konduktív és egy foglalkoztatási csoporttá alakult (a foglalkoztatási csoport a második lépcsőben a fejlesztési-foglalkoztatási csoport nevet kapta, mely jobban tükrözi átszervezett munkáját).
- Két pedagógusunktól kellett megválnunk az intézményt is érintő létszámleépítés során, így át kellett gondolnunk az osztályokon folyó fejlesztési-foglalkoztatási feladatokat: több ápoló-gondozónk rendelkezik gyógypedagógiai asszisztensi képesítéssel, ezt is kihasználva őket is bevonhattuk az itt folyó fejlesztési munkába.
- A fejlesztő iskolai oktatással párhuzamosan lépett be a munka-rehabilitációs foglalkoztatás az intézmény életébe; ennek megszervezése, a megfelelő szakemberek felkutatása külön kihívást jelentett.
- A közoktatási, konduktív csoport munkatársait 4 órában lekötötte a fejlesztő iskolai oktatás. Meg kellett vizsgálnunk, hogyan lehet a fennmaradó időben megszervezni a többi ellátandó feladatot: a korai fejlesztést, felnőtt lakóink mozgásfejlesztési feladatait (ambulancián), az ambulanciát intézményen kívülről felkeresők ellátását, a fejlesztő iskolai oktatáson kívüli fejlesztő felkészítésben részesülő gyermekek mozgásfejlesztését és a magántanulók oktatását.

Elég időt adva az átszervezésnek, annak, hogy mindenki megtalálja és elfogadja a helyét az új rendszerben, úgy érezzük, ma egy tisztán, jól átlátható szervezeti felépítésben, mindenki számára világos, jól követhető feladatmegosztásban tudunk dolgozni. A feladatok átszervezése egy évet vett igénybe. Minden szervezeti átalakítás, még ha a többség részéről kellő szakmai támogatást is élvez, kezdetekben több, kisebb-nagyobb nehézségbe is ütközhet; így volt ez a mi esetünkben is, ezzel együtt a közösen kialakult véleményünk az, hogy megérte.

Munkarend a fejlesztő iskolai oktatásban

Annak érdekében, hogy a reggel 8 órai kezdést biztosíthassuk, 3 gyógypedagógiai asszisztens 7 órakor, 1 asszisztens és egy konduktor fél 8-kor kezd az osztályokon; feladatuk a terápiás fürdetés, a terápiás etetés, az öltözködés segítése. Meg kell

azonban jegyezni, hogy nem a gondozónő feladatainak átvételéről van szó: ők egy-egy gyermekkel foglalkoznak az adott reggelen (egy szobában, egy gondozónőre 8-9 gyermek jut).

A gyermekek megérkezése a csoportokba így már 8 óra előtt megkezdődik, és általában 8.30-ig tart.

A csoportokban folyó munka a tanmenet, hetirendek, napirendek szerint szerveződik. Egy csoportunkban a fejlesztés az AST koncepción és a konduktív pedagógia elvein és gyakorlatán alapul, négy csoportunkban a gyógypedagógia alapelvei mellett a konduktív pedagógia módszerei is megjelennek. Az AST koncepció azonban e csoportok munkáját is áthatja. Nincsenek merev szabályok: az alapelvek, módszerek, alkalmazása elsősorban a fejlesztendő gyermek szükségleteitől függ, meghatározza, illetve befolyásolja a csoportban dolgozó pedagógusok végzettsége, szakmai felkészültsége, a gyakorlat és a tapasztalat.

A gyermekek egy része az osztályon ebédel, a terápiás etetésben a csoport munkatársai is részt vesznek.

A csoport gyógypedagógusai és konduktorai az ebéd utáni két órában korai fejlesztést, fejlesztő felkészítést, magántanulók oktatását végzik és az ambulanciát működtetik, megosztva egymás között a feladatokat. A fejlesztési feladatokban a csoport gyógypedagógiai asszisztensei és ápoló-gondozói is részt vesznek, az ő munkaidejük a kezdéstől függően 15.00, illetve 16.00 óráig tart, biztosítva ezzel többek között a fejlesztő iskolai oktatásban bejáróként részt vevő gyermekek napközbeni ellátását is.

A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő gyermekek kiválasztása

A szakszolgálat – egyeztetést követően – az általunk javasolt 6–10 éves gyermekek számára módosította a szakértői véleményeket azoknál a gyermekeknél, akik nem abban az évben lettek tankötelesek; ők mindannyian rendelkeztek a fejlesztő felkészítés javaslatát tartalmazó szakértői véleménnyel, és képzési kötelezettségüket bentlakóként vagy bejáróként nálunk teljesítették. Az újonnan belépők a vizsgálatot követően kapták meg a fejlesztő iskolai oktatásra vonatkozó javaslatot tartalmazó szakértői véleményt.

A gyermekek egyéni felmérése intézményünkben a különböző fejlődési területeket szem előtt tartva történt meg:

- mozgás, koordináció;
- beszéd, kommunikáció;
- pszichés és értelmi állapot;
- finommotorika;
- szociabilitás;
- önellátás.

Állapottól függően használtuk a TARC felmérőlapot vagy a Fröhlich–Haupt-féle fejlődésdiagnosztikai felmérőlapot.

Csoportalakítási szempontok

A fejlesztő iskolai rendszert megelőzően az általunk erre alkalmasnak tartott gyermekek közül 12 fővel egész délelőttöt átívelő csoportos foglalkozást szerveztünk. A csoportba járóképes, halmozottan fogyatékos, fejlesztő felkészítésben részt vevő gyermekek kerültek. Számukra meghatározott napirendi foglalkozásokat tartottunk.

A pályázati időszak csoportjánál elsődleges szempont volt, hogy olyan gyermekeket válasszunk, akik hasonló fokban és területeken sérültek.

A fejlesztő iskolai oktatás beindításánál ezt a csoportalkotási elvet a korhatár miatt felül kellett vizsgálnunk: a 10 év feletti kikerültek vagy már be sem kerültek a csoportba. (Ez a 2007/2008-as tanévben ismét pozitív irányban változott, ugyanis megszűnt a korhatár.)

A csoportok diagnózis, életkor és fejlettségi szint szerint egyaránt vegyesek lettek. Nem volt szempont a csoportalkotásnál, hogy intézményben élő vagy bejáró gyermekről van-e szó, így a csoportok ebből a szempontból is vegyesek. A vegyes csoportok előnyei:

- a jobb képességű gyermekek példaként, követendő mintaként szolgálhatnak a többieknek;
- vegyes csoportban jobban lehet építeni az aktív visszajelzésekre;

- mód nyílik a különböző kommunikációs formák és csatornák megtapasztalására;
- a választás és döntés, a közös játék öröme érzékelhetőbb csoportban;
- a csoportban dolgozó szakemberek pszichés és fizikai terhelését is csökkenti a vegyes csoport.

A csoportokban folyó szakmai munka

A csoportokban a szakmai munka megtervezését a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiai jellemzői határozták meg.

1. Alkalmazott módszerek, eljárások: gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai komplex fejlesztés

Mozgásfejlesztés, mozgásnevelés: tekintettel arra, hogy a mozgásnevelésnek kiemelt jelentősége van a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlődésében, ez a terület nagy hangsúlyt kap fejlesztési feladatainkban. A mozgástanulással segítjük az észlelést, mely a beszéd egyik alapfeltétele, és a magasabb kognitív funkciók elsajátítását is nagymértékben befolyásolja. Az önellátási tevékenységeket is befolyásolják a mozgásos képességek, az aktivitás.

A mozgásfejlesztő foglalkozások szerepe:

- sok játékkal pozitív mozgásélményhez juttatja a gyermekeket;
- segíti a lehető legmagasabb önellátási szint elérését;
- leépíti, kompenzálja a kóros mozgásokat;
- a különböző gyógyászati segédeszközök használatával a kontraktúrák kialakulása megelőzhető vagy késleltethető;
- a tartásjavító és mozgásfejlesztő, valamint az állás és járás tanulására használt eszközök segítik az egyszerű és összetett mozgások kivitelezését;
- pszichés ellazulást eredményez és szenzomotoros élményhez juttatja a gyermekeket;
- segíti a szenzomotoros megtapasztalást.

A mozgásnevelési, mozgásfejlesztési eszköztár jó kiegészítőjeként használjuk a hidrotérapiát és a lovaglást; ez utóbbit pályázati pénzből tudjuk biztosítani. Mi is megtapasztalhattuk, hogy mindkét tevékenységi forma segíti az ellazulást, fejleszti az

egyensúlyérzéklet, és a gyermek megtapasztalja a ritmusos, harmonikus együttmozgás élményét, ezért a lovaglás óriási érzelmi többletet ad a súlyosan-halmazottan sérült gyermekeknek.

Bazális stimuláció: a súlyosan halmazottan sérült gyermekek fejlesztésére már több mint 10 éve alkalmazzuk sikeresen a bazális stimulációt.

A testérzékelés (szomatikus stimuláció), egyensúlyérzékelés (vesztibuláris stimuláció), rezgések érzékelése (vibratorikus stimuláció) három olyan terület, amelyeken keresztül a legsúlyosabban fogyatékos gyermekek is megközelíthetők. Ehhez a különböző anyagok, eszközök segítségével biztosítjuk a testi ingereket, a tapintás-hőérzékelés, a látás, a hallás, az egyensúlyérzés, az íz, az illatok érzékelése terén. Azt, hogy a bazális stimuláció melyik területét választjuk, a gyermek állapota, érdeklődése határozza meg. A bazális stimuláció szorosan kötődik a mindennapos tevékenységekhez: a gondozási folyamatban ugyanúgy jelen van, mint a fejlesztő tevékenységben. Fontosnak tartjuk, hogy a különböző ingereket tevékenységbe vagy megfelelő szituációba ágyazva ismerje meg a gyermek. Ezzel tesszük számára könnyebbé a tanulást, a környezet megismerését. A bazális stimuláció egyik közkedvelt helyszíne a Snoezelen-szoba. Ebben a gyermekeket érő változatos ingerek több érzékelési, észlelési funkció kialakulását segítik (szomatikus, vesztibuláris, vizuális, vibratorikus érzékelés és az illatok érzékelése).

Ayres-terápia: a szenzomotoros integráció kialakítása, fejlesztése a súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekek esetében is fontos fejlesztési terület. Fejlesztő eszközeink tárháza kielégíti e terápiás eljárás eszközigényét.

Zeneterápia: a közös zenehallgatások, énekelgetések a lüktetés, ritmus közös megélése az együttlét érzésének örömeivel is szolgál, amellet hogy fejlesztjük a gyermek kapcsolatteremtési, kommunikációs, önkifejező képességét.

Beszéd és kommunikáció kialakítása, fejlesztése: 2003-ban csatlakoztunk a Kézenfogva Alapítvány Gesztusnyelv című programjához, 2007-ben bevezetésre került a képi kommunikáció első lépésben olyan gyermekeknél, akik megítélésünk szerint nem lesznek képesek a hangzó beszéd elsajátítására.

2. Csoporton belüli munkamegosztás

A csoportvezetés a pedagógus feladata; ahol két pedagógus van a csoportban, ott általában felváltva vezetik a foglalkozást. A csoport szakemberei szorosan együttműködnek egymással; az összeszokott csapatmunkában már nehezen választhatók szét a fejlesztési feladatok az ápolási-gondozási feladatoktól. A csoportban a fejlesztésnek azt a részét vállalja mindenki, amelyikhez a legjobban ért, megtanulva és begyakorolva a másik szakterület technikáit is.

Az egyes csoportok sajátos arculattal bírnak, melyet az ott dolgozó szakemberek személyisége nagymértékben befolyásolt.

3. Fejlesztő eszközök

Az érzékszervekre ható eszközök együttesen fejtik ki fejlesztő hatásukat a halmozottan fogyatékos gyermekeknél. Amit jó eredménnyel használunk: hengerek, Bobath-labdák, golyóság, golyós medence, billenő padok, guruló deszkák, lejtők, zsámlók, babzsák fotelek, hengerlagutak, vízágy, függőágy, hintaágy, hinta, tapintás/hang-érzékelő sötét kuckó (nem csak a vak, látássérült gyermekek számára); különböző felületű, hőérzetű, szilárdságú anyagok, illatdobozok, különböző ízű élelmiszerek, fények, projektorok, audiovizuális CD-anyagok, finommotorikát fejlesztő eszközök, játékok.

A különböző fejlesztések szorosan kötődnek a mindennapos tevékenységekhez: a gondozási folyamatban ugyanúgy jelen vannak, mint a fejlesztő tevékenységekben.

4. Az éves terv

A tanmenet a négy évszak és az ünnepek témakörére épül. További témáink: napi-rend, család, testünk, közlekedés. Ahogy az időjárás enged, nagyon sok szabadidős tevékenységet szervezünk, melyekbe beletartoznak a séták (városba, piacra, parkba, játszótérre, boltba stb.), a kirándulások, bábszínház és más rendezvények látogatása. A környezet megismerésének jó színtere az intézmény hatalmas játszótere, gyümölcsöse.

2006-ban a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeink részvételével megalakult a „Manók Menő Tanodája” nevű szintársulatunk. Lelkes és tehetséges szakembereink „mozgatják” a háttérben a még tehetségesebb, de mindenképpen lelkesebb

gyermekünket, és hagyják önállóan érvényesülni az erre képeseket. Jó hangulatú, a fejlesztés minden területét érintő csoportfoglalkozásaikon egy átláthatatlan káosz-ból kerekedett ki a nagy sikerrel előadott két színjátékuk: a „Péter és a farkas” és „A Padlás”.

Az „új” feladat elfogadtatása

A csoportokban dolgozó pedagógusaink konduktor, gyógypedagógus, konduktor és gyógypedagógus végzettséggel, segítők gyógypedagógiai asszisztensi és ápológondozó szakképesítéssel, illetve egy vagy több további tanfolyami képesítéssel rendelkeznek (ez igaz az újonnan felvett szakemberekre is). A szakmai konferenciákon való részvétel, az intézménylátogatások és a különféle előadások, szakirodalom feldolgozása is segítették felkészülésüket. Nem okozott gondot számukra a fejlesztő iskolai oktatás elfogadtatása, hiszen már korábban is ilyen súlyosan fogyatékos gyermekekkel foglalkoztak. A hosszú évek tapasztalatai ellenére szükségét láttuk hangsúlyozni, hogy a halmozottan fogyatékos gyermekek fő terápiás eljárása az érzékszervek strukturált ingerlése és az arra adott válaszreakciók értékelése, megerősítése. A szakirodalomban fellelhetők a halmozottan sérült gyermekek megközelítésére és fejlesztésére szolgáló módszerek, ám ezeknek a módszereknek a megfelelő alkalmazását és hatékonyságát erősen meghatározza a pedagógusok és a segítők szakmai gyakorlata.

A gyakorlati tapasztalatok átadása szakmai megbeszéléseken, csoportértekezleteken történik; ez utóbbiakon lehetőség nyílik az egyes gyermekekkel bevált eljárások és módszerek átadására, a problémák közös megbeszélésére. Így gyakran kiderül, hogy ami az egyik terület szakembereinél problémaként jelentkezik, az a másikinál nem; vagy hogy például a gyermek a lakószobában, az otthonában valami olyat teljesít, amire a foglalkozásokon még nem volt képes. A csoportértekezleten részt vesznek a gyermek gondozónői, pedagógusai, a gyógypedagógiai asszisztensek és ritkábban, de szerencsés esetben a szülők is.

A szakemberek kiválasztása

Véleményünk szerint a feladatra olyan szakembert célszerű választani, aki kellően érzékeny a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek problémái iránt, így alkalmas vagy azzá válhat a velük való foglalkozásra. Ebben a munkában kölcsönösen

felelősek vagyunk egymásért. Olyan szakemberre van szükség, aki érti, hogy a halmozottan fogyatékos gyermekek azt az egyetlen kommunikációs csatornát használják, amelyik számukra elérhető, vagy amelyik egy átlagos megfigyelő számára nem bír jelentéssel, valójában azonban egy ember információt közlő megnyilvánulási formája. A szakterületen a természetes kiválasztódás a jellemző. Aki nem tud megfelelni a fenti „követelményeknek”, nem marad meg az intézményben.

A pályázati időszakban és azt követően még egy évig sikerült egy gyógytornászt és egy gyógymasszórt alkalmaznunk. Pénzügyi fedezet hiányában azonban nem tudtuk megoldani továbbfoglalkoztatásukat. Jelenleg egy gyógypedagógiai asszisztensünk gyógymasszór-képzésben vesz részt, egy másik gyógypedagógiai asszisztens – már gyógymasszóri képesítéssel – ebben az évben jön vissza gyesről.

Pedagógiai programunk és egyéb dokumentációink

Nem kis fejtörést okozott számunkra a pedagógiai program elkészítése, mely végül nemcsak a fejlesztő iskolai oktatásra, hanem a házban élő, a nappali ellátásban részt vevő összes gyermek és felnőtt fejlesztésére kiterjed. Hangsúlyos része természetesen a fejlesztő iskolai oktatást érinti, és a gyógypedagógia, a konduktív pedagógia elveire, módszereire épül, melyet áthat az AST koncepció gyakorlata.

Minden tanév elején elkészítjük az éves tervet (tanmenet), a hetiterveket és a napi-rendet. Csoportonként felvezetjük a tanköteles tanulók évfolyami nyilvántartó könyvét, melyben az évközi változásokat is rögzíthetjük. Emellett minden csoportban vezetünk ún. csoportnaplót (Tü. 358. r. sz. jelzésű nyomtatvány), melyben a napi foglalkozások témáját és a tevékenységek tartalmát tüntetjük fel.

A közoktatásban már bevett egyéni fejlesztő naplót is használjuk, nagy figyelmet fordítva a dokumentumhoz tartozó betétlap „Megjegyzés” rovatára, ahol a gyermekre jellemző apró változások naprakészen nyomon követhetőek. A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő valamennyi gyermek rendelkezik oktatási azonosítóval.

A fejlesztő iskolai oktatás bevezetése jó alkalom volt a fejlesztési tervek felülvizsgálatára az egész házra vonatkozóan. Többféle fejlesztési terv került górcső alá, mire megállapodtunk annak formai és tartalmi követelményeit illetően, az elkészítés elveiben.

A tanév elején (a közoktatásban már nem részesülők számára évente két alkalommal) alapos megfigyelés után minden pedagógus a csoportjába tartozó gyermekekről részletes fejlesztési tervet ír. A fejlesztési tervek megírását megelőzi a gyermekekkel kapcsolatban álló segítő szakemberek véleménycseréje, rendszerint a fent már említett csoportértekezleteken. Az egyéni rövid és hosszú távú fejlesztési célokat tehát közösen dolgozzuk ki.

Tanév végén (a nem tan-, illetve képzési kötelezett gyermekek, fiatalok esetében évente két alkalommal) az egyéni fejlesztő naplóhoz tartozó értékelési lapot töltjük ki. Ezen a dokumentumon rögzítjük, megvalósultak-e fejlesztési céljaink, itt határozzuk meg a nyári (illetve a következő félévi) fejlesztési feladatokat a gyermekkel foglalkozó szakemberek és a szülők számára: a gyermek fejlesztése ugyanis a „szünet idejére” sem állhat le.

A fejlesztő iskolai oktatás beindításának tapasztalatai

A nehézségek, melyekbe a kezdeteknél ütköztünk, a következők voltak:

- Az intézmény korábbi szabályzataitól és dokumentációs gyakorlatától eltérő közoktatási dokumentációs gyakorlatot adaptáltunk.
- Meg kellett tanulnunk egy korábban nem alkalmazott, a normatíva-egyeztetéshez alkalmas, más logikájú dokumentálást.
- A 2006/2007-es tanév második félévében komoly nehézséget okozott az alapszabvány kiszámítása; hosszas és többszintű egyeztetés után sikerült az iskolai osztályokra meghatározott képletet adaptálnunk.
- Megoldandó feladatot jelentett egy újfajta munkarend elfogadtatása.

Előnyei az intézmény szempontjából:

- A fejlesztési területen munkánk szervezettebbé, áttekinthetőbbé vált, a munkaszervezésben új szempontok kerültek előtérbe.
- Dokumentációnkat felülvizsgáltuk és kibővítettük (pl. az egyéni fejlesztési tervek felülvizsgálata nyomán egységesítettük ezeket, és meghatároztuk elkészítésük elveit).
- A fejlesztő iskolai oktatás bevezetése megteremtette a szakmai fejlődés lehetőségét, új munkakapcsolatokat és a korábnál jobban szervezett munkarendet eredményezett.

Előnyei a gyermek szempontjából:

- A gyermek a heti 3-5 óra helyett heti 20 órában kap fejlesztést. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy vannak olyan súlyos állapotban lévő gyermekek (PEG-s, súlyos epilepsziás), akik számára – még több pihenő beiktatásával is – megterhelő a napi 4 órás foglalkoztatás.
- Az egyes fejlesztési és relaxációs tevékenységek emelt óraszámában jobban igazíthatók a gyermek igényeihez.
- A kis létszámú csoportokban, melyekben a korábbiakhoz képest több szakember tevékenykedik, több idő jut egy-egy gyermek fejlesztésére.
- A csoportos fejlesztés, az együttlét elsősorban a családban nevelkedő gyermekek számára fontos tényező: közösségben vannak, változatos csoporthatások érik őket.
- A csoportállandóság biztonságot nyújt és kiszámíthatóságot jelent a gyermek számára. A csoporthoz tartozás érzése azonban hosszabb idő elteltével és nem mindegyik gyermeknél kezd csak kialakulni.
- A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő gyermekek a mindennapokba beépült rendszeres fejlesztés hatására kiegyensúlyozottabbá váltak.
- A délelőtti foglalkozások jelentős részét az egyéni feladathelyzetek töltik ki; ebben az időben a gyermekek a számukra leghatásosabb fejlesztő feladatokat végzik.

Előnyei a szülők szempontjából:

- A szülők egy újabb, teljesebb, eddig hiányzó szolgáltatást kaphatnak.
- A családban nevelkedő gyermek szülőjének lehetősége van hosszabb időre elhelyezni gyermekét, így emellett akár munkát is vállalhat.
- Gyermeke iskolarendszerű fejlesztésben részesül: ez pszichés megnyugvást is eredményez számára.
- A már meglévő nappali ellátásunkat elérhetővé tettük a fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő, családban nevelkedő gyermekek számára is, megoldva ezzel igény szerinti délutáni felügyeletüket.

A fejlesztő iskolai oktatás jelenleg megoldatlan kérdései

Legfontosabb problémának a családban nevelkedő gyermekek intézményünkbe történő napi beszállítását látjuk. Kevésbé okoz ez gondot a jól szituált, gépkocsival rendelkező családok vagy a településen élő gyermekek számára. Sokkal súlyosabb problémaként jelentkezik ez a településen kívülről, esetleg több 10 km-ről érkező gyermekek szüleinél.

A tapasztalatunk az, hogy jobb esetben, amíg a gyermek a csoportban van, a szülő dolgozik és a napközi végeztével hazaviszi gyermekét. Más esetben a szülő behozza gyermekét reggel, majd hazautazik és délután ismét érte jön. Ebben az esetben dupla útiköltség terheli az amúgy is nehéz helyzetben lévő családokat. Olyan eset is előfordul, hogy a szülő hozza gyermekét, végigvárja a 4 órás foglalkozást, és együtt indulnak haza.

Véleményünk szerint e célra nem megoldás a támogató szolgálat, mely térítés ellenében szolgáltat, és nem csak a fejlesztő iskolai oktatásba érkező gyermekek szállítása az egyedüli feladata, nem is erre van kialakítva, és a kapacitása korlátozott. Nem megoldás a betegszállítás sem, főként most az új, átalakított rendszerben. A gyermekek beutaztatására iskolabusz lenne a legmegfelelőbb, mely az ülőfűzős vagy csak fekvő helyzetben szállítható gyermekek számára is alkalmas, és feltétel nélkül ingyenes.

A fejlesztő iskolai oktatás rendszere akkor igazi segítség a szülőknek, lehetővé téve számára a munkavállalást, ha az intézmény a napi négyórás foglalkoztatás után az étkezést és a délutáni nappali ellátást is biztosítani tudja a gyermekeknek.

Napsugár

Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ, Kaposvár

Bevezetés

A sajátos nevelési igényű, súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek, fiatalok gyógypedagógiája korszerű, sokrétű ismeretekre (egészségügyi, közoktatási, szociális) építve, komplex látásmódot követel meg a szakemberektől. A Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesülete által fenntartott Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ struktúrája tükörképe szemléletünknek.

Szakmai meggyőződéssel szeretnénk segítséget nyújtani a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeket nevelő, fejlesztő szakemberek számára. Az országban egyedülállóként dolgoztuk ki azt a programot, melynek alapján egy integrált szociális és egy módszertani közoktatási intézmény közös irányítás alatt történő, összehangolt működtetését végezzük. Szolgáltatásainkon keresztül törekszünk arra, hogy a lassabban fejlődő kisbabák fejlesztésétől a felnőtt fogyatékos emberek ellátásáig teljes körű szolgáltatást nyújtsunk.

Fenntartónkról

A Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesületének kialakulása, rövid története

Kaposváron 1980 májusában 19 alapító tag létrehozta saját érdekük érvényesítése céljából a Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesületét, működésüket az egyik alapító tag lakásán kezdték meg. Magyarországon 1981 a rokkantak éve volt, így a mozgalom reflektorfénybe került. Több egyesület szerveződött az országban: Ba-

ranya megyében, Vas megyében, Hajdú Bihar megyében, Vácott és Budapesten. Abban az évben megalakult a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége is.

1982-ben, mikor a Somogy Megyei Egyesületnél a létszám már elérte a 200 főt, a Kaposvári Városi Tanács felajánlott az egyesületnek egy leromlott állagú épületet a Fő utcában. Állandó irodai szolgáltatásra volt szükség, ahonnan koordinálni lehetett a közösségi programokat. Kezdetben a fő tevékenység az érdekvédelem és a közösségi élet megélése volt. Beindult a rádióamatőr klub, a sclerosis multiplex klub és a kézimunka klub.

1983-tól a létszám 1200 főre emelkedett; helyi csoportok alakultak a megyében, elsőként Siófokon, majd Marcaliban. Megindultak a különböző szolgáltatások a mozgáskorlátozott személyek számára, köztük a Hycomat alkatrész-bázis működtetése és a gyógyászat-szegély-ellátás.

1985-ben az egyesület bedolgozói hálózatot működtettek: szűrrátétes hímzéseket készítettek a Fővárosi Háziipari Szövetkezetnek; bedolgozóit saját kisbuszán szállította. Az egyesületi tagok számára rehabilitációs, rekreációs lehetőséget keresett, így telket vásárolt Igalban. Pár év alatt felépült társadalmi munkában a mai napig is működő üdülő.

1986-87-ben a kaposvári iroda létszámát bővíteni kellett, hiszen a megnövekedett feladatok komoly könyveléssel, adminisztrációs teendőket ellátásával jártak. Itt zajlott az ügyfélfogadás, a tagfelvétel és a közösségi munka irányítása. Megindult a lakás-akadálymentesítési program mozgáskorlátozott személyek számára. Az egyesület hozzájárulással segítette a rászorulókat. A taglétszám folyamatosan növekedett: 1989-re elérte a 3200 főt. A dolgozni kívánó, megváltozott munkaképességű tagok számára alapított egy rehabilitációs célvállalatot, a Praktikum Rehabilitációs Kft-t. A ma is működő kft. több mint 100 sérült embert foglalkoztat.

1994-ben az egyesület Phare pályázati támogatással létrehozta az Önálló Élet Szolgálatot, amely otthoni szakápolást végzett, és gyógyászati segédeszközöket kölcsönzött. 1996-ban létrejött a közoktatásból kirekesztett gyermek számára egy fejlesztő napközi. 1998-ban az OFA, a FEK és a SZCSM támogatásával az egyesület megalapított egy újabb intézményt, az Önálló Életvitel Központot, majd 2000-ben Nagyatádon a Fogytékosok Lakóotthonát építette fel. 2002-től még négy támo-

gató szolgálatot épített ki. 2004-től egyesületünk részt vesz a Mentor szolgálatban, mellyel megváltozott munkaképességű személyek munkába állását segíti, támogatja.

Az egyesület fejlődését, dinamizmusát jelzi az a számszerű tény is, hogy jelenleg 4300 tagja van. Egy üdülőt, három szociális intézményt, négy támogató szolgálatot, egy egészségügyi szolgálatot és egy közoktatási intézményt tart fenn és működtet. Idén nyílik meg egy újabb lakóotthon és egy fogyatékosok átmeneti otthona. Az egyesület tevékenysége során együttműködik önkormányzatokkal, a munkaügyi ellátórendszer intézményeivel, más szociális, egészségügyi és nevelési-oktatási intézményekkel.

A fenti rövid történeti áttekintésből is kiderül, hogy civil fenntartású intézményeink a fenntartó szemléletének, nyitottságának és az ott dolgozó emberek szakértelmének köszönhetően jól működő, magas színvonalú ellátást biztosítanak.

Szülői igények

A Kaposvár Városi Önkormányzat 1996 januárjában megszüntette a speciális bölcsődei csoportot, amely 4 súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermeket látott el. A szülők elkeseredésükben felkeresték a Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesületének elnökét, dr. Hegedűs Lajost, hogy segítsen a gyermekek elhelyezésében. A szülők részéről egyrészt jogos igényként merült fel, hogy továbbra is szeretnének a társadalom aktív tagjai lenni, másrészt a család megélhetésének egyik kulcsfontosságú tényezője a munkavállalás. Ez másként nem valósítható meg, csak úgy, hogy a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekük nappali ellátásáról gondoskodnak.

Az egyesület 1996-ban örökölt egy családi házat, ahol 1996 augusztusában a 4 halmozottan fogyatékos gyermekkel megkezdte nappali intézményként való működését. A ház 70 m² alapterületű volt, ahol 3 főállású gondozónő, 1 mozgásfejlesztő és 1 gyógypedagógus dolgozott.

A városi önkormányzat is megbizonyosodott arról, hogy Kaposváron szükség van a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek ellátására. Az egyesület egy volt bölcsődei ingatlant kapott a városi önkormányzattól, amelyben 1997 februárjában működni kezdett a Napsugár Otthon mint szociális intézmény.

Az ellátott sajátos nevelési igényű gyermekek száma az évek során fokozatosan nőtt, 1998 decemberében újabb szülői igények merültek fel. Több édesanya, illetve család kereste fel az intézmény vezetőjét és a fenntartót, hogy minél előbb, korai életkorban (1-2 hónaposan) szeretnék hozni csecsemőjüket, kisgyermeküket fejlesztésre, ambuláns formában. A Napsugár Otthon szakemberei és a fenntartó egyformán fontosnak tartotta, hogy a korai fejlesztés mint pedagógiai szakszolgálati tevékenység is megvalósulhasson intézményünkben. Az épület nagysága, beosztása és személyi feltételei lehetővé tették, hogy 1999 áprilisában létrehozzuk a korai fejlesztő központot. Így egy szociális és egy közoktatási intézmény tevékenykedett egy irányítás alatt. Az országban egyedülállóként Somogy megyében egy többfunkciós intézmény jött létre, amely egyben közoktatási és szociális feladatokat látott el Napsugár Gyógypedagógiai Tanácsadó, Korai Fejlesztő és Szociális Szolgáltató Központ néven.

A korai központból ép értelmű mozgáskorlátozott gyermekek kerültek ki, akiket a szakértői javaslatoknak megfelelően óvodákba integráltunk. Sajnos több gyermek integrációja nem volt sikeres. Ennek az egyik oka, hogy az óvodák a tárgyi és személyi feltételeket nem tudták biztosítani a sajátos nevelési igényű gyermekek számára. A másik ok, hogy a gyermekek egy része sérülésénél fogva (bénulások következtében) nem volt szobatiszta.

Az érintett családok kérésére és a szakemberek javaslatára 2001 februárjában létrehoztunk egy kis létszámú óvodai csoportot. Így a közoktatási intézmény önálló, de közös igazgatású közoktatási intézménnyé fejlődött, melynek neve Napsugár Gyógypedagógiai Tanácsadó, Korai Fejlesztő Központ és Óvoda (rövid nevén Napsugár Gyógypedagógiai Központ). Ez az átalakulás természetesen a szociális intézményegységet is érintette, melynek új neve Napsugár Szociális Szolgáltató Központ lett. Két önálló központ jött létre, de továbbra is szoros egységben, egy szakmai irányítás alatt végeztük gyógypedagógiai fejlesztő munkánkat.

A szociális intézmény fő profilja továbbra is a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztése volt. A heti kötelező 3-5 óra helyett 1998-tól biztosítottuk a heti 20 órás fejlesztést. Gyógypedagógiai fejlesztőmunkánkat a szakmai-nevelési program kidolgozásával 2000-ben tettük teljessé. A gyakorlatban megelőztük a Közoktatási törvény módosítását, ami 2006 januárjában életbe lépett. 2006 márciusában a fenntartóval egyetértésben a Napsugár Gyógypedagógiai Központot fejlesztő iskolai intézményegységgel bővítettük (Napsugár Gyógypedagógiai Tanácsadó, Korai Fejlesztő Központ, Óvoda és Fejlesztő Iskola). Ennek alapján a súlyosan-hal-

mozottan fogyatékos gyermekek nemcsak a szociális intézmény ellátottjai, hanem tankötelezettségüket a közös igazgatású közoktatási intézmény fejlesztő iskolájában teljesíthették heti 20 órában. Utóbbiban a 2006/2007-es tanév szeptemberétől kezdődött meg a gyógypedagógiai munka.

A közoktatási intézményegységünk a 2007/2008-as tanévtől módszertani központtá alakult, új nevünk: Napsugár Pedagógiai Szakszolgálat, Óvoda, Fejlesztő Iskola Egyeséges Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, hivatalos rövid nevén Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ.

A fejlesztő iskola koncepciója

A Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ fejlesztő iskolai oktatásának koncepcióját meghatározza

- az 1993. évi LXXIX. Köznevelési törvény,
- a 2/2005. (III.1.) OM rendelet 3.sz. melléklete,
- a 14/1994. (VI.24.) MKM rendelet,
- a súlyosan-halmozottan sérült gyermekek fejlesztése, gondozása, nevelése, oktatása során eltöltött 10 év gyakorlati tapasztalata,
- elméleti ismeretek gyakorlati hasznosítása,
- helyi adottságok, személyi és tárgyi feltételek,
- szükségletorientált pedagógiai szemlélet.

Munkatársaimmal az intézmény megalakulásától kezdve azt a szemléletet képviseltük, hogy a súlyosan, halmozottan fogyatékos gyermeknek is szükségük van kortársakra, a „másokkal együtt” tanulás élményére. A tanulási folyamatok az ő esetükben is értelmezhetők, de természetesen nem a hagyományos gyógypedagógiai módszerek alkalmazásával.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeknek kezdetektől heti 20 órás fejlesztést biztosítottunk a 3-5 órás fejlesztő felkészítés helyett. Mindennapos gyógypedagógiai munkánk igazolta a törvényváltozás szükségességét, így jelentősebb átszervezést nem igényelt a fejlesztő iskolai oktatás bevezetése.

A törvényben meghatározott életkori határoktól (6–10 év) függetlenül biztosítottuk a fentiekben leírt fejlesztést. (A következő tanévben szintén módosult a Közoktatási törvény, amely kiterjedt a 6–23 éves korosztályra.) A három csoport kialakításánál az életkor és a fejlettségi szint volt a meghatározó. A fejlesztő iskolai oktatásban részt vevő gyermekeknél, fiataloknál egész napos fejlesztés, gondozás, nevelés, oktatás folyik.

Koncepciónk alapján írtuk meg a Fejlesztő Iskolai Oktatás – Rehabilitációs Pedagógiai Programunkat.

Fejlesztő iskola létrejötte az Immánuel Otthonban

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

„Amit ma a fogyatékosügy nevében megteszünk, annak a holnap világában mindenki számára értelme lesz.” (Madridi Nyilatkozat, Európai Fogyatékosügyi Kongresszus, 2003)

Halmozottan fogyatékos gyermekeket nevelő néhány szülő, megérezve a rendszerváltás utáni civil kezdeményezésekben rejlő lehetőséget, 1990-ben keresett egy olyan szervezetet, mely velük együtt fontosnak tartotta az akkori intézményrendszerből teljesen hiányzó rehabilitációs profilú nappali szociális intézmény létrehozását halmozottan fogyatékos gyermekek számára. Több sikertelen próbálkozás után Debrecen legnagyobb református egyházközségénél, a Nagytemplomi Gyülekezet fenntartójánál jelentkeztek. Az otthon néhány hónappal később – 1991 márciusában – egy, az államosítás után leromlott állapotban visszavett, de nagyon értékes belvárosi ingatlan néhány termében kezdte meg munkáját 4 munkatárssal, 14 állandó és 16 ambuláns ellátottal. Az intézmény ekkor – konduktor vezetője révén – konduktív pedagógiai profilú volt, bár a gyógypedagógiai szemlélet mindvégig jelen volt és a későbbiek során egyre erősödött.

Az otthon azon kevés intézmény közé tartozott, melyek először nem az arculatukat alakították ki, hogy azután ehhez keressenek megfelelő célcsoportot, hanem a civil kezdeményezés és a kis létszám, valamint a fenntartó által biztosított rugalmasság révén folyamatosan változtatta profilját – ennek megfelelően jogi státusát is –, azonnal reagálva az egyre növekvő létszámú ellátottak változó igényeire és a rendszerváltás után bővülő társadalmi lehetőségekre.

Így a kezdeti szociális és közoktatási (konduktív pedagógiai) tevékenységet bővítve járóbeteg-szakellátást vezetett be. Ezáltal megteremtette a már korábban is működő mozgásterápia (konduktív pedagógia, gyógytorna, a későbbiekben gyógy- és

hidromasszázs kezelések) finanszírozási feltételeit, majd gyermekgyógyászati, gyermek-neurológiai és ortopédiai szakrendelést alakított ki. A közoktatási tevékenység pedig tovább differenciálódott az 1993-ban bevezetett képzési kötelezettség, a korai fejlesztés és a magántanulói jogviszony irányába. Szembe kellett nézni azazal, hogy több halmozottan fogyatékos, értelmileg vagy tanulásban akadályozott gyermek pusztán azért nem tudta teljesíteni tankötelezettségét, mert legközelebb Budapesten volt számukra megfelelő iskola. Az akkori szakértői bizottságok lehetőségei igen korlátozottak voltak (és most is azok) az intézménykijelölés területén; ha a szülő nem vállalta, hogy kiskorú gyermeke a családtól több száz km-re teljesítse tankötelezettségét, maradt a magántanulói státus megállapítása. Így többnyire csak adminisztratív módon teljesült a tankötelezettség, vagy olyan kontraszelektációs folyamat indult be, melynek során több olyan gyermek lett képzési kötelezett, aki mentális képessége alapján tanköteles lett volna. Erre a súlyos helyzetre reagálva az Immanuel Otthon talált egy olyan református általános iskolát, mellyel a halmozottan fogyatékos, tanulásban és értelmileg akadályozott tanulók magántanulói jogviszonyt létesíthettek. Egy megállapodás révén azonban az oktatást kihelyezték az otthonba, ahol az egyébként heti 8-10 óra egyéni felkészítés helyett 3-5 fős kiscsoportokba szerveződve zajlott (zajlik) az oktatás, osztályozó vizsgára való felkészítés, átlagosan heti 20 órában. Így sem a gyermek, sem szülei nem érezték (érik) azt a diszkriminációt, mely a fogyatékosága miatt magántanulói státusba kényszerült tanulókat sújtja.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeket intézményünk a képzési kötelezettség bevezetése előtt is fejlesztésben részesítette, elvetve – szakmai és keresztyén alapon – a képezhetetlenség fogalmát és gyakorlatát. Így a Közoktatási törvény 1993-as bevezetése csak a szervezeti kereteit adta meg a fejlesztő felkészítésnek: a tartalmát ekkorra már kidolgozta és működtette az otthon. Hamarosan azonban személyi-tárgyi feltételekben bővülve, az intézmény szűknek és méltatlannak találta a fejlesztő felkészítésben előírt heti 3-5 óra fejlesztést, és elkezdett a mai fejlesztő iskola mintájára működni. 6-8 fős csoportokat létrehozva, élükön egy-egy gyógypedagógussal, mellettük segítővel (gyógypedagógiai asszisztens vagy gondozó) és mozgásterapeuták részvételével egész délelőttöt kitöltő csoportos és egyéni foglalkozási formát működtetett egészen a 2006-os törvénymódosításig, amikor is a törvényi keretek legalizálták a már működő struktúrát, és a költségvetési törvény finanszírozási forrást is biztosított hozzá. Fontos forrás volt még a tárgyi feltételek bővítése terén a FGYK 2005. évi pályázata, mely 7 millió Ft-tal járult hozzá az épület átalakításához és a fejlesztő iskola tárgyi eszközeinek beszerzéséhez.

Így a fejlesztő iskolai oktatás 2006 szeptemberében – a 6–10 éves életkori korlátozás miatt – 11 fővel indult két csoportban. Majd az életkori korlát eltörlése után a 2007/2008-as tanévet 39 fejlesztő iskolás tanuló kezdte meg intézményünkben, összesen 6 csoportban. A csoportokban a kötelezően előírt szakmai dolgozókon kívül gyógytornászok és gyógymasszőrök is foglalkoznak a gyermekekkel, valamint lelkész és hitoktató tart számukra adaptált hittanórákat. Számos tanórán és házon kívüli tevékenységet is biztosítunk. Ellátásunk a megye egész területére kiterjed, a gyermekek szállítását a szülőkön kívül nagyszámú támogató szolgálat és betegszállító cég végzi. A fenntartó az ellátottak mindenkori érdekeit legmesszebbmenőkig figyelembe véve, rugalmasan alkalmazkodik a törvényi változásokhoz és kiaknázza az új lehetőségeket. A fejlesztő iskolában dolgozó valamennyi munkatárs motivált a feladatra, az új szakmai kihívásokra. Rendszeres team-alkalmakon beszéljük meg a felmerülő szakmai kérdéseket. Havonként szupervíziót tartunk a munkatársaknak és szülőcsoport-foglalkozást a szülőknek.

A fejlesztő iskolai oktatás rövid gyakorlata alapján összegzésként elmondhatjuk, hogy a törvény biztos alapot ad egy jó gyakorlat megvalósításához. Az előírt szakmai létszámok magas szintű ellátás, fejlesztés, oktatás feltételét teremtik meg, de a csökkenő finanszírozás nem elégséges ennek a magas szakmai létszámnak a fenntartásához. Érthetetlen és kifogásolható azonban, hogy a szakmai létszámra vonatkozó előírásban nem szerepel gyógytornász. Tekintettel arra, hogy a súlyosan-halmozottan fogyatékos tanulóink nagy részének a mozgáskorlátozottság az egyik fő tünete, nem nélkülözhető a gyógytornász az ellátásuk, fejlesztésük során, és nem helyettesítheti a konduktor. Szomatopedagógus ugyan elláthatná a feladatot, de nincsenek kellő létszámban jelen a szakmában.

Szintén kifogásolható, hogy nem gondol a jelenlegi törvényi szabályozás az 5-6 év közötti gyermekekre, akik életkoruk miatt már nem férnek be a korai fejlesztés kereteibe, de még nem kezdenek meg fejlesztő iskolai tanulmányaikat. Számukra valamelyik ellátás korhatárát meg kell nyitni.

Azon is érdemes elgondolkodni, hogy vajon a vágyott esélyegyenlőség és társadalmi integráció valóban csak akkor valósulna meg, ha közoktatási keretek közé szorítanánk a fejlesztő iskolai oktatást, ahogyan erről élénk szakmai vita folyik. Ha ugyanis az igénybe vevő oldaláról nézzük a kérdést, azaz a gyermek és szülő valós érdekeit és igényeit tartjuk szem előtt, akkor a szociális ágazaton belül működő fejlesztő iskola mellett számos érv szól. Csak kettőt említve: a gyermek nem csupán napi 4 (heti 20) órát tartózkodik az intézményben, hiszen a kötelező tanórai

foglalkozások után a szociális ellátás keretei számos lehetőséget adnak a szabadidő hasznos eltöltésére, így a szülőknek is nagyobb esélyük van a munkavállalásra. A gyermek fejlesztése nem ér véget a tanév végével, hiszen a szociális ellátás keretei az ún. iskolai szünetekben is lehetőséget adnak a fejlesztésre, terápiára, megakadályozva a terápiás beavatkozás kiesése miatti állapotromlást. Nem mellékes az sem, hogy ez szintén segíti a szülők munkaerő-piaci helyzetét.

A fejlesztő iskolai oktatás tapasztalatai

Bliss Alapítvány, Budapest

1999-ben, közel 15 évvel az után, hogy megkezdtuk halmozottan sérült gyermekek fejlesztését – akiknél a fogyatékoság halmozódása elsősorban a súlyos mozgáskorlátozottságból és a beszédhiányból következő kommunikációs akadályozottságból adódik –, újabb szakmai kihívás elé kerültünk. Ez volt ugyanis az az év, amelyikben az addigra már néhány éve a „Játszócsoporthoz” járó kisgyerekek elérte az iskolaköteles kort. Növendékeink valamennyien beszédképtelenek, így az országban igen kevés intézmény állt nyitva előttük az ezredfordulón, s amelyik fel is vett beszédképtelen gyermeket, kapacitása annak is igen szűkre volt szabva. Így kezdtük el oktatni az akkor még a képzési kötelezettek kategóriájába sorolt gyermekeket a Fogyatékos Gyermekek és Tanulók Felzárkóztatásáért Közalapítvány és az OM pályázati támogatásával. A közoktatásba való befogadásukat célzó, 2005-ben indult, majd végül 2007-re realizálódott kezdeményezés nálunk már működő gyakorlat volt: addigra már rendelkezünk mindazzal a szakmai tapasztalattal, személyi és tárgyi feltétellel, mely a fejlesztő iskolai oktatás megindításához szükséges volt. 2007-ben azonban, amikor ebben az irányban módosítani szeretnénk volna alapító okiratunkat, kiderült, hogy ugyan minden feltételnek megfelelünk, de éppen akkor nem áll rendelkezésünkre az ügyintézés céljaira 150 ezer forint... Így hivatalosan nem nyertük el a fejlesztő iskola címét, s a fejlesztő iskolai oktatás helyett csak a fejlesztő iskolai felkészítésre szorítkozhattunk. Ráadásul – civil szervezet lévén – más pályákon (pontosabban kényszerpályákon) kell mozognunk, mint az önkormányzati, egyházi, megyei stb. fenntartású intézményeknek. Mindezek ellenére az alábbi tapasztalatok közreadása talán mégsem felesleges.

2006. szeptember 1-jétől rendszeres közoktatási ellátásba vettünk 7 súlyosan-halmozottan fogyatékos, súlyosan mozgáskorlátozott és beszédképtelen, hat és tíz év közötti gyermeket, akik közül egy sem járt még soha iskolába. A szülők nagy álma volt, hogy gyermekük intézményes oktatásban vehessen részt, mint bármely más gyermek...

A fogadásukra való felkészülést a közalapítvány egyik pályázata tette teljessé. Heti húsz órában biztosítottunk számukra oktatást, illetve terápiás foglalkozásokat. Minden gyermek huszonnégy órás felügyeletre, százszázalékos ellátásra szorul (a helyzet- és helyváltoztatási képtelenség miatt nem hagyhatók egyedül, napközben speciális ültető- és állítóeszközökben kell változtatni a helyzetüket, étkezésnél legtöbbször csecsemőszintű ellátást igényel, kezdetben valamennyien pelenkások voltak).

Az alábbiakban elsősorban a problémákra hívjuk fel a figyelmet, amelyekkel feltehetően mások is szembesültek vagy szembesülni fognak.

Szakemberlétszám

Ezek a gyermekek speciális problémáik miatt kifejezetten egyéni megközelítést igényelnek, és csoportban nehezen oktathatók. Körülbelül 4 fős létszám az, amelyik mellett még nem vonják el egymás amúgy is könnyen elterelhető figyelmét. Amíg az egyik oktató foglalkozik a csoporttal, az abban éppen részt nem vevő gyermekek egyéni fejlesztésben részesülnek. Ahhoz tehát, hogy megfelelő arányban lehessen egyéni, illetve csoportos programokat biztosítani, nagyszámú szakemberre van szükség. Ezért az egyéni 20 óra kitöltéséhez egy csoportvezető gyógypedagógus mellett egy logopédust, egy konduktort, egy gyógytornászt és egy informatikai gyógypedagógust is alkalmaztunk. Az oktatási, terápiás szakemberek mellett konzultánsként pszichológus, gyermek-, illetve ortopédiai szakorvos, valamint rehabilitációs technikus állt rendelkezésre. Természetesen a háttért biztosító dolgozók (adminisztráció, takarítás, étkeztetés) is nélkülözhetetlenek voltak.

Személyi segítő

A személyi segítő állandó jelenléte a csoportban megkerülhetetlen. Mivel a tanórákon általában nem megszokott a tanáron és a gyermekeken kívüli személyek jelenléte, a személyi segítő órai tartózkodásának szabályait megfelelően ki kellett alakítani. Először is 7 gyermekhez 1,5 személyi segítői státusra volt szükség. A fél státust egy férfi asszisztens jelentette, aki a nagyobb fiúcskák higiénés szükségleteinek kielégítésénél működött közre (mind a gyermekek, mind a szülők nagyra értékelték a férfi asszisztens jelenlétét). A másik személyi segítő részben az órákon segített a pedagógusnak a gyermekek elhelyezésénél, helyváltoztatásánál, az általuk használt eszközök előkészítésénél, kézbeadásánál stb., részben az étkeztetésnél és a

mellék helyiség használatánál működött közre. Ki kell emelni az etetéssel és itatással járó nehézségeket, felelősséget: e gyermekek súlyos nyelési akadályozottsággal küzdenek, így gyakori a félrenyelés, a fuldoklásos köhögés, az ijesztő légszomjat okozó izomgörcs. A segítő számára a délutáni pihenőidő alatti meseolvasás, zenehallgatás, filmnézés során is jut szerep.

Nem könnyű megfelelő személyi segítőt találni. Munkája fárasztó fizikai, gondozási tevékenység, amely csak megfelelő teherbírással végezhető, ugyanakkor a pedagógussal való együttműködéshez empatikus, érzékeny, a változásokhoz könnyen alkalmazkodó, rugalmas személyiségre van szükség.

Speciális tananyag

Mivel tanulóink beszédképtelenek, tudásuk ellenőrzésére nem használható a „feleltetés”, a beszéd. Számukra a tananyagot le kell fordítani az ő sajátos kommunikációs nyelvükre (*szaknyelven augmentatív és alternatív kommunikációs módszerek*, azaz AAK). Előfordul, hogy a pedagógus magyarázatait is ezekkel kell kiegészíteni, a gyermekek viszont száz százalékig ennek segítségével vesznek részt az órákon, a játékokban. Ez azt jelenti, hogy minden pedagógusnak dupla időt kell szánnia az órákra való felkészülésre: egyrészt magát a megtanítani kívánt témát kell előkészítenie, másrészt az anyagot le kell fordítania az AAK nyelvére (ez például a témába vágó képanyag kiválogatását, nyomtatását, táblázatba vagy kommunikátorra való illesztését jelenti). Az anyagok előkészítése nem mechanikus, nem rutinszerű, hanem sok kreativitást követel a pedagógusoktól.

A pedagógusok óraszámára tehát a módszertani jellegű feladatok mennyisége miatt másfélszerese volt a megszokottnak. Ennek az extra munkának a megfizetésére nem állt rendelkezésre kiegészítő forrás.

A súlyos fogyatékból adódó speciális problémák

Tanulói terhelhetőség

A gyermekek rendkívül fáradékonyak, csak a legkritább esetben képesek 40-45 perc elviselésére, ezért általában hosszabb-rövidebb pihenőpercekkel kell megszakítani az órákat. Gyakori, hogy 20 perc minőségi figyelem után a gyermek szinte elalszik a fáradtságtól. A munkamemória jellemző rövidege is szinte mozaikos óraszerkezetet igényel a pedagógustól: igen gyakran kell váltogatni mind a témákat, mind a foglalkozás típusait.

Fizikai állapot

A legtöbb gyermek epilepsziás: egy-egy front vagy éjszakai roham meghatározza aktuális figyelmi állapotukat, együttműködési képességüket. Igen gyakoriak az ún. intermittens betegségek (hörghurut, arcüreggyulladás, hasmenés), amelyek jellemző módon elhúzódnak, de sokszor okoz akár 2-3 hónapos kihagyást is egy-egy, rendszerint ortopédiai műtét. Akadt gyermek, aki immunhiányos állapota miatt szinte állandóan szanatóriumi ellátást igényelt. Több gyermeknek van alvászavara, ami mind a gyermek, mind a szülő számára kimerítő.

Hiába álltunk tehát készen fejenként heti 20 óra megtartására, hiába készültek fel a pedagógusok, hiába állt rendelkezésre a személyi segítő, gyakorlatilag egyetlen gyermek sem tudott százszázalékosan jelen lenni: részvételük 90-20% között ingadozott.

Szülői terhelhetőség

A fenti problémák miatt a szülők többsége igen fáradt. Egy-egy rossz éjszaka után a szülő nem mindig tud annyi erőt összegyűjteni, hogy behozza a gyermeket. Egy-keresős családokról lévén szó, gyakran az is gondot okoz, hogy nincs elég pénz benzinre, vagy nem tudják megfizetni a szállítószolgálatot. Gyakran szembesülünk azzal is, hogy a család régi, lestrapált autója elromlik, és nincs pénz a megjavíttásra. Ilyen okok miatt gyermekek hetekre is kimaradhatnak. Gyakran nem szállítják őket akkor sem, ha erősen esik az eső, nagy a szél, vagy havazik.

Nyilván fenntartó- és intézményspecifikus, hogy hol, milyen problémák csúcsosodnak, de az egészen biztos, hogy az általunk felsoroltak közül nem eggyel találkozik az, aki belevág a fejlesztő iskolai oktatás megszervezésébe.

*

Annak ellenére, hogy szervezetünk kifejezetten a beszédképtelenség problematikájára szakosodott, s éppen emiatt szegregált intézmény, a szülők nagyon hálásan fogadták, hogy gyermekeiknek helyet biztosítottunk. Bár mint civil szervezet (NGO) igen rossz anyagi körülmények között működünk – az asszisztenciához szülői hozzájárulást kell kérnünk, szállítószerződést nem tudunk működtetni –, a családok számára nagy jelentősége van annak, hogy gyermekük az életkorának megfelelő oktatásban részesülhet. Ugyan nem nevezzük magunkat iskolának – a program neve, a *Sulibuli* is azt hangsúlyozza, hogy nem „valódi” iskoláról van szó –, a szülők mégis olyan iskolának nevezik és érzik, ahová a gyermekük iskolatáskával érkezik, órarend szerint, kortárs közösségben oktatják, s ahonnan a nap végeztével házi feladattal, fáradtan, de boldogan megy haza. Mint bármely más gyermek...

A fejlesztő iskolai oktatás modellje a MACI Alapítványban

MACI Alapítvány, Jászberény

Az iskola, óvoda küldetése minden gyermekre nézve, hogy ismerje jogaikat, segítse őket a személyes fejlődésben, és teremtse meg a feltételeket arra, hogy képesek legyenek felvállalni képességeik szerint a nekik legmegfelelőbb feladatot.

Intézményünk 1993-ban alakult mint alapítványi óvoda. Az 1990 után megalkotott Köznevelési törvény lehetővé tette a szabad iskola-, óvodaválasztást. Ugyanez a törvény teremtett lehetőséget arra, hogy szülői, pedagógusi közösségek szerveződhessenek, melyek különböző módon képzelik el az iskolát, óvodát. Ekkor jelentek meg azok az igények is, hogy legyen képes az intézmény rehabilitálni, az eltérő képességű, sajátos nevelési igényű gyermekek nevelését-oktatását is figyelembe venni.

Az intézmény Jászberényben, egy 28 ezer fős kisvárosban, Jász-Nagykun-Szolnok megyében működik.

Az akkori nevelőtestület valamilyen sajátos arculatról gondolkodott, ahol a kisgyermek kis gyermek lehet, ahol a pedagógus kipróbálhatja szunnyadó kreativitását, és pedagógiai innovációba kezdhet. Nem mondanánk igazat, ha azt állítanánk, hogy egyszer is szóba került a sajátos nevelési igényű gyermek. De nincs miért vádolni magunkat, hiszen soha nem találkoztunk sérült társainkkal.

Ebben az időszakban ismerkedtünk a pályázati lehetőségekkel is több-kevesebb sikerrel. Új utak nyíltak előttünk, hiszen a sikeres pályázatokkal szakmai felkészülésünk mellett eszközállományunk is folyamatosan fejlődött, és épületünket is mind komfortosabbá tudtuk tenni. A külföldi tanulmányutak sora, az amerikai SUNY egyetemmel kialakított szoros együttműködés mintát adott az együttnevelés módo-

zataira, majd gyakorlati, elméleti tudást gyűjtöttünk. Szakmai kapcsolatot tudtunk kialakítani más intézményekben dolgozó kollégákkal és a szakértőkkel. A továbbtanulási lehetőséget, melyet az állam és a fenntartó biztosított, leggyakrabban az integráció témakörében vettük és vesszük igénybe.

Az eltelt évek alatt az intézményünkbe felvett súlyosan-halmozottan fogyatékos kisgyermekes tanköteles korba léptek, s ezzel új fejezet nyílt életünkben. Azzal a helyzettel találtuk szembe magunkat, hogy a tőlünk kikerülő gyermekeknek nincs hová menniük. Funkciózavarai, fogyatékoságuk miatt nem nyertek felvételt olyan intézményekbe, ahol iskolai oktatásuk megoldott lett volna. Tovább kellett fejlesztenünk programunkat és mindennapi tevékenységeinket, hiszen az életkorral az ellátásnak is meg kellett változnia. Így létrehoztuk fejlesztő iskolánkat, ahol képzésük és fejlesztésük egyéni szükségletek szerinti foglalkozásokon valósulhat meg.

Az intézmény és szolgáltatásai

Iskolánk 2006 szeptemberétől egy csoporttal indította a tanköteles korú, súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek iskolai oktatását. A munka az alapítvány óvodájával közös épületben folyik, ahol jelenleg öt óvodai gyermekcsoport működik, közel 90 gyermekkel. Ebből négy befogadó óvodai programmal, egy pedig alapozó képességfejlesztési koncepcióval szervezi a gyermekek életét részben integrált, részben szegregált formában. Az intézmény emellett pedagógiai szakszolgálati feladatokat is ellát.

Szolgáltatásaink a fejlesztő iskolai oktatás elindítása előtt is széles körűek voltak, hiszen addig is heti öt napban fogadtuk a gyermekeket, és megfelelő szakemberek segítségével sérülésspecifikus foglalkozásokat biztosítottunk a számukra. A fejlesztő iskolai oktatás azonban régóta dédelgetett álmunkat segített valóra váltani, jelesül azt, hogy a hozzánk járó gyermekek iskolai oktatását is megvalósíthatjuk. Amíg 2006 szeptemberéig a gyermekek egyéni, esetleg kiscsoportos fejlesztéseken vettek részt úgy, hogy csoportjuk napi tevékenységéből vonták ki őket a fejlesztés időtartamára, addig a fejlesztő iskolai oktatás során komplex program valósulhat meg, amelynek az egész csoport részese lehet. Így az egyes gyermek nem marad ki semmilyen programból, és a csoport tagjai is megtapasztalhatják mindazt, amit az egyén elér.

Fejlesztő gondozás

Súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekeknél az alacsony önellátási szint, illetve a súlyos mozgáskorlátozottság, értelmi akadályozottság miatt a szoktatásnak, gondozásnak nagy szerepe van a fejlődés elősegítésében. Ennek kiemelt területei az öltözködés, vetkőzés, étkezés, vécéhasználat, szobatisztaságra nevelés. A fejlesztés e területein különösen fontos a következetesség, a team-munka, hogy a gyermek egyéges szabály- és normarendszert legyen képes elsajátítani. Emellett fontos tudnunk a fejlődés fokozatait – azt, hogy az egyes funkciók hogyan épülnek egymásra – annak érdekében, hogy helyes elvárásokat, követelményszintet állíthassunk fel. A fejlesztő gondozás egész napos tevékenység, melyet minden, a gyermekkel foglalkozó felnőttnek végeznie kell. Lényege, hogy a lehető legnagyobb részvételt és aktivitást várjuk el a gyerektől, míg mi a lehető legkevesebb segítséget adjuk. Folyamatosan választási lehetőségeket ajánlunk fel, kölcsönös kommunikációra készítjük.

Pedagógiai tevékenység segítése pszichológus irányításával

Célunk a programban részt vevő felnőttek (szülő, munkatársak) és gyermekek lelki egészségének őrzése, védelme. Fenntartónk a kezdetektől támogatta törekvéseinket. A kuratórium tagjai szülők, és számukra éppolyan fontos, mint a szakemberek számára, hogy a súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekek is megfelelő ellátásban részesüljenek. A pályázatban való részvétel nevelőtestületi döntés volt, így sem a pedagógusok, sem a sérült gyermekekkel nap mint nap érintkező felnőttek nem vitatták ennek szükségszerűségét. Intézményünk igazgatónője, Csernátoni Katalin pedig a törvény aktív előkészítői közé tartozott, miután a Szociális Minisztériumban működő munkacsoport tagja volt éveken át.

A programban részt vevő *szakemberek* kiválasztása a tanulók szükségletei alapján történt. Fontosnak tartottuk, hogy legyen gyógypedagógus és konduktor a csapatban, akik közösen állítják össze a tanulók programját. Az ő munkájukat segíti egy gyógypedagógiai asszisztens és egy gondozónő. A szakemberek felosztották egymás között a feladatokat, elkészítették a terveket, beszerezték a szükséges szakirodalmat, tankönyveket, adminisztrációs dokumentumokat.

A fejlesztő iskolai oktatás elindításának tervezésekor természetesen felmerült a *tárgyi feltételek* megteremtése is. A pályázat sikeres elbírálása után azonnal hozzáláttunk az épület átalakításának szervezéséhez. Tudtuk, hogy erre csak a nyári

hónapok állnak rendelkezésünkre, így megbízható, precízen dolgozó kivitelezőt kerestünk. A felújítási és átalakítási munkák párhuzamosan folytak az intézményben, ezzel is biztosítva az adott időtartam maximális kihasználását. Így valósulhatott meg a tornaterem és szülői váró kialakítása és korszerűsítése. A tornatermet napi rendszerességgel használjuk csoportos foglalkozások szervezésére, családi rendezvények lebonyolítására. A tervek szerint megvalósult a távirányítós tetőablakok beszerelése, a világítótestek felújítása. Egy teljes fal hosszán beépített szekrényt kapott a terem, itt fejlesztő eszközeink, tanfelszereléseink, könyveink kerültek elhelyezésre. Nagyméretű tükör került az egyik falra, mely fontos szerepet tölt be mozgás- és beszédfejlesztés alkalmai során.

A tornaterem átalakításával egy időben kialakított szülői várószobát nemcsak várakozásra, de megbeszélések alkalmával is rendkívül jól ki tudjuk használni. Az egyéni terápiás helyiségünk felújítása és akadálymentesítése is megtörtént, a nyílászárókat is kicseréltük, a nyugodt és bensőséges hangulat megteremtése céljából relaxával láttuk el. Kitakarítottuk és berendeztük a tornatermet és a többi helyiséget, hogy készen állhassanak a gyermekek fogadására.

Reggeli és búcsúköreink megtartásához szőnyeget vásároltunk, asztalt és székeket vettünk a művészeti és „papírmunkákhoz”. Írószereket, tankönyveket, gyurmát, festéket és ezek tárolására alkalmas mappákat, polcokat szereztünk be. Végig kellett gondolnunk, hogy a tanulók milyen módon fogják tölteni napjaikat, így volt, akinek ülőfűző felírását kértük az asztalnál végzendő feladatokhoz. Vannak tanulóink, akik a „körök” alkalmával autós gyermekülésben ülnek a szőnyegen.

Rendkívüli szülői értekezletet hívtunk össze az érintett családok számára, ahol megismerkedtünk egy újonnan beiratkozott kisgyermekkel és családjával, találkoztunk az addig is intézményünkbe járókkal, ismertettük terveinket, tájékoztattuk a szülőket a beruházásokról, változtatásokról. Nem volt szükség arra, hogy új tanulókat kutassunk fel, hiszen az addig is hozzánk járó gyermekek megalkották az első osztályunkat két újonnan jelentkezővel, akik minket találtak meg.

A szakmai programot, főként a rehabilitációs pedagógiai programot team-munkában dolgoztuk ki. A szakemberek felosztották egymás között a majdani program egyes részeit, az elkészült munkákat pedig összehangolták. Végiggondoltuk, hogy milyen adminisztrációra lesz szükségünk, és elkezdtük a tervezést a NAT és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve segítségével.

Egyéni *fejlesztési terveket* eddig is készítettünk, ezek szöveges formájúak és egy tanévre szólnak. Az egyéni fejlesztési terv tartalmazza a gyermek személyes adatait, jelen állapotát (mozgás, értelmi, szociális, önkiszolgálás stb.), a kitűzött célokat dátummal, aláírással ellátva.

Félévi és éves értékeléseket készítünk táblázatba foglalva, mely megkönnyíti az áttekintést, valamint a tanév végén kitöltjük a központilag biztosított pedagógiai értékelő nyomtatványt. Az értékelést a szakemberek megfigyelései, valamint otthon a szülők által vezetett megfigyelési napló alapján készítjük el. Nehézséget okozott, hogy nincsen központilag kiadott osztálynapló; mi a logopédiai csoportnaplót találtuk a számunkra legjobban használhatónak.

Egy tanévre tervezünk tematikát, de rugalmasan kezeljük, és annak függvényében haladunk, ahogy a csoport programja lehetővé teszi. Tanmenetünket pedig heti rendszerességgel az adott témának, az aktualitásoknak és a gyermekek fejlődésének figyelembevételével írjuk. Komoly segítséget jelentene egy központilag kiadott tanmenetminta, amely megkönnyítené és meggyorsítaná a tervezést.

A fejlesztő iskolai oktatás bevezetésével hat iskoláskorú, súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek nappali elhelyezése oldódott meg, segítve ezzel az érintett családok életének normalizálását, biztosítva a gyermekek fejlesztését. Az eltelt időszakban napi szinten láttunk változásokat diákjainkon. Kommunikációs késztetésük és készségük, figyelmük, szem–kéz koordinációjuk, mozgásfejlődésük és önkiszolgálási tevékenységeik mind-mind szemmel láthatóan fejlődtek. Megtapasztalták, hogy azt a megkülönböztetett figyelmet, amit eddig csak közeli hozzátartozóiktól kaptak, másoktól is elvárhatják. Számukra megfelelően összeállított programmal, nyugodt, kedélyes légkörben tölthetik napjaikat hasonló szükségletekkel rendelkező társaik között. Diákjaink minden reggel mosolyogva érkeznek, és nyugodtan, elégedetten mennek haza délután.

Miután termünk az intézmény központjában helyezkedik el, a program és a gyermekek mindennapi kapcsolatban állnak épen fejlődő, illetve integrációban nevelkedő társaikkal, az intézmény valamennyi nevelőjével, a többi gyermek családtagjaival, látogatókkal. Rengeteg figyelmet, szeretetteljes megjegyzést kapnak és adhatnak, ami növeli önbizalmukat és szélesíti a körülöttük élők látókörét. A fejlesztő iskolai program elindításával régi vágyunk teljesülhetett. Olyan lehetőséget kaptunk, mely emberileg és szakmailag is megerősít bennünket. A gyermekek fejlődése, önbizal-

muk növekedése adja a megerősítést és megújulásra való képességünk folyamatos támogatását. Tanulóinkkal kialakult kapcsolatunk egyre szorosabbá válik, egymás megismerésével pedig egyre mélyülő tudásra teszünk szert.

Intézményünk felújításából minden hozzánk járó kisgyermek és családja profitál, a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek azonban kiemelt szerephez jutottak. Őket és családjukat pozitív, szeretetteljes légkörben fogadják és kezelik a többiek, a közös rendezvényeken gondolnak rájuk, ők is szerepet kapnak. Jobban bekerültek az intézmény vérkeringésébe és a környezetük tudatába. Már nem sajnálkozva néznek rájuk, hanem mosolyogva, szemükbe nézve üdvözlik őket csakúgy, mint egészséges társaikat. Környezetük megtanulta értelmezni jelzéseiket, illetve elfogadni „tolmácsolásunkat”. Egyenrangú, kedvelt tagjai lettek közösségünknek. A fejlesztői iskolában dolgozó szakembereket szintén elismerés övezi, munkánkat mind a szülők, mind a pedagógusok nagyra értékelik.

Elkezdett munkánkat ugyanilyen lelkesedéssel szeretnénk folytatni, bízva abban, hogy még több kisgyermeknek adhatunk esélyt az őket megillető, hozzájuk méltó életre.

II. Fejlesztési területek

Alternatív és augmentatív kommunikáció

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

A kommunikációs rendszerek fejlesztése

A nem beszélő gyermekek egy részénél augmentatív és alternatív kommunikációs (AAK) oktatást alkalmazunk. Az augmentatív és alternatív kommunikáció fogalma olyan kiegészítő vagy kisegítő kommunikációs módszereket, eszközöket és technikákat takar, amelyek segítségével a súlyos beszédzavarral küzdő ember kommunikációs lehetőségei bővíthetők. Az augmentatív és alternatív kommunikáció célja felébreszteni a gyermekben a kommunikáció iránti vágyat, meggyőzni, hogy van értelme kommunikálni, eszközöket biztosítani a kommunikációhoz, fejleszteni a használathoz szükséges készségeket. A kommunikációs eszköz, az eszközhasználat módja, a kommunikációs módszer és az üzenethordozó fajtája minden gyermekhez egyénileg igazodik. Az intézményünkben alkalmazott módszerek két csoportra bonthatóak: dinamikus és statikus rendszerek.

A dinamikus vagy segédeszköz nélküli augmentatív kommunikációs rendszerek esetében az üzenetközvetítés produkció alapul, az illető által előállított jelek, jelzések, gesztusok, kézjelek, mozdulatok, hangok segítségével történik. Előnyük ezeknek a rendszereknek, hogy könnyen hozzáférhetőek, úgymond mindig „kéznél” vannak. Használatukhoz azonban értő környezet szükséges, és bizonyos mozgásképességet feltételeznek.

Intézményünkben a következő dinamikus augmentatív kommunikációs rendszereket alkalmazzuk:

- gyermekek saját testközeli kommunikációs formái (gesztusok, mimika, hangadás);
- igen-nem jelzések, utaló jelzések, tekintetek; ezek alapulhatnak a gyermekek, fiatalok saját jelzésein, de vannak közös megegyezésen nyugvók is;

- „Nézd a kezem!” gesztusnyelv: ennek jelei egyszerű, képszerű jelek, amelyek többnyire konkrétan utalnak arra a dologra, amit a kezünkkel megjelentünk; a gesztusnyelv elsajátítása nemcsak aktív használóinak nyújt segítséget a kommunikációs gáta megszüntetésére, hanem passzív megértőinek is, akik ugyan mozgássérülésük miatt nem képesek az adott gesztus kivitelezésére, de a másik fél gesztusai segítik őket a hallottak megértésében.

A statikus, segédeszközt igénylő rendszerek esetén az üzenetközvetítés a gyermekek szükségleteihez és képességeihez igazodva valódi vagy kicsinyített tárgyak, fényképek, képek, jelképek, betűk segítségével történik. A különböző kommunikációs képek és jelképek használata történhet album, tábla vagy kommunikátor formájában.

- Az üzenethordozót a gyermek megmutathatja bármely olyan testrészével, amelyet akaratlagosan képes használni. A mi tanulóink esetében ez szemmel, ujjal, tenyérrel, kölyökkel, alkarral valósul meg.
- Az alternatív és augmentatív kommunikáció fejlesztési területen belül hangsúlyos szerepet kap a számítógép-használat kialakítása, fejlesztése, melyben különböző speciális kapcsolók, egér, fejpálca, fejegér, szoftverek segítik a gyermeket, igazodva szükségleteikhez és mozgásfunkcióikhoz.
- Saját fejlesztésünk a különböző négyosztatú kommunikátorok teljes számítógépes kiváltására készült *Szólj hozzám* program. Korlátlan mélységig lehet feltölteni üzenetekkel, továbbá egér, szemegér és scanning módszer útján is használható, igazodva a használó egyéni képességeihez, szükségleteihez.
- A nem beszélő gyermekek másik részénél a Mall-féle bazális kommunikáció a meghatározó, amely a korai anya-gyermek közti kommunikációs formákhoz nyúl vissza. Így a beszédet, gesztusokat, mimikát, hanglejtést, szemkontaktust, hangadást, érintést, mozgást és a légzésritmust használjuk kommunikációs csatornaként.

Fejlesztési célok

- A beszédképtelen gyermekek képesek legyenek kívánságaikat, gondolataikat mások számára is érthetően közölni;
- váljanak saját életük cselekvő részesévé;
- augmentatív kommunikációs eszköz segítségével egyenlő esélyük legyen a többi gyermek között, szűkebb és tágabb környezetükben egyaránt;

- személyiségük minél teljesebben bontakozzon ki;
- a lehető legteljesebben illeszkedjenek be a társadalomba.

Feladatok

- A kommunikáció iránti igény felkeltése, kommunikációs kedv erősítése;
- meglévő kommunikációs csatornák és módok feltérképezése, erősítése, bővítése, újak kialakítása;
- alapkommunikáció kialakítása:
 - kapcsolatfelvétel, szemkontaktus,
 - ránézéssel való kiválasztás, döntés,
 - adekvát igen–nem válaszadás,
 - köszönés;
- önálló akaratközlés, vélemény, szükséglet, döntés kifejezésének megtanítása;
- tetszés–nem tetszés nyilvánítására, választásra való ösztönzés;
- pozicionálás, a kommunikációt leginkább elősegítő testhelyzet megtalálása;
- képességekhez igazodó kommunikátor megtalálása, használatának kialakítása;
- kommunikátor használatának fejlesztése, bevonása a mindennapi életbe;
- kapcsolóhasználat kialakítása;
- kezdeti számítógép-használat kialakítása.

Az alternatív és augmentatív kommunikációt fejlesztő tartalmak megjelenése a különböző foglalkozásokon

Reggeli kör

Szociális kapcsolatok kialakítása:

- Kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás.
- Általános szociális kifejezések és mondatok.
- Figyelemfelkeltés, -felhívás.
- Kommunikációra való felkészítés.
- Egymás megnyilvánulásaira való odafigyelés, meghallgatás, reagálás.
- Személyek neve.
- Jelenlévők és hiányzók kiválasztása fénykép vagy jel alapján.

Szűkebb és tágabb környezet

Ismeretközvetítés:

- Tárgyak, élőlények, cselekvések megnevezése.
- Szókincs-, fogalombővítés.
- Kérdés képessége.
- Kérés, kíváncsiság jelzése.
- Érzelem, vélemény kifejezése.
- Ruhadarabok egyeztetése kommunikációs képpel.
- Évszakok, időjárás jelenségeinek egyeztetése kommunikációs képpel.
- Zöldségek, gyümölcsök egyeztetése kommunikációs képpel.
- Állatok egyeztetése kommunikációs képpel.
- Lakás és berendezéseinek egyeztetése kommunikációs képpel.
- Testrészek, téri irányok egyeztetése kommunikációs képpel.
- Ünnepek jellemzőinek egyeztetése kommunikációs képpel.

Ábrázolás–alakítás

- Színek, formák egyeztetése kommunikációs képpel.
- Technikák kellékeinek egyeztetése kommunikációs képpel.
- Az alkotás során felmerülő vágyaik, érzéseik kifejezése.
- Az elkészült művel kapcsolatos értékelésük, érzelmeik kifejezése.

Életvitel

- Sütés-főzés:
 - Alapanyagok egyeztetése kommunikációs képpel.
 - Ízek megmutatása kommunikációs képen.
 - Eszközök egyeztetése kommunikációs képpel.
 - Munkafolyamatok egyeztetése kommunikációs képpel.
- Kerti munka:
 - Eszközök egyeztetése kommunikációs képpel.
 - Munkafolyamatok egyeztetése kommunikációs képpel.
- Házimunka:
 - Eszközök egyeztetése kommunikációs képpel.
 - Munkafolyamatok egyeztetése kommunikációs képpel.

Játék és szabadidős tevékenység

- Érzelmi-indulati kifejezések.
- Kérés, kívánság jelzése.
- Kapcsolatfelvétel, -tartás.
- Egyéb kommunikációs csatornák használata.

Mozgásnevelés

- Mutatásra alkalmas testrész megtalálása, illetve erősítése.
- Megfelelő, stabil, biztonságos testhelyzet kialakítása.
- Megfelelő szék használata.

Testi higiénia

- Szükségletek jelzése.
- Figyelemfelhívás, -felkeltés.
- Kérés.
- Étkezési szokások és az azokkal kapcsolatos szükségletek kifejezése.

Beszédfejlesztés

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

Célok

A beszédfejlesztés célja, hogy a gyermekeket eljuttassa az általuk elérhető legmagasabb szintre a beszédmegértés és a beszéd területén, és ezzel elősegítse az őket körülvevő szűkebb és tágabb környezetbe való beilleszkedést.

Feladatok

- Az akusztikus észlelés fejlesztése:
 - a tanulók érdeklődésének felkeltése környezetük hangjai és hangforrásai iránt;
 - a hallási figyelem fejlesztése;
 - az akusztikus differenciálási képesség fejlesztése;
 - a hangok irányába való odafordulás kialakítása;
 - a hangforrás, hangok azonosításának kialakítása;
 - a sorrend, ritmus, hangsúly, hanglejtés megfigyeltetése;
 - zenehallgatás, a zene és a mozgás összekapcsolása.
- Reflexgátló testhelyzet biztosításával az izomtónus normalizálása a foglalkozások megkezdésekor.
- A mellkas, a vállöv és a száj körüli izmok lazítása a foglalkozások megkezdésekor.
- A beszédhez szükséges motoros képességek tréningje és a nyálzás befolyásolása:
 - a száj akaratlagos nyitásának és zárásának kialakítása;
 - a szopó, harapó reflexek kialakítása, majd gátlása;
 - a rágás facilitálása;
 - a szívás, fújás, köpés kialakítása és gyakoroltatása.

- A hangképzés fejlesztése:
 - a légzés és a hangadás egyidejű fejlesztése;
 - a hangadás és a mozgás összekapcsolása;
 - egyes hangok, illetve szótagok kialakítása az egészséges fejlődés sorrendjének megfelelően;
 - a hangok megtartásának kialakítása;
 - majd egyszeri kilégzés során egyik magánhangzóról a másikra való áttérés kialakítása;
 - hangadás megszakításának kialakítása.
- Artikulációs mozgásügyesítés, az ajkak és a nyelv differenciált mozgásának kialakítása és gyakoroltatása.
- Beszédszervek ügyesítése: légző gyakorlatok, fújó-, ajak- és nyelvgyakorlatok.
- Beszédkedv erősítése, folyamatos lehetőség biztosítása az önálló megnyilatkozásokra a legkülönbözőbb helyzetekben.
- Passzív és aktív szókinccs bővítése.
- Beszédrítmus javítása mondókákkal.
- Összefüggő beszéd kialakítása, mondatokban való beszéd fejlesztése.
- Adekvát válaszok kialakítása, echolália visszaszorítása.
- Nyelvtani helyesség kialakítása.

A beszédfejlesztés tartalmainak megjelenése a különböző foglalkozásokon

Reggeli kör

- A saját keresztnév, becenév ismerete:
 - reagálás valamilyen módon a név hallatán,
 - hangadás a név közlésének szándékával,
 - a név ritmusának visszaadása hangadással,
 - a név érthető közlése.
- A saját teljes név ismerete.
- A csoporttal dolgozó felnőttek, osztálytársak neve:
 - rátekintés az adott személyre,
 - rámutatás az adott személyre,
 - hangadás a megnevezés szándékával,
 - az illető neve ritmusának felismerhető visszaadása hangadással, érthető megnevezés.

- A köszöntés, a búcsúzás legegyszerűbb szavai.
- Közös éneklés során a dalok, mondókák ritmusának visszaadása valamilyen hangadással.

Szűkebb és tágabb környezet

- Öltözködés, ruhadarabok neve, az öltözködés változásai az évszaknak megfelelően.
- A növények változásai az egyes évszakokban:
 - gyümölcsfák megfigyelése a környező kertekben.
 - A gyakrabban fogyasztott gyümölcsök, zöldségek neve, kapcsolódás az évszakokhoz.
- A tágabb környezet:
 - üzletek, utcák az iskola környékén,
 - közlekedési eszközök megfigyelése.
- Ünnepek.
- A színek és formák megnevezése.
- Állatok neve.
- Állathangok utánzása.
- Lakás helyiségeinek, berendezések neve.
- Testrészek neve.
- Téri irányok megnevezése.

Ábrázolás-alkítás

- Színek, formák megnevezése.
- Technikák kellékeinek megnevezése.
- Az alkotás során felmerülő vágyaik, érzéseik kifejezése.
- Az elkészült művel kapcsolatos értékelésük, érzelmeik kifejezése.

Életvitel

- Sütés-főzés:
 - Alapanyagok megnevezése.
 - Ízek megnevezése.
 - Eszközök megnevezése.
 - Munkafolyamatok megnevezése

- Kerti munka:
 - Eszközök neve.
 - Munkafolyamatok megnevezése.
- Házimunka:
 - Eszközök neve.
 - Munkafolyamatok megnevezése.

Játék és szabadidős tevékenység

- A játéktárgyak neve.
- A játéktevékenységek neve.
- Érzelmek nyilvánítása egy-egy játékkal kapcsolatban.
- Közös játék során valamilyen kommunikáció a társakkal, nevelőkkel.
- Játék, játéktárgyak kiválasztása, jelentkezés szerepekre.
- Hangutánzó játékok játékállatokkal.

Mozgásnevelés

- Egyszerű felszólítások megértése, végrehajtása.
- A tornaterem, tornaszoba gyakran használt berendezési tárgyainak, eszközeinek neve.
- A naponta végzett cselekvések neve.
- A fájdalom, kényelmetlenség, fáradtság kifejezése valamilyen módon.

Testi higiénia

- A saját test részeinek felismerése, megnevezése.
- Testi szükségletek jelzése.
- Testi állapotok (fájdalom, hideg, meleg) kifejezése.
- Tisztasági szerek neve.
- Személyi higiénével kapcsolatos tevékenységek neve.
- A gyakran fogyasztott ételek neve.
- Evőeszközök, edények neve.
- Az étkezéssel kapcsolatos érzelmek kinyilvánítása.
- Az éppen fogyasztott étel minősítése egyszerű szavakkal.

Beszédfejlesztés-óra vázlat

Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ, Kaposvár

B. nyolc és fél éves értelmileg súlyosan akadályozott, nem beszélő gyermek (diagnózis: részleges corpus callosum-hiány). Intézményünkben fejlesztő iskolai oktatásban részesül 2007. szeptember 1. óta. A kötelező fejlesztő iskolai oktatás óráin felül egyéni beszédfejlesztést, zeneterápiás és gyógypedagógiai fejlesztést kap.

Az egyéni órán a gyermek meglévő, szó eleji szótagjaira támaszkodom a beszédfejlesztés során.

Egyéni beszédfejlesztés

Az óra anyaga: Meglévő *ka, ma* szótagjainak erősítése a szó elején.

Fejlesztési célok:

- auditív, vizuális és taktilis érzékelés, észlelés fejlesztése;
- figyelem, emlékezet fejlesztése;
- utánzás kialakítására való törekvés;
- igen–nem jelzés kialakítása;
- beszédészlelés, beszédértés fejlesztése;
- beszédkedv felkeltése;
- hangadásra késztetés;
- kérés–tiltás megértetése;
- artikulációs mozgások előhívása, tudatosítása;
- artikulációs izmok erősítése, szinten tartása;
- egyéb jelzéseinek erősítése;
- ritmusérzék fejlesztése;
- nagy- és finommozgások fejlesztése;
- testkép, testséma fejlesztése.

Feladatok:

- vizuális észlelés, érzékelés fejlesztése színes, nagyméretű, figyelemfelkeltő eszközök használatával;
- auditív észlelés, érzékelés és auditív differenciálás fejlesztése hangszerral;
- taktilis észlelés, érzékelés fejlesztése különböző anyagú, formájú tárgyak kézbeadásával;
- spontán hangadás, hangingerre adott reakcióinak erősítése, kóros mozgások leépítése;
- tükör előtt végzett gyakorlatok (a verbalitás metakommunikációs jelzésekkel való kísérése);
- állathangok hallgatása, utánzás tükör előtt;
- tárgyállandóság kialakítására való törekvés;
- bábjáték, bábozás;
- nagy- és finommozgás, ritmusérzék fejlesztése mozgásos mondókákkal, énekkel.

Az óra menete	Eszköz
<p>Mozgásos mondóka (együtt-cselekvéssel végezzük, artikulált, lassú tempóban mondva, mozgással kísérvé):</p> <p><i>Fújja a szél a fákat...</i> <i>Kicsi szemem, kicsi szám...</i></p>	
<p>Előkészítő gyakorlatok</p> <p>A) Fúvógyakorlatok (fújás mozdulatsorának előhívása és alkalmazása): gyertya fújása, papírgalacsin fújása az asztalon, műanyag golyó kapuba fújása, buborékfújás.</p> <p>B) Ajak- és nyelvgyakorlatok a tükör előtt (irányított ajak- és nyelvmozgások erősítése): puszipobás, halacska tátogásának utánzása, nyelv kinyújtása, behúzása (kutya liheg, cica tejet lefetyel), csettintés a nyelvvel (ló futása).</p>	<p>gyertya, papírgalacsin, műanyag golyó, buborékfújó, tükör, nagyméretű applikációs képek: hal, kutya, macska, ló</p>
<p>Hallási észlelés, érzékelés, auditív differenciálás fejlesztése</p> <p>A) Hang felé fordulás: csengő megszólaltatása a gyermek egyik, majd másik füle mellett. A gyermek fordítsa fejét a hang irányába.</p> <p>B) Dob és rumbatök megszólaltatása, a hangszerek hangjának egyenkénti megfigyeltetése a gyermekkel. Majd a gyermek is megfogja külön-külön mindkettőt, megtapogatja, megszólaltatja azokat. A letakart hangszert megszólaltatom. A gyermek rámutat arra a hangszerre, amelyiket hallotta.</p>	<p>csengő, rumbatök, dob</p>
<p>Fő tartalmi rész</p> <p>A) Tárgy megnevezése: A gyermek elé tárgyakat (plüssállatokat) helyezek. Ezek a következők: kacsa, kakas, maci, madár, malac, kecske. A gyermek egyenként megnevezi, majd megtapogatja ezeket. A megfelelő szótag kimondását megerősítem a gyermek felé.</p> <p>B) Tárgy képpel való egyeztetése megnevezéssel: A sorban kirakott tárgyak mellé képet helyezünk a gyermekkel. Közben tovább erősítjük a megfelelő szótagok kimondását.</p> <p>C) K hang további erősítése mozgás közben: Labdagurítás közben a gyermek elé felváltva kakas, kacsa, kecske képét helyezem. A labda elgurításakor a kihelyezett kép megnevezését elismétli a gyermek utánam. A helyes megnevezés (kimondott szótag) erősíthető a gyermekben.</p>	<p>plüssállatok, képek, labda</p>
<p>Az óra befejezése</p> <p>Búcsúzás: A gyermek kiválasztja kedvenc állatát és elköszön tőle.</p>	
<p>Értékelés, dicséret</p>	

Észlelés–érzékelés

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

Célok

Kinesztetikus érzékelés fejlesztése: különböző testhelyzetekben, helyzet- és helyváltató mozgások közben a test és testrészek helyzetének érzékeltetése, megélése a cél ezen a területen.

Szomatikus érzékelés fejlesztése: cél a differenciált érzékelés fejlesztése a test felszínén. Bár a testfelszín csak csekély mértékben tesz lehetővé differenciált érzékelést, ez az érzékelés elementáris és érzelmileg telített. Ebből következik, hogy az ezen a területen szerzett tapasztalatok lesznek az úgynevezett testséma és mozgáskoordináció előfeltételei (Fröhlich, 1982).

Hallási figyelem fejlesztése (akusztikus és vibratorikus érzékelés): cél, hogy a gyermek felfogja a hangokat és reagáljon rájuk, lokalizálja, kövesse és differenciálja a hangforrást. Ezen belül is hangsúlyos szerep jut a vibratorikus ingerlésnek. A fejlődésükben súlyosan akadályozott gyermekek először a testközeli, vagyis érzékelhető rezgéseket fogják fel, a hallható rezgéseket pedig csak a fejlődés későbbi szakaszában. A vibratorikus ingerlés segítségével a gyermek megtanulhatja, hogy azoknak a jelenségeknek is van jelentésük, melyek bár testileg érzékelhetők, nem megfoghatóak (Fröhlich, 1982).

Taktilis-haptikus érzékelés fejlesztése: a kéz differenciált érzékelésének fejlesztése a cél. Látássérült gyermekeink esetében különösen hangsúlyos területe a fejlesztésnek.

Vizuális figyelem fejlesztése: cél, hogy a gyermek felfogja a különböző fényingereket és reagáljon rájuk; lokalizálja, kövesse és differenciálja a fényforrást.

Szaglás és ízérzékelés fejlesztése: a fejlesztés fontos területe, mivel a szag- és ízingerek igen szorosan összefüggnek az alapvető jó közérzettel.

Vesztibuláris fejlesztés: cél az egyensúly, a térbeli helyzet megélése, egyensúlyi reakciók kiváltása a különböző ringó, billenő eszközökön. Fröhlich szerint a vesztibuláris stimuláció az egyensúlyi reakciók funkcionális kialakulását, az érzékelés integrációját és a mozgás, illetve mozgatás örömeinek megélését fejlesztheti. Összetett észlelés-érzékelés fejlesztésére, relaxációra és ellazulásra ad lehetőséget a Snoezelen-szoba.

Feladatok

- A tanulók hozzásegítése ahhoz, hogy önmagukról és a szűkebb értelemben vett személyi, tárgyi és természeti környezetükből érzékelési-észlelési tapasztalatokat szerezzenek.
- Ezek segítségével az önmagukról és a környezetükről szerzett ismereteik bővítése.

A fenti célok megvalósulása

A célok eléréséhez kínál átfogó lehetőséget a bazális stimuláció. A *bazális stimulációt* 1975–1982 között Andreas Fröhlich és Ursula Haupt dolgozta ki halmozottan fogyatékos, súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek számára. A módszer célja az érzékelés-észlelés aktivizálása, a szenzomotoros funkciók minél teljesebb megismerése és fejlesztése. A tapasztalatok és információk hozzásegítik a gyermeket a környezet széles körű és komplex megismeréséhez, megkönnyítik a környezethez, mindenekelőtt a szociális környezethez való alkalmazkodást.

A bazális stimulációnál a „feltétel nélküli” szintről indulunk ki, megkeressük, hogy a gyermeknél mi az a legalacsonyabb fejlődési szint, amelyről még „tapasztalatokkal” rendelkezhet; tehát mindig a meglévő képességekből indulunk ki, arra építünk. Nagyon fontos, hogy a bazális stimuláció során a gyermek ne elszenvető alany legyen, hanem aktívan vegyen részt a tevékenységekben, kezdeményezzen.

A bazális stimuláció az anyaméhben szerzett tapasztalatokhoz nyúl vissza, ezek azok a tapasztalatok és ismeretek, amelyekre biztosan lehet építeni. Az anyaméhben való mozgás, rezgések, szívverések észlelése, a test helyzet- és helyváltoztatása

és az édesanyát körülvevő környezetből a magzatvíz által közvetített rezgések és hullámok a magzat számára szomatikus, vibratorikus és vesztibuláris tapasztalást nyújtanak. Ezek a tapasztalatok fejlődnek tovább és differenciálódnak. A hullámok, rezgések megtapasztalásából, a vibratorikus észlelésből fejlődik ki a hallás, a szomatikus tapasztalatokból az orális, taktilis érzékelés. A bazális stimuláció feladata, hogy különböző anyagok, eszközök segítségével testi ingereket biztosítsunk a bőr, az egyensúly, a hallás, a látás, az íz és az illatok érzékelése terén.

A szomatikus stimuláció során azok az ingerek a legcélravezetőbbek, amelyeket közvetlen testi kontaktusban, a mindennapi érintkezés során keltünk a gyermekben. A legsúlyosabban fogyatékos gyermekek esetében a testi ingerekkel tudunk a legintenzívebb reakciót kiváltani például pezsgőfürdővel, hidroterápiával, masszírozással. A teljes testfelület különböző anyagokkal történő ingerléséhez (a gyermek aktív részvételével) nagyon jól használható eszközök a különböző puhaságú kesztyűk, szőrmék, ruhaanyagok, szivacsok, kefék, ecsetek, a hajszárító, a zuhany, a különböző krémek, testre szórt különböző anyagok, granulátummal, magvakkal és termésekkel töltött zsákok és párnák stb. Mint az látható, ennek csak a fejlesztő szakember kreativitás a szab határt.

A vesztibuláris ingerek segítségével a gyermek tájékozódási pontokat sajátít el a testével kapcsolatban. Érzékelhetővé válik a mozgások iránya, ereje. A hintáztatás, a ringatás szinte minden esetben örömet vált ki, akár ölben, akár valamilyen eszközzel történik. A gyermekek körében a legkedveltebb a Bobath-labdán és a pokrócban való ringatás, de szintén örömforrás a különböző függőágyakban és hintákban való ringatás. Használatuk során a fokozott izomtónus csökken, különböző mozgások válthatók ki.

A vibratorikus érzékeléssel kapcsolatban megfigyelték, hogy méhen belül reakciót vált ki a gyermekekből. Az anya és a környezet hangjai rezgések formájában jutnak el a magzathoz. Érzékeli a test beszédhang okozta rezgéseit, ugyanakkor érzékeli a légzés ritmusát és a szívverést is. A vibratorikus stimuláció ily módon az együttléti örömet nyújtja, és biztonságérzetet kelt. Megtanulja, hogy a beszéd személyes közlés; egy adott hang egy meghatározott személyhez tartozik. A rezgések érzékelése a hangok érzékeléséhez kapcsolódik. Jó eszközök ehhez a hangfalak, a különböző hangszerek. Az akusztikus–vibratorikus ingerlésen keresztül kell eljuttatni a gyermeket a tisztán akusztikus érzékelésig.

Az *akusztikus ingereken* keresztül a gyermek megtapasztalja, hogy a hangok, zajok információt hordoznak, jelentésük van. Megpróbálja a zajokat elhelyezni a térben, megtapasztalja, hogy a hangoknak eredetük, forrásuk van, és ő maga is képes hangadásra. Itt az eszközök sokasága alkalmazható a zeneszerszámoktól a különböző zajkeltő eszközökön át a sípoló, zenélő és csörgő játékokig.

A *taktilis-haptikus ingerléssel* tapintásos tapasztalatokat szerez a gyermek a tárgyak tulajdonságairól. Az elemi ingerléssel a kezét kell képessé tenni az érzékelésre, az első tapintó tevékenységtől eljutni lehetőség szerint a nyúlás, fogás, elengedés képességéig. Hideg–meleg tárgyak, különböző anyagok, tapintó labdák, dominók és egyéb eszközök segítik a gyermekek tapasztalatokhoz jutását.

A *vizuális ingerekkel* a sötétség–világosság megélésével, a fény–árnyék, színek, alakok és a látható dolgok felé irányítjuk a gyermekek figyelmét. A különböző színes fények, lámpák, vízoszlopok, fejlesztő diaképek, prizmalámpák segítik a gyerek vizuális érzékelésének fejlesztését.

A bazális stimuláció egyik fontos területe a *szaglás és ízlelés stimulációja*, melynek során a gyermek megtanulja meghatározott személyhez és helyzethez kötni az illatot és az ízt. Célja a száj körüli terület túlérzékenységének leépítése, az evés élménnyé tétele, az ízek megismertetése. Közismert, hogy az orrunk az egyik legérzékenyebb érzékszervünk. A szag- és ízingerek keverése azért jó, mert a valóságban is összefonódnak: mindenekelőtt a szag egészíti ki az ízt.

Az összetett észlelés–érzékelés fejlesztésére, relaxációra és ellazulásra ad lehetőséget a Snoezelen-szoba. A Snoezelen-terápiát a súlyosan fogyatékos személyekre dolgozták ki. Olyan körülmények között fejleszti a gyermek érzékszervi észlelését, hogy nem kerül előtérbe a tanulásjelleg. A hallás, szaglás, ízlelés, tapintás és a kommunikáció területén hozhat javulást. A Snoezelen-szobában a gyermek ellazul, másfajta szituációban van együtt a pedagógus és a gyermek, kapcsolatuk megerősödik. (A snoezelen holland eredetű kifejezés, jelentése kétkomponensű: „snuffelen” = szimatolni, és „doezelen” = bóbiskolni.)

A Snoezelen-terápia nem sorolható kategorikusan a terápiák közé, hiszen multiszenzoriális passzív ingerlésen alapszik, de terápiás értéke bizonyított. Speciális berendezések segítik a terápiát. A szobában egy hatalmas vízágy található, alatta akusztikus dobozzal, így a sound system szintén az összetett érzékelés–észlelést segíti. A vízágy felett és a falakon fényorgonák, diszkógömb, spotlámpák, plazma-

lámpák és gömbök, UV-lámpák találhatóak. A vízagy mellett babzsák fotel van. A granulátummal töltött fotelzsák segít a fejkontroll kialakulásában, a helyes testtartás és egyensúlyozás képességének fejlődésében, emellett változatos mozgásokat tesz lehetővé. A vízagy előtt forgó „fényzőkókút” és buborék hengerek vannak, látványossá és érdekessé téve a szobát. A helyiség egy nyugalmat sugárzó kis „sziget”, ahol aromaterápia és fénytechnikai vetítőberendezés is helyet kap. A foglalkozás közben relaxációs zene szól.

A gyermeket változatos és intenzív ingerek érik, melyek hatására érdeklődővé és kreatívabbá válik. Emellett a gyermek teljes ellazulást, biztonságot és nyugalmat él át (az agresszív és autoagresszív viselkedés csökken). Feszültsége oldódik, és közben érzékeli környezetét. Nemcsak passzív élményszerzés történik a szobában, hanem kommunikációs, játékos stimulációs gyakorlatok is végezhetőek.

A bazális stimuláció fent említett területei nem választhatók el egymástól, átszövik egymást, mivel a mindennapos tevékenységek közben jelennek meg.

Az érzékelési, észlelési funkciókat fejlesztő tanulási tartalmak megjelenése a különböző foglalkozásokon

Látás

Reggeli kör

- Egymásra tekintés, szemkontaktus.
- Tárgyakra tekintés, fixálás.
- Személyek, tárgyak, szimbólumok, jelek követése szemmel.
- Megnevezésre rátekintés egy adott személyre, adott személy fotójára.
- A mimika megfigyelése, megnevezése érzelemnyilvánításoknál (sír, nevet, szomorú, fél).
- Hangszerek nézegetése megnevezés, megszólaltatás mellett.
- Rátekintés (mutatás) egy adott hangszerre, hallva annak hangját.

Szűkebb és tágabb környezet

- Tárgyak, személyek tartós fixálása.
- Tárgyak nézegetése gyakori megnevezés mellett.
- Képek, képeskönyvek, diák, fotók nézegetése a képek folyamatos megnevezése mellett.
- Nagyméretű fényképek nézegetése, azonosítása személlyel.
- Megnevezésre rátekintés a környezet egyes tárgyaira (esetleg rámutatás).
- Színek nézegetése gyakori megnevezéssel.
- A színek differenciálása.
- Adott szín kiválasztása (rátekintéssel vagy mutatással) a többi közül.
- Az időjárás megfigyelése, amikor valamilyen jelenség jól látható (eső, hó, napsütés, köd).
- Testrészek megfigyelése megnevezés mellett, saját magukon és másokon.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázolás–alakítás során használt különböző anyagok nézegetése, megnevezése (gyurma, festékek, tapétaragasztó stb.).
- Az ábrázolás–alakítás során használt különböző eszközök nézegetése, megnevezése (nyomdák, kiszúró játékok, ecsetek stb.).
- Tárgyak (játékok, képek) jellemző tulajdonságainak megnevezése, jegyeik megfigyelése.
- Népművészeti tárgyak megfigyelése, nézegetése.
- Művészeti alkotások nézegetése, megnevezése (szobor, festmény).

Életvitel

- Használati tárgyak nézegetése gyakori megnevezéssel.
- Cipő, csizma, sapka, sál, kesztyű, felső- és alsóruházat nézegetése, megnevezése.
- Ruházarak nézegetése, megnevezése.
- Evőeszközök megnevezése nézegetéssel.
- Taneszközök, játékok nézegetése, megnevezése.
- Bútorok nézegetése, megnevezése.
- A vécé és a fürdőszoba berendezésének nézegetése, megnevezése.
- A fog- és testápolás kellékeinek nézegetése, megnevezése.

- Élelmiszerek nézegetése, megnevezése (zöldség, gyümölcs, konyhai alapanyagok).

Játék és szabadidős tevékenység

- Játéktárgyak nézegetése megnevezéssel.
- Megnevezésre rátekintés (mutatás) egy adott tárgyra.
- Játéktárgyak színeinek megfigyelése.
- Játéktárgyak mozgásának követése szemmel (labda, autó, lufi, szappanbuborék stb.).
- Szem–kéz koordinációs gyakorlatok.
- Környezet megfigyelése (bújócska, eldugás).
- Mozcások (nagy- és finommozgások) megfigyelése, utánzása pl. építő- vagy szerepjátékoknál.

Mozgásnevelés

- Szemkontaktus a mozgásnevelővel.
- Mások mozgásának követése szemmel.
- A gyakran használt eszközök felismerése: rátekintés (mutatás) megnevezésre.
- Cselekvések, mozgásformák megfigyelése megnevezéssel (áll, ül, fekszik, fut, megy stb.).
- Testrészek mozdításának próbálgatása utánzás alapján.

Testi higiénia

- Tisztálkodószerek nézegetése folyamatos megnevezéssel.
- Mosdás (mosdatás), vécéhasználat (pelenkázás) közben a különféle eszközök, tárgyak, berendezések nézegetése megnevezéssel.
- Evés közben az edények, ételek, gyümölcsök színeinek megfigyelése megnevezéssel.
- Saját test megfigyelése, nézegetése fogmosás közben a tükörben.

Hallás

Reggeli kör

- A saját név felismerése, reagálás a saját név hallatán.
- Társak, felnőttek nevének felismerése.
- Dalok, versek, mondókák hallgatása.
- Hangszerek különféle hangjainak hallgatása és nevének egyidejű hangoztatása.
- Adott hangszer azonosítása a hangjával (rátekintéssel vagy mutatással).
- Érzelmek felismerése.

Szűkebb és tágabb környezet

- A csoportban megjelenő személyek hangjának felismerése.
- A környezet tárgyainak megnevezése, hangjuk megfigyelése, felismerése.
- Cselekvések megnevezése, hangjuk felismerése.
- Állatok, növények megnevezése.
- Állathangok megfigyelése, felismerése.
- Időjárási jelenségek megnevezése, hangjuk megfigyelése.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázolás–alakítás során használt különböző eszközökkel keltett hangok megismertetése, megnevezése.

Életvitel

- Mosakodás közben a vízcsobogás megfigyelése.
- Fogmosás közben a fogkefe hangjának megfigyelése.
- Körömkefe használata közben a kefe hangjának megfigyelése.
- Főzés közben az edények csörrenésének megfigyelése, megnevezése.
- A forrásban lévő étel, a süstő olaj hangjának megfigyelése.

Játék és szabadidős tevékenység

- A játéktárgyak megnevezése.
- A játéktárgyak hangjának megfigyelése.

- Zajkeltés a játékokkal.
- A játéktárgyakkal végezhető cselekvések folyamatos megnevezése.
- Személyek, tárgyak, állatok felismerése hangjuk alapján.
- Dalok, mondókák, versek hallgatása.
- Hangszerek hangjai.
- Zenehallgatás (hangerő megfigyelése, érzékelése).

Mozgásnevelés

- Testhelyzetek megnevezése.
- Cselekvések megnevezése.
- Eszközök, tornaszerek megnevezése.
- Testrészek minél gyakoribb megnevezése.
- Testrészek mozdításának próbálgatása szóbeli felszólítás alapján.

Testi higiénia

- Mosakodás, kézmosás, vécéhasználat közben a vízcso bogás megfigyelése.
- Evés közben az ételek, edények, evőeszközök megnevezése.
- Öltözködésnél az egyes ruhadarabok megnevezése színükkel együtt.
- Evés, mosakodás, öltözködés közben az éppen végzett cselekvés megnevezése.

Bőrérzékelés

Reggeli kör

- Hideg, meleg tárgyak érintése.
- Társak simogatása az éppen érzékelt minőség megnevezésével (az arca sima, a haja borzas, a pulóvere puha).
- Egymás kezének megfogása, simogatása.
- Időjárás megtapasztalása bőrérzékeléssel közvetlenül (hőmérséklet, eső, szél, hó).

Szűkebb és tágabb környezet

- Az időjárás megfigyelése hideg és meleg napokon.
- Hideg és meleg ételek.
- Hideg és meleg tárgyak tapogatása.
- Különböző textíliák tapogatása (vastag pulóver, nyári póló stb.).
- Különböző papírok tapogatása, gyűrögetése (vastag, kemény papír, vékony lap).
- Növények, gyümölcsök tapogatása, tépegetése.
- Alakítható anyagok tapintása.
- Festés kézzel.
- A sütés-főzés egyes műveletei: tésztagyúrás, formázás, nyomkodás.
- A természet megismerése tapintás útján (föld, fű, fakéreg, állatok szőre stb.).
- Séta hóban, esőben, szélben, tűző napon, az éppen érzékelt hőmérséklet megnevezése.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázolás–alakítás során használt különböző anyagok tapintása (a festék síkos, a kréta kemény stb.).
- Sima, érdes, rücskös, szúrós felületek kipróbálása megnevezéssel.

Életvitel

- Hideg és meleg ételek, italok.
- A különböző élelmiszer-alapanyagok tapintása (a vaj síkos, a só érdes, a liszt puha, stb.).
- A különböző ruhaanyagok érzékelése (sprőd, puha, bolyhos, szúrós).
- Berendezési tárgyak tapogatása megnevezés mellett (fürdőszoba fájansza, asztallap stb.).

Játék és szabadidős tevékenység

- Játéktárgyak tapogatása, simogatása (a maci szőrös és puha, a mesekönyv sima és kemény, a labda sima és puha, stb.).
- Alakítható anyagok tapintása (gyurma, agyag, só-liszt gyurma).
- A természet anyagaival való ismerkedés, játék (víz, hó, homok).

Mozgásnevelés

- Puha és kemény felületek érintése megnevezéssel.
- Sima, érdes, rücskös, szúrós felületek kipróbálása megnevezéssel.

Testi higiénia

- Hideg és meleg ételek.
- Használati tárgyak tapogatása megnevezés mellett (a szappan síkos, a kanál hideg és kemény, a törülköző puha, stb.).
- „Igen–nem” válaszok a „Fázol?”, „Meleged van?” kérdésekre.
- Szalvéta, papír zsebkendő, pelenka tapogatása, gyűrögetése.
- Öltözködés közben az egyes ruhadarabok tapogatása, simogatása.

Szaglás

Reggeli kör

- Egymás hajának, kezének, ruhájának megszagoltatása, amikor erre lehetőség adódik.

Szűkebb és tágabb környezet

- Ételek, gyümölcsök szagolgotatása (jó szagú, rossz szagú).
- Növények, virágok szagolgotatása.
- Séta közben az esetleges jellegzetes szagok megfigyelése megnevezéssel (kukásautó, pékség, cukrászda, virágüzlet, hentes stb.).
- Gyertya, mécses, füstölő szagolgotatása.
- Szagolgotatás sütés–főzés közben.

Ábrázolás–alakítás

- Illatos alapanyagok szaglása.
- Ünnepre készülés illatok segítségével.

Életvitel

- Tisztálkodószerek szagolgatása (a sampon, a szappan, a mosópor illata).
- Ételek, italok szagolgatása.
- Élelmiszerek szagolgatása, megnevezése (zöldség, gyümölcs, konyhai alapanyagok, pl. vaj, fűszerek stb.).

Játék és szabadidős tevékenység

- Barkácsolás illatos alapanyagokból (fűszerek, illóolajok, virágszirmok stb.).
- Mikulás, karácsony ünnepére készülés, illatok segítségével az ünnepek felidézése.
- Sütés, főzés, étel, ital készítése közben szagolgatás.

Testi higiénia

- Szagok megnevezése, ahol mód nyílik rá (a pelenka büdös, a szappan illatos, stb.).
- Tisztálkodószerek szagolgatása (a sampon, a szappan, a mosópor illata).
- Ételek szagolgatása.

Kinesztikus érzékelés

Reggeli kör

- Szem, száj nyitása, csukása (utánzással, illetve felszólításra).
- Kéz nyújtása a társak felé.
- Ujjak csukása, nyitása.
- „Igen”, „nem” jelzése a fej mozdításával.
- „Igen”, „nem” jelzése szemmozgással.

Szűkebb és tágabb környezet

- Testrészek megnevezése mellett az adott testrész mozdítása segítséggel vagy önállóan.

- Az éppen végzett cselekvések, az éppen felvett testhelyzetek minél gyakoribb megnevezése („Most lefekszel”, „Most felülsz”, „Most felemelem a kezedet”, „Most sétálunk” stb.).
- Mozgással kísért versek, mondókák, énekek.
- Mutatás.
- Megnevezett mozdulatok végrehajtása.

Ábrázolás–alakítás

- Az éppen végzett cselekvések, az éppen felvett testhelyzetek minél gyakoribb megnevezése („Most felemeljük a kezünket”, „Most gyúrunk” stb.)

Életvitel

- Minden tevékenység során az éppen felvett testhelyzet, az éppen végzett mozgás vagy mozdulat megnevezése, illetve megnevezés utáni végrehajtása.

Játék és szabadidős tevékenység

- Játék közben a felvett testhelyzetek, az önállóan vagy segítséggel kivitelezett mozgások folyamatos megnevezése, tudatosítása.
- Mozgással kísért versek, mondókák, énekek.

Mozgásnevelés

- A saját test helyzetének érzékeltetése az adott helyzet megnevezésével (áll, ül, fekszik stb.).
- Testrészek mozdítása önállóan vagy segítséggel a mozdulat megnevezésével.
- Testrészek önálló mozdításának próbálgatása, lehetőség esetén önálló mozdítása szóbeli instrukció, illetve utánpótlás alapján.
- A saját test mozgásának érzékeltetése, megnevezése a különféle eszközök, tornaszerek használata során.

Testi higiénia

- Minden testápolási tevékenység során az éppen felvett testhelyzet, az éppen végzett mozgás vagy mozdulat megnevezése, illetve megnevezés utáni végrehajtása.

Ízlelés

Szűkebb és tágabb környezet

- A négy alapíz megnevezése minden olyan helyzetben, amikor erre lehetőség van.
- A különféle ételek fogyasztása közben az étel minősítése egyszerű kifejezésekkel.
- Gyümölcsök kóstolása megnevezéssel.
- Fűszerek kóstolása, megnevezéssel.
- Az éppen fogyasztott ételek megnevezése.
- Sütés-főzés közben ízlelgetés.

Ábrázolás–alakítás

- Ételek, italok ízlelése, közben az alapízek megnevezése.
- Élelmiszerek ízleltetése, megnevezése (zöldség, gyümölcs, konyhai alapanyagok, pl. só, cukor, vaj).

Életvitel

- Sütés-főzés közben ízlelgetés.

Testi higiénia

- Evés közben a négy alapíz megnevezése, amikor erre lehetőség van.
- Az éppen fogyasztott étel minősítése egyszerű szavakkal (finom a leves, kicsit sós a főzelék, kemény a hús, forró a tea, stb.).
- Az éppen fogyasztott étel nevének többszöri elisméltése az étkezés során.

Egyensúly

Reggeli kör

- Stabil testhelyzet megtartása cselekvés, mozgásos játékok, feladatok közben.

Szűkebb és tágabb környezet

- Stabil testhelyzet megtartása cselekvés, mozgásos játékok, feladatok közben.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázoló és alakító tevékenység közben az adott helyzet megnevezése, amikor a gyermek kibillen az egyensúlyi helyzetből.

Életvitel

- Mindenféle tevékenykedés közben az adott helyzet megnevezése, amikor a gyermek kibillen az egyensúlyi helyzetből.

Játék és szabadidős tevékenység

- Hintázás.
- Lovacskázás.
- Csúszdázás enyhe lejtőn.
- Ringatás.

Mozgásnevelés

- Szándékos kibillentés az egyensúlyi helyzetből játék közben.
- Az új helyzet megnevezése (pl. „Most gurulunk”, „Most hintázunk”, „Most leesel az ölemből”, „Most felborulsz”).

Testi higiénia

- Pelenkázás közben az adott helyzet megnevezése, amikor a gyermek kibillen az egyensúlyi helyzetből.

Testérzékelés, a testkép

Reggeli kör

- Köszönési és kapcsolatteremtési formák, módok (pl. szemkontaktus felvétele, integetés, simogatás, puszi) kapcsolódása testrészekhez, közben a testrészek megnevezése.
- Mozgás zenére, tánc közben a mozgatott testrész megnevezése.

Szűkebb és tágabb környezet

- Önmegfigyelés tükörben, a társak megfigyelése.
- Testrészek elhelyezkedésének megfigyelése, megnevezése.
- Páros és páratlan testrészek megkeresése, megnevezése.
- A mimika megfigyelése.
- Testünk körberajzolása, a test részeinek berajzolása.
- Képkiegészítés, testrészekből a test összerakása.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázolási és alakítási feladatok közben (tépés, gyúrás stb.) a testrészek megérintése, megnevezése, segítséggel vagy önállóan történő mozgatása, cselekedtetése.

Életvitel

- Gondozási és önkiszolgálási feladatok közben a testrészek megérintése, megnevezése, segítséggel vagy önállóan történő mozgatása.
- Betegség esetén a fájó testrész megkeresése, megnevezése, lehetséges kezelése.

Játék és szabadidős tevékenység

- Játékbabák, -állatok testrészeinek megmutatása, megnevezése, mozgatása.
- Játékbaba öltöztetése, mosdatása, gondozása közben testrészeinek megnevezése.

- „Orvosos” játék – a test megvizsgálása (a testrészek megérintése, mozgása), a „fájó” vagy „beteg” testrész, testtáj megkeresése, „kezelése”.
- Minél több testrész használata a játéktevékenységek során.

Mozgásnevelés

- A test masszírozása, passzív mozgatás, vezetett aktív/aktív mozgások közben érzékletek, észleletek szerzése a testünkből, testrészeinkből, közben az érintett, mozgó testrészek megnevezése.
- Tükör előtt végzett gyakorlatok.
- Izometriás gyakorlatok, pl. tolás, húzás, feszítés.
- Izomfeszítő, -lazító gyakorlatok.

Testi higiénia

- Gondozási és önkiszolgálási feladatok közben a testrészek megérintése, megnevezése, segítséggel vagy önállóan történő mozgatása.
- Betegség esetén a fájó testrész megkeresése, megnevezése, lehetséges kezelése (pl. seb, fájó torok bekötése, fájó has megmasszírozása).

Térérzékelés, -észlelés

Reggeli kör

- Térbeli elhelyezkedésünk a foglalkozás során – téri irányok, viszonyok (mellettem, velem szemben ki ül?).

Szűkebb és tágabb környezet

- Téri irányok, helyzetek, viszonyok érzékeltetése, gyakorlása a saját testen, a térben és a síkban.
- A tér különböző irányából különféle érzékleti ingerek érkezése, ezek lokalizálása.

Ábrázolás–alakítás

- Az ábrázolás–alakítás során használt különböző eszközök (nyomdák, kiszúró játékok, ecsetek stb.) térbeli helyzete, térbeli viszonya elhelyezkedése.
- Művészeti alkotásokon szereplő tárgyak térbeli helyzetének megnevezése.

Életvitel

- A saját testtel kapcsolatos tudás bővítése (jobb és bal oldal, előtted, mögötted stb.).
- A gyakorlati feladatok ellátásához szükséges mozgások (segítséggel vagy önállóan) a tér különböző irányába.

Játék és szabadidős tevékenység

- Játéktárgyak helyzete, térbeli viszonya.
- Játéktárgyak mozgatása a tér különböző irányába.
- Mozgásos játékok során mozgás a tér különböző irányába, ezek megnevezése (pl. hintázásnál: előre-hátra, csúszdázásnál: **felmászni**–**lecsúszni**).
- A téri irányokról, helyzetekről szóló mondókák, versek, énekek, mozgással kísérve.

Mozgásnevelés

- Mozgáson keresztül a téri irányok, helyzetek és viszonyok megtapasztalása, érzékeltetése, azok megnevezése (pl. előre-hátra, föl-le, oldalra; fönt-lent, elöl-hátul, oldalt; mellette).
- Kéziszerekkel, különböző eszközökkel, tárgyakkal, azok mozgatásával a téri irányok, helyzetek, viszonyok érzékeltetése, megnevezése.

Testi higiénia

- A saját testtel kapcsolatos tudás bővítése (jobb és bal oldal).
- A gondozási és önkiszolgálási feladatok ellátásához szükséges mozgások segítségével vagy önállóan a tér különböző irányába (pl. a láb előre nyújtása, a popsi, kar felemelése), ezek megnevezése.

Az idő érzékelése, észlelése

Reggeli kör

- Napszak, nap, évszak: jellegzetességeik, sorrendiségük, ismétlődésük.
- Napirend.
- Most, előbb-később, régen-sokára fogalmak érzékeltetése.
- Eseményképek sorrendje.
- Fényképalbum készítése.
- Beszélgetés a gyermekek fejlődéséről, kiskori fényképek nézegetése, a különböző életkorok jellemzőinek megjelenítése, utánczása.

Szűkebb és tágabb környezet

- Napszak, nap, évszak: jellegzetességeik, sorrendiségük, ismétlődésük.
- Napirend.
- Most, előbb-később, régen-sokára fogalmak érzékeltetése.
- Eseményképek sorrendje.
- Fényképalbum készítése.
- Beszélgetés a gyermekek fejlődéséről, kiskori fényképek nézegetése, a különböző életkorok jellemzőinek megjelenítése, utánczása.

Ábrázolás–alakítás

- Cselekvéssorok által az időrendiség és sorrendiség megtapasztalása.

Életvitel

- A különböző feladatok és tevékenységek kapcsolódása a napszakokhoz, ezeket felhasználva az időben való eligazodás segítése.

Játék és szabadidős tevékenység

- Cselekvéssorok által a sorrendiség megtapasztalása.

Mozgásnevelés

- Mozdulatsorok, feladatsorok által a sorrendiség megtapasztalása.
- Egyszerű fogalmak megismerése (lassan, gyorsan, folyamatosan stb.).

Testi higiénia

- Az étkezések és más gondozási és önkiszolgálási feladatok kapcsolódása a napszakokhoz, ezt felhasználva az időben való eligazodás segítése.

Hivatkozott irodalom

Haupt, U. – Fröhlich, A. (1982): *Entwicklungsförderung schwerstbehinderter Kinder. Bericht über einen Schulversuch*. Teil I. v. Hase und Koehler Verlag, Mainz.

A fejlesztő iskolai oktatásban részesülő gyermekek mozgásnevelése

Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ, Kaposvár

Intézményünkben a mozgásnevelést, mozgásfejlesztést szomatopedagógus, gyógytornász, konduktor, gyógyújszás-foglalkoztató végzi. Munkánkat a szakorvossal – gyermek-neurológus, ortopéd szakorvos – szorosan együttműködve, orvosi indikáció alapján végezzük. Szakembereink szemlélete a mozgásfejlesztés céljait, feladatait, követelményeit tekintve megegyezik. A mozgásnevelő feladata, hogy át tudja adni a szülőknek és szakembereknek azokat az ismereteket, fogásokat, melyekkel megteremthetjük a gyermekek számára a lehető legnagyobb önállóság mozgásos alapfeltételeit.

A mozgásnevelés több formában, többféle helyszínen (tornaterem, csoportszoba, udvar, uszoda) jelenik meg a gyermekek életében. Rehabilitációs célt erősít a csoportos hidroterápiás uszodai óra, ahol a hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika alapfeladatait adaptálva alkalmazzuk gyermekeink mozgásállapotának függvényében. A langyos vízben (30-33 °C) végzett mozgásfejlesztésnek, mozgástanulásnak fontos szerepe van, hiszen így könnyebb a mozgás kivitelezése, könnyebbé válik a mozgatás, folyamatos taktilis ingerlés mellett képes aktivizálni, valamint a szervezetben kedvező élettani hatások alakulhatnak ki.

Nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a gyermekek számára az ápolási-gondozási feladatok könnyebbé váljanak, és aktívabban tudjanak részt venni a többi foglalkozáson. Ehhez pedig az szükséges, hogy a gyermekek mindig biztonságban érezzék magukat. Ennek elsődleges feltétele az optimális testhelyzet kialakítása, amely elősegítheti a tudatos kézhasználatot, a gyermekek figyelmüket jobban tudják a feladatra összpontosítani, és elérhetik az állapotuknak megfelelő lehető legnagyobb önállóságot. Bizonyos mozgásszervi károsodások következtében a beszéd mozgatószervei is sérülhetnek, ezért bizonyos esetekben a mozgásnevelés a beszéd mozgásos komponenseit is befolyásolja, így a beszédnevelés feladatainak megvalósulását

is szolgálja. Ez a beszéd, kommunikáció fejlesztése mellett az evés folyamatát is kedvezően befolyásolja. A mozgásnevelés-órán tanultak gyermekeink esetében csak nehezen válhatnak a mindennapi élet részévé, mégis arra törekszünk, hogy a napi élet különböző körülményei között is – akinél lehet – próbálják meg „alkalmazni”. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a gyermekkel napi kapcsolatban állók is figyelemmel kísérjék a tanultakat, hiszen azok csak így építhetők be a mindennapokba.

A mozgásnevelés „tanmenetének” feladatait az életkor, a diagnózis, a mozgásálapot súlyossága és a gyermek értelmi szintje, valamint együttműködési készsége határozza meg.

Ennek értelmében két külön célcsoportot különböztetünk meg az eltérő speciális szükségletek és tartalmak miatt: súlyosan halmozottan fogyatékos, illetve értelmileg súlyosan akadályozott gyermekek. Gyermekeink többsége súlyosan-halmozottan fogyatékos, hiszen több területen tapasztalható fejlődésmenetükben jelentős akadályozottság. Ők mindannyian jelentős mértékben mozgáskorlátozottak. Az értelmileg súlyosan akadályozott gyermekek mozgásállapota jó, nekik főként tartási rendellenességük és koordinációs problémájuk van, mozgásuk összerendezetlen.

Ennek értelmében természetesen eltér a pedagógiai gyakorlat, a módszerek és a megsegítés módja. Az óra anyagát azonos vagy közel azonos feladatok köré építettük, de kiegészítésként megjelöltük a specialitásokat (pl. eszközök, játék adaptálása, segítés módja). A tanmenetben a hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika feladatai is megjelennek.

A tanmenet feladatai a következő feladatszoportok köré épülnek: mobilizáció-kondicionáló gyakorlatok, támasz-(függés) gyakorlatok, helyzet-, helyváltoztatás gyakorlatai, egyensúlygyakorlatok, HRG, finommanipuláció gyakorlatai. Az órákon tudatosan megjelennek kiegészítésként a következők is: testséma, bazális elemek, téri irányok, ritmus, kéz–kéz, szem–kéz koordináció. Minden órához kapcsolunk egy játékot, amelyet adaptálni próbáltunk a foglalkozás anyagához és a célcsoporthoz.

Részlet a csoportos mozgásnevelés-óra tanmenetéből

Óraszám: 16. óra

Tananyag: Mobilizációs gyakorlatok.

Óra anyaga:

- Szőnyegen fekvésben elongációs gyakorlatok.
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: optimális testhelyzetben;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: egyszerű gimnasztikai gyakorlatok utasításra utánnézéssel.)
- Kiegészítő téri irányok (fel-, le-).
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: passzív kimozgatással, vezetett aktív segítséggel.)

Órához kapcsolódó játék:

- „Tükörjáték”.
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: csörgővel, szalaggal megjelölt végtag emelése;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: párban játszva, játékszabály szerint.)

Óraszám: 17. óra

Tananyag: Helyzet-, helyváltoztató gyakorlatok.

Óra anyaga:

- Kúszás, járás meghatározott irányban.
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: kúszás vezetett aktív segítséggel, illetve önállóan vizuális, akusztikus elemekkel motiválva szőnyegen, matracon, gurulós mászatóval; vezetett aktív segítséggel;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: járás egyszerű szenzoros pályán.)

Órához kapcsolódó játék:

- „Gurulj messzebb!” című játék (pokrócból kigurítva ki jut messzebb).
(Kiegészítés:
 - értelmileg súlyosan akadályozott: önállóan, versengve.)

Óraszám: 18. óra

Tananyag: Egyensúlygyakorlatok. Hidroterápia.

Óra anyaga:

- Gördeszkán különböző testhelyzetekben egyensúlygyakorlatok.
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: optimális testhelyzetben hason-, háton fekvés, támasztott ültetés, sarokülés testhelyzeteiben;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: ülés, négykézláb helyzetben, állás.)

- Alapfeladatok: egyszerű támaszgyakorlatok (kar).
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: kitámasztásos feladatok a medence szélén;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: lépcsővel szemben végezhető kar- gyakorlatok.)

Órához kapcsolódó játék:

- „Húzz-húzz!” című játék gördeszkával.
(Kiegészítés:
 - súlyosan-halmozottan fogyatékos: optimális testhelyzetben fekvés, ülés gördeszkán; karikába kapaszkodva húzás;
 - értelmileg súlyosan akadályozott: választott testhelyzetben, párban végezve, karikába kapaszkodva húzás, majd párcsere.)

Részlet a súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek mozgásnevelés-tanmenetéből konkrét diagnózis alapján

Kórforma: tetraparézis spasztika.

Mozgásállapot, tünetek

Jellemzők:

A sérülésben mind a négy végtag érintett. Kóros reflexek, kóros szinergizmusok.

Izomtónus-eltolódás:

1. Spasztikus tónusfokozódás (izomellenállás a passzív erővel szemben nem egyenletes):
 - zsebkés-tünet,
 - különböző végtagokban nem azonos izomcsoportokban jelenik meg a tónusfokozódás – AV extenziós, FV flexiós tónus,
 - leggyakrabban kialakult kontraktúrák (AV: csípő – flexiós, addukciós, berotációs, térd – flexiós, boka – equinovarus; FV: vállöv – flexiós, könyök – flexiós, csukló – pronációs, flexiós, ulnárdéviációs, ujjak – különböző ízületi helyzetekben).
2. Hipotón izomtónus a nyaki és a felső háti szakaszon.

Az izomtónus-eltolódás érintheti a mimikai, a beszéd- és a légzőizmokat. Másodlagos deformitások kialakulása (fokozott ágyéki lordózis, skoliosis stb.). Egyéb klinikai tünetek (epilepszia, súlyos táplálkozási problémák stb.).

Feladatok

I. Komplex vizsgálat

1. Klinikai tünetek vizsgálata

- Izomtónus.
Tehermentesített helyzetben végezzük, háton vagy oldalfekvésben. Az ízületi állások megfigyelése a passzív kimozzgatás során. Az ízületeket komplex ízületi összefüggésekben vizsgáljuk. Mozgásterjedelem vizsgálata.
- Kóros reflexek, kóros szinergizmusok megfigyelése.
Deformitások, kontraktúrák és egyéb ortopédiai tünetek vizsgálata.
- Légzés megfigyelése.

2. Funkcionális képességek részletes vizsgálata

- Életkortól és mozgásállapottól függő helyzet-, helyváltoztatási módok feltérképezése.
- Kommunikáció és az ahhoz kapcsolódó motoros feltételek vizsgálata (mimika, hangadás, szájzárás stb.).

- Önkiszolgálás mozgásos feladatainak rögzítése, étkezési problémák leírása.
- Játéktevékenység megfigyelése.
- Gyógyászati és adaptációs eszközök használatának megfigyelése.
- Kiegészítő vizsgálat a gyógypedagógia többi szakterületére építve (észlelés-érzékelés, kommunikáció, beszéd stb.).

II. Speciális szükségletek

1. Az ellátás feladatai

- Reflexgátló helyzetek, optimális testhelyzet megtalálása, felvétele, megtartása Bobath-módszer segítségével.
- Izomtónus normalizálása (minden ízületre kiterjedő rendszeres mozgítás – passzív, vezetett aktív és aktív helyzetekben is; funkcionális masszázs, subaqualis torna, tangentor).
- Kontraktúrák oldása, megelőzése, másodlagos deformitások kialakulásának megakadályozása (optimális testhelyzetben kíméletes nyújtás, passzív mobilizáció, segédeszközök alkalmazása).
- Fej-, törzskontroll kialakítása.
- Támaszreakciók kialakítása.
- Egyensúly fejlesztése (súlypontáthelyezések minden helyzetben).

2. Manipulációs tevékenységek

- Helyzetek kialakítására, megtartására irányuló feladatok (pl. helyes ültetés, ülés módjának kialakítása, speciális eszközei: speciális állítható, kivágott peregű asztal, állítható szék, csúszásgátló, ültető, heveder, addukciós ék stb.; helyes állás, állítás módjának „megtalálása”, speciális eszközei: fűző, ortopéd cipő, lábsín, állítógép stb.).
- Helyváltoztatás kialakítása egyénre szabottan (legmagasabb szintű „önálló” mozgással – hason körbe fordulás, hason fekvésben guruló zsámollyal közlekedés, mászás stb.).
- Járást segítő gyakorlatok (pl. egyensúlygyakorlatok, ülésből felállás, testsúlyáthelyezés, terhelés tanítása, segédeszköz – támasztóeszköz egyénre szabott adaptálása).

3. Önkiszolgálás

- Kommunikáció motoros feltételeinek és az evés problémájának kezelése (az evésterápia eszközrendszerével).
- Vizuális, proprioceptív, kinesztetikus percepció fejlesztése mozgásba ágyazottan (szenzoros integrációs terápia adaptálásával, bazális terápia területeinek beépítésével).
- Látási orientáció kialakításának feladatai.
- FV ízületeinek mobilizálása (izomnyújtás).
- Durvább mozdulatoktól haladunk a finomabbak felé az aktív torna során:
 - fogás, megtartás,
 - akaratlagos elengedés,
 - a karoknak a test középvonalába hozása,
 - pakolgatás,
 - simítás stb.
- Egyénre szabott technikák, segéd-, segítő eszközök alkalmazása.
- Optimális testhelyzet az öltözködés, vetkőzés, étkezés, tisztálkodás során (tapadókorongos tányér, peremvédő, speciális hajlított kanál, csúszásgátló stb.).
- A gyermek egyéni képességeihez mérten a tevékenységek mozdulatainak begyakorloltatása.

4. Ellenjavallt feladatok

- A kóros reflexek, szinergizmusok kiváltását előidéző helyzetek.
- Az antagonista izmok túlnyújtása.
- Ízületi deformitást okozó vagy a meglévőt fokozó helyzetek.
- Fájdalmat provokáló helyzetek, mozgások.

A mozgásnevelés módszerei, eljárásai

A mozgásnevelés céljainak megvalósításához a következő eljárásokat, módszereket, illetve azok elemeit használjuk:

- az orvosi rehabilitáció részeként a fizioterápia módszereit, eljárásait;
- a gyógytornán belül passzív eljárásokat, aktív mozgásokat, mobilizációs és koordinációs gyakorlatokat;

- hidroterápiát: pezsgőfürdő, zsályafürdő, hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika;
- gyógyászati és rehabilitációs eszközökkel valló ellátást;
- Bobath-módszert;
- Ayres-terápiát;
- adaptált mozgásos játékokat;
- bazális terápiát.

Sajátos elemek a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek mozgásnevelésében

A funkciózavarok halmozódása miatt fontos a változatos szenzoros tapasztalatok közvetítése, melynek segítségével a gyermek könnyebben juthat el az akaratlagos mozgáshoz. A fejlesztés során a fiziológiás mozgásfejlődésből indulunk ki, ahol az egymásra épülő lépcsőfokok betartásával segíthetjük elő a mozgásos aktivitást.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek mozgásnevelésének gyakorlati elemei:

- a Bobath-módszer reflexgátló helyzeteire építve az alapmozgások megtanulása;
- az új, helyes mozgásmechanizmusok kialakítása facilitáló technikával, direkt taktilis, vizuális, akusztikus ingerléssel, manuális technikákkal;
- az egyensúlyfejlesztés: a fiziológiás mozgássor alaphelyzeteiből indított fordulások, testsúlyáthelyezések, valamint az ezekből indított kibillentések, amelyekre később nehezített feladatok építhetők;
- közelítés az ép mozgás kivitelezéséhez, amelytől, ha szükséges, egyénileg el lehet térni.

Kiemelt feladatok:

- fej- és törzskontroll kialakítása;
- támasz- és védekező reakciók kialakítása;
- az izomtónus normalizálása;
- egyensúlyi reakciók kialakítása;
- ülés kialakítása és stabilizálása;
- helyzet-, helyváltoztatás kialakítása;

- önálló mozgás kialakítása;
- akaratlagos kézmozdulatok kialakítása;
- finommanipuláció fejlesztése;
- orális motoros funkciók kialakítása;
- másodlagos deformitások megelőzése.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek hidroterápiájának fő feladatai:

- passzív vesztibuláris feladatok;
- primitív poszturális reflexek leépítését szolgáló gyakorlatok;
- fej- és törzskontrollt segítő feladatok;
- adaptált analitikus kézgyakorlatok;
- a lehető legmagasabb szintű, önálló mozgás gyakorlását szolgáló feladatok.

Az értelmileg súlyosan akadályozott gyermekek mozgásnevelésének fő feladatai

Kiemelt feladatok:

- az ízületi mozgásterjedelem megőrzésére, az izomerő növelésére irányuló feladatok;
- a motoros tanulás elősegítését, az alapmozgások kialakítását szolgáló feladatok;
- tartásjavítás;
- sztereotip mozgások leépítése;
- egyensúlyfejlesztés;
- mozgáskoordináció fejlesztése;
- finommanipuláció fejlesztése.

Az értelmileg súlyosan akadályozott gyermekek hidroterápiájának fő feladatai:

- aktív vesztibuláris feladatok;
- egyensúlyi feladatok;
- légzőgyakorlatok;
- szem-kéz koordinációs gyakorlatok;
- analitikus kézgyakorlatok;
- járó- (ugró-) gyakorlatok;

- dimenzióváltás feladatai;
- úszáselemek tanulása.

Csoportos mozgásnevelés-óra délelőttönként a tornateremben vagy a csoportszobában kerül sor, heti egyszer szintén csoportos keretek között délelőtt hidrotérián vesznek részt a gyermekek egy iskola úszómedencéjében. Délután irányított formában mozgásos játékkal tölthetik el a növendékek szabadidejüket. Ezeket a csoportos órákat a gyermekek egyéni szükségletei szerint egészítik ki az egyéni foglalkozások (pl. mozgásfejlesztés, fizioterápiás kezelések, kommunikáció-, beszédfejlesztés, evésterápia).

Az órán, ha lehet, minden gyermeknek van egy segítője. Ezzel az egyénhez igazodó differenciálás, a megsegítés egyedi módja, az eszközök differenciáltsága jól megoldható. A segítő személy „hatékony eszköze” a gyermeknek a feladatok végrehajtásánál.

A súlyosan halmozottan fogyatékos gyermekeknél segít:

- az optimális testhelyzet megtalálásában, amelyből a gyermek már aktív mozgást indíthat;
- a mozgásban (pl. vezetett aktív módon, amely megalapozhat egy tudatos mozdulatot);
- egy játék adaptálásában, amelyben a gyermek aktívan örömet lelheti.

Az értelmileg súlyosan akadályozottak gyermekeknél segít:

- a mozgásban együtt-cselekvéssel;
- az aktív, önálló mozgásban folyamatos szóbeli irányítással, utánzással;
- a játék adaptálásában.

A feladatokat az óra anyagának megfelelően úgy válogatjuk össze, hogy legyen bennük állandóság, ugyanakkor új, játékos elemek is megjelenjenek. Fontosnak tartjuk, hogy a gyermek számára már jól ismert, ismétlődő helyzetekre alapozzuk az új feladatokat. Ezzel biztosíthatjuk számukra az érzelmi biztonságot, amely a szociális integráció feltétele is egyben. Fontos, hogy a feladat maga mindig motiváló legyen, mindig mozgásos akaratot mozgósítson játékos formában.

A tornatermi csoportos mozgásnevelés-óra felépítésének állandóan megjelenő, egymást követő feladatai a következők:

- ízületek mobilizálása: passzívan, vezetett aktívan, egyszerű aktív gimnasztikai gyakorlatokkal;
- passzív és vezetett aktív vesztibuláris gyakorlatok;
- motoros képességek fejlesztése aktív mozgáson keresztül;
- vezetett aktívan, asszisztáltan, aktívan végzett helyzet-, helyváltoztató feladatok és természetes mozgások formájában;
- játék.

Az uszodai óra felépítése is követi a fenti koncepciót:

- bevezetés: mobilizációs gyakorlatok, szabad mozgások kialakítása;
- fő feladatok: vesztibuláris, kitámasztás-, egyensúly-, statokinetikus reakciók javítására irányuló gyakorlatok, valamint a helyzet- és helyváltoztatás feladatai;
- levezetés: játék, szabad mozgások kialakítása.

A mozgásnevelés-órán a mozgásos játék mindig jelen van, amellyel a gyermek szituációban megtapasztalhatja a mozgás élményét, aktivitásra készítheti, és örömet élhet át a közös játék során. A játék mindig kiegészíti és segíti a terápiás hatás megvalósulását, hiszen a gyermek ezáltal önmaga is mozgásos tapasztalatokat szerez, amelyek újabbak megszerzésére készítetik. A mozgásos játékkal célunk, hogy a gyermek minél nagyobb teret tudjon egyedül birtokba venni, így mint egy eszköz segíthet a szabadidős tevékenység megalapozásában. A direkt tanulással a gyermeket eljuttathatjuk arra a szintre is, hogy önmaga számára játéksituációkat teremtsen.

Ahhoz, hogy a mozgás fejlesztése megvalósulhasson, sok segédeszközt, speciális eszközöket alkalmazunk és használunk: speciális ültetők, ortézisek, állítógép, speciális kerekesek székek, könyök-, lábsínek, emelő, speciális mozgásfejlesztő eszközök (különböző formájú és nagyságú fizioballok, hengerek, különböző szenzoros eszközök, ékek, pozicionálók, mászatók, járást segítő eszközök stb.).

Mozgásnevelés-óra vázlat

Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ, Kaposvár

Osztály: „A” osztály, 6 fő

- E. B.: súlyosan-halmozottan fogyatékos, dg.: tetraparesis spastica.
- J. R.: súlyosan-halmozottan fogyatékos, dg.: athetosis.
- SZ. ZS.: súlyosan-halmozottan fogyatékos, dg.: ataxia.
- B. B.: értelmileg súlyosan akadályozott, dg.: corpus callosum dysgenesis.
- B. I.: értelmileg súlyosan akadályozott, dg.: epilepszia.
- B. K.: értelmileg súlyosan akadályozott, dg.: Prader-Willi syndroma.

Az órán 2 fő gyógypedagógus és 3 fejlesztő gondozó segít.

Óra anyaga: Tenyértámaszos feladatok éken, hengeren (kiegészítés: taktilis ingerek)

Témakör: Támaszos, függéses gyakorlatok.

Az óra fő célja:

- Súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeknél:
 - izomtónus normalizálása;
 - kóros reflexek gátlása, optimális testhelyzet kialakítása, megtartása;
 - másodlagos deformitások kialakulásának megelőzése, korrekciója;
 - fej-, törzskontroll kialakítása;
 - támaszreakciók megerősítése;
 - szenzomotoros koordináció fejlesztése;
 - egyensúlyi reakciók fejlesztése;
 - ösztönzés önálló, aktív mozgásra;
 - pozitív mozgásélmény kialakítása;
 - helyzet-, helyváltoztatás gyakorlása: optimális testhelyzetből indított fordulás, felülés, gurulás, kúszás, mászás;
 - finommanipuláció fejlesztése.

- Értelmileg súlyosan akadályozott gyermekekénél:
 - mobilitás fokozása;
 - izomerő fejlesztése;
 - tartásjavítás, korrekció;
 - támaszreakciók megerősítése;
 - szenzomotoros koordináció fejlesztése;
 - egyensúly-, mozgáskoordináció fejlesztése;
 - összerendezett mozgás kialakítása;
 - önálló helyzet-, helyváltoztatás képességének fejlesztése;
 - ügyességi mozgások körének bővítése (szem–kéz, kéz–kéz koordináció);
 - finommanipuláció fejlesztése;
 - utánzási képesség fejlesztése;
 - testséma kialakítása.

Az óra menete	Feladatok	Módszer, segítségnyújtás	Eszközök
<p>Bevezetés</p> <p>A pedagógus a csörgőlabdát és a labda képét kihelyezi a teremben.</p> <p>A zsebesernyőt, lufit, babzsákot kiválasztja a motivációhoz, és tudatosítja, hogy azokkal fognak dolgozni.</p> <p>Kiinduló helyzet: A súlyosan-halmozottan fogyatékos (SHF) gyermekek a segítők ölében támogatott ültetésben, az értelmileg súlyosan akadályozott (ÉSA) gyermekek számolyon ülve helyezkednek el.</p>			<p>csörgőlabda, kép, babzsák, zsebesernyő, lufik</p>
<p>1. Mobilizáló gyakorlatok</p> <p>Az izületek minden irányban történő kimozgatása, átmozgatása.</p> <p>Kiinduló helyzet: A SHF gyermekek szőnyegen, háton fekvésben helyezkednek el. (Mindgyik gyermek mellett segítő van.)</p> <p>Az ÉSA gyermekek számolyon ülnek el. (Itt 1 pedagógus és 1 fejlesztő gondozó segíft.)</p>	<p>SHF gyermekeknel: izületek kimozgatása passzívan, vezetett aktív segítséggel a gyógytorna gyakorlata szerint.</p> <p>Az ÉSA gyermekeknel: egyszerű gimnasztikai gyakorlatok utánnázzal.</p>	<p>E. B.: vezetett aktív segítséggel. J. R.: alsó végtagoknál passzív kimozgatással, felső végtagok esetében vezetett aktív segítséggel. SZ. ZS.: passzív kimozgatással. B. B.: a segítővel együtt mozogva. B. I., B. K.: önállóan, utánnázzal, szóbeli megerősítéssel.</p>	<p>szőnyeg, matrac, számoly</p>

Az óra menete	Feladatok	Módszer, segítségnyújtás	Eszközök
<p>2. Tenyértámasz gyakorlása</p> <p>Keresd meg a tükörben!</p> <p>Kiinduló helyzet: Nagyméretű tükör előtt a SHF gyerekek éken, hengeren optimális testhelyzetben helyezkednek el. Az ék és a henger a mellkasnál támaszt, könyök nyújtva, tenyérre vagy ököltre támaszkodnak.</p> <p>Az ÉSA gyerekek nagyméretű tükör előtt négykézláb helyezkednek el.</p>	<p>Emeld fel a fejedet, hogy lássd magad a tükörben! Keresd meg E. B.-t a tükörben!</p> <p>A SHF gyermekeknél stabil tenyértámasz gyakorlása, de már az ujjak nyújtott helyzetének megtartásával.</p> <p>Az ÉSA gyermekek négykézláb egyszerű hátizom-erősítő gyakorlatokat végeznek eszköz nélkül és babzsákkal.</p>	<p>E. B.: hengeren. J. R.: éken. SZ. ZS.: éken, könyöksín a karon. A könyöksín segíti a kart nyújtott helyzetben tartani, facilitálás a fej-emelésnél (a homloknál segítve). A többiek önállóan, szóbeli utasításra.</p> <p>E. B., J. R., SZ. ZS.: facilitálás az ujjak nyújtott helyzetének megtartására (fogó reflex gátlása). B. B.: a segítővel együtt mozog, eszköz nélkül. B. K., B. I.: önállóan, utánpótlással, szóbeli megerősítéssel, babzsákkal.</p>	<p>tükör, ékek, body roll henger, könyöksín, babzsák</p>
<p>2.a Kitémasztásos feladatok taktilis ingerléssel</p> <p>Kitémasztás gyakorlása.</p> <p>Kiinduló helyzet: 2 SHF gyermek optimális testhelyzetben, sarokülésben helyezkedik el, tenyér elől letámasztva. 1 SHF gyermek éken optimális testhelyzetben végzi a feladatot.</p> <p>Az ÉSA gyermekek négykézláb helyezkednek el.</p>	<p>Optimális testhelyzetben kitémasztás gyakorlása filcen, matracon, szúros szőnyegen, gyékényszőnyegen, Dyn-air pámán.</p>	<p>E. B., J. R.: sarokülésben, segítségadás hátulról történik, facilitálás a vállnál. SZ. ZS.: éken hason fekvésben, a segítségadás előlől történik, facilitálás könyöknél.</p>	<p>ék, filc, matrac, gyékény, szúros szőnyeg, Dyn-air párna</p>

Az óra menete	Feladatok	Módszer, segítségnyújtás	Eszközök
<p>2.b Támasztás fizioball segítségével</p> <p>A következő feladatokat megosztva végzi a két csoport.</p> <p>Kiinduló helyzet: A SHF gyermekek hason fekvésben helyezkednek el a fizioballon.</p> <p>Az ÉSA gyermekek sarokülő helyzetben helyezkednek el.</p>	<p>– A labda gördítésével a tenyér letámasztása előtt a talajon, majd hajlított könyökkel elrugaszkodás a talajtól.</p> <p>– A labda előregördítésével a testsúly áthelyezése, kézzel lépegetés előre, majd vissza.</p> <p>Utánzó mozgások gyakorlása metronóm hangjára: kutyajárás – a metronómot közepes ritmusra állítja be a pedagógus; medvejárás – a metronómot lassú ritmusra állítja be a pedagógus.</p>	<p>A SHF gyermekek hason fekvésben vannak a labdán, segítségadás hátulról történik, facilitálás a medencénél. SZ. ZS.: karján könyöksin van.</p> <p>E. B., J. R.: a labda gördítésével önállóan viszi kezét előre.</p> <p>SZ. ZS.: a labda gördítésével csak saját testsúlyának megéreztetése a cél.</p> <p>B. B.: a segítővel együtt mozogva hajtja végre a feladatot.</p> <p>B. I., B. K.: önállóan, utánzással dolgoznak.</p>	<p>fizioballok, könyöksin, metronóm</p>
<p>3. Vesztribuláris feladatok</p> <p>Minden gyermek egy eszközt választhat magának, majd utána még egyet. Két körben végezzük a feladatot.</p> <p>Eszköztől függően végezzük a feladatot.</p>	<p>Hintázás optimális testhelyzetben.</p> <p>Lengetés, ringatás.</p> <p>Forgás, forgatás.</p>	<p>E. B.: Az eszközöket egyesével kérdezzük meg tőle; a kiválasztott eszköznél a „Kell, kell!” választ adja.</p> <p>J. R., B. B.: Ránéz a kiválasztott eszközre.</p> <p>SZ. ZS.: a segítő nevez meg egy eszközt.</p> <p>B. I., B. K.: válaszolnak a feltett kérdésre.</p>	<p>tölcsér, csónakhinta, fekvőhinta, Wesco henger, billenő lapok</p>

Az óra menete	Feladatok	Módszer, segítségnyújtás	Eszközök
<p>4. Játék</p> <p>„Zsebesernyő”.</p> <p>Kiinduló helyzet: A gyermekek választott testhelyzetben az ernyő alatt helyezkednek el. A segítők fogják az ernyőt.</p>	<p>A segítők lebegtetik az ernyőt. A gyermekek különböző intenzív taktilis, vizuális, szomatikus ingerekhez jutnak. Az ernyő alá lufikat teszünk, a feladat ugyanaz.</p>		<p>zsebesernyő, lufik</p>
<p>Befejezés</p> <p>Kiinduló helyzet: A SHF gyermekek a segítők ölében támasztott ültetésben. Az ÉSA gyermekek számolyon ülnek.</p> <p>A pedagógus elteszi a csörgőlabdát és a labda képét. Közösen megbeszéli, hogy ki milyen ügyesen dolgozott az órán, esetleg ki az, aki nem. Az eszközök elpakolása.</p>		<p>B. I., B. K.: megnevezi, hogy szerintük ki volt ügyes, ki nem. B. I., B. K.: a pedagógussal együtt elpakol.</p>	<p>csörgőlabda, kép</p>

Fejlesztő gondozás a „Napsugárban”

Napsugár Gyógypedagógiai Módszertani Központ, Kaposvár

A fejlesztő gondozás fogalma

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek életminőségében a lehető legteljesebb javulást akkor érjük el, ha a fejlesztő gondozás egysége megvalósul. A fejlesztő gondozás a fejlesztés-nevelés egységére épül; valójában pedagógiai jellegű gondozást jelent, sohasem pusztán a biológiai-fiziológiai szükségletek kielégítésére irányul. Tervezett, szervezett ellátás, amely integrált módon foglalja magában a gondozást és a fejlesztést. A gondozási folyamatokon keresztül érjük el az elemi készségek, képességek kibontakoztatását, melynek köszönhetően fejlődik az érzékelés, észlelés, az értelem, a mozgás, a kommunikáció és a szocializáció.

A fejlesztő gondozást végző szakemberek olyan „szociális légkört” teremtenek, amely önmagában is nevelő hatású. Ez feltétel kialakítása teszi lehetővé, hogy súlyos-halmozott fogyatékoságuk ellenére is közösségben kezdjük meg rehabilitációjukat.

Célja

A súlyosan-halmozottan akadályozott személyek számára pozitív emocionális légkör megteremtésével, életminőségük javításával kívánjuk elérni a megfelelő fizikai állapotot és kellemes közérzetet. Fejlesztésükkel igyekszünk érdeklődővé tenni őket önmagukkal és környezetükkel szemben, hogy képessé váljanak saját akaratuk kifejezésére. Célunk továbbá, hogy kialakítsuk az állapotukhoz mért legmagasabb szintű önállóságot.

Feladatai

- Alapvető életszükségletek, jó komfortérzet biztosítása;
- egészségi állapot romlásának megelőzése lehetőség szerinti korrekciós eljárások alkalmazásával;
- épen maradt funkciók fejlesztésével és sérült funkciók javításával a gyermek képességeihez mért legteljesebb önállóság kialakítása;
- szükséges pozicionálás végrehajtása;
- speciális segédeszközök elfogadtatása, ezek mindennapos használata;
- ösztönzés a saját erőfeszítésekre, ennek pozitív értékelése;
- másság elfogadása, elfogadtatása;
- közösségi élethez szükséges elemi alkalmazkodás, együttműködés kialakítása;
- személyiségfejlődés, szocializáció elősegítése;
- szülőkkal való szoros együttműködés;
- egyénre szabott módszerek alkalmazása.

Területei

- Testi higiéné,
- étkezés,
- öltözködés,
- szobatisztaság,
- alvásszükséglet.

Alapelvek a fejlesztő gondozás során

- Megfelelő szokások kialakítása a napirend alapján;
- a tevékenység elfogadtatásától indulunk, és az állapotához mért önálló kivitelezés felé vezetjük a gyermeket;
- a gyermek jelzéseinek, közléseinek figyelembevételére;
- elegendő idő biztosítása a fejlesztő gondozásra;
- kiszolgáltatottság érzésének elkerülése;
- a tevékenységek rutinszerű „feladattá” válásának elkerülése;
- következetesség.

A fejlesztő gondozás területei

Testi higiéné

A fejlesztő gondozás alapvető és elengedhetetlen része, hogy a gyermekek, fiatalok jól érezzék magukat a bőrükben, és környezetük számára is kellemes, ápoltság megjelenést nyújtsanak. A tisztálkodás hozzájárul ennek sikeres megvalósításához, melynek kapcsán számos folyamattal ismertethetjük meg őket. Célunk, hogy igényükké váljon testük tisztántartása.

Gondolnunk kell arra, hogy súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeknél fokozottabban, gyakrabban szükséges a tisztálkodás (pl. étkezések, nyálfolyás, verejtékezés, tenyér, talp bőrének állandó nedvessége, tisztázások).

A tisztálkodás során a következőket vesszük figyelembe:

- az intimitás szükségessége;
- megfelelően előkészített eszközök (pl. szivacs, tusfürdő gumikesztyű, törülköző, védőkrém);
- a tisztálkodás részei:
 - kézmosás, körömápolás,
 - mosakodás,
 - fogmosás,
 - fésülködés, hajmosás.

Megtanulják a műveletek során:

- testrészeik nevét,
- a folyamatok sorrendjét és kivitelezhetőségét,
- felismerni saját tisztálkodó eszközeiket,
- a törülköző használatát,
- a tisztálkodószereket,
- az eszközök tisztántartását.

Étkezés

Megfelelő szokásrendet alakítunk ki. A tevékenység helyes sorrendjét a mindennapokban következetesen együtt gyakoroljuk, végezzük. Az étkezés során az egyéni igényeket is figyelembe vesszük. A műveletek végrehajtását a sérülésspecifikusság határozza meg:

- kézmosás;
- terítés;
- *pozicionálás*, a gyermek optimális testhelyzetének kialakítása, segédeszközök alkalmazása (pl. ültető modul, dobogó a láb alá, csúszáságtló a székre és a kéz alá);
- *megfelelő speciális eszközök alkalmazása* (pl. tányérmagasító, jobbos-balos kanál, csőrös-füles pohár);
- ruházat védelme, előke, papírtörölők, nyálkendő használata;
- *szájkontroll alkalmazása*: a száj nyitásának és zárásának elősegítése az arc két oldalán, illetve az állon végzett mozdulattal;
- *rágás kialakítására való törekvés*, az ételnek a rágófogakra helyezésével, száj zárásával;
- *nyelési folyamat kontrollálása*, figyelemmel kísérése;
- önálló akarat érvényre juttatása: „Kérsz még?”, „Elég volt?” (ehhez segédeszköz, kommunikátor használata);
- választási lehetőség felkínálása, hogy a gyermek maga dönthessen: „Sósan kéred a tésztát?” „Édesen kéred a tésztát?”;
- szalvétahasználat;
- az étkezés lezárása, értékelése: „Elég volt?”, „Ízlett?”, „Egészségedre!”, „Ügyesen ettél!”.

Öltözködés, vetkőzés

Elsősorban az udvari szabadidős tevékenységek, séták, kirándulások alkalmával kap hangsúlyt. A test fizikai védelmét, az évszaknak, időjárásnak megfelelő ruházatot helyezünk előtérbe. A ruhák felvétele, levétele során törekszünk az egyszerű utasítások megértetésére, sorrendiségre és az együttműködésre.

Szobatisztaság

Mivel a legtöbb súlyosan-halmazottan fogyatékos ember nem válik képpé a vizelet- és székletürítés kontrollálására, a pelenkázás általában elkerülhetetlen. Minden esetben megpróbáljuk a kondicionálást, mert a legkisebb eredmény is sikernek számít. A kondicionálás során gyakran előfordul az is, hogy a vizeletürítés folyamatát a véccével társítja, de nem azonosítja vele teljes egészében: vagyis ürít ugyan vizeletet rendszeresen a véccébe, de nem jelzi szükségletét. A szobatisztaság kialakításához tehát elengedhetetlen egy jelzésrendszer, amellyel ki tudják fejezni szükségletüket.

A szobatisztaságra nevelés, pelenkázás során fontos:

- az elkülönülés és a nyugodt környezet kialakítása;
- az intimitás;
- a pelenkával borított testtájék bőrvédelme, napi többszöri pelenkacseré, lemosás, védőkrém, a testfelszín szellőztetése;
- a testtájék érzékeltetése és megismertetése érintéssel, tapintással, levegő ráfújásával stb.;
- a székletürítés elősegítése:
 - megfelelő rostús étrend biztosítása, mert a keveset mozgó, krónikus bél-inaktivitással küzdő gyermekeknél ez komoly, sokszor fájdalmas problémát jelent,
 - a perisztaltika fokozására és a szélgörcsök megszüntetésére a has át-dörzsölése és a lábak felhúzása többször egymás után,
 - Bemer 3000 kezelés;
- törekszünk az egyszerű utasítások megértetésére, a sorrendiségre és az együttműködésre;
- érzelmi szempontból nagyon fontos, hogy leküzdjük a gyermek szégyenérzetét, megnyugtassuk, sikeres véccéhasználat után pedig megdicsérik.

Pihenés

A délelőtti időszakot átfogó fejlesztések után biztosítani kell, hogy a gyermekek, fiatalok – noha többségük életkortól függetlenül *nem igényli* az alvást – pihenhessenek, nyugodt körülmények között relaxálhassanak; ez egyéni igény szerint valósul meg.

A pihenés előkészítése:

- a pihenésre alkalmas környezet megteremtése (pl. „alvó sarok” kialakítása, függönyök behúzása, szellőztetés, aromaterápia, nyugtató illatok használata);
- a testhelyzet optimális kialakítása kényelmi eszközök használatával: matrac, babzsák, patkó párna, ékpárnák, golyós kád, decubitor matrac, zsákhinta, finom anyagú plédek.

A pihenés időszakában életkor szerinti mese, monda, elbeszélések olvasására, zene hallgatására, relaxációra nyílik lehetőség a csoportokban.

Team-munka

Intézményünkben a fejlesztő gondozói munkakörben dolgozók aktívan részt vesznek a fejlesztő foglalkozásokon. A fejlesztő gondozó a gyógypedagógus és mozgásnevelő irányításával foglalkozik a rábízott gyermekekkel, fiatalokkal. A napok órarendi formában kapnak keretet, és a meghatározott tartalmak, témák a nap egészét átszövik, minden tanulási folyamatban megjelennek. A gyógypedagógus és mozgásnevelő vezető és a fejlesztő gondozó munkája egymásra épül, kölcsönösen kiegészítik egymás tudását. Információt cserélnek a gyermekekről, fiatalokról, átadják egymásnak a foglalkozás során szerzett tapasztalataikat. Így kerül összhangba és válik eredményessé a közösen végzett team-munka.

A fejlesztő gondozói munkát magasabb szintre emeljük azáltal, hogy nemcsak a hagyományos fejlesztő gondozói feladatokat látjuk el, hanem a komplex gyógypedagógiai fejlesztésben is aktívan részt veszünk.

Érzelmi és szociális nevelés

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

„Otthon, ahova jó menni, ahol jó lenni...” (Edna G.)

„Ahol nagy a szeretet, ott mindig történnek csodák; még ha sokak számára aprók vagy láthatatlanok is.” (Willa Cather és Edna G.)

Az Immánuel Otthonban a fejlesztő iskolai oktatás egyik fő területe az *érzelmi és szociális nevelés*, melynek tartalmi elemei valamennyi foglalkozáson és foglalkozáson kívüli tevékenységben is megjelennek, át meg átszöve, szerves részét képezve a mindennapi történéseknek az intézmény falain belül és kívül egyaránt. A munkatársi közösség legfőbb célja, hogy gyermekeinknek ma és holnap is jól megélt minőségi életet biztosítsunk, megfelelő szakmai tudással és szeretettel nevelve, oktatva, fejlesztve őket, miközben az élet minden színterén az esélyegyenlőségükért és sikeres társadalmi integrációjukért harcolunk velük együtt, a harc legnemesebb értelmében. A közös célok elérésében nagy szerep jut a magas szintű gyógypedagógiai és egyéb (konduktív pedagógia, drámapedagógia, gyógytorna, gyógymasszázs, logopédia, alternatív és augmentatív kommunikáció, zeneterápia, családterápia) szaktudásnak, valamint a szülőkkel való sikeres együttműködésnek.

Az érzelmi biztonságok nagyon fontos szerep jut a gyermekek életében. Az érzelmi biztonságot adó légkör megvalósításának alapja, hogy az otthonban figyelembe vesszük a gyermekek életkori sajátosságait és képességprofiljuk eltéréseit. A gyermekeknek szükségük van a játékra, mesére, zenére, versre, ábrázolási és egyéb kreatív tevékenységekre. Mindezekre zeneterápiás foglalkozások (az Immánuel gyermekkoros próbái), bábelőadások, ünnepi műsorok és kézműves foglalkozások, tánc-, énekfesztiválok, versenyeken, színházi előadásokon való részvétel, illetve meseolvasás, mesedramatizálás formájában adunk lehetőséget. A szeretetteljes miliőben a gyermek megtanul alkalmazkodni, és személyisége egyre körülhatároltabb, színesebb, teljesebb formát ölt. Gyermekeink az Immánuel Otthon biztonságok adó falai között teljes körű odafigyelést kapnak. Nem beszélő, súlyosan-halmazottan fo-

gyatékos gyermekeink minden rezdülését, megnyilvánulását énjük kifejeződésének tekintjük, igyekszünk megérteni és segíteni őket igényeik kielégítésében. Sokféle-képpen szereznek információkat önmagukról és környezetükről a foglalkozások és egy-egy fellépés (műsorok, „külső” rendezvényeken való részvétel) során. Nemcsak a nevelőkkel való megfelelő kapcsolat, kooperáció kialakítását tartjuk fontosnak, hanem a csoporttársakkal, kortársakkal való pozitív élményeket nyújtó, közös tevékenységekre (közös alkotás, játék) is nagy hangsúlyt fektetünk azért, hogy a kapcsolatteremtés és a kommunikáció (személyes érzelmek kifejezése, a másik ember érzelmeinek megértése) egyre természetesebb legyen. A helyes, társadalmilag elfogadott viselkedési formák belsővé váljanak, a gyermekek megtanuljanak együttműködni egy közös cél érdekében, miközben egy közösség autonóm, értékes tagjaként tekintenek magukra.

Elveink az érzelmi és szociális nevelés területén

„A befogadó társadalom alapja a diszkrimináció-mentességgel párosuló pozitív cselekvés.” (Madridi Nyilatkozat)

- A gyermeket partnernek tekintjük a közösen kitűzött célok elérését célzó igyekezet és a lehető legmagasabb szinten való megvalósítás folyamatában.
- A nevelési, oktatási, fejlesztési folyamat során a gyermek érdeke mindenképp felett áll.
- Tiszteletben tartjuk a gyermek jogait, különös tekintettel személyiségi jogaira.
- Az emberi méltóság érinthetetlen, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy személyiségét szabadon kibontakoztathassa.
- A munkatársi, szülői szemlélet egységesítésével érzelmi biztonságot nyújtó, szeretetteljes, nyitott légkör, ingergazdag környezet kialakítására törekszünk.
- A szülőkkel együttműködve, komplex fejlesztéssel és „okos” szeretettel dolgozunk a harmonikus személyiségfejlődés előmozdításán, a személyiség kibontakoztatásán.
- A szocializációt közösségformáló törekvésekkel, az intézmény falain kívül szervezett alkalmakon, rendezvényeken való aktív részvétellel, a társadalom látható tagjaiként a mindennapokban séták, múzeum-, színházlátogatások és bevásárlások alkalmával is segítjük.

- Önálló életre nevelünk a gyermek képességeihez mértén, ami szerves részét képezi minden foglalkozásnak és tevékenységnek.
- Egészséges életmódra, a testi-lelki egészség kialakítására törekszünk.

Céljaink

- Pozitív és reális énkép kialakulása a tanulók értelmi szintjének megfelelően.
- Érzelmek felismerése, tudatos megélése.
- A tanulók nyitottá válása a környezetükben élő más személyek felé.
- Akarják és tanulják meg érzelmeiket, akaratukat a legdifferenciáltabban, legérthetőbben kifejezni.
- Mások megnyilvánulásainak értelmezése és tolerálása.
- Vágyaik késleltetése, a várakozás képességének kialakulása, türelmessé válás.
- Ugyanakkor legyenek képesek küzdeni egy-egy cél eléréséért. Ne adják fel hamar, legyenek kitartóak.

Feladataink

- Kiegyensúlyozott légkör megteremtése mellett a váratlan, új helyzetekhez való alkalmazkodás elősegítése, fejlesztése.
- Kommunikációs kedv erősítése, ezen belül is ösztönzés a tetszés, nem tetszés kinyilvánítására, választásra.
- A meg nem értett kommunikációból eredő frusztrációs helyzetek kiküszöbölése a későbbi agresszív vagy apátiás magatartás megelőzése érdekében.
- Az önkifejezés lehetőségeinek megismertetése.
- Az én-tudat fejlődésének segítése (énkép kialakítása).
- A különféle élmények és érzelmek értelmezésének, kezelésének segítése.
- A gyerekek képessé tétele más emberek hangulatának, érzelmeinek felismerésére és az arra való reagálásra (pl. közös öröm, vigasztalás).
- A motiváció erősítése.
- Az együttműködési készség fejlesztése.
- A közösségi magatartás kialakítása (felnőtt-gyermek, gyermek-gyermek között).
- A helyes viselkedési formák megismertetése, elsajátíttatása.

- A csoportos és az egyéni tevékenykedés arányának helyes megválasztása az életkor, a szociális érettség, a fogyatékoságok és a pillanatnyi szükségletek figyelembevételével és mérlegelésével.
- A közösséghez való tartozás élményeinek közvetítése a csoportos foglalkozásokon keresztül:
 - a közös éneklés, zenélés, játék öröme,
 - a mások sikerének öröme,
 - a „mindenki egyformán fontos” élménye,
 - a „valamit közösen létrehozni” élménye,
 - a kortársakkal való kapcsolat öröme.
- Kétszemélyes helyzetekben:
 - a „most egyedül én vagyok a fontos”,
 - a teljes elfogadottság,
 - az osztatlan figyelem élményének közvetítése.
- Pozitív, reális énkép kialakítása a tanulók értelmi szintjének megfelelően.
- Döntési helyzetek teremtése, melyekben a tanulók szabadon választhatnak tevékenységek, játékok, ételek stb. közül.
- Reális és egységes, a tanulók állapotához, ugyanakkor életkorához is a lehető legjobban igazodó elvárások kialakítása, megismertetése.
- Kommunikációs eszközök és technikák biztosítása és alkalmazása.

Az érzelmi és szociális nevelés tartalmainak megjelenése a foglalkozásokon

Reggeli kör

Az Immánuel Otthonban a csoportok élete reggeli körrel indul. Ezt megelőzi a csoportterem kiszellőztetése, a foglalkozás előkészítése, a gyermekek fogadása. A gyermekeket névre szólóan üdvözljük, kézfogással és simogatással fogadjuk. A reggeli együttlét során a tanulók megismerik, alkalmazzák az üdvözlés különböző formáit, alkalmuk nyílik a társak nevének, jelének, énekének megismerésére, kapcsolatfelvételre a gyerekekkel, felnőttekkel, továbbá érzelmek kifejezésére, élmények felidézésére is (élményfüzet segítségével). Az élményfüzetet a gyermekek szüleikkel vezetik a hétvégi élményekről, melyek jó alkalmat adnak a beszélgetésre. Ezek az alkalmak a közösséghez tartozás élményét erősítik, és biztosítják a szeretetteljes, érdeklődő, nyitott légkört, valamint azt, hogy jó kedvvel induljon a nap. A reggeli körön le-

hetőség van arra, hogy a gyermekek figyelmét társaik felé irányítsuk: jelenlévők, hiányzók megbeszélése, gyermekek köszöntése énekekkel, fotók, jelek, nevek párosítása, tanult mondókák önálló bemutatása értékeléssel (tapssal, szóbeli dicsérettel). A reggeli együttlét keretében történik az aktuális időjárás megfigyelése, az évszak és a nap megjelölése. A jó hangulatot biztosítják az évszakhoz kötődő énekek, mondókák és versek, melyek közül a gyermekek választanak fotók, képek vagy egyéb egyezményes jelek alapján.

Szűkebb és tágabb környezet

Az érzelmi és szociális nevelésben ennek a foglalkozásterületnek is nagy jelentősége van. Ezeken a csoportos tevékenységeken is figyelembe vesszük a tanulók individualitását. A családtagokról és csoporttársakról szóló foglalkozások nemcsak arra adnak lehetőséget, hogy érezzük velük, fontosak a számukra, hanem arra is, hogy jobban megismerjék környezetüket, és benne biztonságosabban tudjanak tájékozódni a személyek szintjén. Az „értékes vagyok, és egy közösséghez tartozom” élményét erősítik a névnapokról, születésnapokról, családi ünnepekről való megemlékezés és más különleges alkalmak. Az otthonban minden gyermek megmutathatja magát. Az ünnepek lehetőséget adnak az önkifejezésre, egymás elfogadására, elismerésére és arra, hogy megérezzék, egy nagy közösséghez tartoznak, amelyben a gyermekek a felnőttek partnerei az ünnepek, rendezvények megvalósításában.

Ábrázolás–alakítás

„Ábrázolás–alakítás” órákon a gyermekeknek lehetőségük van az önkifejezésre, kreativitásuk kibontakoztatására, személyiségük fejlesztésére. Súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeinknek is szükségük van az alkotásra, az alkotás örömeinek megtapasztalására, ami hozzájárul érzelmi életük fejlődéséhez. Szakembereinknek nagyon fontos szerepük van abban, hogy ezek a gyermekek is alkotóképessé váljanak. Ez csak nyugodt, feszültségmentes légkörben lehetséges, melyben a gyermek megnyugszik, biztonságérzete kialakul, pszichikus terei kitérülnek, és képessé válik az alkotásra. Halmozottan fogyatékos gyermekeink többsége súlyosan mozgáskorlátozott (négy végtagi érintettséggel), melynek következtében aktív, illetve segítő vezetésre van szükségük az ábrázoló folyamat során. Így az alkotóképessé válásban döntő szerep jut a gyógypedagógusoknak, akik az alkotás folyamatát használják fel a személyiség építéséhez, harmonikus egyensúly megteremtéséhez és sok esetben

– indirekt módon – a mozgásfejlesztéshez is. A pozitív énkép kialakulását segítik a vizuális művészeti tevékenységek, melyek során a gyermek átéli az alkotás, az „én csinálom, én alkottam” élményét, továbbá megtanul gyönyörködni az alkotás szépségében, és mindezek a tapasztalatok további alkotásra ösztönzik, kialakul az alkotás vágya, mely további cselekvésre serkenti őt. A gyógypedagógusok számtalan választási lehetőséget adnak a tanulóknak téma-, technika-, szín-, eszköz-, anyagválasztás tekintetében is, ami fejleszti a gyermek döntésképeségét, önértékelését.

A megfelelően előkészített ábrázolás–alkotás foglalkozások döntően hozzájárulnak a tanulók érzelmi életének gazdagodásához.

Életvitel

Az életvitel-foglalkozásoknak fontos szerep jut az egymás elfogadásában és az egymás közti kommunikáció fejlesztésében is. Sütés-főzés, kertészkedés, de még a takarítás alkalmával is egy közösen megfogalmazott célért működnek együtt a csoporttagok, ami erősíti a közösséget lelkiekben, és számtalan kommunikációs lehetőséggel segíti a csoporttársak közötti kapcsolat elmélyülését. A csoportmunka alkalmas arra, hogy a foglalkozást oldottabbá, örömtelivé tegyük, és a jó érzéssel végzett munka mindenképpen fejlesztő hatású. Az ilyen típusú foglalkozások alatt a gyermekek több szinten is átélhetik az alkotás örömét: sokféle anyagminőséggel, konyhatechnikai és egyéb eszközökkel, ételkészítési módokkal, környezetük tisztántartásával és ápolásával ismerkednek meg.

Játék és szabadidős tevékenység

Ezek a tevékenységek az előbbiekhöz hasonlóan alapos tervezést igényelnek. Tekintettel arra, hogy a legtöbb súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek egyáltalán nem tud játszani, szórakozni, szabadidejét maga alakítani, miközben a gyermek egészséges fejlődéséhez elengedhetetlen a játék, a gyógypedagógusoknak fontos feladata a gyermekek játékra nevelése. Ne feledjük, hogy a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekben is él a tevékenységi vágy, cselekvési szükséglet, önállósági törekvés, tájékozódási vágy, csak sok esetben nincsenek meg az eszközei, hogy kifejezze ezeket, és megértse magát környezetével. Ezért nagyon fontos, hogy a gyer-

mekekkel foglalkozó személyek a tanulók minden jelzését önmaguk, énjük kifejezésének értékeljék, és megfelelő tudással rendelkezzenek a gyermekek kommunikációs megnyilvánulásairól, a különböző kommunikációs lehetőségekről, technikákról.

Olyan játék- és szórakozási lehetőséget kell biztosítani, mely alkalmat ad az önálló játékra, de a szabadidő közös eltöltésén alapul. A szocializáció szempontjából nagy jelentőséggel bírnak a közös élményekre épülő csoportos foglalkozások. A gyerekek megtanulnak választani, dönteni, kivárni a sorukat, együttműködni a társaikkal egy közös cél érdekében, miközben személyiségük, szociális képességeik és kapcsolatrendszerük fejlődik. Az otthon gyógypedagógusai a játékeszközök kiválasztásánál figyelembe veszik a gyermekek igényeit, adottságait, kreativitásuk fejlődésének, megőrzésének lehetőségeit és a játékok hosszú távú felhasználásának szempontjait. Szemléletünk szerint a közösen vagy egyénenként elkészített játékeszközök is lehetnek olyan hasznosak vagy hasznosabbak, mint a drágán megvásároltak. A jól megválasztott játékeszkőzzel végzett játéktevékenység fejleszti a gyermek értelmi, észlelési és motoros képességeit, továbbá erősíti az emocionális kapcsolatokat, és elősegíti a személyiség harmonikus fejlődését, hiszen ne feledjük: a játék a gyermek lételeme.

Súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermekeink szabadidős lehetőségei között nem elhanyagolható helyen áll a tánc. Az Immanuel Otthonban jelenleg 3 tánccsoport működik, melyek produkcióikkal már sokakat megörvendeztettek. A tánccsoportok tagjai között nemcsak gyermekeket, hanem az otthon munkatársait és szülőket is találunk. A tánc a mindennapokban is megjelenik évszakhoz, ünnephez kötődő, elsősorban népi gyermekjátékok keretében. A táncfoglalkozásokkal nem a testi ügyesség fokozása, mozgásfejlesztés a célunk (bár indirekt módon ez is jelen van), hanem a komplex személyiségfejlesztés, amely magában foglalja a pszichikai és fizikai fejlődést is.

A táncról elválaszthatatlan a zene, mely segíti, mozgásra készíteti a gyermeket. Ez az ösztönző erő a súlyosan mozgáskorlátozott gyermekeknél is megfigyelhető: a tekintet élénkebbé, csillogóbbá válik, megjelenik valamelyik vagy több végtag önindított mozgatása, fej-, illetve szájmozgások kifejezőbbé válása, hangadás. És ha belegondolunk, már az előbb felsorolt reakciók is értelmezhetőek táncként. Egy szívünknek kedves dal hallatán ki ne táncolt volna már a lelkében? A tánc, az akusztikus élmény térben való leképezése is alkotó folyamat, és ezen a művészeti területen belül sem értékelhető le az alkotás öröme, valamint annak pozitív hatásai a személyiség fejlődésére.

Mozgásnevelés

A mozgásfejlődésre irányuló foglalkozások is jelentős szerepet játszanak az érzelmi és szociális nevelés területén. Az énekkel, zenével induló vagy arra épülő foglalkozások biztosítják a feszültségmentes légkört, biztonságérzetet adnak a gyermekeknek. Ilyen környezetben a gyermek kinyílik, kifejezőbbek lesznek a jelzései, fáradtságát, fájdalomérzetét ki meri fejezni, mert bízik a vele foglalkozó szakemberben. A különböző egyszerűbb és bonyolultabb mozgásos szabályjátékokban a mozgásfejlődésen túl fejlődik a gyermekek szabálytudata, utánzása. A szabályokat játékos keretek között addig ismétlik, míg azok teljesen beépülnek a személyiségükbe. Az utánzás fejlődését segíti a felnőtthez való érzelmi kötődés.

Testi higiénia

A testi higiénia átszövi az egész napot. A gyermekek megtanulják a napirendet, mely keretet és ezzel együtt biztonságérzetet ad nekik. Amennyire csak lehet, bevonjuk őket a különböző gondozási folyamatokba, és folyamatosan beszéddel követjük végig a tevékenységet, hogy ne érezzék magukat kiszolgáltatva, sokkal inkább partnerként éljék meg a gondozásban részt vevő felnőttet. Mindezt aktív részvétellel és együttműködéssel lehet elérni. Célunk ezen a területen is, hogy tanulóink az önellátásban, önkiszolgálásban is – önmagukhoz mérten – a lehető legmagasabb szintet ériék el.

Megismerő tevékenység

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

Célok

- A tanulók környezet iránti érdeklődésének kialakulása.
- Új és régi, megszokott ingerek közötti különbségtétel képességének kialakulása.
- Új inger jelentkezésekor spontán odafordulás kialakulása.
- Elidőzés egy-egy tevékenységnél.
- Lehetőség szerint az összes érzékszerv használata egy-egy dolog alapos megfigyelésekor.
- Az adott helyzet, tevékenység szempontjából fontos és jelentéktelen ingerek elkülönítése.

Feladatok

Figyelem

- Kontaktus kialakítása;
- koncentrációképesség, akaratlagos figyelmi funkciók;
- figyelem tartóssága, terjedelme, mélysége.

Emlékezet

- Látási, hallási memória és ezek kombinációjának fejlesztése rövid és hosszú távon;
- tanulás tartósságának biztosítása, bevésés, megőrzés, felidézés.

Gondolkodás

- Elemi fogalomrendszer kialakítása (a gyermek szűkebb környezetének résztvevői és tárgyai);
- tágabb környezet megismerése;
- a gyermek értelmi, nyelvi képességeinek fejlesztése;
- a mozgásos, érzékszervi úton szerzett ismeretek mozgósítása a problémamegoldásra;
- figyelmi és emlékezeti funkciók;
- kreativitás, képzelet, problémalátás;
- tájékozódási képesség fejlesztése térben, síkban, időben;
- azonosságtudat, én-identitás;
- általános ismeretek gyarapítása;
- összehasonlítás (azonosság, hasonlóságok, különbségek megfigyelése);
- változás felfedeztetése;
- hibakeresés, össze nem illőség;
- logikai, funkcionális összefüggések;
- hallási és látási analízis–szintetizáló képesség fejlesztése (hiánypótlás, szimmetria, részekre bontás, részekből egész összeállítása);
- főfogalom alá rendelés, gyűjtőfogalmak;
- színek, formák, mennyiségi fogalmak érzékeltetése, differenciálása, egyeztetése.

A figyelmet, megfigyelőképességet fejlesztő tartalmak megjelenése a foglalkozásokon

Figyelem

Reggeli kör

- Intenzív egymásra figyelés: kik vannak mellettem, ki van velem szemben; megfigyelni, hogy hiányzik-e valaki, szemkontaktus felvétele, megtartása; annak felismerése, hogy mikor szólítanak a nevemen; jelek felismerése (saját jel, társak jelei).
- A hangszerek hangjának felismerése és megkülönböztetése.
- Énekek felismerése (kezdősor, csak dallam stb.).

- A csend felismerése.
- A másik kezét megfogni és figyelni, hogy ne szakadjunk el.
- A megszólítás felismerése: lehet hanggal (név elhangzása, a név éneklése, a név ritmusa tapssal vagy hangszerrel), érintéssel, szemkontaktussal, labdagurítással).
- Mozgások pontos kivitelezése (érintés, labdagurítás, hangszerhasználat, kézfogás, stabil testhelyzet megtartása).
- Mozdulatok megfigyelése (mozdulatokkal kísért énekek, mozgásos játékok).
- Az időjárás megfigyelése.

Szűkebb és tágabb környezet

- Állatok, növények és tárgyak különböző érzékszervekkel történő alapos megfigyelése.
- A tárgyak funkcióinak megfigyelése.
- Színek és formák megfigyelése.
- Jelenségek különböző érzékszervekkel történő megfigyelése (pl. időjárás, olvadás).
- Fixálás tárgyakra, képekre (pl. diavetítés).
- Szemkontaktus felvétele, megtartása.
- Szem–kéz koordináció mindenfajta tevékenység közben.
- A két kéz koordinációja manipuláció során.
- Testhelyzetek megtartása és optimális testhelyzetek felvétele tevékenykedés közben.
- Új, váratlan ingerekre is nyitottnak kell lenni (pl. séta, kirándulás, spontán helyzetek).
- Változások megfigyelése: jelenségek szemlélése, összehasonlítás (azonosság, hasonlóság), különbségek megfigyelése, változás felfedeztetése.

Ábrázolás–alakítás

- Szem–kéz, két kéz koordinációja.
- Alapanyagok megfigyelése.
- Eszközök funkciójának megfigyelése.

Életvitel

- Szem–kéz, két kéz koordinációja.
- Sütés-főzés:
 - alapanyagok megfigyelése minden érzékszerv bevonásával;
 - ízlelés;
 - konyhai eszközök funkciójának megfigyelése;
 - munkafolyamatok megfigyelése;
 - változás megfigyelése.
- Kerti munka:
 - növények és változásainak megfigyelése;
 - eszközök funkciójának megfigyelése;
 - munkafolyamatok megfigyelése;
 - változás megfigyelése.
- Házimunka:
 - eszközök funkciójának megfigyelése;
 - munkafolyamatok megfigyelése;
 - változás megfigyelése.

Játék és szabadidős tevékenység

- Közös játéktevékenység közben a megosztott figyelem fejlesztése: figyelni a játéktevékenységre, a társakra.
- Fixálás a játéktárgyakra.
- Szemkontaktus felvétele és megtartása.
- A megszólítás felismerése.
- A soron következő felismerése.
- Mozgások, mozdulatok megfigyelése (építőjátékok, szerepjátékok).
- Játékszabályok megfigyelése.
- Zenehallgatás tánc közben:
 - a zenedarabok, számok kezdetének és végének felismerése;
 - hangulatok felismerése;
 - figyelni a zene lüktetésére;
 - a zene hangulata vagy lüktetése megváltozásának felismerése.

Mozgásnevelés

- A gyermek figyelmének ráirányítása az adott feladatra, ezáltal a gyermek aktív részvételének biztosítása, ami a mozgásfejlesztés hatékonyságát növeli.
- Egyszerű utasítások megértése, követése (pl. „Emeld fel a karod!”, „Lazítsd el a lábad!”).
- Állandó folyamatos kontaktus fenntartása.
- Saját testhelyzet megfigyelése.
- A testhelyzet változtatásának megfigyelése.
- Utánzásos feladatoknál a mozgások megfigyelése.
- Motiváltság kialakítása.

Testi higiénia

- A gyermekekkel való kapcsolat fenntartása szemkontaktussal, beszéddel.
- A gyermekek figyelmének ráirányítása az adott tevékenységre, illetve tárgyra a gondozási folyamat során.
- Szem–kéz, két kéz koordinációja.

Az emlékezetet fejlesztő tartalmak megjelenése a foglalkozásokon

Emlékezet

Reggeli kör

- Emlékezés a hétvégi eseményekre, az évszakokról, az időjárásról tanultakra, az előző napi hiányzókra, betegekre.
- „Milyen nap van ma?”: a napok jellegzetességei (pl. a hét kezdő napja, vagy főzős nap).
- Cselekvések felidézése (pl. „Ma festeni fogunk”, „Ma főzni fogunk”).
- Kit köszöntöttünk már és kit nem? Kinek nem énekeltük még a nevét?
- Emlékezés az énekeket kísérő mozdulatokra és azok sorrendjére.

Szűkebb és tágabb környezet

- Emlékezés a korábbi élményekre, tapasztalatokra.

Ábrázolás-alakítás

- Emlékezés alapanyagok tulajdonságaira, eszközök funkciójára, munkafolyamatok sorrendjére.

Életvitel

- Sütés-főzés: emlékezés
 - az alapanyagok tulajdonságaira;
 - az eszközök funkciójára;
 - a munkafolyamatok sorrendjére;
 - miből, hogyan készült el, hogyan változott az étel.
- Kerti munka: emlékezés
 - az eszközök funkciójára;
 - a munkafolyamatok sorrendjére;
 - hogyan változott, növekedett a növény, miből fejlődött ki.
- Házimunka: emlékezés
 - az eszközök funkciójára;
 - a munkafolyamatok sorrendjére;
 - milyen volt a tisztítás, takarítás előtt az eszköz vagy helyiség.

Játék és szabadidős tevékenység

- Emlékezés korábbi élményekre, elemi játékszabályokra, mesékre, történetekre.

Mozgásnevelés

- Állandó feladatsornál: emlékezés a feladatokra és a sorrendjükre.
- Az egyes testrészek érzékleti képeinek, funkcióinak, nevének felidézése, testfogalom kialakítása.
- Mozdulatokkal kísért mondókák, versek, énekek megtanulása, melyek játékosan segítik a különböző mozgásformák felfedezését és gyakorlását.
- Utánzásos feladatokkal a rövid távú emlékezet fejlesztése.

- Általános, mindig érvényes szabályok tudatosítása a hosszú távú emlékezet fejlesztése céljából (pl. a fejtartásra, kéztámaszra, korrekciós helyzetekre, helyzet- és helyváltató mozgások kivitelezésére vonatkozó szabályok).
- Játékszabályok elsajátítása.

Testi higiénia

- Emlékezés az egyes gondozási feladatok mozzanataira és azok sorrendjére.
- Az egyes gondozási feladatok végzése során használt eszközök megjegy-zése, felismerése (pl. ruhadarabok, fogkefe, szappan, fogkrém).
- A napirend eseményeinek egymásutánisága.

A gondolkodási funkciókat fejlesztő tartalmak megjelenése a foglalkozásokon

Gondolkodás

Reggeli kör

- Időbeli tájékozódás (évszak, nap, napszak).
- Téri irányok (mellettem, velem szemben ki van?).
- Valaki hiányának felismerése.
- Analógia: egy-egy mozdulat, hang stb. körbeadása (pl. mindenki tapsol egyet sorban, mindenki ráüt a hangszerére).
- Alapfogalmak: családtagok, időjárási jelenségek, hangszerek neve, a gyermekdalok szövege; ki gyerek, ki felnőtt, ki fiú, ki lány).
- Állatok és hangjuk (bábokkal).
- Különböző kommunikációs formák és csatornák megtapasztalása (beszéd, ének, dallam, ritmus, érintés, simogatás, tárgyak, képek).
- Alapérzelmek, hangulatok felismerése (öröm, bánat, fáradtság, fájdalom).

Szűkebb és tágabb környezet

- Az általános ismeretek bővülése, mélyülése.
- Főfogalom alá rendelés.

- Az egy dologra vonatkozó, különböző érzékleti tapasztalatok összegzése, integrálása.
- Összehasonlítás, az „egyforma”, „nem egyforma” fogalmának megismerése: különbségek észrevétele; tárgy–tárgy, tárgy–kép, kép–kép egyeztetése.
- Analizáló–szintetizáló képesség fejlesztése (Duplo, építőkocka, néhány elemes puzzle).
- Rész–egész viszony megértése (tárgyak, növények, állatok, saját magunk megismerése során).
- Általánosítás, konkretizálás, ennek segítségével jelek kidolgozása a kommunikációs táblára.
- Ritmikus sorok alkotása.
- Eseményképek sorba rakása.
- Téri tájékozódás fejlesztése.
- Időbeli tájékozódás fejlődése (most, előbb–később, eseményképek sorrendje).
- Szín- és formaismeret.
- Szám- és mennyiségfogalom kialakítása (több–kevesebb, sok–kevés, 1, 2, 3).
- A különböző érzékelési területeken észlelt ingerek minőségének megismerése (pl. hallás: halk–hangos, mély–magas; látás: színek, sötét–világos, kicsi–nagy; ízlelés: édes, savanyú, sós, keserű, csípős; tapintás: sima–nem sima (tüskés, rücskös, recés), hideg–meleg, puha–kemény; szaglás: illatos–bűdös).

Ábrázolás–alakítás

- Általános ismeretek bővítése.
- Összehasonlítás.
- Változás.
- Szerialitás fejlesztése.
- Logikai-funkcionális összefüggések felismerése.

Életvitel

- Általános ismeretek bővítése.
- Összehasonlítás.
- Változás.
- Szerialitás fejlesztése.
- Logikai-funkcionális összefüggések felismerése.

Játék és szabadidős tevékenység

- Általános ismeretek bővítése.
- Összehasonlítás.
- Változás megfigyelése.
- Ritmikus sorok alkotása (pl. építőjátékok).
- A téri orientáció fejlesztése.
- A testfogalom fejlesztése.
- Össze nem illőség felfedezése.
- Logikai-funkcionális összefüggések felismerése.

Mozgásnevelés

- Alapfogalmak megismerése.
- Testrészek neve, száma, funkciói, a testfogalom kialakítása.
- Mozgást kifejező fogalmak bevezetése (pl. nyújtás, feszítés, lazítás, hajlítás, emelés, húzás, tolás).
- Felhasznált játékok, eszközök megismerése, melyek elősegítik a motivációt, a mozgások helyes kivitelezését és a mozgásos feladat megértését (pl. különböző játéktárgyak, a tanterem berendezése: hinták, matrac, bordásfal, labdák, bicikli, karikák, tornabotok, súlyzók, babzsákok, csörgők).

Testi higiénia

- A gondozási feladatokkal kapcsolatos helyzetek, cselekvések, eszközök megismerése, a passzív (aktív) szókincs bővítése.
- Egyszerű utasítások megértése és követése (pl. „Add a kezed!”).
- A saját testtel kapcsolatos tudás bővítése, mélyítése (pl. testrészek neve, jobb és bal oldal).
- A testi szükségletek felismerése (pl. „Vécére kell mennem”, „Ki kell fújni az orromat”).
- Időbeli tájékozódás.
- Alapvető szokások megtanítása (pl. evés előtti kézmosás, evés utáni kézmosás).
- Cselekvés és annak eredménye (pl. ha megmosom a kezemet, tiszta és illatos lesz; ha megfésülködöm, szép lesz a frizurám).
- Ellentétpárok (pl.: piszkos–tiszta, kócos–szép, bűdös–illatos).

A kreativitás fejlesztése, esztétikai nevelés

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

Az esztétikai nevelés alapfeladata az esztétikai érzékenység és nyitottság, a szépség iránti fogékonyság kialakítása. Nagyon fontos a hétköznapi esztétikumának tudatosítása a természetben és a mesterséges környezetben. Fontos, hogy képessé tegyük gyermekeinket az objektív világ valamennyi területén a szép felismerésére, megóvására, értékelésére és létrehozására. Az esztétikai vonatkozású ismereteknek mély és gazdag esztétikai élményekkel, emóciókkal kell együtt járniuk.

Célok

- Az önkifejezésre lehetőséget adó technikákkal mint újabb kommunikációs eszközökkel való megismerkedés.
- Passzív befogadóból aktív résztvevővé válás.
- Alapérzelmek megélése, felismerése, kifejezése (pl. öröm, szomorúság, félelem).
- A tanulókat körülvevő jelenségek élményeinek, hangulatainak felidézése, képzeletben történő újbóli átélése, elképzelése és kifejezése (pl. esőben, szélviharban, tavaszi mezőn).
- A környezet jelenségeiről szerzett tapasztalatok és ezek művészi eszközökkel történő összekapcsolódása, integrálódása.
- Egy-egy képzőművészeti alkotás láttán vagy zenedarab hallatán képzeletük megindulása.
- A rendelkezésre álló technikák, alapanyagok, eszközök közül választás képességének kialakulása.
- Az esztétikai fejlesztésen keresztül a szűkebb és tágabb környezet alaposabb megismerése, elemzése.

Feladatok

- Nyugodt, biztonságos légkör teremtése.
- Az alkotáshoz, önkifejezéshez szükséges helyzetek, alapanyagok, eszközök biztosítása.
- Az alapvető festészeti, grafikai, vegyes technikák és a mintázás megismertetése, használatuk gyakoroltatása.
- A közös alkotó folyamatba való bekapcsolódás lehetőségének biztosítása.
- A színek szerepének megfigyeltetése, az alapformák megismertetése, különféle eszközökkel történő megjeleníttetése, kapcsolódva a tanmenethez.
- A vizuális kifejezési formák és az irodalom, a zene és egyéb művészeti ágak kapcsolatának megismertetése, az ebből adódó lehetőségek kiaknázása.
- Dramatikus technikákban való minél aktívabb részvétel lehetőségének megteremtése (bábjáték, jelmezes megjelenítés, zenei megjelenítések, egyszerű mondókák eljátszása).
- Fényképek, műalkotások, a természet hangjai, zenedarabok megfigyeltetése. A hangulati, érzelmi megjelenítés elősegítése.
- *Legfőbb célunk a nyugodt, érzelmi biztonságot nyújtó, sok szép élményt adó, folyamatos játékot és aktivitást biztosító tevékenység megszervezése. Fontos, hogy az évszakokhoz, a keresztyén és egyéb ünnepekörhöz csoportosított tevékenységekkel tegyük még élményszerűbbé a gyerekek hétköznapjait.*

A fenti célok megvalósulása

- Az énekes, ölbeli játékok meghitt hangulatot teremtenek a gyermek és a szakember között.
- A gyermek feszültségei oldódnak, nyugalmat és örömet él át.
- Kimutatták különböző kutatásokkal, hogy az a gyermek, akit rendszeres, megfelelő zenei hatások érnek, érzelmileg kiegyensúlyozottabb, több hangot ad, fogékony a hangok utánzására, értelmi képességei is jobban fejlődnek.
- A dalok hangmagassága, szövege, a különböző játékmozdulatok fejlesztik a gyermek emlékezetét és képzeletét.
- A dal érzelmeket kelt, így általa a gyermek érzelmvilága színesebbé, változatosabbá, elmélyültebbé válik.

- A zene lüktetésétől fejlődik a gyermek ritmusérzéke.
- A szocializációnak is igen jó eszköze a közös zenélés, a dalos játékok.
- A mondókák és gyermekdalok jobban segítik az anyanyelv megismerését. A mondókák tanítása is nagyon fontos, zenei értékük a gyermekdalokéval egyenlő, és szerepük ugyanolyan jelentős.
- Minden gyermek zenei képessége fejleszthető. Az énekhez tartozó ismétlődő játékmozdulatokkal összerendezett mozgásra készítjük a gyermeket, fejlesztjük ritmusérzékét, az énekelgetéssel olyan légkört teremtünk, amelyben a gyermek jól érzi magát, és maga is szívesen próbálgatja a hangadást. A gyermek spontán bekapcsolódása, reagálása bizonyítja a zenei légkör pozitív hatását.

Az esztétikai nevelésre, a kreativitás fejlesztésére a kézműves foglalkozásokon nyílik még óriási lehetőség a természetes anyagok felhasználásával, megmunkálásával, új kézműves technikák megismertetésével, a feldolgozott és elkészített anyagok felhasználásával. A kézműves tevékenység célja:

- a gyermek élmény- és fantáziavilágának vizuális, szabad önkifejezése;
- a gyermekek tér-, forma-, színeképzetének gazdagítása;
- a szép iránti nyitottság, igényesség alakítása;
- a finom kézmozgás ügyesedése;
- a technikákkal való megismerkedés;
- a gyerekek a különböző kreatív tevékenységek során játszva ismerkedjenek meg az anyagokkal, technikákkal (pl. gyapjú, agyag, gipsz, különböző festékek, papírok sokasága és fajtái, ragasztók; márványozás, papírmerítés, nyomatkészítés, festés, karcolás, rajzolás, plasztikai munkák).

Fontos, hogy

- gyermekeink egyéni képességeinek megfelelően adaptáljuk a kiválasztott kézműves technikát;
- a gyermek életkorának megfelelő kifejezési, megjelenítési lehetőségeket, „vizuális nyelvet” ismertessünk meg;
- többféle technikával, munkafogással ismertessük meg gyermekeinket, hogy gondolataikat, belső világukat az ábrázolás síkján is kifejezhessék;
- változatos helyeket biztosítsunk az ábrázoló tevékenységhez (használjuk ki a kirándulás adta lehetőséget);

- az esztétikai nevelés érdekében a csoportszobák díszítésénél törekedjünk a harmóniára, és legyen fontos szempont a természetes anyagok használata;
- a gyermeknek a véleménye és egyéni döntése is játsszon szerepet a csoportszoba berendezésében és dekorációjában (kliensorientált szemlélet).

Az esztétikai nevelés tartalma a különböző foglalkozásokon

Ősz – színek

Szűkebb és tágabb környezet

- Őszi színek megfigyeltetése és elkülönítése a többtől.
- Meleg színek megjelenítése: vörös, barna, sárgák.

Reggeli kör

- Szabad hangszerhasználat.
- Éneklés, illetve énekekhez hangadás próbálgatása.
- Egyszerű ritmusképzés.
- Állatok és időjárási jelenségek hangjának utánzása hangszerekkel.
- Ritmushangszerek használata.
- Zenélés az erdő terméseivel, kavicsokkal.

Ábrázolás–alakítás

- Őszi színek megfigyeltetése és elkülönítése.
- Az ősz színeinek megjelenítése: vörös, barna, sárgák.

Életvitel

- Az évszaknak, időjárásnak megfelelő igényes, esztétikus öltözködés.

Játék és szabadidős tevékenység

- Szabad hangszerhasználat.
- Egyszerű ritmusképzés.
- Mondókák, énekek, zene egyszerű kísérése ritmushangszerekkel.
- Hangszerkészítés különböző anyagokból.
- Zenehallgatás, a zene hangulatának, lüktetésének, tempójának, dinamikájának megfigyelése.

Ősz – levelek

Szűkebb és tágabb környezet

- Őszi tájat ábrázoló műalkotások nézegetése.

Ábrázolás–alakítás

- Lenyomatok temperával, vízfestékekkel papírra, filcre vászonra.
- Montázsok, ragasztások levéldarabokból, teából, fűszerekből stb.
- Közös nagy szabadfestéses kompozíciók: fák.

Játék és szabadidős tevékenység

- Mondókák, énekek, zene egyszerű kísérése ritmushangszerekkel.
- Hangszerkészítés különböző anyagokból.
- Zenehallgatás, a zene hangulatának, lüktetésének, tempójának, dinamikájának megfigyelése.
- Szabad mozgás, tánc zenére.
- Mondókák, versek, énekek hallgatása.

Ősz – gyümölcsök

Szűkebb és tágabb környezet

- Őszi gyümölcsöket ábrázoló művészeti alkotások nézegetése.
- Mintázás színes gyurmából.
- Mintázás agyagból festékekkel kifestve.

Ábrázolás–alakítás

- Formázás gyurmából, só-liszt gyurmából, agyagból.
- Ragasztások kreppből, filcből.
- Lenyomatok csomagolópapírra, vászonra.
- Formák megfestése sablonnal.
- Formák és színek vizes alapon.

Életvitel

- Őszi gyümölcsök nézegetése, esztétikumuk, színeik megfigyelése.

Játék és szabadidős tevékenység

- Énekekhez hangadás.
- Ragasztások levelekből, papírokból, termésekből, terményekből.
- Lenyomatok készítése.

Ősz – időjárás

Szűkebb és tágabb környezet

- Az őszi levélhullás megfigyelése, az őszi táj szépségének felfedezése.
- Temperás kompozíciók vastag ecsettel, hengerrel, kézzel: levelek, fák.
- Lapon vízfestékekkel: a köd és az eső megfestése.

Ábrázolás–alakítás

- Vízfestékes, akrilfestéses kompozíciók vastag ecsettel, hengerrel, kézzel: levelek, fák.
- Üvegen, lapon vízfestéssel: a köd és az eső megfestése.

Életvitel

- Az őszi levélhullás megfigyelése, az őszi táj szépségének felfedezése.

Tél – színek

Szűkebb és tágabb környezet

- Téli színek megfigyeltetése és elkülönítése a többitől.
- Hideg színek.
- A fehér szerepe a téiben.

Reggeli kör

- Téli táj esztétikumának megfigyelése.

Ábrázolás–alakítás

- Papírmunkák: tépések (hópihe, hóember).
- Téli tájat ábrázoló alkotások nézegetése.

Életvitel

- Az évszaknak, időjárásnak megfelelő igényes, esztétikus öltözködés.

Játék és szabadidős tevékenység

- Mondókák, énekek, zene egyszerű kísérése ritmushangszerekkel.

Tavaszi – színek

Szűkebb és tágabb környezet

- A zöld szín fontosságának érzékeltetése.
- A hideg és meleg színek együttes jelenléte.

Reggeli kör

- Tavaszi táj esztétikumának, szépségeinek megfigyelése.

Ábrázolás–alakítás

- Vizes alapon festés késsel, zölddel.
- A víz megfestése.
- A víz felszínének megfestése márványfestékekkel és papírra vetítése.
- Festékfolytatás vizes lapon.
- Vizes alapon foltok és egyenesek létrehozása.
- Temperás festés: rétek, fák, felhők.
- Ragasztások.
- Textilfestés.

Életvitel

- Az évszaknak, időjárásnak megfelelő igényes, esztétikus öltözködés.

Játék és szabadidős tevékenység

- Mondókák, énekek, zene egyszerű kísérése ritmushangszerekkel.

Tavaszi – időjárás

Szűkebb és tágabb környezet

- A szél megjelenítése selyempapírral.

Ábrázolás–alakítás

- Az eső megfestése tapétaragasztós alapon, festékfolyatás.
- Húsvét: tojásfestés, nyuszi készítése, kalácsdíszítés, sütés.

Életvitel

- Az időjárásnak megfelelő igényes, esztétikus öltözködés.
- Húsvét: húsvéti kalácskészítés és -díszítés.

Játék és szabadidős tevékenység

- Húsvéti népszokások.

Mozgásnevelés

- Húsvéti játékok.

Nyár – színek

Szűkebb és tágabb környezet

- Meleg színek megjelenítése (sárgák és a vörös).
- Zöldek szerepe.

Ábrázolás–alakítás

- Az eső megfestése vizes alapon, festékfolyatás.
- Nyarat ábrázoló alkotások, képek nézegetése.
- Nyári kép készítése decoupage technikával.

Életvitel

- Kerti tevékenységek, virágültetés, a virágoskertek esztétikuma, az elrendezés fontossága, szépsége.

Nyár – időjárás

Ábrázolás–alakítás

- Temperás festés: rétek, fák, felhők.
- Ragasztások.
- Textilfestés.
- Napsütés és a hőség megfestése krétával.

Életvitel

- Az évszaknak, időjárásnak megfelelő igényes, esztétikus öltözködés.
- Nyári tevékenységek, grillezés, szalonnasütés.

Játék és szabadidős tevékenység

- Nyári játékok.
- Udvari hinták.
- Nyári tevékenységek, grillezés, szalonnasütés, az esztétikus tálalás.

Drámapedagógiai módszerek a fejlesztő iskolában

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

Ennek a fejezetnek témája a drámapedagógia módszereinek beillesztése a fejlesztő iskolába, annak jelentősége, lehetőségei és nehézségei. Mindezek előtt bemutatom, milyen problémákkal kell szembenéznie egy sajátos nevelési igényű súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermeknek. Foglalkozom a játéktevékenység jelentőségével a gyermekek személyiségének fejlődésében. Munkám lényegi része arról szól, hogyan lehet a drámapedagógiai és a fejlesztő iskolai módszereket együtt alkalmazni, és miért is tartom ezt jónak. Beszámolok saját tapasztalataimról és megfigyeléseimről, melyeket ebben a kérdésben gyűjtöttem. Végül bemutatom konduktori, drámapedagógusi munkámat és munkatársaimmal közös törekvéseimet, melyek célja, hogy a művészeti neveléssel gazdagítsuk intézményünkben a fejlesztési lehetőségeket, és szélesítsük ezzel a családok és a fejlesztést végző szakemberek látókörét is. Tanulmányom készítésénél segítségül használok a drámapedagógiai témájú és a konduktív terápiáról szóló szakirodalmat, de mivel a sajátos nevelési igényű gyermekek drámapedagógiai neveléséről szóló szakirodalom szegényes, főleg munkám során szerzett tapasztalataimat és megfigyeléseimet foglalom össze.

Ma nem minden gyermek élhet egyenrangúan neveléshez-oktatáshoz való joggal, nem mind élhet a „legkevésbé gátló környezetben”, vagyis olyan kortárs közösségben, ahol tulajdonságainak megfelelő oktatásban, nevelésben részesülhet. A szegregált iskola ugyan lehetővé teszi, hogy a tanulók tulajdonságaiknak megfelelő nevelésben részesüljenek, ugyanakkor elzárva élnek a saját korukbeli gyerekek közösségétől és a tágas világtól. Hogyan lehet a fejlesztő iskolai nevelésben, a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeknek több lehetőséget adni arra, hogy tapasztalatot szerezzenek az őket körülvevő világról? Hogyan motiválhatjuk és taníthatjuk őket önkifejezésre? Hogyan lehet a foglalkozásokat játékosabbá tenni? Munkám során ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

A drámapedagógiai módszerekkel sokoldalúan és széles körűen fejleszthetjük a többségi óvodák és általános iskolák neveltjeit. Nincs ez másként a sajátos nevelési igényű gyermekek esetében sem, akiknek, mielőtt játék közben megismernék környezetüket és önmagukat, meg kell tanulniuk játszani. Nekünk pedig meg kell találnunk a módját, hogyan tanítsuk őket erre az egyébként spontán tevékenységre. Meg kell keresnünk minden lehetőséget, hogy találkozhassanak a világ jelenségeivel, és hogy magukat is megismerve élvezhessék a játék örömét. Hiszen olyan nyelvet sajátíthatnak így el, mely később az önkifejezésre is módot ad majd nekik. Úgy gondolom, ezzel is közelebb kerülünk ahhoz, hogy a gyermekek a „legkevésbé gátló környezetben” élhessenek.

A sérült, akadályozott, fogyatékos gyermek élete első heteit kórházban, inkubátorban tölti, így az első fontos momentumok, mint az édesanyával való állandó közelség, a szoptatás – melyek a személyiségfejlődést is befolyásolják –, kimaradnak az életéből. Már csecsemőkorban jelentkezhetnek olyan tünetek, melyek korlátozzák a pozitív személyiségformáló tapasztalatok, hatások gyűjtését. Fennáll a hospitalizáció veszélye, ami a külvilág felől érkező motiváció hiányában csökkenti a belső motivációt az aktivitásra. Az anya–gyermek kapcsolat is kóros mederbe terelődhet, hiszen az anya gyakran nem kap visszajelzést gyermekétől, így kudarcézete lesz, de lehet, hogy már a terhesség is patológiás, nem örömteli. Kapcsolatukat szorongás és bizonytalanság jellemezheti. A későbbiekben előfordul, hogy a szülők túlféltik gyermeküket és betegként kezelik, vagy éppen nem vesznek tudomást tüneteiről és túlzott követelmények elé állítják. Gyakran romlik a szülők kapcsolata, és a gyermeknek vagy csonka családban kell felnőnie, vagy negatív modelleket lát, nem talál követendő példaképet. Így rajtunk, pedagógusokon még nagyobb a felelősség.

A nevelés pozitív, emberformáló folyamat. A nevelés során azt a célt tűzzük ki magunk elé, hogy a gyermek veleszületett adottságaiból képességek, készségek váljanak, vagyis hogy fejlett személyiséget alakítsunk ki. Az ember személyiségét az életkörülmények is meghatározzák, és a tevékenység folyamatában fejlődik. Nekünk, pedagógusoknak, a feladatunk, hogy ezt a tevékenységet irányítsuk és szervezzük. Mindnyájunknak tanulnunk kell azokat a tevékenységeket, melyekkel megfeleltünk magunknak és a világnak. A sajátos nevelési igényű gyermekeknek azonban csecsemőkortól kezdve nehezebb ez a tanulás, és sokkal több időt vesz igénybe. Minél nagyobb a gyermek, annál nehezebb ez a tanulás, és annál nehezebb a feladat is. Lehet, hogy csecsemőkorban még nem is manifesztálódnak a tünetek, lehet, hogy időben kezd nyúlni a tárgyak után, vagy időben fordul hasáról a hátára, de

amikor esedékes lenne, hogy felálljon, az nem történik meg. Ahogy nagyobb lesz, úgy tűnnek fel a funkciózavarok, és úgy következnek be a kudarcérzetet keltő sikertelenségek. De az is lehet, hogy már a szopási nehézségekkel kezdődik az eltérő fejlődés, és míg egy egészséges csecsemőnek ez a tevékenység reflexszerű, addig sajátos nevelési igényű társának ez nehezített, és tanulnia kell. Számára akadályozott lesz a tapasztalatszerzés az őt körülvevő világról, ami akadályozza a tanulást és személyiségének fejlődését is. De az önmagáról való tudás is korlátozott, máshogy alakul énképe. Mivel a drámajátékok között nem találunk olyat, mely az örömszerzés mellett nem bír építő, fejlesztő hatással, és mivel e kettő mindig együtt jár, nekünk, pedagógusoknak meg kell próbálnunk a drámapedagógia módszereit a fejlesztő iskola szerves részévé tenni.

A játék a világ megismerését és az én kifejezését jelenti. Gyerekként ezen a cselekvésen keresztül ismerjük meg a minket körülvevő világot, de a játék olyan sajátos alaptevékenység is, melyben a gyermek személyiségének minden apró mozzanata tükröződik. Játékával olyasmit is ki tud fejezni, amit szavakba foglalva nem. A játék kisgyermekkorban nem különíthető el a tanulástól sem. A gyermek többet tanul ekkor, mint később egész életében. Ekkor sajátítja el a mozgás, a felfedezés, a beszéd és a kérdés örömet. Sokszínű ismereteket és készségeket szerez, felfedezi környezetét, lehetőségeit és önállóságra tesz szert, kulturális értékek birtokosa lesz. Ez a rengeteg tudás a játékban talál közvetítő közegre. Tehát a játéktevékenység jelentősége abban áll, hogy gyermekként játszva ismerjük meg a világot, annak összefüggéseit, önmagunkat és a bennünk rejlő képességeket egyaránt.

Ez az alaptevékenység egész életünket végigkíséri, és a személyiség fejlődése közben maga is változik. Így jelennek meg és épülnek egymásra a különböző játékfajták. Nagyon nagy szerepe van a játéknak a szociális és érzelmi fejlődésben is. Hiszen a játszó gyermeknek olyan szerepek kipróbálására van lehetősége, amelyekre csak később fog megérni, valamint tér nyílik a feszültségek és konfliktusok feldolgozására. Mindannyian eljátszottuk kiskorunkban, hogy szülők vagyunk, vagy hogy fontos munkát végzünk. Amikor pedig valamilyen konfliktushelyzetnek voltunk részei, és abból nem tudtunk feloldódni, azt szintén szerepbe lépve, játszva dolgoztuk fel, úgymond kiadtuk magunkból a feszültséget. Mennyivel könnyebb volt minden következmény nélkül dönteni egy-egy kérdésben!

A sajátos nevelési igényű gyermek is ugyanolyan fejlődő személyiség, mint az egészséges. Ő is megfigyel, utánoz, tapasztalatokat gyűjt, emlékezik, gondolkodik és megpróbálja kifejezni akaratát, érzelmeit, vágyait. De számára azok a tényezők

is az aktív tanulás lépcsőfokát jelentik, amelyeket egészséges társa az érés folyamán spontán módon sajátít el. Mivel a gyermekkor legfőbb tevékenységi formája a játék, a fejlesztő iskola is felhasználja ezt a fejlesztés folyamatában. Ennek során a játék olyan feltételeket biztosít, amelyek hatására kialakul a gyermek és környezete közötti aktív együttműködés, lehetővé válik számára környezete megismerése, és ezek által gyarapodnak ismeretei, fejlődnek képességei, formálódik személyisége. Ezek a gyerekek azonban eltérnek értelmi, érzelmi, beszéd- és mozgásfejlődésükben, ami a játéktevékenység fejlődését is megrekesztheti. De ugyanez fordítva is igaz: a játéktevékenység megrekedése akadályozza a személyiség sokoldalú fejlődését. A pedagógus feladata, hogy mindkét oldalról meglássa a nehézségeket, és segítsen azok feloldásában, hogy a gyermek kijuthasson ebből az ördögi körből. De hogyan?

Mindenekelőtt figyelembe kell venni a gyermeki fejlődés első három évének jelentőségét, hiszen – bár tudatos emlékeink nincsenek ebből a korból – ekkor gyűjtjük a legtöbb tapasztalatot, benyomást a világról, és ekkor sajátítjuk el a legalapvetőbb képességeket. Tehát nagyon fontos, hogy a gyermeket minél korábban tudatos fejlesztésben részesítsük: csak így tudjuk kihasználni a gyermeki agy rugalmasságát, rendkívüli fogékonyságát a tanulásra. Ebben az időszakban a játéktevékenység a gyakorlójáték szintjén áll. A gyermek játszik a hangjával, a tárgyak után nyúl, próbálgatja teste adta lehetőségeit. Mindezt belső motivációra teszi. Ha azonban folyamatos kudarccal jár e kísérletezés, és nagy erőfeszítéssel jár, elveszítheti ezt a motivációt. Márpedig egy tetraparetikus gyermeknek folyamatos feszes izomtónusával nem „gyerekjáték” megfogni egy tárgyat, de még utánanyúlni sem. Ez neki óriási feladat. Már itt meg kell akadályozni, hogy elveszítse játékkedvét. Segítsünk neki! Tegyük számára minél kívánatosabbá azt a tárgyat, és kicsinyítsük feladatértékét, toljuk hozzá közelebb! Mutassuk meg, a sikerrel nemcsak magának szerez örömet, hanem nekünk is! Legközelebb talán már messzebbre is érte nyúl. Nagyon fontos a kommunikáció is. Ha a gyermek beszédszervei is érintettek, akkor maga a hangképzés is erőfeszítés számára. Ettől még fontossá tehetjük számára a beszédet. Kezdetben sok mondókával, énekkel, később pedig azzal, ha igenis elvárjuk tőle, hogy kifejezze magát, persze megőrizve a játék örömeit.

Ha megjelenik a konstrukciós játék, az újabb feladatokat ró a gyermekre és nevelőjére. A fejlődésben lévő személyiség alkotni szeretne. Itt már nem elég megfogni valamit, össze is kell illeszteni. Érzékszerveinek és mozgásának fejlettségén kívül szüksége lesz fantáziájára és addigi tapasztalataira is ahhoz, hogy konstruálni tudjon.

A sajátos nevelési igényű gyermek sokkal kevesebb tapasztalattal bír, mint egészséges kortársa. Sokszor családtagjain kívül nem is ismer mást, és otthona falain kívül talán csak kórházat látott. Kevésbé ismeri az évszakok jelenségeit is, hiszen leginkább csak az ablakon át gyönyörködhet bennük. Ezért nekünk kell hozzásegítenünk neveltjeinket a tapasztalatokhoz, illetve a lehetőséghez, hogy tapasztalatot szerezzenek. Mi lenne erre alkalmasabb a játéknál? Ha a gyermeknek annyira nehezített a mozgása, hogy kevésszer gyönyörködhet a természetben, hozzuk be a természetet a falak közé! Ősszel akár annyi száraz levelet is szétteríthetünk a teremben, hogy abban bőven lehet hemperegni, közben érezni az illatát, hallani a ropogását, nézni a színeit. A gyümölcsöt, amivel csak pépes állapotban találkozik a gyermek, lássa egészben is! Játsszunk a gyümölcsökkel! Párosítsuk illatukat a nevével, a részt az egészszel játék formájában! Nézzük és tapintsuk meg, milyen még héjában a narancs, és hogy milyen nehéz megpucolni! Játsszuk el, hogy kell narancsfát ültetni, és leszüretelni a narancsot! Nézzük meg, milyen vidékről származik ez a gyümölcs! Hogy öltöznek ott az emberek? Így haladhatunk a már tapasztalt dolgoktól az új ismeretek felé. Persze lehetőséget kell adni rá, hogy hasonlót az igazi természetben is átélhessen. Csak ha minél többet látott, hallott a világból, akkor tudja azt utánozni.

A gyermek eleinte öntudatlanul utánoz mindent, ami körülötte történik. Később ez tudatossá válik, és eljátssza, amit saját maga tapasztalt. Itt jön a szerepjáték. Konduktorként azt figyeltem meg a gyermekeknél, akikkel foglalkozom, hogy nagyon keveset játszanak szerepjátékot. Még azok is, akik mozgásállapota és értelmi képessége ezt engedné. A világról szerzett tapasztalatok hiányát és a fantázia fejletlenségét tartom felelősnek ezért. Fantázia nélkül nem lehetünk meg sem gyermekként, sem felnőttként. Gyermekként még mindannyian birtokoljuk a fantázia képességét, ami fejleszhető, de még csírázó korában el is sorvadhat. Ezért mindig teret és lehetőséget kell biztosítanunk a képzelet szárnycsapásainak, majd később szárnyalásának. Másik megfigyelésem azokra a szerepekre irányult, melyeket a foglalkoztatott gyerekek felvesznek a szerepjáték során. Ők is megfigyelték a szülőszerep sajátosságait, és utánozzák is azokat. De már ritkábban játszanak „boltosat”, „színházasat”. Leggyakrabban „kórházasat” játszanak, ami elég riasztó, de szinte természetes azok után, hogy esetleg milyen sok időt töltöttek kórházban. Megfigyeléseik ezen a téren olyan alaposak, hogy játék közben helyesen alkalmazzák az orvosi műszerek nevét, és latin kifejezéseket is használnak. Mégis úgy gondolom, hogy játékkal is csak jobban odaláncolják magukat ehhez a világhoz. Kedvelt

szerepük még a konduktorszerep, hisz ez a másik, amit igen jól megfigyelhettek. Szintén megoldás lehet, ha minél több lehetőséget adunk neveltjeinknek a tapasztalatszerzésre és minél több szerep megfigyelésére.

Ezt a játékmódot tartom a legfontosabbnak a személyiségfejlődésben. Hiszen a gyermekek ezen a szinten kijátszhatják a bennük felgyülemlett feszültséget, és mindenféle képességeik fejlődése mellett a szerepbe lépés lehetőséget ad önmaguk kifejezésére és olyan helyzetek megélésére, melyeket egyáltalán nem vagy csak sok munka árán élhetnének meg. Így a hiányzó tapasztalatokat megszerezhetik a játékkal, ami segít nekik, hogy minél könnyebben beilleszkedhessenek a társadalomba. Ezért mi, pedagógusok, játszunk a gyerekekkel, segítsük őket saját fantáziáikkal is, hogy amíg nem alakul ki a belső motiváció bennük a sok mozgást és gondolkodást igénylő játékokra, addig motiváljuk mi őket! Rengeteg játékot ismerünk, csak át kell formálnunk őket úgy, hogy azt a fejlesztő iskolában is játszassuk, figyelembe véve csoportunk tagjainak adottságait. De teret és időt kell adnunk az önálló játékokra is, hiszen végső célunk az, hogy neveltjeink minél önállóbban éljenek a világban.

Mindehhez végig kell gondolnunk, hogyan telik el egy nap a csoportban, és hogyan tudnánk még több játékot csempészni a napirendünkbe. Ha ébredéskor nem egy sima „Ébresztő!” hangzik fel, hanem egy mondóka, ami azt is elmondja, hogy milyen jó, hogy újra együtt vagyunk, már azzal szeretetteljesebbé tettük a légkört. Az ébredés és a lefekvés olyan családi pillanatai a napnak, hogy a gyermekek maguktól is megnyílnak, és kezdeményezik a játékot. Legyünk társak ebben a játékban! Az egyik csoportban például, ahol dolgoztam, egy kisfiú, ha fázott átöltözésnél, rendszeresen Hideg urat tette felelőssé a vacogásért, és öltözködés közben őt kergettük el. Minden ruhadarabnál eltűnt egy pillanatra, majd mindig újra felbukkant egészen addig, míg a kisfiú teljesen fel nem öltözött. Így az egyébként kellemetlen öltözködésből humoros játék lett, és mindez a fiúcska kezdeményezésére történt.

A napirend visszatérő pontja a szobatisztaságra nevelés, a vécéhasználat kialakítása (kondicionálás). Úgy gondolom, ilyenkor hagyhatjuk a csoporttagokat gondolataikba merülni. A folyamatos figyelem nagyon fárasztó, ezért pihenőidőket is kell biztosítani a foglalkozások között, de talán egy hosszú foglalkozáson belül is. Viszont néhány gyermek számára a vécéhasználat gyakorlása nagyon nehéz feladat. Sokuknak még nem alakult ki az ülésbiztonságuk, ezért a facilitációk leépítésekor folyamatos félelemérzetet kell legyőzniük. Ilyenkor is segít a motiváció. Tűzzünk ki reális célokat, ami a gyermeket sikerélményhez juttathatja. Számoljuk, mennyi ideig ül kapaszkodás nélkül az alkalmatosságon. Ha eddig öt másodpercig sikerült, most

próbálja meg kicsit tovább. De ne kelljen egyfolytában küzdenie, mert a vécéhasználat gyakorlása olyan pontja lehet a napnak, ami frusztrációt kelt benne. Rövid sikeres próbálkozás után adjunk neki kapaszkodót, ami biztonságérzetet nyújt számára, és az idő múlásával növeljük a feladat idejének hosszát. A lehetőségeknek valóban csak a képzelet szab határt. Ilyenkor jó, ha nem a saját fantáziánkat, hanem a gyermekét eddzzük.

Étkezéseknél az önellátás tanulása mellett azt tartom fő célnak, hogy családias, meghitt legyen a légkör. Ennek megteremtése nem könnyű, hiszen ez a nap egyik legkörülményesebb része. Nehezen megvalósítható, hogy a csoport minden tagja együtt fogyassza el az ebédet. A nevelők ki-be járkálnak, mert újra kell melegíteni az ételt, valaki még a vécéhasználatnál tart, de már a csendes pihenőre kell átrendezni a termet... Számomra mindig megoldást jelent, ha egy pillanatra mindenkit – gyermeket és felnőttet egyaránt – megállítok aktuális cselekvésében, és csendjátékot hirdetek ki. A csend megnyugtatja az egész csoportot, és bár a kommunikáció hiányának lassítania kéne a szervezést, mégis az irányító újra kezében tartja a csoportot, és a gyerekek örömeire mutogatással és grimaszolással üzen a többieknek. Ha minden a helyére állt, vidám, halk zenével szabadítjuk fel a csoportot a csend alól, és máris jó hangulatú, közös reggeli veheti kezdetét. A gyertya melegsége is adhat nyugalmat és meghittséget az étkezésnek. És akár lehet „étermeset” is játszani.

A mozgásos foglalkozások folyamatos összpontosítást igényelnek. Ezeket a terapeuta mindig motiváló játékba ágyazhatja, ami néhány feladat után visszatérő motívum az egy óra alatt. Bizonyos játékok lehetnek jutalomértékűek is: például az dobhat célba a játék következő körében, aki a legszebben hajtja végre az aktuális feladatot, ez körönként akár többeket is megillettehet. De oly ritkán van alkalma a gyermekeknek a szerepbe lépésre, hogy én előszeretettel játszom velük ilyenkor drámajátékokat. Lehet az a feladatsor kerete, de akár magukat a feladatokat is játékká lehet tenni. Például ősszel az egyik legaktuálisabb téma a szüretelés. Egy ülő helyzetben végzett feladatsor összes feladata alkalmas arra, hogy eljátsszunk vele egy nagy szüretelést. Előkeressük az összes e témához kapcsolódó mondókát, dalt, és azokkal diktáljuk a feladatvégzés ritmusát. Nem baj, ha ismételjük őket, legalább a gyerekek is megtanulják. Nyújtózkodunk a szőlőfürtökért egyik kézzel, másik kézzel. Ha csak képzeletbeli tárgyat nevezünk meg a gyermek fölött magasan, és azért kell nyúlnia, már akkor sokkal jobban kinyújtja könyökét, mintha csak annyit kértünk volna tőle, hogy nyújtva emelje fel a karját. Pedig egy tetraparetikus gyermek általában folyamatosan flexiós helyzetben tartja felső végtagjait, aminek következménye kontraktúrák kialakulása lehet. A képzeletbeli cél mégis okot ad neki a fizikai

akadályok leküzdésére. Eljátsszuk, hogy esik az eső, kapucnit húzunk a fejünkre. Menetelünk a tőkék között, pakoljuk a puttonyunkba a termést. Keressük, hogy hol van még sok szőlő, nézünk jobbra, nézünk balra. Így az egész feladatsort egy nagy játékká tehetjük, és közben a gyermekek nemcsak a mozgásformákat gyakorolják, hanem szüreteléssel kapcsolatos kifejezéseket is megismernek, és azzal, hogy eljártszották a szüretelést, valóban lesz ezzel kapcsolatos tapasztalatuk, még akkor is, ha csak játék volt. Persze ezeket az alkalmakat a gyermekek sajátosságainak megfelelően kell alakítani.

Újabb lehetőség a játékra az az idő, amikor a gyermekek önellátási tevékenységeket végeznek, és képességeik különbözősége miatt nem egyszerre készülnek el. Ilyenkor főleg a jól mozgó csoporttagokra gondolok. Nagyon ritkán van lehetőségük ezeknek a gyerekeknek olyan tevékenységre, amit saját indíttatásra tennének. Itt az alkalom. Minden csoportteremben van úgynevezett játszósarok, ami egy nagy szőnyeget jelent, körben játékokkal. Ilyenkor nem is a tárgyi játék a fontos, hanem az, hogy a gyermek egyedül vagy társaival, de minden esetben pedagógus irányítása nélkül tevékenykedik, legyen az csak beszélgetés vagy szemmel kommunikálás. Arra figyeljünk, hogy a csoport minden tagjának legyen része az önálló játék örömeiben. A nevelőnek ilyenkor csak a felügyelet a feladata. Ha a gyermekek néha tanácstalanok, segíthetünk nekik, de igyekezzünk úgy irányítani a játékot, hogy minél nagyobb önállóságra legyen lehetőségük. Például, ha egy súlyosabban akadályozott tanuló játszana jól mozgó társaival, biztosítsuk neki azokat a feltételeket, amikkel ezt megteheti, de semmiképpen ne játsszunk helyette!

A programban szerepel a játékfoglalkozás. Ilyenkor a pedagógus választhat, hogy mit szeretne tartani: például csoportversenyt, népi játékokat, társasjátékokat, szituációs játékot vagy a legnépszerűbbet, a dramatizálást. A gyermekek kedvence az ismert mesék improvizatív jellegű dramatizálása. Egy ilyen foglalkozás a legtöbbször úgy épül fel, hogy a kiválasztott mesét legalább egy héttel a játékóra előtt megismertetjük a csoporttal, és a szülők is többször elolvashatják gyermekeiknek. Játékórán közösen elmeséljük a történetet, felsoroljuk a szereplőket, azok belső és vélhető külső tulajdonságait. Majd megtörténik a szereposztás, a jelmezek kiválasztása, a terem berendezése, majd a mese eljátszása. Végül megbeszéljük a gyermekek élményeit. Én is sokszor terveztem és vezettem ilyen jellegű órát. Ezek mindig örömteli pillanatokat szereztek mindannyiunknak, és nem kevésbé voltak sikeresek. De ma már tudom, hogy lehetne ezeket a foglalkozásokat még tudatosabban végezni.

Elsősorban arra kell lehetőséget adni a gyerekeknek, hogy megfigyelhessék azt, amit éppen ki kell fejezniük. Lehet, hogy már iskoláskorúak, de könnyen előfordulhat, hogy még nem láttak például medvét. Akkor pedig hogyan utánoznák a mozgását? Ezért én úgy építeném fel drámapedagógiai módszerekkel való fejlesztésüket, hogy előbb megteremteném a feltételeket az adott szerepek megfigyelésére, ezeknek a megfigyeléseknek az eredményeit összegeznénk valamilyen formában, és ezt követné az utánzás. Ha a gyerekek már úgy utánozzák a medvét, hogy látszik, azt emlékeiknek megfelelően teszik, akkor jöhet a dramatizálás. Mindezt gyakorlati példába foglalom. Ha a célunk nem a kifejezés, hanem a megfigyelések megszilárdítása lesz, nem kell előre kiválasztanunk a feldolgozandó mesét. Ha azt szeretném, hogy a csoport közelebről találkozhasson állatokkal, azt állatkertben tehetem meg. Erre nem alkalmas sem a fénykép, sem a videó, hiszen ezek nem nyújtanak kellő pontosságot. Persze az állatkertnek több lakója van annál, mint hogy azokat mind alaposan megfigyeljük, így legjobb, ha kiválasztunk néhányat a részletesebb szemlélésre. Figyeljük meg a színét, mozgását, méretét, de illethetjük a hangulatát is valamilyen kifejezéssel, hogy azután – már a csoportterem falai között – felidézhesük, hogy miket láttunk, és azok milyenek voltak. Lerajzolhatjuk őket, elismételhetjük a szavakat, melyekkel illettük az állatokat. Ezek után megpróbáljuk utánozni őket, a járásukat, mozgásukat, nézésüket és felidézni a hangulatukat. Elképzeltetjük, milyenek, mikor esznek, vagy olyasmit csinálnak, amit nem figyelhettünk meg az állatkertben. Megmutatjuk a gyermekeknek jobb híján képekkel és szavakkal, esetleg zenével vagy hangeffektusokkal, milyenek ezek az állatok a vadonban, igazi élőhelyükön. Majd kereshetünk egy mesét, melyben a gyerekek az állatok szerepébe léphetnek. Ezek a dramatizálások nem előadásra készülnek: legtöbbször a játék öröme és ismeretek rögzítése a céljuk. Persze a meséből is ki lehet indulni, ilyenkor az adott szereplők megfigyelésére kell lehetőséget adni. Ez elég körülményes lehet, hiszen nem minden mese szereplőit fogjuk tudni testközelből megvizsgálni. Ilyenkor be kell érniük versekkel, képekkel és minden lehetséges módszerrel, ami szemlélteti az adott szereplőket. Ha például a csoportból valaki még nem járt pékségben, a többiek elmesélhetik, milyen is az.

Az érzelmek kifejezése magasabb szint. Már az állatok utánzásánál is nehézségbe ütközünk, hiszen a súlyosabban mozgáskorlátozott gyermekek nem fogják tudni pontosan tükrözni az állatok mozgását, finomabb mozgásokat pedig még nehezebben kiviteleznek. Az arc mimikája is érintett lehet, ezek pedig már aprólékos mozdulatok. Így lehet, hogy be kell érniük az érzelmek testtartással való kifejezésével, ám sosem kell lemondanunk az arckifejezések gyakorlásáról.

Az érzelmek kifejezésének gyakorlásánál újabb nehézségbe ütközhet a pedagógus. A fejlesztő iskolában részt vevő gyermekek sokkal érzékenyebbek, mint egészséges társaik. Ezért különösen ügyelni kell arra, hogy játék közben ne okozzunk lelki sérülést a csoporttagoknak. Ha a pedagógus kellőképpen ismeri neveltjeit, akkor sok ilyen esetet meg tud előzni. Nem elég, ha ez az ismeret csak a gyermek személyiségének összetevőire irányul. Tudatában kell lennie azoknak a tényezőknek, melyek befolyásolhatják a személyiségfejlődést, mint például a család mentalitása, a szülők közötti kapcsolat, a nevelési stílus és a család érzelmi világa. A szerepbe lépés feltétele a kettős tudat, vagyis a gyermeknek tisztában kell lennie a valóság és a „mintha birodalmának” párhuzamával. Ennek hiányában a játszó gyermek letérhet a valóság síkjáról, és személyisége károsodhat. Tapasztalataim azt mutatják, hogy ez témakörökön belül változik. Egy tizenhárom éves értelmi fogyatékos kislánnyal sokat játszottam feladatsorok megoldása közben. Eljátszottam, hogy alszom, és neki fel kellett ébresztenie harangozással. Ugyanezt fordítva is, és hasonlókat, főleg a mozgásra való motiválást célozva. Egy mutogatós dalnál is jól haladtunk, melyben egy rövid történetet énekelünk, illetve játszunk el. A történet röviden a következő: halászni indulunk; evezünk a csónakban, majd bedobjuk a horgot. Fogunk is nagy halakat. Majd megfőzzük, fűszerezzük őket, és jöhet a kóstoló. Végül persze mind megesszük. Ettől megfájdul a hasunk, és a dalt innentől kezdve nyöszörögve énekeljük, mintha fájna a hasunk. Ennél a résznél a kislány sírva fakadt, és csak nehezen tudtam megértetni vele, hogy csak játszottam, csak úgy tettem, mintha fájna a hasam. Korábban is énekeltem ezt a dalt csoportokban, és mindig nagy kacagást váltott ki. Azt vettem észre, hogy ez a kislány semmilyen negatív érzést, sem fizikai, sem lelki fájdalmat nem tud játékként kezelni. Azóta óvatosabban játszunk.

A művészet egyéb ágainak is jelen kell lennie a fejlesztő iskolában. Intézményünkben egy olyan gyermekkórus alakításában vettem részt, melynek tagjai sajátos nevelési igényű, halmozott fogyatékkal élő gyermekek közül kerültek ki. Elvünk, hogy a zenétől nem zárhatunk el senkit, és az mindenkire rendkívüli pozitív hatással van. Ezért a kórustagoknak a feladata, hogy valamilyen módon aktívan részt vegyenek a zenélésben. Így a nem beszélő gyermekek ritmushangszereket használnak vagy táncolnak, a beszélők énekelnek, kerekesszékes gyermekek szintén hangszereket használnak. Mindenki részesévé és birtokosává válik a zenének. A heti egyórás kóruspróbák alatt az egész csoport aktív, és rendkívül jó hangulat uralkodik a közösségben. Nemcsak a gyerekek, hanem a nevelők is feltöltődnek lelkileg, de más célokért is küzdünk ezzel a tevékenységgel. Saját dalokat szerzünk kórusunknak, melyeket a gyermekek szívből énekelnek, és büszkéek arra, aminek a részei és alkotói. Szüleik ugyanezt a büszkeséget érzik. Fellépésekre járunk, ahol a közönség olyan produk-

ciót láthat és hallhat, ahol mindenki megnyílik, és talán azokat is megnyerjük, akik idegenkednek ettől a világtól. A gyermekeket a zene szeretetére tanítjuk, de inkább csak megteremtjük a feltételeket ahhoz, hogy maguk váljanak zeneszeretővé. Nyitottabbak és kezdeményezőbbek lesznek a zene által, és ezzel széles körűen fejlődik személyiségük is.

A zene és a tánc szorosan összetartoznak. Néhány dolgozó kezdeményezésére a gyermekotthon jól mozgó neveltjei néptáncos foglalkozásokon vehetnek részt. De a kerekesszékes gyermekeknek sem kell lemondaniuk a tánc örömeiről! Az otthon McLaren táncsoportjának tagjai kerekesszékeiket a koreográfiák eszközeként használják. Ezekben a produkciókban hozzátartozók is részt vesznek, így nemcsak a gyermekek, hanem a családok életébe is igyekszünk belopni a táncot. A koreográfiákkal versenyeken és rendezvényeken is részt vesz a csoport. Bár ezek az órák még nem váltak rendszeressé, folyamatosan törekszünk rá, hogy minél nagyobb teret nyerjen a sajátos nevelési igényű gyermekek művészeti nevelése, azon belül is a tánc.

Az otthonban más jellegű művészeti nevelés is zajlik. A nagykorú fiatalok kézműves munkában vesznek részt, gyönyörű, változatos portékákat készítenek, és rendszeresen vásárolnak is velük. A gyertyák, gipszformák, párnák és egyébek készítésében a technika elsajátítása után szabad kezet kapnak, így a kézművesség önkifejezésüknek ad teret.

Folyamatosan törekszem arra, hogy az otthon szellemiségében nagyobb hangsúlyt kapjon a játék és a színház. Az otthon néhány tanulóival rendszeresen járunk színházba, bábszínházba. Ezek az alkalmak óriási élményt jelentenek a gyermekeknek, főleg mikor élőzene kíséri az előadást. Azt tapasztaltam, hogy bár a családok minden energiájukat sajátos nevelési igényű gyermekük fejlesztésére szánják, törekvéseikben nem szerepel a művészeti nevelés. Ugyanez vonatkozik a fejlesztést végző intézményekre is. Szélesíteni kell hát látókörüket, és elérni, hogy találkozzanak a színházzal és a játékkal.

A színházi nevelés különböző formáit lehet alkalmazni a gyermekeknél attól függően, hogy milyen jellegű és mennyire súlyos az akadályozottságuk, de mindenképpen meg lehet találni a megfelelő formát. Kerekesszékes gyermekek miért ne látogathatnának színházat, ha az örömet szerez nekik? Ha az a bizonyos kettős tudat birtokukban van, élvezhetik a színházasdi örömét. Ezekben a színházlátogatásokon részt vesznek értelmi fogyatékos gyermekek is. Megfigyelhettem, hogy egy gyermekeknek szóló előadás képes végig lekötöni őket, pedig a fejlesztéskor nagy

erőfeszítéseket kell tennem figyelmük megtartásáért. Nem tudják pontosan elmesélni a látott történetet, de annak hangulatát és érzelmi tartalmát magukévá teszik. Képesek kiragadni valamit az előadásból, ami számukra fontos, és arra sokáig emlékezni fognak, legyen az egy szereplő, a látvány vagy a zene.

Igyekszem minden foglalkozásba játékot lopni, és annak minden pozitívumát kihasználni. De szeretném a drámapedagógiai módszerek alkalmazását olyan szintre emelni az otthonban, hogy az célirányos, rendszeres, konkrét órákban nyilvánuljon meg. Ezeknek a foglalkozásoknak a személyiség széles körű fejlesztése lenne a célja. Amíg erre nem adódik lehetőségem, addig is arra törekszem, hogy ahol és amikor lehet, játsszam a gyermekekkel, és megteremtsem a színházzal való találkozásuk lehetőségét.

Zenepedagógia eszközök a fejlesztő iskolában

Debrecen Nagytemplomi Református Egyházközség Immánuel Otthona, Debrecen

A zene személyiségfejlesztő hatása a zenepedagógiai és terápiás felhasználásban egyaránt érvényesül. A pedagógiai tevékenységek mindegyikében megtalálható a személyiség fejlesztése, amely a terápia célja is lehet. E két területen az eltérés abban mutatkozik meg, hogy míg a pedagógiában mindig a közösség az elsőrendű, addig a terápiában az egyén. A zeneterápiában a személyiség önfejlesztő mechanizmusának életre keltésével vezető szerepet kap az érzelem és az önkifejezés. A gyakorlatban mindezek érvényesüléséhez egyéni és csoportos formában reprodukív vagy receptív (passzív) terápiát (zenehallgatás), produktív vagy aktív terápiát (improvizáció) és komplex zeneterápiát (mozgás, rajzolás, agyagozás, festés stb.) használnak. A halmozottan fogyatékos gyermekeknél elsősorban a komplex zeneterápiát alkalmazzuk. Formái a következők: ritmusterápia, énekerápia.

Ritmusterápia

A ritmus egy időmérték a beszédben, a zenében, a mozgásban. A ritmus a zenében dallamhoz kötött. A zenei ritmus testi élmény is, a zenehallgató és zenélő motorikájára gyakorol hatást. Spasztikus (fesz) gyerekeknél különösen lazító hatású. A ritmusterápia a zeneterápia legegyszerűbb formája; kevés technikai készséggel megvalósítható ritmikus népdalok és gyermekdalok nagyon alkalmasak a mozgásgyakorlásra. Leépíthetők a helytelen és megerősíthetők a helyes elemi mozgások, és a gyermek tudatos együttműködésével normális mozgásfolyamatok alakíthatók ki. A ritmusterápiában ezt a munkát elmélyítjük: a gyermek tudatos együttműködése nélkül, játékosan gyakoroljuk a mozgásokat úgy, hogy azok lassan automatizálódnak. A ritmusterápiában a zeneoktatáshoz hasonlóan kis ritmikus, metrikus összefüggésekkel ismerkednek meg a gyermekek. A ritmus impulzust ad, aktivizál és felold.

Énekterápia

Az ének eredetileg spontán emocionális megnyilvánulás, amit a gyermekeknél egészen az ötödik életévig megfigyelhetünk. Az énekterápia nem közl rendszeres ismereteket, hanem az éneklési megnyilvánulások felé fordul. Előtérbe kerülnek a terápiás célok: az emocionális felzárkózás, az örömszerzés, a közösségbe való beilleszkedés. Módszertani szempontból a játékosság az uralkodó, mégis elmélyíti az énektanítást. Az énekterápiát jól össze lehet kötni a zenehallgatással, improvizálással, ütő- és fúvós hangszerek alkalmazásával. (Az egyik fejlesztő csoportunkban például ülő helyzetben pálca és karika segítségével énekre végzünk feladatokat, és a nem beszélő gyermek is próbál hasonló dallamot, hangot adni és mozogni. Ezt különösen a Down-szindrómás gyermekek csoportjában figyelhetjük meg.)

Fontos és élvezetes számukra a különböző hangszerek megismerése és hangoztatása, először nevük hangoztatásával, majd egyszerű énekeket kísérünk hangszerekkel, és végül a hangszerek felismerése csak a hang alapján. Ugyanakkor nagy mozgásigényüket kielégítve zenehallgatás formájában kendő vagy nagy lepedő segítségével utánozzuk a zene ritmusát a kendővel, sőt még bújócskázunk is. Az egyensúlyozó gyakorlatoknál és a különböző speciális libegőn, billenő tányéron, Bobath-labdán és tornapadon is használunk énekeket és mondókákat. Alkalmazunk még körjátékokat is.

A zeneterápia legfontosabb feladatai

1. A kommunikációs képesség fejlesztése.
2. Élménynyújtás, érzelmi hatások, örömszerzési alkalmak biztosítása.
3. A pszichofizikai állapot kezelése, a „görcsök” oldása.
4. Kreatív megnyilvánulások ösztönzése.

A zenei játékterápia céljai

1. A testtudat kialakítása, a saját hang és mozgásélmény létrehozása, ezáltal az önazonosság érzetének megerősítése.
2. A térérzék fejlesztése, a mozgások egyensúlya, tempója, összehangoltsága és finom árnyalatainak kidolgozása.
3. Az események átélése játék formájában, a társas viszonyok megjelenítése játékszerepekben.

III. Kiegészítő terápiák

Egyéb fejlesztő eljárások

Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ, Szombathely

A kutyás terápia és a gyógylovaglás szerepel az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ terápiás kínálatában. A *kutyás terápia* során különböző ismereteket nyújtunk, képességeket fejlesztünk (kognitív képességek) a kutya bevonásával. A terápiás foglalkozások mindig a gyógypedagógus által meghatározott fejlesztési célok megvalósítása érdekében folynak. A foglalkozás feladatai kapcsolódnak az iskolai tananyaghoz. A feladatok megoldásával a gyermek a kutyával való játékos tevékenység során sajátítja el az ismereteket. A foglalkozásokon a kutyák segítségével érjük el, hogy a feladatok még érdekesebbek, játékosabbak.

A *lovasterápia*, más néven *gyógylovaglás* gyűjtőfogalom, mely szakember által, speciálisan képzett ló közreműködésével végzett gyógyító-fejlesztő eljárások összességét jelenti. A gyógylovaglás tehát nem lovaglást jelöl a szó hétköznapi értelmében, de pontosabb elnevezés híján ez a szó használatos. A gyakorlatban a lovasterápia két nagy irányzata különül el: hippoterápia és gyógypedagógiai lovastorna vagy lovaglás.

A fogyatékoság típusa, a terapeuta végzettsége és a terápia célja határozza meg, hogy konkrét esetben melyikről beszélünk. A fogyatékosok sportlovaglása már nem a rehabilitáció, hanem a rekreáció, illetve parasport tárgykörébe tartozik. Az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ tanulói az Unicornis Lovasterápia és Lovasközpontba (Balogunyom) járnak lovagolni. A foglalkozásokra az intézmény, a Megyei Vöröskereszt, a Máltai Szeretetszolgálat és a Szociális Szolgáltató Központ kisbusza szállítja őket.

Egyéni fejlesztés keretén belül valósul meg az Aranyhíd Nevelési-Oktatási Integrációs Központ fejlesztő iskolai tanulói számára az augmentatív kommunikáció, a bazális stimuláció, a mozgásnevelés, a gyógytorna, a masszázs, a tibeti hangmasszázs, a tangentorkád-kezelés. Az egyéni fejlesztések jelentősége a személyes kapcsolatban van, mely lehetőséget ad arra, hogy a gyermeket és jelzéseit jól megismerjük.

A *gyógytorna* gyógyító céllal alkalmazott mozgás, melyet gyógytornász vezet. A gyógytornában alkalmazott speciális mozgásformák a passzív mozgatás, aktív mozgás mozgáseffektus nélkül, aktív mozgás mozgáseffektussal (vezetett mozgás, gravitáció ellenében végzett mozgás, mozgás ellenállással szemben, szabadgyakorlat – önállóan végzett mozgás). A gyógytorna-foglalkozás mindig egyéni fejlesztés keretein belül zajlik, néha két szakemberrel. A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekeknél törekszünk arra, hogy a gyógytorna úszás, tangentorkád, masszázis vagy tibeti hangmasszázs után következzen, mert az ellazult izmok passzív nyújtása, mozgatása ilyenkor kisebb fájdalommal jár, így könnyebben kivitelezhető a mozgások.

A *masszázs* a test felületén meghatározott fogásokkal, kezelési céllal alkalmazott mechanikai inger, amelyre kialakuló szervezeti válaszreakció a fizikális gyógyhatás (fajtái: gyógymasszázs, sportmasszázs, higiénikus masszázis). Általános hatásai: vérkeringés javítása, légzésszabályozás, vérnyomás-szabályozás, az izom teljesítőképességének növelése, általános fáradtság csökkentése és frissítés. A kezelés mindig egyéni fejlesztés keretében folyik.

A *tangentorkád-kezelés* víz alatti zuhanymasszázs. A kezelés meleg, 35-37 fokban vízben, a kórképnek megfelelő víznyomásnagysággal történik. A tangentoros kezelés célja az izmok lazítása, a keringés javítása. Egyéni fejlesztés keretei között zajlik, és megelőzi a mozgásnevelés-órát vagy a gyógytornát, mert a kezelés izmokra, szervezetre gyakorolt jótékony hatása beépül a foglalkozásokba. A kezelés csak orvosi utasításra történhet.

A *tibeti hangmasszázs* Peter Hess német fizikus kutatásai alapján kialakított módszer. 5–12-féle fém ötvözetéből készült hangtálakkal történik a masszázis; a tálat ütéssel, koppintással vagy a tál falán végzett körzéssel szólaltatják meg. Tapasztalhatjuk, hogy ha a testünk bármely pontján hangtálat helyezünk el, és azt megkonkatjuk, a vibrációt egész testünkön érezni fogjuk (az emberi test 70%-a víz, mely könnyen továbbítja a vibrációt). A tálak hangjának hatására agyunk alfa-állapotba kerül, ellazulunk. A hallásérzékelés összeköttetésben áll agyunk érzelmi központjával, a limbikus rendszerrel, ezért a hangok érzelmi reakciót váltanak ki.

Alkalmazási területei: wellness, gyógyászat, pedagógia, gyógypedagógia. A tálak hangja megnyugtatja a gyerekeket, oldja a szervezetben felgyűlt feszültséget. Sikeresen alkalmazható viselkedés- és magatartászavarok, valamint alvászavarok esetén.

Fejlesztő játékként az érzékelés, figyelem, testséma, hallási figyelem, téri tájékozódás fejlesztésére alkalmas. Csoportos foglalkozáson a jókedvű együttlét, az egymásra figyelés, a közös élményszerzés javítja a társas kapcsolatok kialakítását. Kontraindikáció: szívritmus-szabályozó és friss műtéti hegek esetén nem alkalmazható, epilepszia, akut gyulladás és fémprotézisek esetén óvatossággal. Mindig egyéni foglalkozásként történik; izomlazító hatását az utána szervezett gyógytorna vagy mozgásnevelés foglalkozáson használjuk ki. A tibeti hangmasszázs kedvező hatása – pihentség, ellazultság – a gyermek további tevékenységein (pl. tanóra, napközis foglalkozás) is érződik.

Az *úszásnál* a víznek mint közegnek a kedvező hatásait használjuk ki, elsősorban a víz felhajtóerejét. A vízben könnyebben kivitelezhető néhány mozgás és az izmokra lazító hatással van (spazmusok oldása, kontraktúrák nyújtása). A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek úszás foglalkozása egyénileg, segítővel történik, fontos szempont a gyermekek pozitív élményhez juttatása.

*

A terápiás eljárásokat minden gyermeknél egyénileg választjuk ki az év eleji állapotfelmérés eredményével és az ez alapján összeállított fejlesztési tervvel összhangban. A fejlesztési tervben meghatározott célok és feladatok alapján választjuk ki az egyéb fejlesztő eljárásokat, melyek ráépülnek és támogatják az egész napi tevékenységet (a gyakorlatban a terápiás foglalkozásokon szerzett ismereteket, tapasztalatokat felhasználjuk a mindennapi tevékenységek során).

A *lovas és kutyás terápiákon* a gyermekek számára kitarul a világ, új élőlényeket ismernek meg, és új tapasztalatokat szereznek (pl. tapintás: új érzet az állat szőre, melegsége, légzése). Megtanulnak parancsokkal irányítani (pl. kézmozdulattal), észreveszik, hogy a kutya engedelmessé válik, ilyenkor fejlődik az én-tudat. Választhatnak (pl. kártyákon), hogy mit csináljon a kutya (pl. üljön le, feküdjön, ugasson), így is segítve az akarat, én-tudat fejlődését és az ok-okozati összefüggések felismerésének képességét. Az ezeken a foglalkozásokon megszerzett tapasztalatokat nap mint nap használjuk a társas kapcsolatok kialakulásában, fejlődésében. Fontos szerepe van annak, hogy a kutyás terápián megtapasztalnak, megismernek egy másik élőlényt, akinek még egyszerű utasításokat is adnak. Így fejlődik az a képesség, hogy megtanulják akaratukat közvetíteni társaik, tanáraik felé.

A *masszázs*, *hangmasszázs* során a gyermekek izmai ellazulnak, ami pozitív élmény számukra. Kellemes hangulatba kerülnek, jól érzik magukat, ezek mind-mind kedvezőleg hatnak a személyiség fejlődésére. A gyermekek képet kapnak testükről, így fejlődik testérzékelésük. Masszázs után könnyebben végeznek el – máskor izmaik feszsége miatt – nehezen kivitelezhető mozgásokat. A masszázs pozitív hatásait igyekszünk kihasználni a mozgásnevelés-órán, de a gondozási feladatok is könnyebben végezhetőek, ha ellazult a gyermek (pl. jobban fel tudja emelni kezét, könnyebben átfordul). A masszázs után kialakult kellemes érzés hatására a gyermek jó hangulatban tér vissza a csoportba, és ez kedvező hatással van társas kapcsolataira is.

A *gyógytorna* és az *úszás* segítenek a megfelelően, a lehető legkisebb segítséggel kivitelezett mozgások elsajátításában, gyakorlásában. Beépülnek a mindennapokba, a mozgásfejlesztéssel szoros kapcsolatban, az ezeken a foglalkozásokon kialakított, begyakorolt mozgásokat használjuk a többi foglalkozás, gondozás során.

Terápiák

MACI Alapítvány, Jászberény

Hidroterápiás Rehabilitációs Gimnasztika (HRG)

A hidroterápiás rehabilitációs gimnasztika a terápia preventív, regressziós, habilitációs, rehabilitációs szemléletű, langyos vízben alkalmazott csoportos, ritkábban egyéni mozgástanítást jelent. A terápia a szülők bevonásával történik, tehát a gyermek a szülő segítségével végzi a feladatokat. A foglalkozásokon való közös részvétel előnyösen befolyásolja a szülő–gyermek kapcsolatot, hiszen együtt élék át a sikereket. A terápia éveken keresztül szisztematikus fizikai, illetve pszichés terhelést biztosít a gyermekek számára.

Célunk:

- a víz lazító hatásának felhasználása a mozgástanítás során;
- a vízben való könnyebb mozgás kihasználása mozgásminták megtanítására, melyeket később a szárazföldön is alkalmazhatunk;
- szülő–gyermek kapcsolat erősítése.

Lovasterápia

A lovasterápia olyan speciális komplex fejlesztési módszer, amely a ló, a lovaglás és a lóval való foglalkozás hatásait használja fel a terápia, a fejlesztés, a nevelés, a habilitáció színterein. A terápia orvosi, pedagógiai javaslatra, lovasterapeuta szakember vezetésével zajlik. Indikációs területe igen széles. Hatásai (fizikai, pszichés és szociális) szervesen kapcsolódnak egymáshoz, együtt jelentkeznek; a foglalkozások alatt mindig azt helyezük előtérbe, ami a terápiás cél eléréséhez leginkább szükséges. A lovasterápia eredményességét többek között motiváló ereje adja, valamint

az, hogy azon ritka terápiák egyike, amely szabad levegőn zajlik, természetes környezetben, és fejlesztő, gyógyító hatása úgy érvényesül, hogy a fogyatékos gyermek szórakozik, örömmel végzi a feladatokat.

Célunk:

- a kóros izomtónus szabályozása;
- a mozgásérzékelés javítása;
- a testséma fejlesztése;
- az egyensúly, a koordináció javulása;
- fejkontroll, törzskontroll javítása;
- önbizalom, függetlenség, önkifejezés, életöröm megjelenése;
- motiváció fejlesztése;
- emocionális fejlődés.

Egyéb szolgáltatások, fejlesztések

Mágnes terápia

A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyerekeknek számos olyan problémájuk lehet, amelyen a mágnes terápiával segíteni tudunk. Itt is megfigyelhető degeneratív csontelváltozás, biztosan előfordul fejfájás, csak mi nem tudunk róla, mert nem képesek jelezni felénk. Vérnyomásproblémájuk is van, hiszen ezek a gyerekek teljes ellátásra szorulnak, képtelenek önálló helyzet- és helyváltoztatásra. Ez azt jelenti, hogy függőleges helyzetbe is csak akkor kerülnek, ha mi, felnőttek, fölemeljük őket. A tartós fekvés miatt a vérnyomásuk nem lehet mindig jó, de a terápiával alkalom nyílna a vérnyomás rendezésére is. A mozgáshiány miatt emésztési folyamataik is lelassultak, olykor zavar léphet föl.

Célunk:

- az általános közérzet javítása;
- ellenálló-képesség növelése;
- szövetellátás, keringés fokozása;
- izomtónus-eloszlás normalizálása.

Boardmaker program

A *Boardmaker* kommunikációtábla-készítő grafikai adatbázis és szerkesztő program alkalmas kommunikátorok előlapjai, kommunikációs táblák, munkalapok, órendek készítésére. A képek színesek vagy fekete-fehérek és tetszőleges méretűek lehetnek. A programot jelenleg szemléltető eszközök, kommunikációs táblák, könyvek készítéséhez használjuk mind az egyéni, mind a csoportos foglalkozásokon.

Szakirodalmi ajánló

Könyvek, kiadványok, tanulmányok a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyekről

- Barbócz Károlyné (szerk.) (1999): *Védőháló. A halmozottan sérült gyermekek nevelése, fejlesztése*. DMJV Egészségügyi Gyermekotthon „Fény felé” Alapítvány, Debrecen.
- Bass László (2003): *„A soha fel nem növő gyermek” (Családban nevelkedő súlyos-halmozott fogyatékosok életkörülményei Magyarországon)*. Fordulópont 21. szám 2003/3. „Neked teljes az életed?”. Pont Kiadó, Budapest, 39–56.
- Bass László (szerk.) (2004): *Jelentés a súlyosan és halmozottan fogyatékos embereket nevelő családok életkörülményeiről*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Dombainé Esztergomi Anna (szerk.) (2002): *Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon*. Gyógypedagógiai Szolgáltató Centrumok sorozat. Fogyatékos Gyermekek Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány, Budapest.
- Formanek Tamás (2002): *A halmozottan sérültek oktatása az ezredforduló Magyarországon*. In: Mezei Gy. (szerk.): *A hátrányos helyzet csökkentése érdekében – Válogatás szakdolgozatokból. A közoktatás-vezetés időszerű kérdései*. BME Műszaki Pedagógiai Tanszék, Budapest, 35–64.
- Günzburg, H. C. (2000): *Pedagógiai Analízis és Curriculum a szociális és személyiségfejlődés mérésére értelmi fogyatékosoknál*. Az eljárás négy változata. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- Hatos Gyula (szerk.) (1995): *Értelmileg súlyosan akadályozott emberek gyógypedagógiai foglalkoztatása*. Tanulmánygyűjtemény. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- H. T. (2003): *Egy szülő a kezdetekről és a mindennapos küzdelmekről*. Fordulópont 21. szám 2003/3. „Neked teljes az életed?”. Pont Kiadó, Budapest, 57–70.
- Juhász Zsófia – Sártory Gabriella (1984): *Zöld füvecske a mezőben*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (szerk.) (1996): *A súlyos és halmozottan fogyatékos sággal élő gyermekek fejlesztése, a képzési kötelezettség teljesítése*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Márkus Eszter (szerk.) (1996): *Halmozottan sérült, súlyosan mozgáskorlátozott gyermekek nevelése, fejlesztése*. BGGYTF, Budapest.

- Márkus Eszter (1997): *Képességfejlesztő eszközök a súlyosan és halmozottan sérült mozgásfogyatékos gyermekek nevelésében*. BGGYTF, Budapest.
- Márkus Eszter (2003): *A súlyosan és halmozottan sérült (képzési kötelezett) gyermekek nevelésének elméleti és gyakorlati problémái*. In Bábosik I. – Barkó E. – Schwartz Y. – Széchy É. (szerk): *A pedagógiai kutatások folyamatában III. Új Pedagógiai Szemle*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Pedagógiai Intézet, Budapest, 124–148.
- Márkus Eszter (szerk.) (2003): *IME Ismerkedés, Megértés, Együttlét. Súlyos-halmozott fogyatékossgal élő emberek életének kísérése*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Pfeffer, W. (szerk.: Kedl Márta) (1995): *A súlyos értelmi akadályozottak fejlesztésének alapvetése*. Szerkesztett válogatás a szerző azonos című munkájából. BGGYTF, Budapest.
- Schäffer, F. (ford. és szerk.: Márkus E.) (1998a): *Munka – szórakozás – fejlesztés. Konceptió súlyosan és halmozottan akadályozott emberek és segítők életének és munkájának alakításához*. BGGYTF, Budapest.
- Sziszák Katalin (szerk.) (2003): *Habilitációs, rehabilitációs munka Békés Megye Fogyatékosok Ápoló-Gondozó Otthonában*. Békéscsaba.
- Vágó Éva Anna (2006): *Speciális didaktika II. Halmozottan és értelmileg súlyosan akadályozott tanulók foglalkoztatástana*. APC-Stúdió, Szeged.

Főiskolai, egyetemi szakdolgozatok a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyekről

- Bárdiné Székely Zsuzsa (2007): *Augmentatív és alternatív kommunikáció elmélete röviden és gyakorlati megvalósulása a Csillagházban*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Bien Gábor (1996): *Súlyosan és halmozottan sérült gyermekek nevelésének lehetőségei és problémái – a XV. Kerületi Fejlesztő Napközi Otthon működésének tükrében*. BGGYTF, Budapest.
- Bolyán Beáta (1997): *Az értelmileg akadályozott emberek helyzete a nyíregyházi „Magdalénum” Református Egészségügyi Gyermekotthonban tegnap és ma*. BGGYTF, Budapest.
- Csek Tamásné (2003): *„Napsugaraink...” avagy a súlyosan és halmozottan sérült gyermekek fejlesztésének lehetőségei – a Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesülete Napsugár Szociális és Egészségügyi Szolgáltató Rehabilitációs Központ működésének tükrében*. ELTE BGGYFK, Budapest.

- Csepregi Anna (2005): *Súlyosan és halmozottan sérült gyermekek és fiatalok fejlesztésének általános kérdései, lehetőségei és megvalósulása a XV. kerületi Fejlesztő Gondozó Központban*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Degovics Zsuzsanna (2003): *Súlyosan, halmozottan sérült mozgáskorlátozott gyermekek szocializációs folyamatáról*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Formanek Tamás (2001): *A halmozottan sérültek oktatásának helyzete az ezredforduló Magyarországn*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest.
- Hajnerné Molnár Anikó (2004): *A súlyos-halmozott fogyatékossgal élő emberek fejlesztésének elmélete és gyakorlata a fogyatékosok ápoló-gondozó otthonában*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Kapronyi Ágnes (2003): *A szomatopedagógus munkája a Segítő Kommunikáció Módszertani Központ képzési kötelezetteket fejlesztő csoportjában*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Korom Ágnes (1998): *Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztésének lehetőségei habilitációs napközi otthonban*. BGGYTF, Budapest.
- Kovács Éva (2001): *Súlyosan és halmozottan sérültek diagnosztikájának elméleti kérdései és annak néhány gyakorlati vonatkozása*. ELTE BGGYFK, Budapest
- Kovács Monika (1998): *Szomatopedagógiai fejlesztés lehetőségei az egészségügyi gyermekotthonban*. BGGYTF, Budapest.
- Kubinyi Emese (2000): *Súlyosan és halmozottan sérült személyt nevelő családok életkörülményei hazánkban*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Márkus Eszter (1995): *Speciális pedagógiai koncepciók – különös tekintettel a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésére*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest.
- Márkus Eszter (2005): *Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésének elméleti és gyakorlati problémái*. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest (doktori értekezés).
- Méhészné Tobai Rita (2003): *A békéscsabai Fogyatékosok Ápoló-Gondozó Otthonának bemutatása*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Némethné Varga Viktória (2003): *Súlyosan és halmozottan sérült gyermekek és fiatalok nevelésének változásai a XV. Kerületi Fejlesztő Gondozó Központ működésének tükrében*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Papp Mária (2005): *A fejlesztő gondozás mint a mindennapos tevékenységre nevelés lehetősége súlyosan és halmozottan sérült gyermekeknél*. ELTE BGGYFK, Budapest (szakdolgozat, irányító tanár: Márkus Eszter).

- Pelle Zsuzsanna (2004): *A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek és fiatalok nevelésének lehetőségei az ápoló-gondozó otthonokban*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Polgár Dóra (2007): *A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek Vas megyei helyzete*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Purzás Viktória (2008): *Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek iskolai nevelése, oktatása a szombathelyi „Aranyhíd” Nevelési – Oktatási Integrációs Központban*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Sebe Mariann (1996): *Súlyosan és halmozottan sérült mozgásfogyatékos gyermekek nevelésének lehetőségei az egészségügyi gyermekotthonban*. BGGYTF, Budapest.
- Selmeci Judit (1999): *Helyzetkép a fogyatékosok ápoló-gondozó otthonaiban élő súlyosan és halmozottan sérült gyermekek életkörülményeiről*. BGGYTF, Budapest.
- Szabolcs Andrea (1997): *Egy súlyosan és halmozottan sérült kisfiú komplex fejlesztése a családban*. BGGYTF, Budapest.
- Szász Éva Zsuzsanna (2005): *Súlyosan és halmozottan sérült gyermekek iskolai nevelése, oktatása Ausztriában*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Velenczei Melinda (1999): *A súlyosan és halmozottan sérült gyermekek fejlesztési lehetőségei az egészségügyi gyermekotthonban*. BGGYTF, Budapest.
- Vincze Dóra (2003): *A „Gólyafészek” Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Fogyatékosok Otthonának bemutatása, súlyosan és halmozottan sérült gyermekek fejlesztése, foglalkoztatása*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Virányi Ildikó (1993): *Súlyosan és halmozottan sérült mozgásfogyatékosok intézményes nevelésének hazai helyzete*. BGGYTF, Budapest.
- Zahoránszky Mária (2003): *Képzési kötelezettség otthoni ellátása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*. ELTE BGGYFK, Budapest.

Könyvek, kiadványok a fogyatékoságról, fogyatékos személyekről és a gyógypedagógiáról

- Beller Edit (szerk.) (2007): *Tücsökkórus... avagy szeretettel nevelni*. Kozmutza Flóra Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Diákotthon és Gyermekotthon, Hódmezővásárhely. Norma Nyomdász Kft. Kiadó és Nyomda, Hódmezővásárhely.
- Benczúr Miklósné (szerk.) (1999a): *Rehabilitációs foglalkoztató terápia*. BGGYTF, Budapest.

- Benczúr Miklósné (szerk.) (1999b): *Foglalkoztató terápia*. BGGYTF, Budapest
- Benczúr Miklósné (2000): *Sérülésspecifikus mozgásnevelés. Mozgáskorlátozottak mozgásterápiája, adaptált testnevelése és mindennapos tevékenységre nevelése*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Benczúr Miklósné – Bernolák Béláné (1991): *Felelős vagyok érte. Mozgásfogya-
táros kisgyermekek irányított családi nevelése*. BGGYTF, Budapest.
- Borbély Sjoukje – Jászberényi Márta – Kedl Márta (1998): *Szülők könyve. Értel-
mileg sérült kisgyermek neveléséhez*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- Csiszár Mária (1994): *Mégis élsz, Barackvirág! Márton Áron Kiadó, Budapest*.
- Czeizel Endre – Czeizel Barbara (1995): *Hogyan segíthetek gyermekemen? Ma-
gyar Mediprint Szakkiadó Kft., Gondolat Könyvkiadó Kft., Budapest*.
- Delacato, C. H. (1997): *Miért „más” az autista gyermek? Élmény '94. Bt.,
Hajdúhadház*.
- Erdélyi Andrea (2005): *Nézd a kezem! Egyszerű gesztusjelek gyűjteménye nem
beszélő emberekkel való kommunikációhoz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Buda-
pest.
- Falvai Rita – Végh Katalin (szerk.) (2001): *Fészek Szakmai Füzetek 1. „Esély a
teljesebb életre.”* Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Falvai Rita (szerk.) (2001): *Fészek Szakmai Füzetek 2. „Értelmet az életüknek...”*
Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Fótiné Hoffmann Éva (szerk.) (1994): *Szemelvénygyűjtemény a mozgásfogya-
táros gyermekek nyelvi fejlődése és kommunikációja köréből*. Nemzeti Tan-
könyvkiadó, Budapest.
- Gaál Éva (szerk.) (1996): *Emberkép gyógypedagógusoknak. Szemelvénygyűj-
temény az emberkép tanulmányozásához*. BGGYTF, Budapest.
- Glautier, N. (szerk.) (2004): *Fogyatékoság, identitás és befogadás. Közösségi
ellátások hétköznapi környezetben*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Gordosné Dr. Szabó Anna (szerk.) (2004) *Gyógyító pedagógia. Nevelés és te-
rápia*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- Gordosné Dr. Szabó Anna (2004): *Bevezető általános gyógypedagógiai ismer-
etek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Gruiz Katalin (2006): *Megszülettél, hogyan tovább? Első segély szülőknek*.
Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- György Ilona (1992): *Gyermekekori epilepsiáról szülőknek*. Medicina, Budapest
- Hatos Gyula – Krausz Éva (1984): *„Gólya, gólya, gilice...” Hogyan nevelje ér-
telmi fogyatékos gyerekét?* Tankönyvkiadó, Budapest.

- Hatos Gyula (szerk) (1993): *Emberk értelmi akadályozottsággal. Dokumentumgyűjtemény az értelmileg akadályozott emberekkel foglalkozó szervezetek, intézmények, társaságok állásfoglalásaiból.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hatos Gyula (szerk.) (1995): *Értelmileg akadályozott emberek lakóközösségei külföldön.* Szemelvénygyűjtemény. BGGYTF, Budapest.
- Hatos Gyula (1996): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük.* BGGYTF, Budapest.
- Hippel, K. von – Jones, S. – Kieran, S. – Connor, F. (1994): *A mozgásfejlődés zavarai.* FAMINFO Szülőkönyvtár sorozat 2. SOFT Alapítvány, Debrecen.
- Huszár Ilona – Kullmann Lajos – Tringer László (szerk.) (2000): *A rehabilitáció gyakorlata.* Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- Illyés Sándor (szerk.) (2000): *Gyógypedagógiai alapismeretek.* ELTE BGGYFK, Budapest.
- Katona Ferenc (1986): *Fejlődésneurológia és neurohabilitáció.* Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Katona Ferenc (1990): *Fejlődésneurológia és neurohabilitáció 2. 6 hónapostól 2 éves korig.* Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Katona Ferenc (1999): *Klinikai fejlődésneurológia.* Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest.
- Kálmán Zsófia (1989): *Kommunikáció Bliss-nyelven.* Bliss Alapítvány, Budapest.
- Kálmán Zsófia (szerk.) (2002): *Segítő Kommunikáció Módszertani Központ. Gyógypedagógiai Szolgáltató Centrumok sorozat.* Fogyatékos Gyermekek Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány, Budapest.
- Kálmán Zsófia – Könczei György (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.* Osiris, Budapest.
- Kálmán Zsófia (2004): *Bánatkő. Sérült gyermek a családban.* Bliss Alapítvány, Budapest.
- Kálmán Zsófia (2006): *Mással-hangzók. Az augmentatív és alternatív kommunikáció alapjai.* Bliss Alapítvány, Budapest.
- Kissné Haffner Éva – Alkonyi Mária (1994): *Ők és mi.* BGGYTF, Budapest.
- Könczei György (1992): *Fogyatékosok a társadalomban.* Gondolat, Budapest.
- Könczei György (1994): *„Mégis, kinek az érdeke?” A fogyatékkutatás és a fogyatékospolitika útja a rehabilitációtól a független életig.* A Rák Ellen az Emberért, a Holnapért Alapítvány, Budapest.

- Krausz Éva (1992): *Mi ilyenek vagyunk. Hogyan éljünk együtt értelmi fogyatékos embertársainkkal?* Értelmi Fogyatékosok Országos Érdekvédelmi Szövetsége, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (1996a): *Értelmi fogyatékosok pszichológiája I. Régi nézetek új megközelítésben.* BGGYTF, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (szerk.) (1996b): *Az értelmileg akadályozottak intézményes ellátási formáinak változása.* Fordításgyűjtemény. BGGYTF, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (szerk.) (1999): *Kiscsoportos lakóotthonok. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései. Két munkakonferencia tapasztalatai.* Soros Alapítvány, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (szerk.) (2002): *Kiscsoportos lakóotthonok. Hol is tartunk? Két munkakonferencia tapasztalatai.* Soros Alapítvány, Budapest.
- Lenzen, H. (1994): *Down gyermekünk jövője.* Pedellus Bt., Debrecen.
- Maléth Anette (szerk.) (1999): *Kézikönyv az értelmi fogyatékos emberek lakóotthonaiban dolgozó segítők részére.* Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Máté Gabriella (1998): *Meglásd, gyönyörű lesz... Beszélgetések Down-kóros gyermekek szüleivel, nevelőivel, gyógypedagógusokkal, orvosokkal.* Littera Nova Kiadó, Budapest.
- Menning, Marion Mike (2001): *A szeretet próbakövei.* Koinónia Kiadó, Kolozsvár.
- Mesterházi Zsuzsa (szerk.) (2001): *Gyógypedagógiai lexikon.* ELTE BGGYFK, Budapest.
- Nagné Dr. Réz Ilona (szerk.) (2001): *Egyéni fejlesztési tervek gyűjteménye.* ELTE BGGYFK, Pedagógiai Szakszolgáltató és Szakmai Szolgáltató Központ, Budapest.
- Petus Márta – Szabó Ildikó (1994): *Fogyatékos gyermekek gondozása, nevelése a bölcsődében.* Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Budapest
- Schwarte, N. – Oberste-Ufer, R. (ford. és szerk.: Zászkaliczky P.) (1999): *LEWO – Életminőség a felnőtt korú értelmi fogyatékosok lakóformáiban. Segédeszköz a minőségfejlesztéshez.* BGGYTF, Budapest.
- Schwarzbach, B. – Walter, U. (1987): *Mozgássérült gyermek a családban.* Medicina, Budapest.
- Sellin, B. (1994): *A lélek börtöne.* Fabula Könyvkiadó Kft.
- Sz. Simon István (1998): *Kornélia kisasszony.* Délmagyarország Kft., Szeged.
- Tunyogi Erzsébet (1990): *A gyógyító játék.* Pannon Könyvkiadó, Budapest

- Váradi Ildikó – Farsang Krisztián (szerk.) (2004): *Regiszter 2000. Értelmi és halmozottan sérült emberekkel foglalkozó állami, önkormányzati, egyházi intézmények és civil szervezetek gyűjteménye*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Várkonyi Á. (szerk.) (1997): *A szenzomotoros fejlődés zavarainak korai felismerése*. Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar, Budapest.
- Várkonyi Á. (szerk.) (2006): *„Ismerj meg... hogy megérts!” Ismeretek a sajátos nevelési igényű gyermekeket gondozó és nevelő szakemberek és családok részére*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar, Budapest.
- Vekerdy Zsuzsanna – Oláh Éva (szerk.) (1999): *A táplálás és gyarapodás zavarai. Sérült gyermekek ellátásának sajátosságai*. PRRO Bt., Debrecen.
- Verdes Tamás (2003): *Életminőség és pedagógia. Minőségfejlesztés a felnőtt korú értelmi fogyatékosok lakóotthonaiban*. Fordulópont 21. szám 2003/3. „Neked teljes az életed?” Pont Kiadó, Budapest, 84–97.
- V. Radványi Katalin (szerk.) (1994): *Az értelmi akadályozottak kommunikációja I. Szöveggyűjtemény*. BGGYTF, Budapest.
- Zászkaliczky Péter (szerk.) (1998): *A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kézenfogva Alapítvány – Soros Alapítvány, Budapest.
- Zászkaliczky Péter – Verdes Tamás (szerk.) (2004): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia*. ELTE BGGYFK és Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium, Budapest.
- Zolnai Erika (2001) (szerk.: Falvai Rita): *Felnőttek, mert felnőttek. Az értelmi sérült felnőttek szexualpedagógiai támogatása*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.

Általános ismeretterjesztő könyvek, kiadványok szülőknek és pedagógusoknak

- Anderson, M. (1998): *Intelligencia és fejlődés. Egy kognitív elmélet*. Kulturtrade Kiadó, Budapest.
- Bagdy Emőke (1994): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bíró Endre: *A gyerekek jogairól*. Iskolapolgár Alapítvány, Budapest.

- Bíró Endre (1998): *Jog a pedagógiában. Tanároknak, nevelőknek, diákoknak és szülőknek.* Pedagógus-Továbbképzési Módszertani és Információs Központ Kht., Jogismeret Alapítvány, Budapest.
- Bíró Endre (2003): *Jogkereső a sajátos nevelési igényű és tanulási, beilleszkedési nehézséggel, magatartási rendellenességgel küzdő gyermekek, tanulók közoktatási jogaihoz.* Jogismeret Alapítvány, Budapest.
- Buber, M. (1994): *Én és Te.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Campbell, R. (1998): *Életre szóló ajándék. Hogyan szeressük gyermekünket?* Harmat Kiadó, Budapest.
- Fromm, E. (1993): *A szeretet művészete.* Háttér Kiadó, Budapest.
- Goleman, D. (1998): *Érzelmi intelligencia. Ismerd meg az EQ-dat!* Magyar Könyvklub, Budapest.
- Gyökössy Endre (1991): *Életápolás.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- Gyökössy Endre – Bognár Cecil (1992): *Mi és mások. A mindennapi élet lélektana.* Szent Gellért Egyházi Kiadó, Budapest.
- Gyökössy Endre (1994): *Nem lehet elég korán kezdeni... Szent Gellért Egyházi Kiadó, Budapest Szabadság téri Református Egyház, Budapest.*
- Hézsér Gábor (1996): *Miért? Rendszerszemlélet és lelkipedagógiai gyakorlat.* Pasztorálpszichológiai tanulmányok. Kálvin Kiadó, Budapest.
- Jacob, S. H. (1992): *Gyermekünk fejlődő értelme.* Alexandra Kiadó, Pécs.
- Kelemenné Farkas Márta (1995): *Támasz és talpkő. Tanulmányok az erkölcsstan tanításához.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- Kiss Tihamér (1992): *A gyermekek értelmi fejlesztése az első hat életévben Piaget szellemében (Jean Piaget gyermekpszichológiája és didaktikai elvei felhasználásával).* Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet, Debrecen.
- Levi, V. (1995): *Az önismeret művészete.* Háttér Kiadó, Budapest.
- Meves, Ch. (2001): *A neveléshez bátorság kell. A lélek egészsége – hogyan adhatjuk át gyermekünknek?* Agapé Kiadó, Szeged.
- Pálhegyi Ferenc (1996): *Pedagógiai kalauz. Útmutató a család-orientált pedagógiai gondolkodáshoz.* BGGYTF, Budapest.
- Pease, A. (1989): *Testbeszéd. Gondolatolvasás gesztusokból.* Park Kiadó, Budapest.
- Piaget, J. (1993): *Az értelem pszichológiája.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Polcz Elaine (1993): *Meghalok én is? A halál és a gyermek.* Századvég Kiadó, Budapest.
- Quilliam, S. (évszám nélkül): *A testbeszéd titkai: Csecsemők és gyermekek.* Alexandra Kiadó, Pécs.

- Ranschburg Jenő (1993): *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Integra-Projekt Kft., Budapest.
- Ranschburg Jenő (1995): *Félelem, harag, agresszió*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Satir, V. (1995): *Sokféle arcunk. Az első lépés, hogy szeressenek*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Sutton-Smith, B. és S. (1986): *Hogyan játszunk gyermekeinkkel (és mikor ne)?* Gondolat, Budapest.
- Woolfson, R. (1999): *Gyerek testbeszéd. Mit jelentenek valójában gyermekeink jelzései és kifejezései?* Trivium Kiadó, Budapest.

Folyóiratok

- Fejlesztő Pedagógia 2000/4-5. szám (szerk.: Dubecz Dorottya): *Korai fejlesztés*.
- Fejlesztő Pedagógia 2003/1. szám (szerk.: Farkas Mária): *Korai fejlesztés*.
- Gyógypedagógiai Szemle 1994/különszám (szerk.: Gordosné Szabó Anna): *Kilenc évtized a mozgáskorlátozott gyermekek szolgálatában*.
- Gyógypedagógiai Szemle 2000/különszám (szerk.: Gordosné Szabó Anna): *„Csillagház”. Huszonöt év a halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott gyermekek szolgálatában*.
- Gyógypedagógiai Szemle 2003/különszám (szerk.: Gordosné Szabó Anna): *Száz esztendő a mozgáskorlátozott gyermekek szolgálatában*.
- Halmozottan Sérültek Szülőszövetsége Hírlevele (szerk.: Csereklye Györgyi) Időszakos kiadvány, 2001–2007.
- Kapcsolatok (2003) (szerk.: Horváth Rita) A Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete Értelmileg Akadályozottak Szakosztályának kiadványa, Budapest, 2003 január–június.
- „Képpel-Jellel Egyesület” Hírlevele (szerk.: Csereklye Györgyi) Időszakos kiadvány, 2002–2007.

Idegen nyelvű kiadványok

- Begemann, E. – Fröhlich, A. D. – Penner, H. (1979): *Förderung von schwerstkörperbehinderten Kindern in der Primarstufe*. Zwischenbericht. V. Hase& Köhler Verlag, Mainz.

- Bienstein, C. – Fröhlich, A. (1995): *Basale Stimulation in der Pflege. Pflegerische Möglichkeiten zur Förderung von wahrnehmungsbeeinträchtigten Menschen*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Bienstein, C. – Zegelin, A. (szerk.) (1995): *Handbuch Pflege*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Braun, U. (szerk.) (1994): *Unterstützte Kommunikation*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Breitinger, W. – Fischer, D. (1981): *Neues Lernen mit Geistigbehinderten. Intensivbehinderte lernen leben*. Vogel-Verlag, Würzburg.
- Crossley, R. – McDonald, A. (1990): *Annie. Licht hinter Mauern. Die Geschichte der Befreiung eines behinderten Kindes*. Piper, München-Zürich.
- Dank, S. (1990): *Individuelle Förderung Schwerstbehinderter. Konkrete Beispiele, Programme, Übertragungsmöglichkeiten*. Verlag Modernes Lernen, Dortmund.
- Fornefeld, B. (1998): *Das schwerstbehinderte Kind und seine Erziehung. Beiträge zu einer Theorie der Erziehung*. „Edition S“, Heidelberg.
- Fornefeld, B. (2002): *Einführung in die Geistigbehindertenpädagogik*. Ernst Reinhardt Verlag, München Basel.
- Fröhlich, A. (szerk.) (1991): *Pädagogik bei schwerster Behinderung*. Handbuch der Sonderpädagogik. Band 12. Berlin.
- Fröhlich, A. (1995): *Basale Stimulation*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Fröhlich, A. (1999) (szerk.): *Wahrnehmungsstörungen und Wahrnehmungsförderung*. Edition „S“ im univ.-Verl. Winter, Heidelberg.
- Fröhlich, A. – Heinen, N. – Lamers, W. (szerk.) (2004): *Schwere Behinderung in Praxis und Theorie – ein Blick zurück nach vorn. Texte zur Körper- und Mehrfachbehindertenpädagogik*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Haupt, U. - Fröhlich, A. (1982): *Entwicklungsförderung schwerstbehinderter Kinder. Bericht über einen Schulversuch*. Teil I. v. Hase und Koehler Verlag, Mainz.
- Haupt, U. (1996): *Körperbehinderte Kinder verstehen lernen. Auf dem Weg zu einer anderen Diagnostik und Förderung*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Klein, F. – Neuhäuser, G. (2006): *Heilpädagogik als therapeutische Erziehung*. Ernst Reinhardt Verlag, München.
- Kristen, U. (1994): *Praxis Unterstützte Kommunikation. Eine Einführung*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.

- Lamers, W. (1993) (szerk.): *Spielräume – Raum für Spiele. Spiel- und Erlebnismöglichkeiten für Menschen mit schweren Behinderungen*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Dortmund.
- Sevenig, H. (1994): *Materialien zur Kommunikationsförderung von Menschen mit schwersten Formen cerebraler Bewegungsstörungen*. Verlag Selbstbestimmtes Leben, Düsseldorf.
- Sevenig, H. (1995): *Zur Frage der Förderbarkeit von Kindern und Jugendlichen mit schwersten cerebralen Bewegungsstörungen und Anarthrie. Eine vergleichende Längsschnittstudie*. Schriftenreihe des Bundesministeriums für Gesundheit, Band 57, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.
- Rett, A. (1990): *Kinder in unserer Hand. Ein Leben mit Behinderten*. Verlag Orac, Wien-Frankfurt-Bern.
- Theilen, U. (1996): *Mach doch mit! Lebendiges Lernen mit schwerbehinderten Kindern*. Ernst Reinhardt Verlag, München.
- Vašek, Š. – Vančová, A. – Hatos, Gy. a kol. (szerk.) (1999): *Pedagogika viacnásobne postihnutých*. Sapientia Kiadó, Komenský Egyetem, Pozsony.